

KPSS 2022

TARİH VİDEO DERS NOTLARI

2021 KPSS Soruları İncelenerek Hazırlanmış **YENİ BASKI**

ÜCRETSİZ KONU
ANLATIM VİDEOLARINA
ULAŞMAK İÇİN TARA!

KPSS

Yazar

Genel Yayın Yönetmeni

Kapak Tasarımı

Sayfa Tasarımı & Dizgi

Redaksiyon

ISBN

Benim Hocam Yayınları

Web/Mail

Tel

Baskı

Matbaa Sertifika No

Baskı Tarihi

Reklam / Sosyal Medya

Tarih Video Ders Notları

Ramazan YETGİN

Sevda ÖZTÜRK

Berk ÖZDEMİR

Yeliz TAŞKIRAN YALÇINKAYA - Hale ÇINKAYA - Sunay İNEL - İsa ÇAM

Erkan ALTINTAŞ - Hüseyin GÖKÇE - İbrahim DİLMEN

978-605-277-943-9

Ostim OSB Mah. 1220. Cad. No: 31/1 Ostim - Yenimahalle / ANKARA

www.benimhocam.com - bilgi@benimhocam.com

0312 385 59 50

Güngörler Matbaacılık San. Tic. Ltd. Şti.

İvedik Mahallesi 1323. Cad. No:28/4

Yenimahalle/ANKARA

Tel: 0312 394 28 82 Belgeç: 0312 394 28 83

49889

Ağustos 2021

Betül BOZ - Duygu ALTUNTAŞLI - Evren GÜNEŞ

Eda GÜL - Asiye DELİKEŞOĞLU

**Ata
nacak
sun**

Bu kitabın her hakkı saklıdır. Bu kitabın basım-yayın satış hakları Benim Hocam Yayınlarına aittir.

Hangi amaçla olursa olsun yayıncı kuruluşun izni olmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı, mekanik elektronik, manyetik, fotokopi ya da başka yöntemlerle basılması ve çoğaltılması yasaktır.

Sınava hazırlanan değerli arkadaşlarım,

2014 yılında dersaneye gidemeyen, gitse de istediği verimi alamayan öğrencilerimiz için başlattığım ücretsiz video ders anlatımı 2016 senesinde ülkemizin her yerinde ses getirmiş, bilhassa ilçelerde, köylerde veya bazı illerde dersaneye gidemeyen, maddi olanakları kısıtlı veya gitse de verim alamayan sınava hazırlanan arkadaşlarımız tarafından beğeni ile takip edilmiştir. Bu video derslerden sadece KPSS'ye değil, TYT, AYT, ÖABT, E-KPSS, Askerî Sınavlar, Adli ve İdari Yargı Hâkimliği, Avukatlıktan Hâkimliğe Geçiş Sınavı gibi sınavlara hazırlanan arkadaşlarımız da yararlanmıştır. Bu beğeni şahsıma olan ilgiyi artırmanın yanında bizlerden de beklentiyi aynı oranda artırmıştır.

Bu sebeple "Benim Hocam" adıyla yeni bir oluşuma giderek 2020 yılında da ücretsiz videoları genel kültür, genel yetenek, eğitim bilimleri ve ÖABT'nin çoğu branşını da içine alarak genişletme kararı aldık. Özel sınıf, akıllı tahta, yaka mikrofonu, full hd üç kamera ile çekim bu senenin geçen sene için çektiğimiz videolara göre artıları olmuştur.

Amacımız vatanını seven, özverili, dürüst ve çalışkan bireylere kamu hizmetine girmelerinde yardımcı olmak, destek vermektir.

"Dualarını her zaman bizlerden eksik etmeyen yurt içi ve yurt dışından ilgi ile çalışmalarımızı takip eden tüm öğrencilerime teşekkür eder, girecekleri tüm sınavlarda başarılar dilerim."

Ramazan YETGİN

Tarih Öğretmeni

İslamiyet Öncesi Türk Tarihi	7
İlk Türk - İslam Devletleri	21
Anadolu (Türkiye) Selçuklu Devleti	35
Osmanlı Devleti Kültür ve Medeniyeti	39
Osmanlı Devleti	57
İnkılap Tarihi	86
Kurtuluş Savaşı	97
Atatürk'ün Hayatı	114
Atatürk Dönemi İç Politika	116
Atatürk İlkeleri ve İnkılapları	118
Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası	142
Cumhuriyet Dönemi Kültür ve Medeniyet	144
Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi	150

İSLAMİYET ÖNCESİ TÜRK TARİHİ

a. Türk Adının Anlamları

Wambery	Türemek
Doerfer	Devlete bağlı halk
Kaşgarlı Mahmut	Olgunluk çağı
İran kaynakları	Güzel insan
Çin kaynakları	Miğfer
Ziya Gökalp	Kanun ve nizam sahibi
Diğer	Güçlü, kuvvetli, terk edilmiş

b. Orta Asya Kültür Merkezleri

Anav	Orta Asya'nın en eski kültür merkezidir.
Afanesyova	Orta Asya'nın en eski Türk kültür merkezidir.
Tagar	Orta Asya'nın en gelişmiş kültür merkezidir.
Andronova	Türklerin atalarının yaşadığı kültür merkezidir.
Karasuk	Orta Asya'da ilk demirin işlendiği yerdir.
Kelteminar	Orta Asya'da yerleşik yaşamın görüldüğü kültür merkezidir.

NOT

"Türk" adı ilk defa Çin kaynaklarında geçerken "Türkiye" adı ise ilk defa Bizans kaynaklarında "Orta Asya" için kullanılmıştır.

c. Türk Göçlerinin Nedenleri

- Kuraklık, kar fırtınaları ve kıtlık
- Çin ve Moğol baskısı (Dış neden)
- Yeni yerler görme isteği (Merak duygusu)
- Türk cihan hâkimiyeti iddiası (Tüm dünyayı Türkler yönetsin anlayışı - Fütihat felsefesi)
- Hayvan hastalıkları
- Boylar arası mücadele (Kaybeden boyun göç etmesi)
- Hızlı nüfus artışı ve kaynakların (otlakların) hızla tükenmesi

d. Türk Göçlerinin Sonuçları

- Türk kültürü geniş alanlara yayıldı.
- Türklerin din ve dil yapıları değişti.
- Türk tarihinin bir bütün içinde incelenmesi zorlaştı.
- Yeni Türk devletleri kuruldu.

NOT

İslam öncesinde Kuzeybatı Afrika'ya bir Türk göçü yoktur.

e. İskitler (Sakalar)

- Bilinen ilk Türk boyudur.
- Bilinen ve en önemli hükümdarı **Alper Tunga**'dır.
- Kadın hükümdar **Tomris Hatun** bu boyu yönetmiştir.
- Ordusunda **Amazon** adı verilen kadın savaşçılar yer almıştır.
- Atı evcilleştirip bundan bir savaş aracı olarak yararlanmışlardır.
- Üzengiye ilk defa kullanmışlardır.

- Maden işlemeciliğinde ustalaştıkları için “**Bozkırın Kuyumcuları**” olarak adlandırılmışlardır.
- İlk defa balbal dikmişlerdir.
- Sanat eserlerinde hayvan üslubunu kullanmışlardır.

f. Asya Hun Devleti (Büyük Hun Devleti)

- Kurucusu **Teoman**'dır. Başkenti Ötüken'dir.
- En önemli hükümdarı **Mete Han**'dır.

NOT

Ötüken, birden fazla Türk devletine başkentlik yapmıştır. O yüzden **toprak ana** veya **kutsal bölge** diye anılır.

8

- Mete Han, Türkçe konuşan ve Türk soyundan gelen yirmi altı Türk boyunu bir bayrak altında toplayarak ilk defa siyasi birliği sağlayan Türk hükümdarıdır.

BENİM HOCAM UYARIYOR!

Mete Han, Tunguzlara toprak vermeyerek **vatan sevgisinden ilk bahseden Türk hükümdarı** olmuştur.

- Mete Han orduda onlu sistemi bularak ilk defa düzenli orduyu kurmuştur. Bu düzenli ordu sayesinde Çin üzerine yaptığı seferlerde başarılı olmuştur. Ancak asimile olmamak için Çin'i kendi sınırlarına katmak istememiş ve Çin'i devamlı vergiye bağlamıştır.

NOT

İlk Türk-Çin antlaşması “**Kuzey Şansı Antlaşması**”dır.

- Mete'den sonra başa geçen Kiok Zamanı'nda Çin'in yaşam tarzına karşı bir özentî başlamıştır.
- Çin entrikaları, boylar arası mücadele ve halkın kağanlara karşı itaatsizliği gibi sebeplerden dolayı devlet ikiye ayrılmıştır.

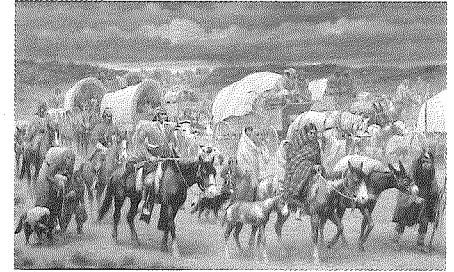
BENİM HOCAM UYARIYOR!

Batı Hun Hükümdarı Çiçi “**İstiklalî feda etmeyi gülünç ve utanç verici bulurum.**” demiştir ve bu fikir “**alçaklık**” olarak nitelendirmiştir.

- Çin baskısından dolayı Kuzey Hun Lideri Balamir, iki yüz bin kişiyle Karadeniz üzerinden Avrupa'ya göç etmiştir. Bu göç sırasında barbar kavimler olarak nitelendirilen Gepit, Vandal, Sakson, Frank, Got, Ostrogot gibi kavimler yerlerinden olmuştur. Tarihte bu olaya **Kavimler Göçü** (375) denilmiştir.

Bu göçün sonuçları ise şunlardır:

- Roma İmparatorluğu ikiye ayrıldı.
- Avrupa Hun Devleti kuruldu.
- Avrupa'da feodalite (derebeylik) ortaya çıktı.
- Kilise güçlendi, skolastik düşünce ortaya çıktı.
- Avrupa'nın bugünkü devletleri ortaya çıktı.
- Hristiyanlık yayıldı.
- İlk Çağ kapandı, Orta Çağ açıldı.
- Avrupalılar, Türk kültürünü tanıdı.

AVRUPA'YA GÖÇ EDEN TÜRK BOYLARI VE KURULAN TÜRK DEVLETLERİ

1. Avrupa Hun Devleti (374 - 469)

- Kurucusu **Balamir**'dir. Macaristan topraklarında kurulmuştur.

NOT

Macarlar ataları olarak Hunları ve özellikle Attila'yı kabul eder. Macaristan Devleti'nin yazılışının **Hungary** şeklinde olmasının temel sebebi de budur.

- Uldız Zamanı'nda Anadolu'ya ilk defa ayak basılmıştır.
- Uldız, Trakya üzerine sefer düzenlemiş ve barış isteyen Trakya valisine **"İstersem güneşin battığı yere kadar her yeri zapt edebilirim."** demiştir.
- Devlet en parlak zamanını Attila Dönemi'nde yaşamıştır. Attila ise Doğu Roma üzerine düzenlediği seferler sonucunda Doğu Roma'yı **Margos Barışı** ve **Anatolyus Antlaşmaları** ile vergiye bağlamıştır. Attila daha sonra Batı Roma'ya yönelerek Galya ve İtalya seferleri ile Roma'ya kadar gelmiştir. Ancak;
 - Papa I. Leo'nun ricası,
 - Roma'nın Hristiyanlarca kutsal olması,
 - Attila'nın Batı Roma'nın gücünü kırdığına inanması,
 - Attila'nın Sasani Devleti üzerine bir sefere çıkmak istemesi gibi nedenlerden dolayı Roma'yı almaktan vazgeçmiştir.

BENİM HOCAM UYARIYOR!

Attila'ya bu olaydan sonra Hristiyanlar tarafından **"Tanrı'nın Kamçısı (Flagellum Dei)"** ve **"Cesur Kavimlerin Efendisi"** unvanları verilirken Attila, Almanların ünlü destanı **Nibelungen**'de ise ismi **Etzel** olarak geçmektedir. Ayrıca Attila'nın savaş tanrısı Ares'in kılıcına sahip olduğu ve bu yüzden tüm dünyaya hükmedeceğine inanılmıştır.

2. Avarlar (562 - 805)

- Kurucusu **Bayan Han**'dir.
- Çin kaynaklarında **"Juan-Juan"**, Köktürklerde ise **"Apar"** olarak adlandırılmıştır.
- Hem Orta Asya'da hem Avrupa'da devlet kurmuşlardır.
- 619 ve 626 yıllarında Sasaniler ile birlikte İstanbul'u iki defa üst üste kuşatmıştır.

NOT

İstanbul'u kuşatan ilk Türk devleti Avarlardır.

- Hunlar ile birlikte üzeniği Avrupa'ya taşımışlardır.
- Germen ve Slavları yönetim, askerlik ve sanat alanlarında etkilemişlerdir.
- Frank saldırıları sonucunda yıkılmışlardır.

3. Uzlar

- Oğuz'un Müslüman olanına Türk veya Türkmen, Hristiyan olanına **"Uz"** denir.
- Bizans ordusunda ücretli askerlik yapmışlardır.
- Malazgirt Savaşı sırasında taraf değiştirmişlerdir.
- Günümüzde Romanya'nın Dobruca bölgesinde ve Moldova'da **"Gagavuz Türkleri"** olarak yaşamlarını sürdürürler.

4. Peçenekler

- Devlet kuramamış, boy hâlinde yaşamışlardır.
- Bizans ordusunda ücretli askerlik yapmışlardır.
- 1071 Malazgirt Savaşı sırasında taraf değiştirerek Selçuklu tarafına geçip savaşın kazanılmasını sağlamışlardır.

5. Macarlar

- Bilinen ilk liderleri Arpad'dır.
- Türk tarihinde ilk defa "**Türkoloji Enstitüsü**"nü kurmuşlardır.
- Soylarını Attila'ya dayandırmışlardır.
- 2008 yılından itibaren Macaristan'da "**Türk Kurultayı**" düzenlenmektedir.

6. Bulgarlar (583 - 1237)

- Bulgar "**karışık**" demektir.
- Kubrat yönetiminde Büyük Bulgar Devleti'ni kurmuşlardır. Zamanla ikiye ayrılmışlardır.

a. Tuna Bulgarları

- **Boris Han** Zamanı'nda Hristiyanlığı kabul etmişlerdir.
- Han unvanını terk edip "**Çar**" unvanını kullanmışlardır.
- Çar unvanını ilk kullanan Türk hükümdar **Simon**'dur.

b. İtil (Volga) Bulgarları

- **Almış Han** Zamanı'nda İslamiyet'i kabul etmişlerdir.
- Ünlü seyyah İbni Fadlan "**Rihle (Yolculuk)**" adlı eserinde İtil Bulgarlarından bahsetmiştir.
- Doğu Avrupa'da Türk - İslam kültürünün ilk temsilcileri olmuşlardır.

7. Hazarlar (630 - 968)

- Hazar kelime manası olarak "**barış ve güven**" demektir.
- Museviliği kabul eden ilk ve tek Türk devletidir.
- **Kürk Yolu**'nu kullanarak zenginleşmişlerdir.
- Emevilerle mücadele ederek Maverünnehir'in İslamlaşmasını bir süreliğine engellemişlerdir.

NOT

Bu mücadelede etkin olmak isteyen Hazarlar, ordularına ücretli askerler almışlardır. Türk tarihinde ordusuna **ücretli asker** alan ilk Türk devleti Hazarlardır.

NOT

Hazarlar ile Türgişlerin ortak özelliği; Müslüman Araplar ile savaşarak bulundukları bölgelerde İslamiyet'in yayılmasını bir süreliğine engellemeleridir.

- Hazarların içinde yaşayan Müslümanlar, Emevi - Hazar Savaşı'nda Hazarların yanında yer almışlardır. Bu yüzden Hazar hakanı Müslümanların daha iyi yönetilmesi için Müslümanların başlarına **Hazz** adı verilen yöneticiler atamıştı.
- Yaşadıkları döneme **Pax Hazaria** yani "**Hazar Barış Çağı**" denilmiştir.
- Günümüzde Polonya'da yaşayan Karaim, Karaçay veya Karay Türkleri, Hazarların devamıdır.

8. Sibirler (Sabarlar - Sabirler)

- Sibir'in kelime manası "**yoldan sapan**" demektir. Günümüzde "**Sibirya**"ya ismini veren Türk boyudur.

9. Kıpçaklar (Kumanlar) (1000 - 1303)

- Kuman; “**sarı, sarımtırak, sarı saçlı, öfkeli**” denmektedir.
- Doğu Avrupa - Batı Sibiryâ bozkır bölgelerinin tamamını kapsayan bölge, İslam kaynaklarında “**Dest-i Kıpçak** (Kıpçak Bozkırı)” olarak geçmektedir.
- Karadeniz’in kuzeyinde yaşadılar.
- Oğuzlar ile yaptıkları mücadeleler Dede Korkut Hikâyelerine, Ruslar ile yaptıkları mücadeleler ise İgor Destanı’na konu olmuştur.
- Kendilerine ait Türkçe, Farsça ve Latince bir sözlük olan “**Codex Cumanicus**”u oluşturmuşlardır.
- Altınorda Devleti’nin Türkleşmesinde önemli rol oynamışlardır.
- Dilleri ve dinî törenleri ile de Romenleri etkilemişlerdir.
- Eyyûbi ve Memluk ordusunda görev yapmışlardır.

Orta Asya’da Kalan Diğer Türk Boyları ve Kurulan Türk Devletleri

1. Köktürkler (552 - 659)

- Türk adıyla kurulan ilk Türk devletidir. (Resmî devlet ismi)
- Asya Hunlarından sonra Orta Asya’da siyasi birliği sağlayan ikinci Türk devletidir.
- Kurucusu **Bumin Kağan**’dır. Merkezi Ötüken’dir.

NOT

Bumin Kağan “**İl Kağan**” unvanıyla tahta çıkmıştır.

- Köktürkler, İpek Yolu’na hâkim olabilmek için önce Sasaniler ile anlaşıp Akhunlara, daha sonra ise Bizans ile anlaşıp Sasanilere saldırmıştır.

NOT

Orta Asya’dan Bizans’a ilk elçi gönderen devlet Köktürklerdir. Köktürk elçisi “**Maniech**”, Bizans elçisi ise “**Zemarkhos**”dur.

- Köktürkler en parlak zamanlarını **Mukan Kağan** Zamanı’nda yaşamıştır.
- Tapo Kağan’ın Budizm’e (bazı kaynaklarda Manihaizm) girmesi sonucunda halkıyla arası açılmıştır.
- Zamanla Çin entrikaları, kağanların idari tecrübesizliği ve halkın itaatsizliği gibi sebeplerden dolayı Doğu ve Batı Köktürk olarak ikiye ayrılmıştır. İkisine de Çin son vermiştir.

NOT

50 sene Çin esareti altında kalan Türkler önce **Kürşat** (Chie - shih - shuai) sonra da **Nişufu** önderliğinde millî istiklal ayaklanmaları başlatmışlardır.

2. Kutluklar (682 - 744)

- Kurucusu **Kutluk Kağan**’dır. Merkezi Ötüken’dir.
- Orhun Abideleri bu devlet zamanında oluşturulmuştur.

NOT

Kutluk Kağan “**derleyen, toplayan**” manasına gelen “**İlteriş**” unvanıyla tahta çıkmıştır.

- Bu devletin kuruluşunda Vezir Tonyukuk'un rolü büyüktür. Kendisi Çin esareti sırasında kavgalı ve kan davalı olan Türk boylarını barıştırarak Kutluk Kağan önderliğinde hepsinin Çin'e karşı isyan etmelerini sağlamıştır. O yüzden kendisine "**Apa Tarkan**" ve "**Türklerin Bismarc**"ı unvanı verilmiştir.
- Türk tarihinin en büyük fatihlerinden biri sayılan Kapgan Kağan, Türk boylarını hâkimiyet altına alarak 701 yılında Demir Kapı'ya kadar ulaşmıştır.
- Kutluklar, **Karluk**, **Basmil** ve **Uygur** saldırıları sonucunda yıkılmıştır.

3. Uygurlar (744 - 840)

- Uygur ismi "**akraba**, **müttefik**" anlamına gelirken Çin kaynaklarında ise "**şahin gibi dolaşan, hücum eden**" anlamında kullanılmıştır.
- Kurucusu **Kutluk Bilge Kül Kağan**'dır.
- Merkezi Karabalgasun'dur.
- Böğü Kağan Zamanı'nda **Manihaizm** dinini kabul ettiler. Bu dinin etkisiyle;
 - Hayvansal gıdaların yenilmesinin yasaklanmasıyla savaşıklık özelliklerini yitirmeye başladılar.
 - Sulama kanalları açıldı, tarım yapıldı ve böylece yerleşik yaşama geçildi.
 - Şehirler kuruldu, tapınak ve saraylar yapıldı.

DIKKAT

Uygurların yapmış oldukları saray ve tapınak mimarisi, ilerde Selçuklu ve Osmanlı Devleti'nde **külliyelerin** kaynağını teşkil etmiştir.

NOT

Uygurlarda yapılan şehirlere "**Balığ**" adı verilmiştir.

- Mani, ışık anlamına gelir. O yüzden Uygur hükümdarlarının isimlerinin başlarına **ay** veya **kün** unvanları verilmiştir.
- Mani'nin mesleği ressamdır. Bu yüzden Manihaizm dininin etkisiyle **resim sanatı** gelişmiştir.

NOT

Uygurlarda resim sanatıyla uğraşanlara **bedizci** denirken yapılan duvar resimlerine ise **fresko** denilmiştir.

- Bu dinde duaların yazılı olma zorunluluğundan dolayı Çin'den **harf hareketli matbaa** getirilmiştir.
- Türk tarihinde ilk defa **kütüphaneler** kurmuşlardır.
- Türk tarihinde ilk kez **örgün eğitim** kurumlarını oluşturmuşlardır.

BENİM HOCAM UYARIYOR!

Türk tarihinde eğitim faaliyetlerine ilk kez Asya Hunlarında başlanmıştır.

- Orta oyununu bularak **Türk tiyatrosunun** temelini atmışlardır.
- Pantomim, şan ve operayı bulmuşlardır.
- Törelere yazılı hâle getirmişlerdir.
- İlk defa **minyatür** sanatını kullanmışlardır.
- Türk tarihinde ilk defa **kâğıt para** kullanmışlardır. Bu paraya **çav** adı verilmiştir.
- Türk tarihinin ilk **vakıflarını** oluşturmuşlardır.

- Vasiyetname, velayetname gibi birçok hukuki meseleyi yazılı hâle getirmişlerdir.
- Faizle borç para vererek Türk **bankacılık** sisteminin temellerini atmışlardır.
- **Nişadır** adı verilen madeni Çin'e ihraç etmişlerdir. (Bu maden Çin kaynaklarında **Uygur tuzu** veya **Tatar tuzu** olarak geçmektedir.)
- Akapunktur, göz tedavisi ve çiçek aşısını kullandılar.
- Uygurların yapmış oldukları sanat eserleri, Talas Savaşı sonucunda batıya taşınmıştır.
- Uygurlar en çok Moğolları etkilemiştir. Moğollar, Uygurlara hitap ederken "**Benim Hocam**" demişlerdir.
- Zamanla Sarı Uygurlar ve Turfan Uygurları olmak üzere yeni devletler kurmuşlardır.

4. Kırgızlar (840 - 1207)

- Uygurları yıkarak merkezi Ötüken olmak üzere devletlerini kurmuşlardır.
- Cengiz Han'a itaat eden **ilk Türk devleti** olmuşlardır.
- Manas Destanı ve Yenisey Kitabeleri'ni oluşturmuşlardır.

⚠ DİKKAT

Dünya tarihinde **milletlerarası ilk yarışma düzenleyen** devlet Kırgızlardır. Yunanlar ise kendi aralarında yarışmalar düzenlemiştir. Yunanların bu durumu milletlerarası yarışmaya, örnek olarak gösterilemez.

5. Karluklar (627 - 1212)

- İslamiyet'i kabul eden ilk Türk boyudur. Kısa süreliğine devlet kurmuşlardır.

- 751 yılında Çinliler ile Abbasiler arasında yapılan Talas Savaşı'nda Abbasileri desteklemişlerdir.
- Cengiz Han'a itaat eden **ilk Müslüman Türk topluluğu** olmuşlardır.
- Hükümdarlarına **atasagun** unvanı verilmiştir.
- Karahanlılar Devleti'nin kuruluşunda etkili olmuşlardır.

6. Türgişler (659 - 766)

- En bilinen hükümdarları **Baga Tarkan**'dır.

📌 NOT

Baga Tarkan **kendi adına para bastıran** ilk Türk hükümdarıdır.

- **Sulu Kağan** Zamanı'nda Emevilerin Orta Asya'da ilerlemesi bir süreliğine engellenmiştir.

7. Akhunlar (Eftalitler) (367 - 557)

- Afganistan'da kurulan ilk Türk devletidir.
- Sasanilerde çıkan Mazdek İsyanı'nın bastırılmasında önemli rol oynamışlardır.
- Köktürk-Sasani iş birliği sonucu yıkılmışlardır.

8. Tabgaçlar

- Kuzey Çin'e iki yüz sene egemen olan Türk devletidir. Zamanla asimile olmuşlardır.

9. Başkırtlar (Başkurtlar)

- 1730 - 1736 yıllarında Rusya'ya başkaldırmışlardır. Günümüzde Rusya Federasyonu'na bağlı "**Başkurdistan**" devleti olarak yaşamalarını sürdürürler.

10. Oğuzlar

- Oğuz, kelime manası olarak "**boy, kabile veya kalabalık**" anlamına gelir.
- X. yüzyılın sonlarına doğru İslamiyet'i kabul eden Oğuzlar, Büyük Selçuklu, Anadolu Selçuklu ve Osmanlı Devleti'ni kurmuşlardır.

11. Kimekler

- Başlarda Köktürk Devleti'nin egemenliği altında yaşamışlardır.
- Yöneticilerine **tutug** adı verilmiştir.

İSLAMİYET ÖNCESİ TÜRK DEVLETLERİ KÜLTÜR VE MEDENİYETİ

14

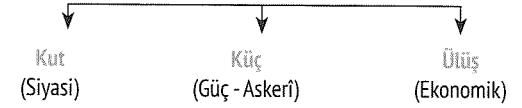
- İlk Türk devletlerinin yönetim anlayışını Türklerin yaşadığı coğrafyanın şartları, kut anlayışı ve Türk cihan hâkimiyeti anlayışı şekillendirmiştir.
- Devletin unsurları bağımsızlık (**oksızlık**), **ülke**, halk (**kün**) ve **teşkilat** olarak belirlenmiştir.

1. Devlet Yönetimi

a. Hükümdarın Görevleri

- Ordunun başında sefere çıkmak
- Adaleti sağlamak (Yargıya başkanlık etme)
- Ülkenin bağımsızlığını korumak
- Törelere uygulamak
- Kurultaya başkanlık etmek (Aygucıyı tayin etme)
- Açık doyurup çıplağı giydirmek (Bu durum Türklerde sosyal devlet anlayışını göstermektedir.)

b. Gök Tanrı'nın Hükümdarı Donattığı Yetkiler

Kut: Gök Tanrı'nın bir hükümdara ve onun ailesine devleti yönetme yetkisi verdiğine inanılan anlayıştır. Yani ülke hükümdar ve ailesinin ortak malıdır. Bu anlayış veraset sistemini düzensiz hâle getirmiştir. Bu da taht kavgalarına sebep olup Türk devletlerinin kısa süre içinde yıkılmalarında etkili olmuştur.

TÜRK CİHAN HÂKİMİYETİ

Güneşin doğduğu yerden battığı yere kadar olan coğrafyayı Türk hükümdarların idare etmesi

NİZAM-I ÂLEM

Tanrı adına dünya nizamını (düzenini) sağlama ve Türk adaletini dünyanın her yerine yayma

KIZIL ELMA

Her zaman değişen ve hedefe varıldığında tekrardan yeni bir hedef koyma ülküsü

c. Hükümdar Sembol ve Unvanları

SEMBOL		UNVAN	
● Otağ (Çadır)	● Kamçı (Berge)	● Han	● İltiş
● Nevbet (Davul)	● Ordu	● Hakan	● İdikut
● Kılıç	● Toy (Ziyafet)	● Yabgu	● Erkin
● Yay	● Örgin (Taht)	● Kağan	● Tanhu
● Kemer (Kur)	● Kotuz (Sorguç)	● İlteber	● Şanyü
● Tuğ (Sancak)	● Kama (Bıçak)	● İlig	● İlber
		● Kara	

d. İkili Teşkilat

Batı ↓ Yabgu	Doğu ↓ Kağan	• Merkez Doğu'dur. Batı'da ise kağanın kardeşi oturur.
--------------------	--------------------	--

- İlk defa Asya Hun Devleti'nde uygulanmıştır.

e. Kurultay (Toy / Kengeş)

- Günümüzün Bakanlar Kuruludur.
- Sadece danışma meclisi değildir. Bazen danışma bazen de karar organıdır.
- Olağan olarak yılda üç defa toplanır. Kağan olmadığı zaman "Aygucı" Kurultaya başkanlık eder.
- Her türlü mesele konuşulur (Dinî konularda dâhil).
- Hakanın isteği ile törelere değiştirir.
- Törelere uymayan hakanı görevden alır yeni hakanı seçer.
- Katılan tüm üyelere "Toygun" denir. Üyeleri hakan, hatun, boy beyleri, ileri gelenler komutanlar ve hanedan üyeleridir.

DİĞER MECLİSLER

Tabgaçlar	Nazırlar Meclisi
Hazar Devleti	İhtiyarlar Meclisi
Peçenekler	Komenton
Tuna Bulgarları	Millet Meclisi
Avrupa Hunları	Seçkinler Meclisi

f. Devlet Görevlileri

Apa	Sivil yönetici
Aygucı (Üge)	Vezir
Ayuki	Hükûmet
Ağılıg	Hazineden sorumlu
Otacı (Emçi)	Hekim / Tabip
Şad	Hanedan üyesi komutan
Buyruk	Bakan
Tudun	Vergi memuru
Tutuk	Askerî vali
Erkin	Oğuzlarda hükümdar
Nazır	Bakan
Bitikçi (Tamgacı)	Yazıcı ve mühürdar
Yarlıg	Hakanın emri
Tigin	Hükümdar oğlu
İnanç / İnal / Ataman	Tigin eğitmeni

2. Sosyal Hayat

- Anneye **ög**, babaya **kang** denir.
- **Monagami** tipi evlilikler mevcuttur (Tek eşlilik).
- Düğünlere **törün** denir.
- Halk eğlencelerine **şölen** denir.
- Halkın baharın gelişini kutlamasına "**Bahar Bayramı, Nevruz ya da Nevruzî Sultanî**" denilir.
- Halkın kaldığı çadırlara **yurt** denir.
- İçeceği **kımız** denir.

- Toplumsal sıralama ise hiyerarşik (alttan üste doğru) açıdan şöyledir;

Oğuş	Urug	Boy	Budun	İl
Aile	Sülale	Boy	Millet	Devlet

3. Hukuk

- Sosyal düzeni sağlayan örf, âdet, gelenek ve ahlaki değerlerden beslenerek ortaya çıkan sözlü hukuk kurallarına **"töre"** denir.
- Törenin oluşumunda;
 - Kut anlayışı,
 - Hakanlar tarafından konulan yasalar,
 - Kurultayda alınan kararlar,
 - Türk toplumunun gelenek ve görenekleri etkili olmuştur.

16

NOT

Kök Türk Kağanı İşbara 585 tarihinde Çin İmparatoruna yazdığı mektupta: **"Bizim kuzey bölgemizde idare edilenlerle idare edenler arasında kurulmuş olan kaideleri yaralamaya (bozmaya) ben cesaret edemem"** şeklindeki sözleri töreye verilen önemi göstermektedir.

Yine Altay Türklerinin atasözünde **"İnsan tanrısız, kürk yakasız, millet yasasız olmaz"** ifadeleri de yine töreye verilen önemi göstermektedir.

- Töreler hakanın isteği Kurultayın kararı ile değişir.
- Törelere değişmez dört kuralı vardır.
 - Adalet (Könilik)
 - Uzluk (İyilik)
 - Tüzlük (Eşitlik)
 - İnsanlık (Kişilik)

- Mahkemeye **"Yargu"**, mahkeme başkanına **"Yargan (Yargucu)"** denir.
- Hapis cezaları on günü geçmez.
- İdam belirli suçlar için uygulanır.

DİKKAT

Devlet ile vatandaşın karşılıklı görevlerini bildiren yazısız sözleşmeye **"tüz"** denir.

4. Ordu

- Ordu-millet anlayışı vardır. (Herkes savaş zamanı askerdir.)
- Ordular ücretsizdir (Hazarlar hariç).
- Mete Han'ın tahta çıktığı tarih Kara Kuvvetleri Komutanlığının kuruluş yıl dönümü olarak günümüzde kutlanır (MÖ 209).

NOT

İslam öncesinde düşmanın durumunun öğrenilmesi amacıyla gönderilen keşif birliğine **"Yelme"** denir.

- Türkler dünyayı en çok askerlik alanında etkilemiştir. Dünyaya askerî alanda etkilerimiz şunlardır;
 - Onlu sistemin bulunması

ONLU SİSTEM		
On bin	Tümen	Tümenbaşı
Bin	Tabur	Binbaşı
Yüz	Bölük	Yüzbaşı
On	Takım	Onbaşı

- Et konservesi yapımı
- Üzengi yapımı
- Ceket, pantolon ve çizme giyilmesi
- Savaş taktikleri (Turan gibi)

NOT

Türklerde askere "**Sü**" veya "**Er**" denilir. Sü aynı zamanda ordu anlamına da gelir. Ordu komutanına "**Tarkan**" adı verilir. Ayrıca Türklerde kağan muhafızlarına "**Böri**" denilir, Oğuzlarda ise ordu komutanlarına "**Subaşı**" adı verilir (Bugünkü Genelkurmay başkanı).

KULLANILAN SAVAŞ TAKTİKLERİ

Hilal	Turan	Sahte ricat	Kurt kapanı	Pusu
-------	-------	-------------	-------------	------

5. Bilim, Sanat ve Spor**a. Bilim**

- Matematik, tıp, eczacılık ve astronomi ile uğraşıldı.
- Türklerin bilimle uğraştığının en büyük kanıtı ise takvim yapmalarıdır.
- Türklerin tarih boyunca kullandığı takvimler şunlardır:

12 hayvanlı Türk takvimi
Hicri takvim
Celâli takvimi
Rumi takvim
Miladi takvim
(Gregoryen takvimi)

NOT

Bu takvimler arasında tek Ay yılı esaslı takvim "**Hicri takvim**"dir.

b. Sanat Dalları

- Dokumacılık
- Çadırıcılık
- Kilim ve halıcılık (Pazırık halısı dünyanın en eski halısıdır.)
- Madencilik (Altın elbiseli adam, Asya Hunlarına aittir.)
- Minyatür
- Heykel (Balbal taşının yontulması sonucu ortaya çıkmıştır.)
- Ahşap işlemeciliği, oymacılığı ve kakmacılığı
- Resim
- Duvar resmi (Fresko)

NOT

Fresk, yaş siva üzerine yapılan resimlere verilen isimdir.

c. Spor

- Yaya yarışlarına **seğirtme** denir.
- Ayak topuna **tepük** denir.
- Güreşe **küreş** denir.
- Kayak yapılmıştır.
- İslam öncesinde oynanan oyunlar ise "Gökbörü (oğlak), Beyge, Mızrak, Cirit, Çöğen (çevgen) ve Kızbörü"dür.

NOT

Mangala: İlk Türk devletlerinde iki kişi arasında oynanan bir tür zekâ oyunudur. Bu oyun her oyuncunun kazandığı taşları toplayacağı büyük bir bölüm ve 12 kuyu bulunan bir tahta üzerinde 48 taşla oynanır.

6. Din ve İnanış

a. Dinler

- Türklerin tarih boyunca inandığı dinler şunlardır;
 - Gök Tanrı
 - Şamanizm
 - Budizm
 - Manihaizm
 - Musevilik
 - Hristiyanlık
 - İslamiyet

b. İnanışlar

- Atalar Kültü (Mezar ziyareti)
- Yer - Su - Gök İnancı
- Doğalar Kültü (Ağaç, Güneş, ırmağın insan üzerindeki etkisine inanılır.)
- Totemizm (Ongunluk) (Bazı bitki ve hayvanların uğuruna inanılır.)

c. Kavramlar

- **Yuğ:** Cenaze töreni
- **Kurgan:** Mezar
- **Balbal (Bengütaş):** Mezar taşı
- **Eşük:** Kefen
- **Kam (Baksı):** Gök Tanrı'da din adamı
- **Tamu:** Cehennem
- **Uçmağ:** Cennet
- **Kült:** İnanç

BENİM HOCAM UYARIYOR!

Yuğ törenleri ölümden sonra yaşamın olduğunu kanıtlamaz. Yuğ aşısı ise cenaze günü dağıtılan yemektir. Ayrıca yuğ törenlerinde yüzün çizilip kanatılması İslam öncesi Türklerde bir gelenektir.

7. Müzik

- Türklerin İslam öncesinde kullandığı müzik aletleri şunlardır;
 - Kithara (Türk kanunu), kopuz (saz), çevgan (müzik aleti).
 - Ayrıca ır, **beste**, küg ise **melodi** demektir.

8. Ekonomi

- İlk Türklerde ekonomi, ticaret ve hayvancılığa, Uygurlarla birlikte ise tarıma dayanmıştır.

NOT

Hunlar ve Kök Türklerin hayvancılıkla birlikte tarımla da uğraştıkları, kurganlarda bulunan tarım aletlerinden anlaşılmaktadır. Ayrıca Çin kaynaklarında Hun buğdayı ve Hun fasulyesinden bahsedilmesi, Kök Türklerde her ailenin ekip biçtiği arazilerinin olması, Kapgan Kağan'ın Çin ile yaptığı anlaşmada ziraat aletleri ve tohumluk darı alınacağı hükmünün yer alması, Türklerin tarımla ilgilendiklerinin göstergesidir.

NOT

İlk Türk devletlerinin gelir kaynaklarının biri de önemli ticaret yollarının geçtiği güzergâhlar olmuştur. Bu ticaret yollarının Türk ülkelerinden geçmesi Hunların, Kök Türklerin, Uygurların ve Hazarların dünya transit ticaretine aracılık etmesini sağlamıştır.

- İslam öncesinde parayı ticarete bir değişim aracı olarak kullanan ilk Türk devleti **Köktürkler**'dir.
- Türk tarihinde kendi adına ilk para bastıran ise Türgiş Hükümdarı Baga Tarkan'dır.

- Kullanılan para birimleri ve cinsleri şunlardır;

Paranın Adı	Cinsi
Yarmak	Madenî
Kamdu	Bez
Kuanpoyu	Bez
Böz	Bez
Çav	Kâğıt
Satir	Gümüş

NOT

Çin'den başlayıp Orta Asya'da birden çok güzergâhı izleyerek Anadolu'ya oradan da Avrupa'ya kadar uzanan ticaret yoluna **İpek Yolu** denilmiştir.

NOT

Abakan Bozkırından başlayıp İtil (Volga) - Kama (Tuna) nehirlerinin birleştiği yere kadar uzanan bir ticaret yolu daha vardır. Bu yola ticaret amacıyla taşınan malzemelerden dolayı **Kürk Yolu** denilmiştir.

9. Yazı, Dil ve Edebiyat

- Türklerin tarih boyunca kullandığı alfabeler şunlardır;

- Köktürk (Orhon)
- Uygur
- Soğd (İran)
- Çin
- Kiril
- Fars
- Arap
- Latin

Köktürk (Orhon) ve Uygur alfabeleri Türklerin millî alfabeleridir.

Edebiyat

a. Sözlü Edebiyat

SÖZLÜ

Sav: Atasözü	Koşuk: Şiir
Sagu: Ağıt	Hikâye: Dede Korkut Hikâyeleri
Destan: Kahramanlık hikâyeleri	

Başlıca destanlar şunlardır:

Destan	Kime ait?
Alper Tunga	İskitler
Oğuz Kağan	Asya Hunları
Ergenekon - Bozkurt	Köktürkler
Türeyiş - Göç	Uygurlar
Attila - Sihirli Geyik	Avrupa Hunları
Manas	Kırgızlar
Şan Kızı	Bulgarlar
Yaratılış	Altay (Yakut) Türkleri

NOT

Asya Hunlarına ait Oğuz Kağan Destanı'nda, Oğuz Kağan olarak geçen Türk hükümdarı "**Mete Han**"dır.

b. Yazılı Edebiyat

YAZILI

1. Yenisey Kitabeleri

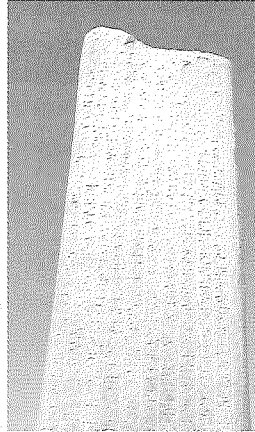
- Kırgızlara aittir.
- Türklerin bilinen en eski kitabesidir.

2. Bugut Yazıtları

- Köktürklerle ait en eski kitabedir.

3. Orhun Abideleri

- Türk edebiyatının bilinen ilk yazılı metin eseridir.
- Kutluklar Zamanı'nda Çince ve Orhunca yazıldı.
- Moğolistan'da bulunur.
- Halkın devlete karşı olan sorumlulukları anlatılır.
- Türk tarihinin ilk siyasetnamesi özelliğini taşır.
- Runik yazı çeşidiyle yazılmıştır.
- İlk çözülen kelime "**Tengri**"dir.
- Kitabelerdeki yazıyı çözen filolog W. Thomsen'dir.
- Vezir Tonyukuk, Kül Tigin ve Bilge Kağan adına dikilmiştir.
- Bilge Kağan, Kültigin ve Tonyukuk'un devleti nasıl idare ettikleri, Çinlilerle münasebetleri, Türk milleti ve hükümdarlara öğütler ve dönemin siyasi ve kültürel özellikleri gibi konular yer almıştır.

BENİM HOCAM UYARIYOR!

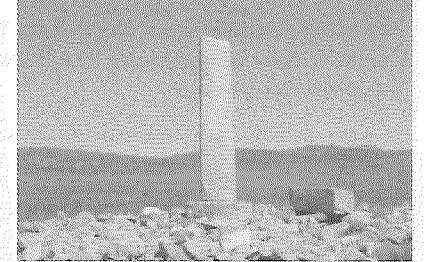
İlk Türk tarihçisi ve yazarı **Vezir Tonyukuk**'tur.

4. Terhin (Taryat) Yazıtı

- Uygurlara aittir.

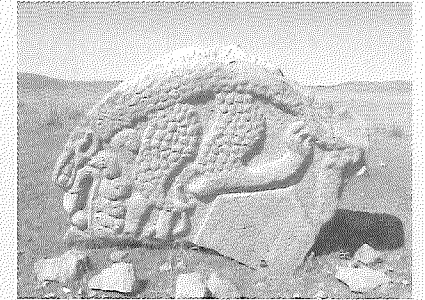
5. Moyençur (Sine Usu) Kitabesi

- Uygurlara aittir.
- Köktürk harfleri ile yazılmıştır.
- 1818'de Ramstedt tarafından yayınlanmıştır.

6. Karabalasagun Yazıtı

- Uygurlara aittir.
- Türkçe, Soğdca ve Çince yazılmıştır.
- Uygurların Maniheizm dinine geçişi anlatılmıştır.

İLK TÜRK İSLAM DEVLETLERİ

a. Talas Savaşı (751)

- Diğer adı Atlık Savaşı'dır.
- Çin ile Abbasiler arasındaki bu savaşta Karlukların yardımıyla Abbasiler kazanmıştır.
- Bu savaş sonunda Abbasilerin hoşgörüsünden etkilenen Karluklar topluca İslamiyet'e geçmiştir.
- Uygurların yaptığı sanat eserleri Batı'ya taşınmıştır.

NOT

Savaş sonunda kâğıt ilk defa Çin dışında Semerkant şehrinde (Şehirlerin Şahı) üretilmiştir.

Mevali: Emevilerin Arap olmayan Müslümanları ikinci sınıf vatandaş gibi görme politikasıdır. Yıllarca bu politikadan dolayı Türkler, İslamiyet'e girmeye sıcak bakmamıştır.

NOT

Ayrıca "Buhara"ya İslam'ın Roma'sı, Kaşgar'a ise Kaşi, yani "İşıldayan İnci" unvanları verilmiştir.

b. İslam Öncesi Türklerde inanış

- Gök Tanrı'ya inanılıyordu.
- Türk töresinde hırsızlık, yalancılık, adaletsizlik yasaklanmıştı.
- Ahiret inancı içinde iyi insanların ödüllendirildiği uçmağ (Cennet), kötülerin ise cezalandırıldığı tamu (cehennem) isimli yer inanışı vardı.
- Temizliğe önem verilirdi.
- Farklı inanışlara hoşgörülü bir bakış söz konusuydu.
- Din adamlarının herhangi bir üstünlüğü bulunmuyordu.

İSLAM İNANIŞI

- Tek Allah inancı vardır.
- İslam ahlak anlayışına hırsızlık, yalancılık ve adaletsizlik günah sayılır.
- Ahiret inancı vardır. Ölümden sonra iyi, güzel ahlaklı insanların cennete, kötü ahlaklıların cehenneme gideceğine inanılır.
- Temizlik imandandır, ilkesi vardır.
- İslamiyet hoşgörü dinidir.
- Din adamlarına ayrıcalık tanıyan ruhban sınıfı yoktur.

Türklerin İslamiyet'i kitleler hâlinde kabulünden sonra;

- Müslümanları Bizans baskısından koruması,
- İslamiyet'i Hindistan, Orta Asya, Anadolu, Balkanlar ve Avrupa'ya kadar yaymış,
- Önemli bilim insanları ve eserleri ortaya çıkarmış,
- İslam dünyası üzerine yapılan Haçlı Seferlerine karşı koymuşlar,
- Fethedilen bölgelere Türkçe ve Arapça isimler vererek bu dillerin yayılma alanlarını genişletmişler, ayrıca bu bölgeleri Türk İslamlaştırmışlardır.

1. ORTA ASYA'DA KURULAN İLK TÜRK-İSLAM DEVLETLERİ

a. Karahanlılar (Afrasiyapoğulları) (İlig Hanlar) (840 - 1212)

- Orta Asya'da kurulan ilk Müslüman Türk devletidir.
- Merkezi Balasagun'dur. Kurucusu **Kül Bilge Kadir Han**'dır.
- Yönetici ve halkı tamamen Türklerden oluşur.
- Karahanlılar Karluk, Yağma, Çigil ve Tuhsi adı verilen Türk boylarından oluşmaktadır. Resmî dilleri Türkçedir.
- Satuk Buğra Han Zamanı'nda İslamiyet'i kabul ettiler. (Kendisi ismini Abdülkerim olarak değiştirdi.) (Kendisine ayrıca **El-Mücahit** ve **El-Gazi** unvanları verilmiştir.)

- İlk Türk-İslam medresesini (Semerkant Medresesi) inşa etmişlerdir. (Tamgaç Buğra Han Zamanı'nda)
- Dünya tarihinin ilk burslu öğrencilik sistemini başlatmışlardır.
- İlk Türk-İslam yazılı edebî eserlerini vermişlerdir.

NOT

MEB lise ders kitabında "Gulam sistemi, Karahanlılardan başlayarak diğer Türk-İslam devletlerinde uygulanmıştır." yazmaktadır. Ancak birçok akademik kitap gulam sistemi ni Gazneliler ile başlatmıştır.

- Ribat adı verilen kervansaraylar inşa etmişlerdir. Ribatın kervansaraylardan farkları ise şunlardır;
 - Güvenlik
 - Dini yayma merkezi
 - Gazilerin sığınak merkezi
 - Yol emniyeti

NOT

İslamiyet'i devletin resmî dini olarak kabul eden ilk **büyük** Türk-İslam devleti Karahanlılardır.

- Zamanla ikiye ayrılan bu devletin Doğu Karahanlı kısmına 1211'de Karahitaylar, Batı Karahanlı kısmına ise 1212'de Harzemşahlar son vermiştir.

b. Gazneliler (Yeminiler) (963 - 1187)

- Kurulduğu yerin ismini almıştır. Kurucusu **Alp Tegin**'dir.
- En önemli hükümdarı Gazneli Mahmut'tur.
- Gazneli Mahmut, Abbasileri Şii Büveyhoğulları baskısından kurtardı. Bunun üzerine halife Gazneli Mahmut'a "**Zamanın Yeganesi, Alemin Aslanı ve Sultan**" unvanlarını vermiştir.

NOT

Dünya tarihinde "**Sultan**" unvanını kullanan ilk hükümdar Gazneli Mahmut'tur.

- Hindistan'a 17 sefer yaparak İslamiyet'i yaymıştır. Bu seferlerin yapılma amaçları ise şunlardır;
 - Hindistan'ı ele geçirerek güçlenmek ve İslam dünyasının liderliğini ele geçirmek ve İslamiyet'i yaymak
 - Hindistan'ın yer altı ve yer üstü kaynaklarını ele geçirmek
 - İslamiyet'in bütünlüğünü tehdit eden bölücü mezhep mensuplarının faaliyetlerine son vermek
- Sumnat Seferi sonucunda Gazneli Mahmut'a "**Put Kırıcı**" unvanı verilmiştir.
- Yapılan seferler sonucunda günümüzde Pakistan ve Bangladeş devletlerinin temelleri atılmıştır.
- Bu seferlere Biruni de katılmıştır. Gazneli Mahmut, Biruni için "**Sarayımın en kıymetli hazinesi**" demiştir.
- Selçuklular ile yaptıkları;
 - 1035 Nesa, 1038 Serahs, 1040 Dandanakan savaşlarını kaybederek yıkılış sürecine girmişlerdir.
- **Gazneli Devleti'nin yıkılmasında;**
 - geniş bir coğrafyaya hükmetmeleri,
 - farklı etnik kökenden olan birçok milleti bir arada bulundurmaları,
 - ordusunun içinde farklı milletlerin bulunması ve bu yüzden sık sık ayaklanma çıkması etkili olmuştur.
- Gurlular tarafından Hüsrev Melik'in esir edilmesiyle 1187'de yıkılmışlardır.

c. Büyük Selçuklu Devleti (1040-1157)

- 1040 Dandanakan Savaşı sonunda İran'da kuruldu.
- Devletin resmî kurucusu Tuğrul Bey'dir.

NOT

İran'da kurulmalarından dolayı resmî dilleri **Farsça** olmuştur.

- Anadolu'ya gelmeden önce yurt edinme amaçlı keşif hareketleri düzenlenmiştir.
- 1048'de Bizans'ı, Pasinler Savaşı'nda mağlup ettiler. (Savaş sonunda Gürcü Kralı Liparit esir alındı.)
- 1055'te Tuğrul Bey, Bağdat Seferi'ni yaparak Şii Büveyhoğullarına son verdi. Bunun üzerine halife Tuğrul Bey'e "**Doğu'nun ve Batı'nın hükümdarı**" unvanını verdi (Şark'ın ve Garp'ın Sultanı).
- 1064'te Sultan Alparslan, Hristiyanlar için kutsal kabul edilen "**Anı**"yı fethetti. Bunun üzerine halife kendisine "**Fetihlerin Babası**" anlamına gelen "**Ebul Feth**" unvanını verdi.
- 1071'de Sultan Alparslan, Malazgirt'te Bizans İmparatorluğu'nu mağlup etti.
- **Malazgirt Savaşı'nın sonuçları ise şunlardır;**
 - Anadolu'nun kapısı Türklere açıldı.
 - Anadolu'da ilk Türk-İslam devletleri kuruldu.
 - İlk defa bir Bizans imparatoru, Müslüman bir sultana esir düştü (Romen Diyojen).
 - Türkleri tek başına yenemeyeceğini anlayan Bizans İmparatorluğu, Avrupa'dan yardım isteyerek Haçlı Seferlerinin başlamasına neden oldu.

- Türklerin Batı'ya ilerleyişleri hızlandı.
- Abbasi halifesi, Sultan Alparslan'a "**İslam Ülkelerinin Sultanı**" unvanını vermiştir.

NOT

Tarihte Malazgirt Savaşı'na "**Yurtaçan**", Miryakefalon Savaşı'na "**Yurttutan**", Büyük Taarruz'a ise "**Yurtkurtaran**" isimleri verilmiştir.

DİKKAT

Malazgirt Savaşı sırasında Peçenekler ve Uzlar, Büyük Selçuklu Devleti tarafına geçerek savaşın kazanılmasında rol oynamışlardır.

- Büyük Selçuklu Devleti en parlak zamanını Sultan Melikşah Dönemi'nde yaşamıştır.

Büyük Selçuklu Devleti'nin Yıkılma Nedenleri;

- Hasan Sabbah'ın başlatmış olduğu Haşhaşilik (Bâtinilik) hareketi sonucunda Selçuklu devlet adamlarının suikastle öldürülmesi
- Abbasilerin gizli faaliyetleri
- Oğuzların devlete küsmesi ve isyan etmesi
- Taht kavgaları
- Melik ve atabeylerin bağımsızlık çalışmaları
- 1141'de Karahitaylar ile yapılan **Katvan Savaşı'nın** kaybedilmesi (Yıkılmasının en önemli nedenidir.)
- Sultan Sencer'in (Sultan-ı Azam) ölümüyle Büyük Selçuklu Devleti yıkılmıştır.

	TARİH	DEVLET
DEVLETLER	1118 - 1194	Irak Selçukluları
	1048 - 1187	Kirman Selçukluları
	1078 - 1117	Suriye Selçukluları
	1075 - 1308	Türkiye Selçukluları
ATABEYLİKLER	1104 - 1154	Şam Atabeyliği (Böriler)
	1124 - 1233	Musul ve Halep Atabeyliği (Zengiler)
	1148 - 1225	Azerbaycan Atabeyliği (İldenizliler)
	1148 - 1286	Fars Atabeyliği (Salgurlular)

2. MISIR'DA KURULAN TÜRK-İSLAM DEVLETLERİ

24

a. Tolunoğulları (868 - 905)

- Mısır'da kurulan ilk Türk-İslam devletidir.
- Tolun; **dolunay** demektir. Kurucusu Tolunoğlu Ahmet'tir.
- Tevaif-i mülük devletidir. (Abbasilerin zayıflamasıyla kurulan ufak devletçiklere **Tevaif-i Mülük** denir.)
- **Maristan** adı verilen hastaneler inşa etmişlerdir. Eczaneler açarak halka ücretsiz ilaç dağıtmışlardır. Abbasiler son vermiştir.

b. Akşitler (İhşidiler) (935 - 969)

- İhşid; **prens** demektir.
- Mısır'da kurulan ikinci Türk-İslam devletidir.
- Kurucusu; **Muhammed bin Tügaç**'tir. (Ferganalı Muhammed)
- Abbasilerden ayrılarak kurulduğu için Tevaif-i Mülük devletidir.
- Hicaz bölgesine sahip olan ilk Türk-İslam devletidir.
- Fatimiler son vermiştir.

NOT

Halife Mekke ve Medine'ye sahip olunmasından dolayı Muhammed bin Togaç'a **nur yüzlü, güneş gibi parlak** anlamına gelen "**Akşit**" unvanını vermiştir.

c. Eyyübiler (1171 - 1252)

- Kurucusu **Selahaddin Eyyûbi**'dir.
- 1187 **Hittin Savaşı** ile Haçlıları mağlup edip Kudüs'ü Haçlılardan geri almışlardır. (Bu olay III. Haçlı Seferi'ne sebep olmuştur.)
- Avrupalı şövalyeler arma sistemlerini Eyyübiler örnek olarak oluşturmuşlardır.

NOT

Selahaddin Eyyûbi "**Hadimül - Haremeyn**" unvanını ilk kullanan kişidir. Ayrıca Mehmet Akif Ersoy onu; "**Şarkın en sevgili sultanı**" olarak nitelendirmiştir.

d. Memlukler (Devlet-i Türkiye) (1250 - 1517)

- Kelime manası **köle, kölemen** demektir. İlk hükümdarları Aybek'tir.
- Veraset sistemi diğer Türk devletlerinden farklıdır. Başarılı komutanlar da başa geçebilmektedir.
- Resmî dilleri Türkçe ve Arapçadır.
- 1258'de İlhanlılar, Abbasilere son verince halife kaçarak Memluklere sığındı. Böylece halifelik Memluklere geçmiştir.
- 1260 Ayn Calud ve 1277 Elbistan savaşlarıyla Moğolları dünya tarihinde ilk defa mağlup etmişlerdir.
- 1516 Mercidabık ve 1517 Ridaniye savaşları sonucu Osmanlı Devleti'ne yenilerek yıkılmışlardır.

3. ANADOLU'DA KURULAN İLK TÜRK - İSLAM DEVLETLERİ

DİLMAÇOĞULLARI	DANIŞMENTLİLER	SALTUKLAR	MENGÜCEKLER	ARTUKLAR	ÇAKA DEVLETİ
● Bitlis'te kuruldu. ● Bitlis Ulu Camii Türk cami sanatının en eşsiz örneklerinden biridir.	● Sivas-Tokat-Malatya civarında Danişment Bey tarafından kuruldu. Günümüze; ● Kayseri Ulu Camii ● Yağıbasan Medresesi (Anadolu'da yapılan ilk medrese) kalmıştır. ● Anadolu Selçuklu Devleti tarafından yıkılmıştır.	● Erzurum ve çevresinde kuruldu. Anadolu'da kurulan ilk Türk-İslam devletidir. Günümüze; ● Kale Camii, ● Tepsi Minare, ● Üç Kümbetler, ● Mama Hatun Türbesi, ● Micingerd Kalesi gibi eserleri kalmıştır. ● Anadolu Selçuklu Devleti tarafından yıkılmışlardır.	● Divriği ve Erzincan'da Mengücek Gazi tarafından kurulmuştur. ● Divriği Ulu Camii, 1985 yılından beri UNESCO tarafından koruma altına alınmıştır. ● 1921 ve 1939 Erzincan depremleri yüzünden eserlerinin çoğu günümüze ulaşmamıştır. ● Fizik ve tıp âlimi Muvaffakidün Abdüllatif, Erzincan Sarayı'nda bilime hizmet etmiştir. ● Anadolu Selçuklu Devleti tarafından yıkılmışlardır.	● Hasankeyf-Harpur-Mardin civarında üç şube şeklinde Artuk Bey tarafından kurulmuştur. Günümüze; ● Hasankeyf, ● Malabadi Köprüsü, ● Hatuniye Medresesi, ● Necmettin Külliyesi, ● Koçhisar Ulu Camii, ● Semanın Medresesi gibi eserleri kalmıştır. ● Ünlü Seyyah Marco Polo Artuklulara da uğrayarak eserinde özellikle Mardin'de dokumacılığın çok gelişmiş olduğundan bahsetmiştir. ● Robotik ve sibernetik biliminin kurucusu "El-Cezeri" (İbnül İzz) (Robotların Babası) Artuklularda bilime hizmet etmiştir. ● Anadolu Selçuklu Devleti tarafından yıkılmıştır.	● İzmir'de Çaka Bey tarafından kuruldu. ● İlk Türk denizcisi Çaka Bey'dir. ● Çaka Bey'in 1081 yılında kurduğu donanma günümüzde Deniz Kuvvetleri Komutanlığının kuruluş yıl dönümü olarak kutlanmaktadır.

4. ORTA ASYA VE YAKIN DOĞU'DA KURULAN DİĞER TÜRK DEVLETLERİ

a. Akkoyunlular (1350 - 1502)

- Şii karakterli bir Türk devletidir.
- En önemli hükümdarı **Uzun Hasan**'dır.
- Kur'an-ı Kerim'i Türkçeye çevirdiler.
- Dede Korkut Hikâyeleri'ni yazıya geçirdiler.
- 1402 Ankara Savaşı'ndan sonra güçlenerek Osmanlı Devleti'ne rakip oldular.
- 1473 Otlukbeli Savaşı ile Osmanlı Devleti'ne yenilerek yıkılma sürecine girdiler.
- Ali Kuşçu, Cemaleddin Devvani ve İsa Savcı, Akkoyunlularda yetişen önemli bilim insanlarıdır.

b. Karakoyunlar (1365 - 1469)

- Akkoyunlular son vermiştir.
- Azerbaycan'ın Türkleşmesinde etkili olmuşlardır.

c. Safeviler

- İran'da kurulan Şii karakterli bir devlettir.
- 1514 Çaldıran Savaşı'nda Osmanlı Devleti'ne yenilip yıkılmışlardır.

d. Babür İmparatorluğu (1526 - 1858)

- Hindistan'da kurulmuştur. Kurucusu Babür Şah'tır.
- Babür Şah hayatını "**Vekayi**"de (Babürname) toplamıştır.
- Cihan Şah eşi Mümtaz Sultan (Ercüment Nur Banu Sultan) için **Taç Mahal**'i yaptırmıştır.
- 1858'de İngiltere tarafından yıkılmıştır.

e. Harzemşahlar (1097 - 1231)

- Kendilerini Büyük Selçuklu Devleti'nin devamı olarak görmüşlerdir.
- Cengiz Han, Harzemşahlara **Otrar Faciası**'nı yaşatmıştır.
- 1230'da Yassıçemen Savaşı'nı Anadolu Selçuklu Devleti'ne karşı kaybetmişlerdir. İlhanlılar tarafından yıkılmışlardır.

f. Timur Devleti (1369 - 1507)

- Timur'un kendisi Türk, yönettiği halk Moğol'dur.
- Timur Türk tarihine iki defa zarar vermiştir. Bunlar;
 - 1402 Ankara Savaşı sonucu Osmanlı Devleti'ni Fetret Devri'ne sokarak yıkılma tehlikesi ile karşı karşıya bırakmıştır.
 - Altınorda Devleti'ni parçalayarak Rusların güçlenmesini sağlamıştır.
- Bu dönemde Ali Kuşçu, Hüseyin Baykara, Uluğ Bey ve Ali Şir Nevai gibi bilim insanları yetişmiştir.

g. Cengiz (Moğol) İmparatorluğu

- Cengiz Han, Türk töresini kendisine ilham alarak **Yasaname-i Bü-zürg**'ü (Büyük Cengiz Yasaları) oluşturmuştur. Cengiz ölmeyen önce devleti torunları ve oğulları arasında paylaştırmıştır.

MOĞOL (CENGİZ) İMPARATORLUĞU

Altınorda	Çağatay	İlhanlı	Kubilay
● Karadeniz'in kuzeyinde kurulmuştur. ● Timur saldırıları sonucu parçalanmıştır.	● Azerbaycan'da kurulmuştur.	● İran ve çevresinde kurulmuştur. ● 1258'de Abbasilere son vermişlerdir.	● Çin'de kuruldu. Budizm'i benimseyerek asimile oldular. Seyyah Marco Polo bu ülkeyi ziyaret etmiştir.

İLK MÜSLÜMAN TÜRK DEVLETLERİ KÜLTÜR VE MEDENİYETİ

1. Devlet Yönetimi

a. Hükümdar

Hükümdar	
Sembol	Unvanları
Kılıç, Yay	Han ve Hakan
Taç	Tonga
Örgin	İlig ve Kara
Otağ, Nevbet	Erkin ve Bey
Hutbe	Tamgaç
Tıraz (Elbise)	Padişah ve Sultan
Hilat (Hediye)	Terken
Çetr (Şemsiye)	Sultan-ı Azam
Sikke (Para)	Melik, Emir
Asa (Baston)	Şah ve Kadir
Mühür	Arslan Han
Hutbe	Buğra Han

NOT

İslamiyet öncesinde görülen kut anlayışı İslam'ın kabul edilmesiyle de devam etmiş devleti yönetme yetkisinin kişiye ve onun sülalesine verilmesi "**Allah'ın nasibi ve takdiri**" olarak yorumlanmıştır. Türk Cihan Hâkimiyeti anlayışı İslami Dönem'de cihat ve **İlay-ı Kelimetullah** (Allah'ın adını yüceltme) anlayışına dönüşmüştür.

NOT

İlk Müslüman - Türk devletlerinde merkezî yönetim saray (kapu veya bargâh) hükümet ve hükümdardan oluşur.

b. Saray Görevlileri

Saray Görevlisi	Görevi
Hares Emiri	Hükümdara karşı suç işleyenleri cezalandırır.
Candar	Padişahı korur.
Alemdar	Bayrağı taşır.
Silahdar	Hükümdarın silahları ile ilgilenir.
Camedar	Hükümdarın kıyafetleriyle ilgilenir.
Serhenk	Törenleri ve hükümdarın yol güzargâhını düzenler.
Vekil-i Has	Sarayın tüm işleri ile ilgilenir.
Emir-i Ahur	Atların bakımından sorumludur.
Taştdar (Abdar)	Hükümdarın temizlik işlerine bakar.
Şarapdar (İdişçibaşı)	Hükümdarın içecekleriyle ilgilenir.
Hansalar (Aşçibaşı)	Hükümdarın sofrasıyla ilgilenir.
Emir-i Şikar	Hükümdarın av partilerini tertip eder.
Çašnigir	Padişahın yiyecekleriyle ilgilenir.
Hacip	Hükümdar ve vezirden sonra gelen en yetkili kişidir. Özellikleri ve görevleri şunlardır: - Hükümdar ile devlet, hükümdar ile halk arasındaki ilişkileri düzenler. Elçileri kabul eder. Törenleri düzenler. Uygun gördüklerini Divan-ı Mezalime çıkarır. - En bilgisine Has Hacip, Uluğ Hacip, Hacibül Hüccab Gaznelilerde ise Hacib-i Bozorg denilirdi. - Karahanlılarda ise "Tayangu" adı verilir.

c. Divan-ı Saltanat

Karahanlılarda “**Meclis-i Ali**” denir. Günümüz Bakanlar Kuruludur. Ayrıca Gaznelilerde mali ve genel işlerden sorumlu olan “**Divan-ı Vezaret**” bulunurdu. Büyük Selçuklulardaki devlet sorunları Divan-ı Saltanatda çözülür. Bu divana bağlı divanlar ise şunlardır;

ADI	GÖREVİ	GÖREVLİSİ
Divan-ı İstifa	• Ekonomi ile ilgilenir.	Müstevfi
Divan-ı Arz (Ceyşül Arz)	• Askerlik ile ilgilenir.	Emir-i Arz
Divan-ı İşraf	• Ülkeyi denetler.	Müşrif-i Memalik
Divan-ı Tuğrai (İnşa)	• Yazışma işleri ile ilgilenir.	Tuğrai
Divan-ı Berid	• Haberleşme ve posta işlerine bakar. Divana bağlı değildir.	Berid
Niyabet-i Saltanat	• Sultan olmadığı zamanlarda toplanır.	Naib
Divan-ı Mezalim	• Kadı kararlarına yapılan itirazları değerlendirir ve sonuçlandırır. Devlet memurları hakkındaki şikâyetleri inceler. Siyasi suçları görüşür. Kâtipleri aracılığı ile vakıfları denetler. Muhtesibin yerine getiremediği kararları uygular. • Devlet memurlarının maaşlarının geç veya eksik ödenmesi hakkındaki şikâyetleri inceler. • Cuma ve bayram namazları ile hac ve cihad gibi ibadetlerin yerine getirilmesi için imkân sağlar.	Sultan

d. Devlet Görevlileri

Devlet Görevlisi	Görevi
Amid	Sivil yönetici
Amil (İmga)	Vergi toplayan görevli
Yuğruş	Karahanlılarda vezir
Hace	Gaznelilerde vezir
Melik	Hükümdarın oğlu
Atabey	Melik eğitmeni
Şihne	Askerî vali
Muhtesip	Belediye işlerinden sorumlu (Çarşı ve pazarı da denetler.)

2. Hukuk

• İlk Türk-İslam hukukunun oluşmasında;

- İslamın getirdiği esaslar,
- Oğuzların kabile gelenekleri,
- Köktürk, Uygur, Sasani ve Akhun gelenekleri etkili olmuştur.

MAHKEMELER

ŞERİ	ÖRFİ
• Evlenme, Boşanma, Hırsızlık, Miras, Savaş • Ticaret • Mürted olma (dinden çıkma), • Zina gibi davalara bakar. • Davalara bakana kadı, kadıları atayan baş kadıya ise kadı'ül kudat denir.	• Sosyal hayat, yönetim, maliye, askerlik ve güvenlik ile ilgili davalara bakılır. • Davalara emir-i dâd bakar.

NOT

Askerî davalara ise **kadiasker** (kadıleşker) denir.

3. Toprak Yönetimi

Miri	Mülk
• Has: Geliri sultana ayrılır. • Vakıf: Geliri dinî ve sosyal kurumlara ayrılır. • İkta: Geliri devlet memuru ve komutanlara ayrılır.	• Öşri (Müslüman) • Haraci (Gayrimüslim)

İkta; Büyük Selçuklu Devletinin ünlü veziri Nizam-ül Mülk'ün Siyaset-name eserinde: "**Devlete ait olan ve kimsenin mülkiyetinde bulunmayan topraklardan elde edilen vergi ve gelirlerin, askerî ve sivil devlet görevlilerine maaş veya hizmet karşılığı verilmesi**" şeklinde tanımlanmıştır.

İkta sisteminin faydaları;

- Toprağın boş kalması engellenmiştir.
- Düzenli vergi toplanmıştır.
- Memurun maaşı ödenmiştir.
- Masrafsız bir ordu kurulmuştur.
- Bölgelerin güvenliği sağlanmıştır.

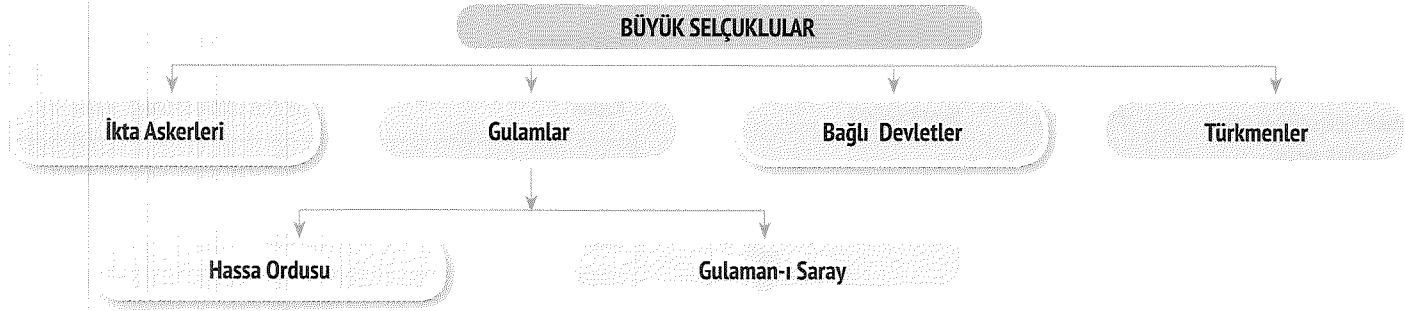
NOT

İkta sistemi ile yetişen askere barış zamanı "**Sipahi**" savaş zamanı ise "**Cebelü**" denir.

4. Sosyal Hayat

İmarethane	Yiyecek dağıtılan hayır kurumudur.
Kapan	Tek bir cins malın satıldığı yerdir.
Bedesten	Her cins ticari malın satıldığı yerdir.
Sebil	Çeşmedir.
Kümbet	Siyasiler, eşleri ve komutanlar için yapılan çadır şeklindeki anıt mezardır.
Türbe	Devlet ve din alimlerinin mezarlarının bulunduğu odalara denir.
Küllîye	Cami etrafına yapılan toplu yapılarıdır.
Arasta	Çarşıdır.
Bargah	Saraydır.
Tekke	Din öğretilen kurumdur.
Zaviye	Tekkelerin küçüğüdür.
Darüşşifa - Darüşşihha - Maristan - Bimaristan	Hastanedir.

5. Ordu

30

BENİM HOCAM UYARIYOR!

Hassa ordusunun Osmanlı Devleti'ndeki karşılığı **Kapıkulu Ocağı**'dır. Burada yapılan karşılaştırma birinin iktâ diğerinin direkt maaş alması değil, ordunun niteliği (en iyi ordu karşılaştırma) ile ilgilidir.

NOT

İlk Müslüman Türk devletlerine, İslam öncesine göre getirilen en büyük yenilik "**Gulam Sistemi**"'dir. Bu sistemde askerlerin birçoğu Türklere oluşurdu. Satın alınan ya da savaşlarda esir edilen bu çocuklar, Gulamhane denilen yerde yetiştirilirdi. Burada eğitilen çocuklar hem askerî hem idari görevlere getirilir, bunların bir kısmı da sultanın özel birliğine seçilirdi. Gulam sisteminin uygulamaları, ilk Türk - İslam devletlerinde çeşitli isimlerle devam etmiştir. Bu sistem ilk defa Karahanlılarda uygulanmıştır.

6. Eğitim

Devlet	Medrese	Özellği
Karahanlılar	Semerkant	İlk Türk-İslam medresesidir.
Danışmentliler	Yağıbasan	Anadolu'da kurulan ilk medresedir.
Büyük Selçuklu Devleti	Nişabur	Büyük Selçuklu Devleti'nin ilk medresesidir.
Büyük Selçuklu Devleti	Nizamiye	Büyük Selçuklu Devleti'nin en ünlü medresesidir.

NOT

Nizamiye Medreselerinin ilki Nişabur'da Sultan Alparslan tarafından açılmıştır. Ancak en çok Bağdat'ta açılan ile ünlenmiştir. **Nizamiye Medreselerinin açılma nedenleri;**

- İslamiyete yeni geçen Oğuz topluluklarının inançlarını pekiştirmek,
- yoksul ve yetenekli öğrencileri topluma kazandırmak,
- bilim insanı yetiştirmek,
- devlet memuru ihtiyacını karşılamak ve din adamı yetiştirmek,
- zararlı fikir akımlarına (Haşhaşilik gibi) karşı fikir ile karşılık vermektir.

NOT

Medreselerde öğrenciye **danışment**, öğretmene **müderris**, alınan diplomaya ise **icazetname** adı verilir.

Medreselerde Okutulan Dersler

Akli (Pozitif)		Nakli (Dini)	
Cebr	Matematik	Hadis	Hz. Muhammed'in sözleri
Riyaziye	Matematik	Sünnet	Hz. Muhammed'in davranışları
Hesap	Muhasebe	Siyer	Hz. Muhammed'in hayatı
Hendese	Geometri	Megazi	Hz. Muhammed'in savaşları
Müsellelat	Trigonometri	Fıkıh	İslam hukuku
Simya	Kimya	Kelam	İslam felsefesi

Akli (Pozitif)		Nakli (Dini)	
Heyet	Astronomi	Kıraat	Kur'an-ı Kerim'i okuma
Nücum	Astroloji	İcma	Mezhep veya sünnete göre hüküm verme
Sosyoloji	Tarih	Kıyas	Fıkhi bir meseleyi bir başka meseleyle mukayese ederek hüküm verme
Mantık	Edebiyat	Tefsir	Kuran surelerini açıklama
Tıp	Felsefe	Tecvid	Kur'an-ı Kerim'i güzel okuma

NOT

Hadis ilmiyle uğraşana **muhaddis**, tefsir işiyle uğraşana ise **müfessir** fıkıh ile uğraşana ise **fakih** adı verilir.

7. Mimari ve Sanat

a. Mimari

DİNİ	SİVİL	ASKERİ
Medrese	Ev	Kışla
Kümbet	Çeşme	Tersane
Türbe	Ribat	Kale
Camii	Kervansaray	Burç
Mescit	Serap	Sur
Tekke	Han	Garnizon
Zaviye	Hamam	Nizamiye
	Kütüphane	

BENİM HOCAM UYARIYOR!

Selçuklularda minarelerin çift yapılmasının nedenleri; barış zamanı Müslümanları namaza çağırarak, savaş zamanı ise gözcülük yapmaktır.

NOT

Minareler devletin gücüyle alakalıdır. Çift minareli camilere Selçuklularda, dört ve altı minareli camilere ise Osmanlı Devleti'nde rastlanır.

Karahanlılardan Günümüze Kalan Eserler

● Arap Ata Türbesi	● Hazara (Degaron) Camii
● Ayşe Bibi Türbesi (Bibi Hatun Türbesi)	● Talhatan Baba Camii

Gaznelilerden Günümüze Kalan Eserler

● Zafer Kuleleri	● Ribat-ı Mahi
● Leşker-i Bazaar Camii	● Sultan III. Mesut Minaresi

Büyük Selçuklu Devleti'nden Günümüze Kalan Eserler

- Diyarbakır Ulu Camii (Bu cami Emeviler Zamanı'nda kilisenin camiye çevrilmesi sonucu yapılmıştır. Büyük Selçuklu Devleti'ne ait olmayan bu camiye Selçuklular onarım ve eklemeler yapmışlardır.)
- Büyük Selçuklu Devleti eserlerinin bulunduğu yerler; Tebriz, Nişabur, İsfahan, Rey ve Tahrân'dır.

b. Sanat

Hat	● Arapçayı güzel yazma sanatıdır. ● Hat sanatıyla uğraşanlara hattat denir. ● İlk büyük Türk hattatı Amasyalı Yakut'tur.
Minyatür	● Perspektife dikkat edilmez. ● Kişiler statülere bağlı olarak büyük veya küçük çizilir. ● Tasvir sanatıdır. Uğraşana musavvir veya nakkâş denir. ● Cezeri yapmış olduğu mekanik tasarımları Otomoto adlı kitabında toplamıştır.
Tezhip	● Altınlamak, yaldızlamak anlamına gelir. ● Kitap süslemesinde kullanılır. ● Uğraşana müzehhip denir.
Telkârî	● Gümüş işleme sanatıdır.
Malakârî	● Duvar süsleme sanatıdır.
Vitrâ	● Cam süsleme sanatıdır.
Ebru	● Kelime manası bulut, bulutlanmaktır. Yoğunlaştırılmış su üstünde özel hazırlanmış boya ile oluşturulan desenlerin, kâğıt üzerine geçirilmesi yoluyla bir süsleme sanatıdır.

Ayrıca çinilik, ahşap işlemciliği, oymacılığı ve kâkmacılığı, çadircılık, dokumacılık, kilimcilik, halıcılık ise diğer gelişen sanat dallarıdır.

8. Türk - İslam Bilim İnsanları

BİLİM ADAMI	LAKABI	ÖNEMİ
Farabi	Muallim-i Sani (ikinci öğretmen) Alpharabius Abunazar	● Kitabül Musiki (Dünya tarihinin ilk modern müzik kitabıdır.) (Hava ve ses titreşim olayını buldu.) (Lagoritmayı icat etti.) ● İhsaül-Ulüm (Bilimleri sınıflandırmış ve bu nedenle İslam dünyasında bilimleri sınıflandıran ilk kişi olarak tarihe geçmiştir.) ● El Medinet'ül Fazıla ("Erdemli Şehir" anlamına gelir.) (İslam dünyasında siyaset felsefesinden ilk bahseden filozoftur.) ● Birleşmiş Milletler fikrini ilk defa ortaya attı. Türk-İslam devletlerinde pozitif bilimleri başlatmıştır.
Gazali	Huccet-ül İslam (Şerefül Ümme)	● Felsefe ile uğraşmıştır. Zararlı fikir akımlarına karşı (Haşhaşilik) fikir üretmiştir. Bağdat'taki Nizamiye Medresesinin rektörlüğünü yapmıştır. İhyaül Ulumuddin (Dini ilimlerin İhyası), Cevahirül Kur'an ve Tehafüt'ül Felasife adında eserleri bulunur. (Hocası Cüveyni'ye göre Gazali "Derin bir denizdir.")
Biruni	El-Üstad (Alberuni) (Aliboron)	● Matematikçi, coğrafyacı, fizikçi, tarihçi ve astronomdur. Bilimsel özgürlüğü savunmuştur. ● Yer çekiminin varlığını Newton'dan önce söylemiştir. Gazneli Mahmut, Biruni için "Sarayımın en kıymetli hazinesi" demiştir. Ayrıca Asyalı milletlerin tarihini anlattığı Asarül Bakiye (bu eserde çeşitli toplumların kullandıkları takvimleri, ay ve yıllardaki farklılıkları, dini gün ve bayramların tarihini incelemiştir.) El Kanunül Mesudi ve eczacılık alanında Kitabü's Saydeletif Tıp adında eserleri bulunur. Jeodazi ilmini bulmuştur.
İbni Sina	Avicenna (Tıbbın hük.) (Şeyh'ür Reis)	● "İnsanın içinde bir kurt vardır. Bu kurt, insanı hasta eder. Bu kurtu günümüzde görmek mümkün değildir." diyerek mikrobun tanımını yapmıştır. İlk kez mide ameliyatı yapmıştır. Şeker hastalığını tespit etmiştir. El-Kanun Fit Tıb ve Kitabüş Şifa kitaplarını yazmıştır. Fizikçidir. Diğer lakabı "Şeyhül-felasife"dir. Ay'da bir kratere ismi verilmiştir. "Azimet Halkası" adında bir gözlem aleti yapmıştır.
Zekeriya Er-Razi	Rhazes	● Çiçek ve kızamık hastalığının farkını buldu. El-Havi Ansiklopedisini yazmıştır.
Cabir bin Hayyan	Geber	● Modern kimyanın kurucusudur. Kitabul Kimya adında ilk modern kimya kitabını yazmıştır. Hassas teraziyi kullanmıştır. Yapay altın elde etmeye çalışmıştır. Atomun parçalanabileceğini önce sürmüştür. Birçok asit keşfetmiştir.
Harezmi	Algorisma	● Cebirin kurucusudur. Hisabül Cebri Vel Mukabele adında eser yazmıştır. Ondalık sayı sistemini bulmuştur.
İbni Rüşd	Averroes	● Her zaman aklı ön planda tuttu. Aristo'yu Avrupalılara anlattı. "Zamanın Volter"i olarak adlandırıldı. Güneş lekelerini ilk defa gözlemlemiştir.
İbni Heysem		● Fotoğraf makinesi mucididir. Fiziğin ışık bilimi (optik) sahasında günümüzde temel olarak ne görülyorsa ilk ortaya koyan bilim insanıdır. Kitabül Menazir (Görme Kitabı) adında bir eser yazmıştır.
Ömer Hayyam		● Matematikçi ve astronomdur. Rubai yazmıştır. 2. ve 3. derece denklemleri çözmüştür. Melikşah'a sunulan Celâli takvimini hazırlayan heyetin başkanlığını yapmıştır.
İdrisi		● Coğrafyacıdır. Batı Avrupa'yı dünyada aslına uygun çizen ilk kişidir. Kuzey ve Güney Yarım Küre ile Ekvator'un varlığından bahsetmiştir.
Hazini		● İran'da yaşamış astronom ve mekanikçidir. Kitabül Mizanül Hikme adlı eserinde metallerin ve taşların saf olup olmadığını, iki elementten meydana gelen alaşımlarda metallerin karışım oranlarını yaptığı hassas terazi ile bulmaya çalışmıştır.

9. İlk Türk - İslam Yazılı Eserleri

YAZAR	ESERİ	ÖNEMİ	KİME SUNULDUĞU
Yusuf Has Hacip	Kutadgu Bilig	• "Mutluluk veren bilgi" anlamına gelen ilk yazılı Türk-İslam eseridir. Türü siyasetname ve nasihatnamedir. Daha sonraki birçok devlet adamı ve hükümdarın "başucu" kitabıdır. Eser "adalet, devlet, akıl ve kanaat" gibi dört temel üzerine yazılmıştır.	Tamgaç Buğra Han (Uluğ Kara Buğra Han)
Kaşgarlı Mahmut	Divanü Lügati't Türk	• Toplum bilimci, etnograf ve haritacıdır. Eserinde Türk dünyasına ait harita bulunur. İlk Türkçe ansiklopedik sözlüğü yazmıştır. Eserin yazılma amacı; Araplara Türk dilini öğretmek, Türk milletinin yüceliğini ve Türkçenin zengin bir dil olduğunu göstermektir. Eserini Arapça yazmıştır. 2008 UNESCO tarafından "Kaşgarlı Mahmut Yılı" ilan edilmiştir.	El Muktedi-billah (Ebul Kasım Abdullah)
Edip Ahmet Yükneki	Atabet'ül Hakayık	• "Gerçeklerin eşiği" anlamına gelir. İçerik ve edebî yönden Kutadgu Bilig'in devamı sayılır. Nasihatnamedir. Tasavvufi ve ahlaki öğüt kitabıdır.	Emir Sipahsalar
Ahmet Yesevi	Divan-ı Hikmet	• Türk tasavvuf tarihinin ilk edebî eseridir. Eserinde Hz. Muhammed'in yaşamı, dervişliğin özellikleri, güzel ahlak, cennet ve cehennem ve dini hikayeler anlatmıştır. • "Piri Türkistan" olarak bilinir. Türkistan bölgesinin İslamlaşmasını sağladı. İlk Türk mutasavvıfıdır. Mezarını Timur yaptırmıştır.	Satuk Buğra Han
Utbi	Tarihi Yemin	• Gazneli Devleti'ni anlatmıştır.	Gazneli Mahmut
Firdevsi	Şehname	• Gazneli Mahmut'a sunulan biyografik eserdir. İran-Turan mücadelesini anlatır. Alper Tunga, Şehname'de Afrasiyap olarak geçmiştir.	Gazneli Mahmut
Ali Şir Nevai	Muhakemet'ül Lügatayn	• Timur Zamanı'nda yaşamıştır. Türkçenin Farsçadan ve Hintçeden daha zengin bir dil olduğunu belirtmek amacıyla bu eseri yazmıştır. Çağatay Türkçesinin en büyük şairidir.	
Nizamülmülk	Siyasetname	• Nizamiye Medreselerinin kuruluşunda etkili olmuştur. "Devlet nasıl yönetilir?" sorusuna cevap aramıştır.	Sultan Melikşah
Ömer Hayyam	Rubai	• Matematik ve astronomi ile uğraşmıştır. Aşk, doğa, ahiret üzerine sözlerini Rubai'de toplamıştır. Sultan Melikşah'a Celâli takvimini hazırlamıştır.	

NOT

Satuk Buğra Han'ın Müslüman olma sürecini anlatan **"Satuk Buğra Han Destanı"** bu dönemin ilk ve en önemli sözlü edebiyat örneğidir.

ANADOLU (TÜRKİYE) SELÇUKLU DEVLETİ (1075 - 1308)

- 1075'te Kutalmışoğlu Süleyman Şah tarafından İznik'te kuruldu.
- I. Haçlı Seferi sonunda başkent, İznik'ten Konya'ya taşındı.
- Zamanla Danişmentliler, Saltuklar, Mengücekler ve Artuklulara son vererek Anadolu'da ilk defa Türk siyasi birliğini sağlamıştır.
- II. Kılıçarslan Zamanı'nda Bizans İmparatorluğu ile yapılan 1176'da Miryakefalon (Yurttutan veya Kumdanlı) Savaşı sonunda Anadolu kesin olarak Türk yurdu hâline geldi.

NOT

Bu savaşın ardından Bizans'ın Türkleri Anadolu'dan atma ümidi tamamen sona ermiştir.

- I. Gıyaseddin Keyhüsrev Zamanı'nda Samsun ve Antalya alındı.
- İzzettin Keykavus Zamanı'nda ise Sinop fethedildi.
- Devlete en parlak zamanı yaşatan Alaaddin Keykubat Dönemi'nde (Uluğ Keykubat) ise Alaiye (Alanya) ve Kırım'ın Suğdak Limanı fethedildi.

Anadolu Selçuklu Devleti'nde ticareti geliştirmek için:

- Suğdak, Sinop, Samsun, Antalya ve Alaiye alındı.
- Sigortacılık sistemi başlatıldı.
- Yeni ticaret yolları açılarak ve yolların güvenliği sağlandı.
- Anadolu'da siyasi birliği sağlanmak için çalışıldı.
- Kervansaraylar yapıldı.
- Kıbrıs ve Venedik devletleriyle ticari antlaşmalar yapıldı vergiler %1 oranına kadar düşürüldü.

NOT

Kervansaraylar Türk-İslam devletlerinde görülen ribatların devamı niteliğindedir. İlk zamanlar sınır boylarını ve stratejik bölgeleri korumak amacıyla inşa edilen yapılar zamanla ilerleyen yıllarda bu özelliklerini yitirmiş, zamanla kervanların yol güvenliğinin sağlandığı ve insanların konaklama ihtiyaçlarının karşılandığı yerlere dönüşmüştür.

NOT

Türk - İslam devletleri zamanında kervansaraylarla birlikte han adı verilen yapılar da vardı. Yolcular ve tüccarlar için yapılmış olan hanlar, ticari amaçla yapılan ve ücretli olan işletmelerdi. Bu özelliklerinden dolayı hanlar, ribat ve kervansaraylardan ayrılmaktadır.

- 1230'da Harzemşahlar ile yapılan Yassıçemen Savaşı kazanıldı.
- 1240'da Türk tarihinin ilk dinî nitelikli toplumsal ayaklanması olan **Baba İshak İsyanı** çıktı.
- 1243 Köseadağ Savaşı'nı İlhanlılara karşı kaybetti.

Köseadağ Savaşı'nın sonuçları şunlardır;

- Anadolu Türk siyasi birliği bozuldu. İkinci Türk devletleri kuruldu.
- Anadolu Selçukluları, İlhanlılara bağımlı hâle geldi.
- Anadolu'da Türk nüfusu arttı. (Olumlu sonuç)
- Anadolu tahrip edildi.

DİKKAT

Köseadağ ve Ankara savaşlarının ortak sonucu; Anadolu Türk siyasi birliğinin bozulmasıdır.

KÖSEDAĞ SAVAŞI'NDAN SONRA ANADOLU'DA KURULAN II. TÜRK DEVLETLERİ

DENİZCİ	ADI	KURULDUĞU YER	ÖNEMİ
×	Osmanoğulları	Söğüt-Domanıç	• Merkezî otoritesi en güçlü Türk - İslam devletidir.
×	Karamanoğulları	Karaman - Konya (Larende)	• Anadolu Selçuklu Devleti'nin devamı olduklarını ileri sürdüler. Osmanlı Devleti'ni en çok uğraştıran devlettir. • 1277'de Karamanoğlu Mehmet Bey Türkçeyi resmî dil ilan etmiştir.
✓	Karesioğulları	Balıkesir - Çanakkale	• Osmanlı Devleti'ne katılan ilk devlettir.
×	Dulkadiroğulları	Maraş	• Osmanlı Devleti'ne katılan son devlettir.
✓	Hamitoğulları	Isparta - Antalya - Eğirdir	• Osmanlı Devleti'ne para yoluyla katılmıştır.
×	Germiyanogulları	Kütahya	• Osmanlı Devleti'ne çeyiz veya vasiyet yolu ile katılmıştır.
✓	Aydinoğulları	Aydın	
✓	Menteşeoğulları	Muğla	
✓	Candaroğulları (İsfendiyoğulları)	Sinop - Kastamonu - Samsun	
×	Eratnalılar ve Kadı Burhaneddin	Sivas - Tokat - Kayseri	
✓	Saruhanogulları	Manisa	
×	Sahipataoğulları	Afyon	
×	Eşrefoğulları	Beyşehir	
×	Taceddinoğulları	Niksar ve Canik bölgesi	
✓	Pervaneogulları	Sinop - Bafra Samsun	

ANADOLU SELÇUKLU DEVLETİ KÜLTÜR VE MEDENİYETİ

1. Devlet Yönetimi

Hükümdar

Semboller	Unvanlar
Büyük Selçuklu Devleti ile aynıdır.	Keyhüsrev Keykavus Keykubat Rükneddin

NOT

Key, Farsçada **sultan** veya **padişah** anlamına gelir.

Divan-ı Âla	Tüm devlet meselelerinin konuşulduğu yerdir.
Divan-ı Pervane	İkta topraklarını dağıtır. Görevlisine pervaneci denir.
Divan-ı Berid	Haberleşme teşkilatıdır.
Reisül Bahr veya Meliküs Sevahil	Deniz kuvvetleri komutanıdır.

2. İlim İnsanları

Hız. Mevlâna	Kebir ve Mesnevi
Hacı Bektaş Veli	Makâlat
Yunus Emre	Risaletü'n Nushiye ve Divan
Âşık Paşa	Garipname
Muhyiddin Arabi	Lakabı Şeyh Ekber 'dir. Mezarını buldurup üstüne türbe yaptıran Osmanlı Padişahı Yavuz Sultan Selim'dir.
Hacı Paşa	Anadolu'nun İbnî Sina'sıdır.
Ravendi	Selçuklu Tarihi adlı eserini Gıyaseddin Keyhüsrev'e sunmuştur.
Gülşehri	Feriüddin Attar'ın Mantikur Tayr adlı eserini Türkçeye çevirdi.
Hoca Dehhani	Divan edebiyatının kurucusu kabul edilir. Selçuklu Şehnamesi eseri ile ünlüdür.

3. Ekonomi

Ahilik

Ahilik teşkilatı asıl adı Mahmut bin Ahmet el - Hoyi tarafından kurulan esnaf ve sanatkâr teşkilatıdır. Bu teşkilatın temelleri I. Gıyaseddin Keyhüsrev Zamanı'nda Kayseri'de atılmıştır. Başka şehirlerde de yaygınlaşan bu örgütlenme Anadolu'nun ekonomik kalkınmasında ve imar edilmesinde önemli rol oynamıştır. Bu teşkilatın özellikleri şunlardır:

- Ahi Evran, Ahiliğin amaç ve felsefesini "**Letaif-i Hikmet**" adlı eserinde anlatmıştır.
- Gayrimüslimler bu teşkilata alınmamıştır.

NOT

Avrupa'da yer alan **gild** ve **hansa** teşkilatlarına da Müslümanlar alınmamıştır.

- Merkezleri Kırşehir, Konya ve Kayseri'dir.
- Üretilen malın değeri belirlenir (Narh kesmek).
- Esnafların başında olana **şeyh** veya **pîr** adı verilmiştir.
- Esnaflar fütüvvetnameye uymuşlardır.
- İhtiyaca göre ve kaliteli mal üretmişlerdir.
- Mesleki eğitim verilmiştir. Bitirene diploma yani **icazetname** verilmiştir.
- Esnaflar arasında dayanışmayı artırmıştır.
- Ortak sandıklarda para toplanarak yeni dükkân açacaklara verilmiştir.
- Esnaf gerektiğinde cihata da katılmıştır.
- Ahi Evran'ın eşi olan Fatma Bacı da esnaf eşlerini eğitmek ve meslek kazandırmak için **Bacıyan-ı Rum** (Anadolu Kadınları) teşkilatını kurmuştur. Bu teşkilat "**Aşına, eşine, işine dikkat et.**" prensibi ile çalışmıştır.

NOT

Sultan I. Mesut Zamanı'nda ilk para bakır olarak basılırken II. Kılıçarslan Zamanı'nda ilk altın para bastırılmıştır.

4. Mimari ve Sanat

Anadolu Selçuklularında;

İlk han	Aksaray Alay Han,
İlk camii	Konya Alaaddin Camii,
İlk medrese	Kayseri Kocahasan Medresesi,
İlk hastane	Kayseri Gevher Nesibe Darüşşifasıdır.

- Anadolu Selçuklulardan günümüze kadar kalan en önemli eserler şunlardır;

Şehir	Eser
Tokat	Pervane Hamamı
Ankara	Ak Köprü ve Arslanhane Camii
Afyon	Ulu Camii
Sivas	Gök Medrese
Kırşehir	Cacabey Medresesi
Kayseri	Hunad Hatun Türbesi, Koca Hasan Medresesi, Gevher Nesibe Darüşşifası ve Keykubadiye Sarayı
Erzurum	Çifte Minareli Medrese
Konya	İnce Minareli Medrese, Alaaddin Camii, Taş Mescid, Kubadabad Sarayı ve Karatay Medresesi

NOT

1206 yılında hizmete giren Gevher Nesibe Hatun Şifahanesi 1890 yılına kadar eğitim hastanesi olarak görevini sürdürmüştür. Gevher Nesibe Hatun Şifahanesi, Anadolu'nun İslami Dönem'e ait en eski şifahanesi ve dünyanın ilk tıp fakültesidir.

Anadolu'da Eser Bulmanın Kolay Yolu

- Edirne, Bursa, Çanakkale, Trabzon ve İstanbul'daki tüm eserler **Osmanlı Devleti'**ne aittir.
- Danışmentiler, Saltuklar, Mengücekler ve Artuklara ait olanlar eserler (Anadolu'da kurulmuş ilk Türk İslam beylik ve devletlerine ait olan) bilindiği takdirde geriye kalan tüm eserler (istisnalar hariç) Anadolu Selçuklularına aittir.

NOT

"Paşa, Çelebi, Haseki Sultan ve Yeşil" kelimeleri ile başlayan eserler birkaç istisna hariç Osmanlı Devleti'ne aittir. "Çifte ve Alaaddin" kelimeleri ile başlayan eserler ise Anadolu Selçuklu Devleti'ne aittir.

BENİM HOCAM UYARIYOR!

Sultandağı Medresesi Anadolu Selçuklularına, Erzurum'da bulunan **Yakutiye Medresesi** ise İlhanlılara aittir.

1. DEVLET YÖNETİMİ

A. Merkez Teşkilatı

a. Osmanlı Devleti'nin Diğer Adları

Gaziler
Devlet-i Âli
Devlet-i Âliyye (Osmanlı Devleti'nin resmî adıdır.)
Osmaniye
Ottaman
Atman
Osmanoğulları

b. Devlet Oluşturan Etmenler

Halk	Hâkimiyet
Ülke	Teşkilat

c. Klasik Dönem Kültür Medeniyetinin Oluşumu ve Örnek Alınan Devletler

- Orta Asya Türk gelenekleri
- İslam'ın getirdiği esaslar
- Fethedilen bölgelerdeki kültürel esaslar

NOT

Osmanlı Devleti, devlet yönetiminde Türkiye Selçuklularını ve İlhanlıları kendine örnek almıştır.

d. Hükümdar

Semboller	Unvanlar
Tüm semboller kullanılmıştır. (Ok hariç)	Bey Gazi Sultan Rum Padişah Han Hüdavendigar Emir

NOT

Osmanlı Devleti'nde ilk sultan unvanını kullanan "**Orhan Bey**"dir. (Sultanül Guzat) (Gazilerin Sultanı).

e. Hükümdarın Görevleri

- Ordunun başında sefere çıkar.
- Herhangi bir konuda yazılı emir verir. (**Ferman**)
- Herhangi bir konuda yazılı beyan verir. (**Hatt-ı Hümayun**)
- Herhangi bir şeyi yasaklar. (**Yasakname**)
- Herhangi bir memurun mallarına el koyar. (**Müsadere**)
- Herhangi bir devşirmeyi öldürebilir. (**Kulluk hakkı**)
- Herhangi bir memuru görevden atar veya görevden alır. (**Beratname**)
- Herhangi bir bölgedeki haksızlığı giderir. (**Adaletname**)
- Divan-ı Hümayuna başkanlık eder. (**Fatih'e kadar**)
- Herhangi bir kişiyi himayesi altına alır. (**Amanname**)

f. Veraset Değişiklikleri

Osman Bey	Ülke hükümdar ve ailesinin ortak malıdır.
I. Murat	Ülke hükümdar ve oğullarına aittir. (İlk değişiklik)
Fatih Sultan Mehmet	Ülke padişahındır.
I. Ahmet	Ülke en büyük (Ekber) ve en akıllı (Erşet) erkek üye tarafından yönetilir. (Son değişiklik)

g. Şehzade Eğitimi

7 yaşında eğitime başlar. 12 yaşında sancağa gönderilir. Başlarına tecrübeli devlet adamları olan “**Lala**”lar verilir. Şehzadeler sancağa gönderildiklerinde “**Çelebi Sultan**” unvanını alırlar.

Önemli Şehzade Sancakları

Manisa	Bolu	Trabzon	Konya	Sivas
Amasya	Kütahya	Antalya	Isparta	Karaman
Çorum	Çankırı	Kefe (Kırım)	Kastamonu	Balıkesir

NOT

Osmanlı Devleti sürekliliğini sağlayabilmek amacıyla “**Devlet-i Ebed Müddet** (Sonsuza kadar yaşatma), **Nizam-ı Âlem** (Dünya düzeni) ve **Kanun-i Kadim** (Devlet-fert ve devlet-toplum)’i uygulamaya çalışmıştır.

h. Başkentler (Merkezzler)

Söğüt - Domaniç kurulduğu yerdir. Osmanlı Devleti genel olarak Batı Anadolu’da yer alan “ Bitinya ” bölgesinde kurulmuştur. (Kocaeli, Sakarya, Bilecik, Bursa, İzmit, Düzce, Yalova, Bolu, Bartın, Zonguldak)				
Karacahisar	1298	Kuruluş Dönemi		
Bilecik	1302			
İzmit	1331			
Bursa	1335			
Edirne	1353	Yükselme Dönemi		
İstanbul	1453			

İstanbul’un Diğer Adları

Konstaniyye
Konstantinapolis
Aslambol
İslambol
Asitane
Payitaht
Dersaadet

İstanbul’daki Görevliler

Boğazlar	Kaptanıderya
Adalet	Taht Kadısı
Güvenlik	Yeniçeri Ağası
İmar İşleri	Mimarbaşı
Belediye İşleri	Şehremini
Genel	Sadrazam

1. Saraylar

Bey Sarayı	Bursa’da Orhan Bey Zamanı açılan ilk saraydır.
Topkapı Sarayı	Fatih Sultan Mehmet Zamanı’nda açıldı. Osmanlı Devleti’nin en uzun yönetim merkezliği yapan saraydır.
İshak Paşa Sarayı	Ağrı Doğubayazıt’ta bulunur. İlk ısıtmalı saraydır. Yapıda Batı etkisi bulunur. (Barok - Rokoko)
Dolmabahçe Sarayı	Batı sarayları örnek alınarak yapılan ilk saraydır.
Yıldız Sarayı	Yapımına III. Selim Dönemi’nde başlanan ve II. Abdülhamit’in yönetim merkezi olarak kullandığı saraydır.
Diğer Saraylar	Galata, Beylerbeyi ve Çırağan Sarayı’dır.

Topkapı Sarayı

Birun (Dış Kısmı)	Enderun (İç Kısmı)	Harem (Kız Kısmı)
- Kelime manası dış veya taşra demektir. - Dışardan gelen elçiler kabul edilir. - Divan toplantıları bu bölümün Babüssaade kapısında yapılır.	İlk defa II. Murad Zamanı'nda Edirne Sarayı'nda kurulmuştur. - Kelime manası iç, içeridir. - Okuldur. Buradaki eğitimlerinden sonra yeteneklerine göre Enderun'da veya taşrada görev alırlar. Bu görevlendirmeye "Çıkma" adı verilir. - Devşirme çocukları alınır. - Yahudiler devşirilmez. - Sadrazam vezir gibi üst düzey yöneticiler yetiştirilir. II. Mahmut Zamanı'nda önemi azalan Enderundan memur alınmamış, memur ihtiyacı Mekteb-i Maarifi Adliyeden karşılanmıştır. II. Meşrutiyet Zamanı'nda ise tamamen kapatılmıştır.	- Kelime anlamı "yasak"tır. - Padişah ve ailesinin özel yaşantısını geçirdiği yerdir. - Okuldur. - Erkek çocuk doğuran kadına haseki unvanı verilir.

1. Divan-ı Hümayun

a) Özellikleri

- Orhan Bey kurmuştur. II. Mahmut kaldırmıştır.
- Fatih'e kadar padişahlar, Fatih'ten sonra sadrazamlar başkanlık etmiştir.
- Alınan kararlara "**Hüküm**", hükümlerin yazıldığı deftere "**Mühimme**" denir.
- Son söz padişahındır. Alınan kararları şeyhülislam dinî açıdan inceler.
- Müslüman - gayrimüslim fark etmeden herkes temyiz için Divan-ı Hümayuna başvurabilir. Bu özelliği ile Türk - İslam tarihindeki Divan-ı Mezalime benzer.

b) Diğer Divan Çeşitleri

Ayak	Sadece hükümdarların oturduğu ve diğer görevlilerin ayakta durduğu olağanüstü divardır.
Galebe	Elçi ve yabancı konuklar için toplanan divandır.
İkinci	Veziriazam önderliğinde devlet işlerinin görüşüldüğü divandır.
Sefer	Sefer sırasında toplanır.

c) Divan Üyeleri

Padişah	Fatih Sultan Mehmet'e kadar divana padişahlar başkanlık etti. Son söz padişahındır.
Sadrazam	Padişahın mührünü taşır. Padişah sefere çıkmazsa " Serdar-ı Ekrem " unvanıyla ordunun başında sefere katılır. Sadrazamın yerine ise " Sadaret Kethüdası " (Kaymakamı) bakar. Ayrıca sadrazamın verdiği emirlere ise " Buyruldu " denir.
Kubbe altı veziri	Günümüz bakanına denktir. İlk vezir " Alaaddin Paşa "dır. Sayıları zamanla artmıştır.
Defterdar	Günümüzün maliye bakanıdır. Hesap tutar, bütçe yapar. Sayıları iki tanedir. (Rumeli ve Anadolu)
Kazasker (Kadiasker)	Doğuştan Müslüman ve medrese çıkışıdır. Günümüzde Millî Eğitim bakanına ve Adalet bakanına denktir. Kadı ve müderris ataması yapar. Sayıları iki tanedir. (Rumeli ve Anadolu) Tuttuğu deftere " Ruznamçe " denir.
Reisülküttab	XVII. yy.da nişancıdan ayrılarak dış işlerinden sorumlu hâle gelmiştir. Divanın toplantı gündemini belirler.

Nişancı	Dirlik (tımar) topraklarının dağıtımından sorumludur. Herhangi bir bölgenin sosyoekonomik yapısını "Tahrir defteri"ne kaydeder. Divana atamasını Fatih Sultan Mehmet yapmıştır. Örfi hukukun divandaki temsilcisidir. Belgelere padişahın tuğrasını çeker. Tapu ve kadastro işlemlerine bakar.
Kaptanıderya	Divanın doğal üyesi değildir. Denizcilikle ilgili kanunların çıkmasını hızlandırır. XVI. yüzyılda Kanuni Sultan Süleyman Zamanı'nda divana üye olmuştur. - Divana ilk üye olan kaptanıderya Barbaros Hayreddin Paşa'dır.
Yeniçeri Ağası	Rütbesi vezirse divan toplantılarına katılır. Divanın doğal üyesi değildir.
Seyhülislam (Müftü)	Atamasını padişah yapar. İlk şeyhülislam Molla Fenari 'dir. Protokolde sadrazama denktir. Divanda alınan kararların dine uygun olup olmadığı hakkında karara ifta ya da fetva verir.

Divana sonradan üye olanlar

- XVI. yüzyıl: Kaptanıderya
- XVII. yüzyıl: Reisülküttab
- XVIII. yüzyıl: Şeyhülislam

Sayıları zamanla artanlar

- Vezir
- Kazasker
- Defterdar

B. Taşra Teşkilatı**1840'a Kadar Uygulanan Vilayet Nizamnamesi**

Birim	Adalet	Güvenlik	Yönetici
Eyalet	Kadı	Subaşı	Beylerbeyi
Sancak	Kadı	Subaşı	Sancakbeyi
Kaza	Kadı	Subaşı	Kadı
Köy	Naib	Yığıtbaşı Subaşı Tımarlı Sipahi	Kethüda

1840 Vilayet Nizamnamesi

Eyalet	Müşir (Vali)
Sancak	Mutasarrıf (Kaymakam)
Kaza	Kaza müdürü
Köy	Muhtar

1871 Değişikliği

Eyalet	Vali
Liva	Kaymakam
Kaza	Kaza müdürü
Nahiye	Nahiye müdürü
Köy	Muhtar

OSMANLIDA EYALET SİSTEMİ

Salyaneli (Yıllıklı)

- Salyane; maaş demektir.
- Devlet memurlarına yılda bir defa maaş verilir.
- Geçinmesi için toprak verilmez.
- Tımar sistemi uygulanmaz.
- Merkeze uzak yerlerdir.
- **İltizam** usulü ile vergi toplanır.
- İltizamı kazanan kişiye **mültezim** denir.
- Bu sistemin bir defa yerine ömür boyu verilmesine ise **malikâne** denir.

Mısır

Bağdat

Tunus

Cezayir

Habeşistan

Yemen

Trablusgarp

Salyanesiz (Yıllıksız)

- Memurlara doğrudan maaş verilmez, toprak verilir ve tımar sistemi uygulanır.
- Merkeze yakın eyaletlerdir.

Halep

Sivas

Musul

Şam

Kıbrıs

Erzurum

Urfa

Kars

Diyarbakır

Karadağ

Trabzon

Şehrizar

Temaşvar

Anadolu

Rumeli

Karaman

Kaniye

Budin

Bosna

Silistre

Mora

Girit

Van

Yurtluk - Ocaklık

- Aşiretlerin yoğun olduğu yerlerdir.
- Aşiret liderlerinin bir takım yönetsel (kazai) hakları vardır.
- Kendi içlerinde serbesttir. Dersim (Tunceli), Çölemerik (Hakkâri) gibi.

İmtiyazlı Eyaletler

- Ayrıcalıklı bölgelerdir.
- Bazıları asker verir, vergi vermez.
- Bazıları vergi verir, asker vermez.
- Hicaz ne vergi ne de asker verir.
- Mekke
- Medine
- Taif
- Hayber
- Eflak - Boğdan - Erdel = Yöneticilerine **voyvoda** denir.

NOT

Eflak ile Boğdan'a Osmanlı Devleti'nde "**Memleketeyn**" denilir.

- Kırım = Yöneticilerine **han veya giray** unvanı verilir.
- Mekke Şerifliği = Yöneticilerine **emir** unvanı verilir.

Hicaz
Kırım
Eflâk

Boğdan
Erdel

2. HUKUK

a. Osmanlı Devleti'nin hukuk sistemini oluşturmada;

- Fethedilen bölgelerdeki uygulamalar,
- İslam'ın getirdiği esaslar,
- Orta Asya Türk gelenekleri (örfi hukuk) etkili olmuştur.

b. Mahkemeler

	Tanzimat Öncesi (Klasik Dönem)	Tanzimat Mahkemeleri
Şeri	Müslümanların ve Müslüman - gayrimüslimlerin kendi aralarında davalara bakar.	Ticaret
Konsolosluk	1535'te kurulmuştur. Fransız tüccarların davalarına bakar.	Nizamiye (Karma)
Cemaat	Gayrimüslimlerin aile ve miras hukuku ile ilgili davalarına bakar.	

NOT

- 17 Şubat 1926'da çıkan Medeni Kanun ile Osmanlı Devleti'ne ait tüm mahkemeler kaldırılmıştır.

c. Kadıların Görevleri

- Adli, idari ve belediye işlerine bakar.
- Bir bölgenin noteridir.
- Miras, boşanma, noterlik ve vakıfların işleyişi ile ilgili konulara bakar.
- Atandığı yerde iki yıl görev yapar.
- Esnaf ve loncaları denetler. Fiyat kontrolü yapar.

Taht Kadısı

- İstanbul, Bursa ve Edirne kadılarının atamasını padişah yapar.

Mevleviyet Kadısı

- İstanbul, Edirne ve Bursa dışındaki kadıların atamasını kazasker yapar.

NOT

Kadılar, evliliklerin neden çift yapıldığını ve evliliklerden doğan çocukların mirasçılık durumlarını "**Tereke Defteri**"ne kaydeder.

NOT

Kadılar mahkemede bir karar vermeden önce o bölgenin ileri gelen ve sevilen kişileri tarafından oluşturulan "**Şuhudul Hâl**"e başvurur.

3. SOSYAL HAYAT

a. Millet Sistemi

- Osmanlı Devleti toplumu din veya mezhepsel şekilde örgütleyerek yönetir. Buna "**Millet Sistemi**" denir.

NOT

Osmanlıda düğün, şenlik, ziyafet ve benzeri konularda yazılan eserlere "**Surname**" denilir. Osmanlı Devletinde şenlikler, devletin otoritesini ve zenginliğini halka ve dünya-ya göstermiş, şenliğin yapıldığı bölgeye ekonomik hareketlilik getirmiş, dini amaçlara hizmet etmiş ve halkın moral seviyesini yükseltmiştir.

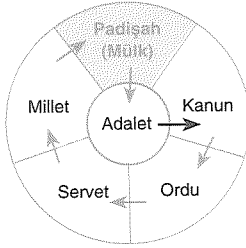

NOT

Osmanlı'da hacca gidenleri İstanbul'dan uğurlamak ve bölge halkına devlet erkânının hediyelerini götürmek amacıyla "**Surre Alayları**" düzenlenirdi.

b. Hakkaniyet Çemberi

- **Hakkaniyet çemberi** = Adalet - Kanun - Ordu - Servet - Millet - Padişah

c. Vakıf Teşkilatı

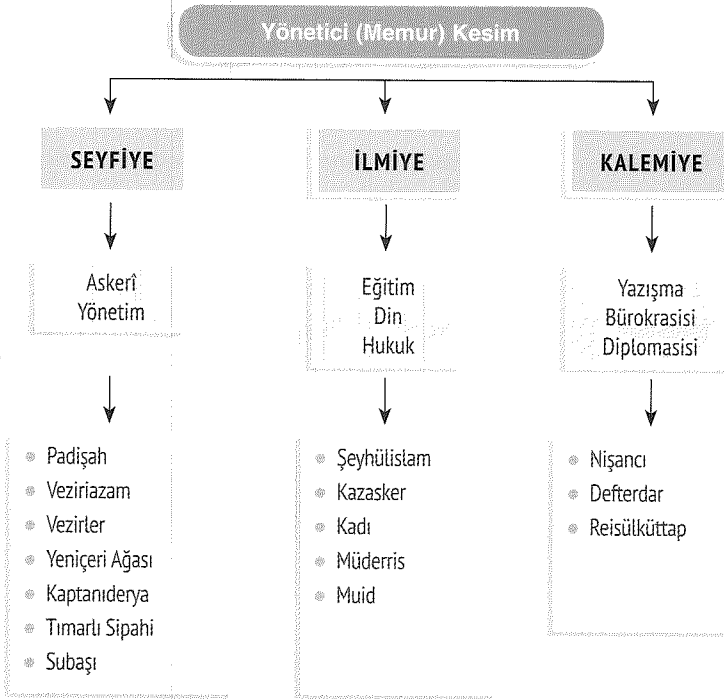
VAKIF	
Vakıf	Avarız Vakıfları
Olağan	Olağanüstü

- Türk tarihinde ilk vakıf teşkilatını Uygurlar oluşturmuştur.
- Osmanlı Devleti'nde ise ilk vakıf teşkilatını Orhan Bey kurmuştur.
- Osmanlı Devleti'nde malını vakfeden kişi "**vakıf**", vakfedilen mala "**mevkuf**", malını vakıf için bağışlayan kişinin irade beyanına "**sıyga**" denilmiştir.

d. Sosyal Kurumlar

Darülaceze	Kimsesiz çocuklar, engelliler ve muhtaç kişileri barındıran kuruluştur.
Darüşşafaka	Çocuk yurtlarıdır.
Darüleytam	Yetimler yurduudur. (I. Dünya Savaşı'ndan sonra önemi artmıştır.)
Darülbeydi	Tiyatrodur.
Darütelhan	Konservatuvardır.
Hamidiye Etfal	Çocuk hastanesidir. (İlk çocuk hastanesini II. Abdülhamit açtırmıştır.)
Donanma Cemiyeti	Yetim çocuklar için piyango uygulamasını hayata geçirmiştir. Elde edilen gelir hayır kurumlarına aktarılmıştır.
Hilal-i Ahdar	Yeşilay'dır.
Hilal-i Ahmer	1868 tarihinde " Osmanlı Yaralı ve Hasta Askerlere Yardım Cemiyeti " ismiyle kurulmuştur. 1877'de Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti olarak adını değiştirmiştir.
Himaye-i Etfal	Çocuk Esirgeme Kurumu'dur.

e. Yönetici Grupları

4. ORDU

Ordunun Özellikleri

Osmanlı askerî teşkilatı Selçuklular, İlhanlılar ve Memluk askerî teşkilatları örnek alınarak oluşturulmuştur.

• İlk orduyu Orhan Bey, **yaya ve müselleme** adıyla kurdu.

• I. Murat ise Kapıkulu Ocağını Edirne'de kurdu. Bu ordunun özellikleri ise şunlardır:

- Merkez ordusudur.
- Devşirme çocuklardan oluşur.
- “**Ocak devlet içindir.**” anlayışı vardır. (XVII. yüzyıla kadar)
- III. Murat’tan itibaren bozulmaya başlamıştır.

■ Kapıkulu askerleri üç ayda bir “**Ulufe**” her taht değişikliğinde ise “**Cülus bahşişi**” alırlar.

■ Yeniçerilerin sefere çıkmadan önce okudukları duaya “**Gülbank**” denir.

■ Kapıkulu Ocağı asker ihtiyacını önceleri Mevlâna (Molla) Rüstem’in önerisiyle “**Pençik Sistemi**” ile daha sonra ise “**Devşirme Sistemi**” ile karşılamıştır.

NOT

Kul Sistemi; Osmanlı Devleti tebaasından olan Hristiyan ailelerinden devşirme sistemiyle alınan çocukları eğiterek bunların asker olmasını veya devletin önemli kademelerinde yer almasını sağlamıştır. Bu sistem ile yetişen kişiler devlet yönetiminde sadrazamlığa kadar yükselebilmıştır.

OSMANLI ORDUSU

KARA KUVVETLERİ

KAPIKULU ASKERLERİ

Kapakulu Piyadeleri

- Acemi Ocağı
- Yeniçeriler
- Cebeciler
- Topçular
- Top Arabacıları
- Lağımclar
- Humbaraclar
- Bostancılar

NOT

Osmanlı Devleti'nde Acemioğlanlar Ocağından usta birliklerine geçmeye "**Bedergâh**" veya "**Kapıya Çıkma**" denilir.

Kapakulu Süvarileri

- Silahtarlar
- Sipahiler
- Sağ Ulufeciler
- Sol Ulufeciler
- Sağ Garipler
- Sol Garipler

NOT

Silahtarlar ve sipahiler savaş esnasında padişah otağını korur. Sağ ve sol ulufeciler savaşta ve barışta saltanat sancaklarını korur, sağ ve sol garipler ise ordunun ağırlıklarını ve hazineyi muhafaza eder.

EYALET ASKERLERİ

- Tımarlı Sipahiler
- Beşliler (Beş kişiden biri alınır.)
- Azeplar (Bekâr erkeklerdir.)
- Turnalar (Habercidir.)
- Deliler (Cesarettidir.)
- Yörükler (Yol açarlar.)
- Akıncılar (Sınırdaki oturlar.)
- Yayalar ve Müsellemeler (Atlı birliklerdir.)
- Sakalar (Su taşıır.)
- Tatarlar (Postacıdır.)
- Derbentci (Kapı ve köprüleri korur.)
- Köprücüler (Köprüyü yapar.)
- Cerahor (Çadır ve inşaatlarda çalışır.)
- Martalos (Hristiyan akıncılar)
- Voynuk (At ve çayırların bakımı)

YARDIMCI KUVVETLER

Bağlı devlet ve beyliklerin gönderdiği kuvvetlerdir.

NOT

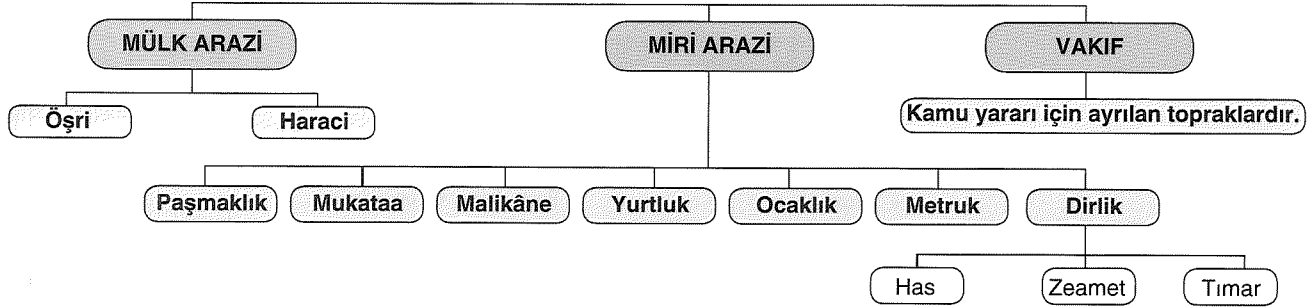
Eyalet Askerleri;

- Ordunun en kalabalık kısmıdır.
- Geçimlerini tımdan sağlarlar. 17. yy'a kadar yetişen askere tımarlı sipahi denir.
- 17. yy'dan sonra devletin aldığı ücretli askere "Sekban" veya "Saruca" denir.
- 19. yy'da tımar sisteminin kaldırılmasıyla "Redif Birlikleri" kurulmuştur.

DENİZ KUVVETLERİ (DONANMA)

- Karesioğullarının alınmasıyla faaliyetler başladı.
- Komutanına kaptanıderya, askerine levent denir.
- İlk kaptanıderya, Karamürsel Paşa'dır.
- İlk tersane Karamürsel'de Orhan Bey Zamanı'nda açılmıştır.
- Edirne, İzmit, İzniç, Kefe (Kırım), Trabzon, Sinop, İstanbul, Edincik, Gelibolu, Karamürsel, Samsun ve Antalya'da tersaneler açıldı.
- Yetişen ünlü denizciler:
 - Ece Halil
 - Evrenos Gazi
 - Hacı İlbeyi
 - Barbaros Hayreddin Paşa
 - Piyale Paşa
 - Kemal Reis
 - Seydi Ali Reis
 - Çalı Bey
 - Baltaoğlu Süleyman
 - Turgut Ali Reis

5. TOPRAK YÖNETİMİ

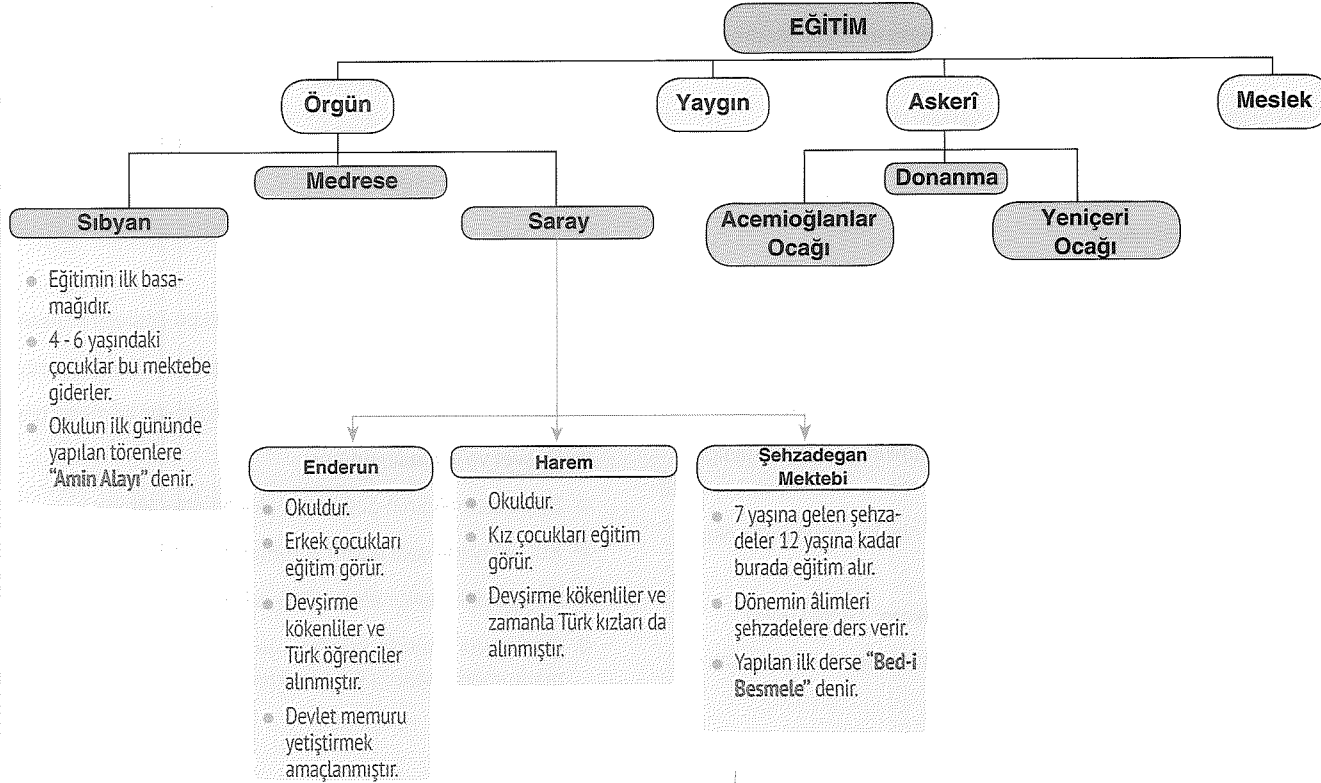
NOT

Osmanlı Devleti köylü bir aileye bir çift öküzün işleyebileceği kadar miri araziye belirli şartlarda kiraya vermiştir. Bu sistemle toprakların büyük çiftlikler hâline getirilmesi ve ekonominin temeli sayılan tarımın belirli ailelerde (feodalite) toplanması engellenmiştir. Bu sisteme ise “Çiftthane” adı verilmiştir.

48

MİRİ	MÜLK	
• Paşmaklık: Geliri padişahın annesi ve kızlarına ayrılır. • Mukataa: Geliri doğrudan hazineye ayrılan topraklardır. İltizam sisteminin uygulandığı topraklardır. • Malikâne: Geliri devlete yararlılık gösterenlere ayrılan topraklardır. • Yurtluk: Geliri sınır boylarında oturanlara ayrılan topraklardır. • Ocaklık: Kale muhafızlarına ve tersanecilere ayrılan topraklardır. • Metruk: Halkın ortaklaşa kullandığı topraklardır. (otlak-yaylak gibi) • Dirlik: Geliri devlet memurlarına ve komutanlara ayrılan topraklardır. - Has: Geliri; 100.000 akçeden fazla olan topraklardır. Padişah ve divan üyelerine ayrılır. - Zeamet: Geliri 20.000 akçe ile 100.000 akçe arasındaki topraklardır. Müderris, tabip ve müdirlere ayrılır. - Tımar: Geliri en alt düzeydeki memurlara ayrılır. • Arpalık: Saray adamlarına ve ilmiye sınıfından bazı yüksek rütbeli kişilere çalıştıkları süre içinde maaşlarına ek olarak verilen arazilerdir.	Müslüman Öşri	Gayrimüslim Haraci

6. EĞİTİM

Medreselerin Özellikleri

- İlk medrese, Orhan Bey Zamanı'nda açılan İznik Orhaniyesi'dir. Günümüze kadar gelen en eski medrese ise **"Süleyman Paşa Medresesi"**dir.
- Medreseye atanan ilk müderris Davud-u Kayseri'dir.
- Fatih Zamanı'nda günümüzün İslam enstitüsü ayarında Sahn-ı Seman Medreseleri açılmıştır. Buraya da öğrenci yetiştirmek amacıyla **"Tetim-me Medreseleri"** açılmıştır.
- Kanuni Zamanı'nda Süleymaniye Medreseleri açıldı.
- Medreselerde eğitim dili Arapçadır.
- XVII. yüzyıla kadar akli ve nakli bilimler birlikte okutuldu. XVII. yüzyıldan itibaren akli bilimlerden bazı dersler kaldırıldı veya süresi azaltıldı.
- Medreselerin başında 20, 30, 40, 50, 60 gibi rakamlar öğretmenin aldığı ücreti gösterir.
- Medreseyi bitiren kadı, muid, müderris, hekim, nişancı, mühendis olabilir.
- Medreselerde başarısız öğrenciye **"Taşraya Çıkma"** cezası verilir.
- Öğrencinin doğduğu yere gidip halka ders anlatmasına **"Cerre Çık-mak"** denilir.

İhtisas Medreseleri

Darüttıp	Hekim
Darülhadis	Hadis öğreticisi
Darülkurra	Kur'an öğreticisi
Darülhendese	Mühendis

Akademik Kariyer Basamakları

Müderris	Öğretmen
Mülazım	Atama bekleyen
Muid	Mezun
Danışmend	Bilgili öğrenci
Softa	Yeni başlayan

Medreselerin Bozulma Nedenleri

- Yöneticilerin bilim alanındaki çalışmalara desteğinin azalması
- Medreselerin kendi iç müfredatının gelişmeyi zorlaştırması
- Şeyhülislamın veya ulemanın akli bilimleri gereksiz görmesi
- Rüşvet ve iltimasın artması
- Beşik ulemalığının getirilmesi (Âlimin oğlu âlimdir.)
- XIX. yüzyılda yeni eğitim kurumlarının açılması
- Avrupa'daki gelişmelerin takip edilememesi
- Göçler sonucunda kentlere gelen nüfusun medreselerde barındırılması, medreselerin hayır kurumu gibi görev yapmaya başlaması.

7. BİLİM İNSANLARI

KİŞİLER	YAŞADIKLARI DÖNEM	ÖNEMİ
Yahşi Fakih		• Osmanlı hakkında ilk tarihî bilgiler veren "Yahşi Fakih Menakıbnamesi"ni yazmıştır.
Ahmedi		• Bugün elimizde olan ve Osmanlı Devleti'nin kuruluşu ile ilgili bilgi veren kaynaklardan en eskisi olan "İskendername"yi yazmıştır.
Kadızaade Rumi	Kuruluş / Yükselme Dönemi	• Uluğ Bey ve Ali Kuşçu'nun hocasıdır. Matematik ve astronomi ile ilgilenmiştir.
Davud-u Kayser	Kuruluş Dönemi	• Osmanlı Devleti'nin ilk müderrisidir.
Molla Fenari	II. Murat	• Osmanlı Devleti'nin ilk şeyhülislamıdır.
Altuncuzade	Fatih Sultan Mehmet	• İdrar yolları hastalıkları (Bevliye) ve tedavisi ile uğraşmıştır.
Akşemseddin	Fatih Sultan Mehmet	• Mikrobun teorisini bulan ve ilk kanser araştırmacısıdır. " Mikrobiyolojinin Babası "dır. Risaletün Nuriye ve Maddetü'l Hayat adlı eserleri vardır. Fatih Sultan Mehmet'in hocasıdır.
Sabuncuoğlu Şerafettin	Fatih Sultan Mehmet	• " Türk Plastik Cerrahisinin Babası " lakabıdır. Deneysel farmakoloji ile uğraşmış Osmanlı Devleti'nin ilk ve en ünlü cerrahidir. Kitabül Cerrahiyetül Haniye ve Mücerrebname adlı eserler yazmıştır.
Ali Kuşçu	Fatih Sultan Mehmet	• Timur Devleti Dönemi'nde Semerkant'ta yetişmiştir. Türk astronomi ve matematikçidir. Ay'ın haritasını çıkardı. (Günümüzde Ay'ın bir bölgesinin adı Ali Kuşçu'dur.) Ayasofya Medresesinin müderrisliğini yapmıştır. İstanbul'un enlem ve boylamını hesaplamıştır. Fatih'e er-Risaletü'l Fethiyye eserini sunmuştur.
Molla Lütü - Sinan Paşa	Fatih Sultan Mehmet	• Fatih Devri'nin ünlü matematikçileridir.
Piri Reis	Yavuz Sultan Selim Kanuni Sultan Süleyman	• İlk dünya haritasını çizmiştir. İlk haritasını Yavuz Sultan Selim'e sunmuştur. Kitab-ı Bahriye 'yi yazmıştır. Bu eserinde Amerika'nın keşfinden ve bilinmeyen kıta ve bölgelerden bahsetmiştir. Hint Deniz Seferlerine katılmıştır.
Seydi Ali Reis	Kanuni Sultan Süleyman	• Miratül Memalik (Ülkelerin Aynası) ve Kitab-ül Muhit (Yön Haritası) adlı eserleri yazmıştır.
Ebu Suud Efendi	Kanuni Sultan Süleyman	• Osmanlı Devleti'nin en ünlü şeyhülislamıdır. Fıkıhla ilgilenmiştir.

Takuyiddin er - Rasid (Takuyiddin Mehmet)	III. Murat	Osmanlı Devleti'nin ilk rasathanesini kurmuştur. Güneş ve Ay cetvellerini ihtiva eden zicler hazırlamıştır. Osmanlı Devleti'nde mekanik, matematik, astronomi ve tıp konularında otuza yakın eseri kaleme almıştır. Otomatik makineler üzerine ilk eseri yazan bilim insanıdır. Bulduğu mekanik saati (Zatü'l Evtar) astronomide kullandı. Kadızade-i Şemsettin Efendi'nin fetvasıyla rasathane yıkılmıştır.
Evliya Çelebi	XVII. yüzyıl	Osmanlı Devleti'nin en önemli seyyahıdır. Seyahatname'yi yazmıştır. "Seyahat ya Resulallah" diyerek yolculuğa çıkmıştır.
Kâtip Çelebi	XVII. yüzyıl	Hacı Halife veya Hacı Kalfa olarakta bilinir. Bibliyografıdır. Seyyahıdır. En ünlü eserleri; Keşfü'z Zunûn (Merak edilen şey) ve Cihannüma (Coğrafya)'dır.
Yanyalı Esat Efendi	XVIII. yüzyıl	Lale Devri'nin en önemli fikir adamlarından biridir. Müderris ve kadılık yaptı. Devrin âlimleri kendisine "Muallim-i Salis (üçüncü öğretmen) demişlerdir. Aristo'nun "Fizika" eserini Arapçaya çevirmiştir.
Hazerfen Ahmet Çelebi	IV. Murat	İnsanlık tarihinin ilk başarılı uçuşunu yapmıştır.
Lagari Hasan Çelebi	IV. Murat	Dünya tarihinin roketle uçan ilk insanıdır.
Koçi Bey	IV. Murat	IV. Murat'a ünlü risalesini sunmuştur.
Naima	XVIII. yüzyıl	Vakanüvistlerden önce şehnameciler tarih yazardı. (Neşri, İdris-i Bitlisi, Oruç Bey gibi.) İlk resmî tarih yazarlarıdır. (Vakanüvist) Son vakanüvist ise Abdurrahman Şeref Efendi'dir.
Erzurumlu İbrahim Hakkı	XVIII. yüzyıl	Matematik, astronomi ve astroloji ile uğraştı. Marifetname adında ünlü bir eser yazmıştır.
Humbaracı Ahmet Paşa	I. Mahmut	Gerçek adı Comte de Bonneval'dir. Humbaracı Ocağını Batı tarzında ıslah etmiştir. Batı'dan getirilen ilk teknik uzmandır.
Marco Paşa	XIX. yüzyıl	Hastalarını sabırla dinlediği için "Git derdini, Marco Paşa'ya anlat!" deyiminin ortaya çıkmasını sağlayan hekimdir.
Mehmet Fatih Gökmen	XIX. yüzyıl / XX. yüzyıl	Takvim çalışmaları ile ünlüdür. Hem Osmanlı Devleti hem de Türkiye Cumhuriyeti'nde bilime hizmet etmiştir.
Mustafa Behçet Efendi	XIX. yüzyıl	Tıbbiye-i Şahanenin başhekimliğini yapmıştır.
Ahmet Cevdet Paşa	Sultan Abdülmecit	Kısas-ı Enbiya (Peygamberler Tarihi), Mecelle (Medeni Hukuk) ve Tarihi Cevdet (Sultan Abdülmecit'e sunmuştur.) adında eserleri bulunur.

8. EKONOMİ

1. Kavramlar

İşçilik	Halkın refahı ve mutluluğu için piyasalarda arzu edilen kalitede ve ucuz fiyata yeteri kadar mal bulundurulmasıdır.
Gelenekçilik	Üretimin ne kadar ve nasıl olacağı, malların topluma nasıl ulaştırılacağı gibi konuları ele alan arz - talep dengesini ifade eder.
Fiskalizm	Devletin gelirlerinin en üst düzeye, giderlerinin ise en alt düzeye indirilmeye çalışıldığı ekonomik anlayıştır.
Merkantilizm	15. ve 16. yüzyılda Avrupa'da gümüş ve altının zenginlik aracı sayıldığı ekonomik anlayıştır. Osmanlı Devleti'ne zarar vermiştir.
Narh Sistemi	Eksik rekabet şartlarından dolayı devletin fiyatlara müdahale etmesidir.
Lonca Teşkilatı	Ahiliğin devamıdır. Gayrimüslimler de girebilir. Cihata gidilmez. Bu teşkilat içinde esnafı koruyanlara "Yiğitbaşı", esnaf ile devletin veya esnaf ile halkın arasındaki ilişkileri düzenleyene ise "Kethüda (Kahya)" denir. Teşkilatın başındakilere ise şeyh veya pir denir.
Derbent Teşkilatı	Geçitlerin bakım-onarımını yapan ve vergisini toplayan teşkilattır.
Hirfet Teşkilatı	Osmanlı Devleti'nde küçük esnafın üye olduğu esnaf teşkilatıdır.
Menzil Teşkilatı	Kervanlar arasında haberleşmeyi sağlamıştır.
Mekkâri Taifesi	Mekkâr; at, eşek ve devenin ortak ismidir. Günümüzün kargo veya nakliyat şirketleridir.
Gedik Hakkı	İş yeri açma ruhsatıdır.
Ehli Hibre	Malın kalitesini kontrol eden görevlidir.
Bezirgan	Büyük tüccarlara verilen isimdir.
Muhtesip	Çarşı ve pazarı denetleyen görevlidir.

2. Vergiler

Şerî Vergiler

Öşür	Müslüman olanların ürünlerinden genellikle 1/10 oranında peşin olarak alınan vergidir.
Haraç	Gayrimüslim olanların ürünlerinden genellikle 2/10 oranında alınan vergidir.
Cizye	Gayrimüslimlerin askerlik yapmadıkları için ödedikleri vergidir.
Ağnam	Küçükbaş hayvanlardan alınan vergidir.
Zekat	Müslümanlardan deniz ürünleri, madenler, zirai ürünler ve ticari faaliyetlerden elde ettikleri gelirler üzerinden alınan vergidir. 40/1 oranında alınır.

Örfî Vergiler

Avarız	Olağanüstü hâllerde alınan vergidir.
Bac	Pazar yeri vergisidir.
Çitfhane	Bir köylünün bir çift öküz ile tarlayı sürdüğü kadar ödediği vergidir.
Çitfbozan	İki veya üç yıl boyunca tarlayı ekmeyenlerden alınan vergidir.
İltizam	Muaccele bedelinin alındığı vergidir.
İспенç	Gayrimüslimlerin ödediği toprak vergisidir.
İmdadiye Seferiye	Sefer zamanı alınan vergidir.
İmdadiye Hazariye	Barış zamanı alınan vergidir.
Derbent	Geçitlerden ve köprülerden alınan vergidir.
İzni Sefine	Boğazlardan geçen gemiler için alınan vergidir.

3. Klasik Dönemde Tüketiciyi Korumaya Yönelik Tedbirler

Standardizasyon

Sanayi ve tarım ürünlerinin aynı özellik ve kalitede tüketiciye ulaştırılmasına çalışılmıştır.

Narh

Fiyatlar önceden belirlenmiş, esnafın belirlenen fiyatların üzerinde satış yapmasına izin verilmemiştir.

Toptancı Halleri (Kapan)

Şehre gelen tarım ürünleri, kapan adı verilen toptancı hallerine getirilerek tüketicinin talebine sunulmuştur.

4. Paralar

XIX. yüzyıla kadar madeni para kullanıldı. Üsküp, Selanik, Urfa ve Edirne'de darphaneler açılmıştır.

Adı	Cinsi	Padişahı
Akçe (Mangır)	Bakır	Osman Bey
Sikke-i Hasene (Sultani)	Altın	Fatih Sultan Mehmet
Kaime	Kâğıt	Sultan Abdülmecit
Mecidiye (Guruş)	Demir	Sultan Abdülmecit

5. Osmanlı Ekonomisinin Bozulma Nedenleri

- Saray masraflarının artması
- Savaşların uzun sürmesi ve ganimet gelirlerinin azalması
- İpek ve Baharat Yolu'nun Coğrafi Keşifler sonucu önemini kaybetmesi
- Kapitülasyonların yaygınlaştırılması
- Yapılan ekonomik antlaşmalar
- Sık padişah değişikliği
- Tımar sisteminin (iltizam sisteminin yaygınlaşması) bozulması
- Rüşvet ve iltimasın artması

6. Bankalar

Adı	Özelligi
Bank-ı Dersaadet	● İlk açılan Osmanlı bankasıdır. Galatalı bankerler tarafından açılmıştır.
Bank-ı Osman-ı (Şahane)	● Osmanlı Devleti'nin paralarını basmaya yetkili olan İngiliz bankasıdır.
Memleket Sandıkları	● Çiftçiye ucuz kredi verebilmek için kurulmuştur.
Ziraat Bankası	● 1888'de Memleket Sandıkları olarak ismini değiştirmiştir. Kurulmasında Mithat Paşa'nın rolü büyüktür.
İttibar-ı Millî Osmanlı Bankası	● İttihatçıların bankasıdır. 1924 senesinde İş Bankası ile birleştirilmiştir.

9. MİMARİ VE SANAT

1. Mimari

- Osmanlı Devleti'nin ilk camisi İznik'te yapılan **Hacı Özbek Camii**'dir.
- Mimar Sinan'ın yaptığı camiler ise şunlardır;

Çıraklık	Kalfalık	Ustalık
Şehzade Camii	Süleymaniye Camii	Selimiye Camii

NOT

Selimiye Camii 2011'de UNESCO tarafından koruma altına alınmıştır.

- Osmanlı Devleti'nin ilk altı minareli camisi Sedefkâr Mehmet Ağa tarafından yapılan **Sultan Ahmet Camii**'dir.
- İlk Batı tarzında yapılan cami ise **Nuruosmaniye Camii**'dir.

NOT

Bosna-Hersek'te bulunan tarihi Mostar Köprüsü'nün mimarı Mimar Sinan'ın öğrencisi Mimar Hayreddin'dir.

- Osmanlıda bizzat padişahların yaptıkları ve genellikle kendi isimleri ile anılan (Fatih, Selimiye, Süleymaniye vb.) camilere "**Selatin Camiler**" denir.

2. Sanat

a. Hat

- En büyük Osmanlı hattatı **Şeyh Hamdullah**'tır. (Kıbletül Hattatin)
- Ahmet Karahisari, Kazasker Mustafa İzzet, Yeserizade Mustafa İzzet ve Hafız Osman önemli hattatlar arasındadır.
- Hatları günümüze ulaşan tek Osmanlı Padişahı **II. Mustafa**'dır.

b. Minyatür (Tasvir Sanatı)

- Bu sanat dalıyla uğraşanlara **musavvir** veya **nakkaş** denir. Levni, Nakkaş Osman (Surname), Matrakçı Nasuh (Beyan-ı Menazil-i Sefer-i Irakeyn ve Süleymanname) ve Nakkaş Sinan Bey bilinen musavvirlerdir. Nakkaş Sinan Bey, "**Gül Koklayan Fatih**" eseriyle minyatür sanatını portre görünümüne geçirmiştir.

c. Tezhip

- Bu sanatta uğraşana **müzehhip** denir.
- **Kara Mehmet** en ünlü temsilcisidir.

d. Resim

- Resmini yaptıran ilk Osmanlı Padişahı Fatih Sultan Mehmet'tir.
- Resmini devlet dairesine astıran Osmanlı Padişahı II. Mahmut'tur.
- Osmanlı Devleti ressam yetiştirebilmek için Paris'te "**Mekteb-i Osmani**" adında kurum açtı.
- İlk resim sergisini açan ise **Şeker Ahmed Paşa**'dır (Bursa Manzaraları, Talim Yapan Erler, Narlar ve Ayvalar, Tepe Üzerindeki Kale)
- Kaplumbağa Terbiyecisi, Kur'an Okuyan Adam, Kur'an Okuyan Kız, Yeşil Camii Önü ve Silah Tacirleri gibi tablolarıyla ünlene ressam **Osman Hamdi Bey**'dir.
- Osmanlı Devleti'nin ilk kadın ressamı **Mihri Müşfik**'tir.

e. Müzik

- Kuruluş Dönemi'nde Mehterhane vardı. Önemli bestekârlar yetişti.
- **İtri** (müzik ilminin şeyhi), Hacı Arif Bey, Tamburi Cemil Bey, Abdülkadir Meragi, Suphi Ezgi, İsmail Dede Efendi ve Zekai Dede önemli bestekârlardır.
- II. Mahmut Zamanı Mızıkay-ı Hümayun kurulmuştur.
- Osmanlı Devleti'nin ilk millî marşı **Mahmudiye Marşı**'dır.
- Osmanlı tarihinde Batı tarzında müzik dersi alan ilk padişah **Sultan Abdülmecit**'tir.

NOT

III. Selim ise **suzidılara** makamını bulmuştur.

f. Kalem İşi

- Duvar süsleme sanatıdır.

g. Çinçilik

- İstanbul, İznik, Kütahya ve Diyarbakır en önemli merkezleridir.

h. Halıcılık

- Uşak, Bünyan, Isparta ve Hereke en önemli merkezleridir.

ı. Telkari

- Gümüş işlemeciliğidir.

i. Malakari

- Duvar süsleme sanatıdır.

j. Vitray

- Cam süsleme sanatıdır.

k. Maden İşlemeciliği

- Eşyalar altın ile kaplanır. Bu işleme **"Tombak"** denir.

l. Heykel

- Heykelini yaptıran tek Osmanlı padişahı **"Sultan Abdülaziz"**dir.

m. Opera

- III. Selim Zamanı'nda başladı. **"Millî Osmanlı Operet Kumpanyası"** kuruldu.

n. Ebru

- Kelime manası **"bulut"** veya **"bulutlanmak"**tır. Uğraşana **"Ebru-zen"** denilir.

o. Ahşap İşlemeciliği

- Rahle, mihrap ve vaaz kürsülerinde uygulanmıştır.

ö. Ciltçilik

- Uğraşana **"mücellit"** denir.

10. YAZI DİL VE EDEBİYAT

a. Divan Edebiyatı

- Bâkî ve Fuzûlî

b. Tasavvuf Edebiyatı

- Pir Sultan Abdal, Hacı Bayram Veli, Akşemseddin, Kaygusuz Abdal, Eşrefoğlu Rumi, Ümmi Kemal

c. Halk Edebiyatı

- Köroğlu, Öksüz, Hayalî

11. SPOR

- Orhan Bey Dönemi'nde ilk defa güreş tekkeleri açıldı.
- I. Murat Zamanı'nda ise Edirne'de Kırkpınar Yağlı Güreşleri başladı.
- V. Murat ve Sultan Abdülaziz güreş ile uğraşmışlardır.
- Adalı Halil ve Koca Yusuf ünlü güreşçilerimizdendir.
- Okçuluk ile uğraşanlara **"Kemankes"** denir.
- Osmanlı Devleti'nde hünarlı at binicilerine **"Cüdi"** adı verilir.
- İlk kez ders müfredatına giren beden eğitimi dersi jimnastiktir. İlk beden eğitimi öğretmeni Mehmet Faik Üstünlü'dür.
- Osmanlı Millî Olimpiyat Komitesini kuran Selim Sırrı Tarcan'dır.

OSMANLI DEVLETİ KURULUŞ DÖNEMİ (1299 - 1453)

A. 14. Yüzyıl Başlarında Yakın Doğu

a. İlhanlılar: İran'da kuruldu. 1231'de Harzemşahları yıktı. 1243 Köse-dağ Savaşı ile Anadolu Selçuklu Devleti'ni mağlup etti. Gazan Han Zamanı'nda İslamiyet'i kabul ettiler. 1258'de hem Bâtınılığe hem de Abbasilere son verdiler.

b. Altın Orda: Karadeniz'in kuzeyinde Batu Han tarafından kuruldu. Yıllarca Rusların güneye inmesini engellediler. Timur saldırıları sonucu parçalanarak hanlıklara ayrıldılar.

c. Memlukler: 1250'de Aybey tarafından Mısır'da kuruldu. Halifeliği 1517'ye kadar muhafaza ettiler. Baharat Yolu ile zenginleştiler. 1517 Rida-niye Savaşı ile yıkıldılar.

d. Türkiye Selçuklu Devleti: 1075'te İznik'te kuruldu. 1243 Köse-dağ Savaşı'yla İlhanlılara tabi oldular. 1308'te Sultan III. Mesut'un ölümüyle yıkıldılar.

e. Bizans İmparatorluğu: Osmanlı Devleti'nin kuruluş yıllarında devlet çöküş dönemine girmişti. Tekfur denilen Bizans valileri merkezi dinlemekte ve halkına zulüm yapmaktaydı.

f. Trabzon Rum İmparatorluğu: 1461'de Fatih Sultan Mehmet tarafından sona erdirilmiştir.

g. Osmanlı Devleti'yle diğer çağdaş devletler ve milletler ise şunlardır: Sırp, Macar, İngiltere, Fransa, Venedik, Ceneviz, Eflâk, Boğdan, Bulgarlar, Arnavutlar, Erdel, Beni Ahmer Devleti.

B. Osmanlı Devleti'nin Kısa Sürede Büyümesinin Nedenleri

- Bizans'ın içindeki taht kavgaları
- Bizans tekfurlarının (valilerinin) merkezi dinlememesi ve Türkmenlerin gaza ruhu ile Bizans üzerine seferler yapması
- Avrupa'da İngiltere ve Fransa arasında Yüzyıl Savaşlarının yaşanması
- Merkezî otoritenin güçlü olması, yetenekli padişahların tahta çıkması
- Tımar, iskân ve istimalet (meylettirme, cezbetme, gönül alma) politikasının uygulanması

Osmanlı Devleti hüküm sürdüğü süre içinde farklı unsurları barış ve huzur içerisinde yaşattığı için Osmanlı Klasik Dönem Batı'da "**Osmanlı Barışı**" deyimi ile anılmıştır.

57

- Anadolu beylikleri ile başlarda iyi geçinilmesi
- Güçlü bir orduya sahip olunması ve gaza ve cihat faaliyetlerinin yoğun olması
- Balkanlar'ın siyasi ve dinî açıdan bölünmüş olması
- Türklerin sahip olduğu millî özellikler
- Selçuklu Devleti'nin zayıflaması ve beyliklerin kurulduğu dönemde Anadolu'daki siyasi boşluk

Osmanlı Devleti kuruluş yıllarında özellikle Bizans tekfurları ile "**görünüşte dostça geçinme**" anlamına gelen "**Müdara**"yı uygulamıştır.

C. Osmanlı Devleti'ne Kurulurken Destek Verenler

- Gaziyan-ı Rum (Anadolu Gazileri)
- Abdalan-ı Rum (Dervişler-Ozanlar)
- Fakiyan-ı Rum (İlim insanları)
- Bacıyan-ı Rum (Anadolu kadınları)
- Ahiler
- Alperenler

NOT

Yahşi Fakih Osmanlı hakkında ilk tarihî bilgiler veren “**Yahşi Fakih Menakıbnamesi**”ni yazmıştır. **Ahmedi** ise bugün elimizde olan ve Osmanlı Devleti'nin kuruluşu ile ilgili bilgi veren kaynaklardan en eskisi olan “**İskendername**”yi yazmıştır.

E. ORHAN BEY

- Lakabı İhtiyarüddin'dir.
- 1326'da Bursa fethedilerek başkent yapıldı.
- 1329'da Bizans ile Palekanon (Maltepe, Eskişehir) Savaşı yapıldı kazanıldı. 1330'da İznik alınarak başkent yapıldı.
- 1337'de İzmit alındı. (Avrupa'da ise Yüzyıl Savaşları başladı.)
- 1345'te Karesioğulları alındı.
- 1353'de Çimpe Kalesi alındı. (Rumeli'deki ilk toprak parçasıdır.)
- 1354'te Gelibolu fethedildi. Gelibolu Fatihî “**Süleyman Paşa**”dır.
- 1357'de Tekirdağ, Çorlu ve Malkara alındı.

NOT

İbni Batuta Orhan Bey için; “**Türkmen hükümdarlarının en ulusu**” demiştir.

Orhan Bey Zamanı'nda Yaşanan Diğer Gelişmeler

İlk defa bir beyliğe son verildi. (Karesioğulları)
İlk tersane açıldı. (Karamürsel)
İlk saray yapıldı. (Bey Sarayı - Bursa)
İlk medrese açıldı. (İznik Medresesi)
İlk müderris ataması yapıldı. (Davud-u Kayser)
İlk camii yapıldı. (Hacı Özbek Camii - İznik)
İlk defa kul sistemi uygulandı.
İlk defa Rumeli'ye geçildi. (Çimpe Kalesi)
İlk gümüş para basıldı. (Akçe)
İlk ordu kuruldu. (Yaya ve müsellemler)
İlk Divan kuruldu.
İlk vezir ataması yapıldı. (Alaaddin Paşa)
İlk defa iskân politikası uygulandı.

F. I. MURAT

- Germiyanogullarının toprakları çeyizle, Hamitoğulları'nın toprakları ise parayla satın alındı.
- 1363'te Sazlıdere Savaşı ile Edirne fethedildi.
- 1364'te ilk Osmanlı-Haçlı Savaşı olan Sırpsındığı Savaşı kazanıldı. Edirne başkent yapıldı.
- 1371'de Sırlar, Çirmen'de mağlup edildi.
- 1387'de Ploşnik'te Osmanlı öncü birliği bozguna uğradı.
- 1389'da ilk defa büyük bir Haçlı ordusuna karşı I.Kosova Savaşı kazanıldı.

NOT

Bu savaş sonunda I. Murat, Miloş adındaki bir Sırp tarafından şehit edildi. Bu olay Osmanlı tarihinde ilk ve sondur. Bu savaşta Osmanlı tarihinde ilk kez top kullanılmıştır. Türk bayrağının şekli de yine bu savaşta ortaya çıkmıştır.

I. Murat Zamanı'nda Yaşanan Diğer Gelişmeler

- İlk defa maliye teşkilatı kuruldu.
- **Kazaskerlik, defterdarlık ve sadrazamlık** makamları kuruldu.
- Edirne'de ilk defa **Kapıkulu Ocağı** kuruldu. Bu ocağa bağlı Yeniçeri, Topçu ve Acemioğlanlar Ocağı kuruldu.
- Karamanlı bilgin Mevlâna (Molla) Rüstem'in önerisiyle her beş esir askerden birinin askere alındığı "**Pençik Sistemi**" hayata geçirildi.
- **Sistemli tımar** ve **iskân** politikası uygulandı.
- İlk defa **veraset sisteminde değişiklik** yapıldı.
- Manastır merkezli Rumeli Beylerbeyliği kuruldu. Lala Şahin Paşa ilk Rumeli beylerbeyi oldu.

G. YILDIRIM BAYEZİT

- Yıldırım unvanını Karamanoğulları ile yapılan "**Frenkyazısı Savaşı**" elde etmiştir.
- Anadolu Türk siyasi birliğini geniş ölçüde sağlayan ilk Osmanlı padişahıdır. (Saruhan, Aydın, Candar, Menteşeoğulları gibi beyliklerine son verildi.)
- İlk defa Bursa'da hastane açtırmıştır.
- İstanbul'u kuşatan ilk Osmanlı padişahıdır. (1391-1401 arası)
- Kuşatmaya yardımcı olması için Anadoluhisarı (Güzelcehisar) yapılmıştır.

Dört kuşatmanın da başarısız olmasında;

1. Karamanoğullarının iki kez isyan etmesi,
2. 1396'da Haçlılar ile Niğbolu Savaşı'nın yapılması,

NOT

Osmanlı Devleti bu savaşın ganimetleri ile Bursa Ulu Caminin inşaatına başlamıştır.

NOT

Niğbolu Savaşı sonunda halife Yıldırım Bayezit'e "Anadolu Diyarının Sultanı" anlamına gelen "**Sultan-ı İklîmi Rum**" unvanını vermiştir.

3. Timur'un Sivas'ı işgal edip Ankara'ya doğru ilerlemesi etkili olmuştur.

NOT

İstanbul kuşatmaları sonucunda Bizans İmparatorluğu ile Osmanlı Devleti arasında yapılan antlaşmaya göre: "Bizans, Osmanlı Devleti'ne vergi verecek, İstanbul'da bir Türk mahallesi kurulacak ve İstanbul'a kadı atanacak." kararları alınmıştır.

1402 Ankara Savaşı

Nedenleri

- Anadolu beyliklerinin ve Akkoyunluların Timur'u Anadolu'ya gelmesi konusunda kışkırtması
- Timur'dan kaçan beylerin Osmanlı Devleti'ne sığınması
- İki liderin birbirlerini savaşa tahrik eden mektuplaşmaları
- İkisinin de Türk dünyasının lideri olmak istemesi
- Timur'un Sivas'ı işgal etmesi

Sonuçları

- Anadolu Türk siyasi birliği bozuldu. (En önemli sonucudur.)
- Akkoyunlular Doğu'da güçlenerek Osmanlı Devleti'nin siyasi rakibi oldular.
- İstanbul'un alınması 50 yıl gecikti. Anadolu tahrip edildi.
- İlk defa bir Osmanlı padişahı düşmana esir düştü.
- Fetret Devri'ne girildi. (Fasla-ı Saltanat) (1402-1413)
- Mustafa Çelebi, Timur tarafından Semerkant'a götürüldü.

H. ÇELEBİ MEHMET

- Fetret Devri'ni sona erdirdiği için Osmanlı Devleti'nin ikinci kurucusu olarak adlandırılır.
- Anadolu Türk siyasi birliğini sağlamak için Aydın, Menteşe ve Saruhanoğullarına son verdi.
- Venedik ile ilk deniz savaşı (Çalı Bey Savaşı) yapılmıştır. (Osmanlı'nın deniz gücü Venedik ile yarışamadığını göstermiştir.)
- İlk dinî nitelikli toplumsal ayaklanma olan **Şeyh Bedrettin İsyanı** çıkmıştır.
- Düzmece Mustafa İsyanı çıkmıştır. İsyanı bastırılan Mustafa Bizans'a sığındı ve II. Murat Zamanı'nda bir kez daha isyan etti. II. Murat, Mustafa'yı yakalatıp idam ettirdi.

I. II. MURAT

- Lakabı "**Ebu'l - Hayrat** (Hayır Babası)"dır.
- Anadolu Türk siyasi birliğini geniş ölçüde tekrar sağladı.
- Macarlarla Kuruluş Dönemi'nin en kötü antlaşması olan Edirne Segedin Antlaşması'nı imzaladı. Bu antlaşmaya göre Osmanlı Devleti ile Macaristan arasında on yıl boyunca savaş yapılmayacağı kararı alındı. Bunun üzerine II. Murat tahtı 12 yaşındaki oğlu II. Mehmet'e bıraktı.
- 1444'te Osmanlı Devleti, Haçlıları **Varna Savaşı**'nda mağlup etti.
- İlk yenîçeri isyanı olan **Buçuktepe İsyanı** çıktı. (1446)
- 1448'de Osmanlı Devleti Haçlıları **II. Kosova Savaşı**'nda bir kez daha mağlup etti. Bu savaşın sonuçları ise şunlardır;
 - Balkanlar kesin olarak Türk yurdu hâline gelmiştir.

NOT

II. Kosova Savaşı ile Miryokefalon Savaşı, sonuçları açısından benzerlik gösterir.

- Türkler 1683'e (II. Viyana Kuşatması) kadar taarruza, Avrupalılar ise savunmaya geçmiştir.

NOT

Edirne ilk defa devlet adamı yetiştirmek için Edirne Sarayı'nda açılmıştır.

NOT

Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Dönemi'nde Haçlılar ile yaptığı savaşlar **SINAV II** olarak kodlanır.

OSMANLI DEVLETİ YÜKSELME DÖNEMİ (1453 - 1579)

1. FATİH SULTAN MEHMET

- Yedi dil bilmektedir. **Avni** mahlasıyla şiirler yazmıştır. "**Kanun hü-kümdarı**" olarak tarihe geçmiştir. Trabzonlu bilgin Amirutzes'e harita çizdirip yer adlarını Arapça'ya çevirmiştir. Zihniyetiyle, ilim adamlarına gösterdiği sevgi ve fikri özgürlük ile "**Bir ayağı Şark'ta bir ayağı Garb'ta olan büyük hükümdar**" olarak anılmıştır.

a. İstanbul'un Fethi'nin Nedenleri

- Toprak bütünlüğünü sağlamak
- Boğazlara ve İpek Yolu'na hâkim olmak
- Bizans'ın Anadolu beylikleri ile iş birliği içinde olması
- Bizans'ın Haçlı Seferlerine sebep olması, şehzadeleri kışkırtması
- İstanbul'un bilim ve kültür merkezi olması
- Hz. Muhammed'in hadisi

b. Fetih için Osmanlı Devleti'nin Yaptığı Hazırlıklar

- Venedik, Eflâk gibi prensliklerle antlaşma yapıldı.
- Şahi toprakları döküldü.
- Mancınık ve hareketli kuleler (Bizanslılara göre **şehirler alan**) inşa edildi.
- 400 parçalık donanma hazırlandı.
- Avrupa devletleri ve Anadolu beylikleriyle saldırmazlık antlaşmaları imzalandı.
- Boğazkesen (Rumeli Hisarı) yapıldı.

c. Bizans İmparatorluğu'nun Aldığı Önlemler

- Grejuva ateşi çoğaltıldı. Halk silahlandırıldı.
- Haliç'e zincir çekildi.
- Avrupa'dan yardım istendi.
- İstanbul surları güçlendirildi.
- Katolik ve Ortodoks kiliseleri birleştirildi.

NOT

Fetih öncesi Bizanslı yüksek dereceli devlet memuru Grivas (Grandük) Notaras: "**İs-tanbul'da Kardinal külahı görmektense Osmanlı sarığı görmeyi tercih ederim**" de-miştir.

d. Fethin Sonuçları

- Genadyos, Rum patriği oldu.
- Ovakim, Ermeni patriği oldu.
- Fatih, Roma Kayseri anlamına gelen "**Kayser-i Rum**" unvanını aldı.
- İstanbul, Osmanlı Devleti'nin başkenti oldu.
- II. Mehmet "**Fatih**" unvanını aldı.
- Kuruluş Dönemi bitti, Yükselme Dönemi başladı.
- Anadolu ve Rumeli arasındaki toprak bütünlüğü sağlandı.
- Boğazlar ve İpek Yolu Osmanlı Devleti'nin eline geçti. Bunun üzerine Avrupalı devletler Coğrafi Keşifler'i başlattı.
- Orta Çağ kapandı, Yeni Çağ başladı.
- Topların surları yıkabileceğinin anlaşılması ile feodalite zayıflamaya başladı.
- İstanbul'dan kaçan bilim adamları İtalya'ya giderek Rönesans'ın başlamasına neden oldu.

NOT

İstanbul'un Fethi, İslam dünyasında sevinçle karşılanıp **"Feth-i Mübin"** (Parlak Fetih) nitelendirildi.

e. Diğer Fetih Hareketleri

Anadolu	Balkanlar	Denizler
• Candaroğullarından Sinop ve Samsun alındı.	• Sırbistan alındı. (Belgrat hariç)	• Ege Adaları, • Yunan Adaları alındı.
• Karamanoğulları'ndan Konya ve Karaman alındı.	• Bosna-Hersek ve Arnavutluk alındı.	• Bozcaada-Gökçeada alındı.
• Trabzon Rum İmparatorluğu'na son verildi. (Bizans'ın tekrar dirilme umutları sona erdi.)	• Mora Yarımadası alındı.	• Rodos kuşatıldı ancak alınamadı. • Otranto fethedildi. (Kızıl Elma ülküsü)
• Cenevizlilerden Amasra alındı. • Doğu Anadolu Bölgesi alındı.	• Eflâk ve Boğdan alındı.	• Kırım alındı. (Karadeniz Türk Gölü hâline geldi.)

DİKKAT

Yaptığı bu seferlerden dolayı Fatih'e, **"Sultanül Bahreyn ve Hakanül Berreyn"** unvanı verilmiştir. (İki denizin ve iki karanın hükümdarı)

DİKKAT

Fatih Dönemi'nde Hicaz Su Yolları Sorunu yüzünden Karamanoğulları, Dulkadiroğulları ve Memlukler ile ilişkiler gerilmiştir.

DİKKAT

Fatih Sultan Mehmet, Akkoyunlular'ı Otlukbeli Savaşı'nda mağlup ederek Doğu Anadolu'yu egemenliği altına almıştır.

f. Diğer Gelişmeler

- Topkapı Sarayı yapıldı. Ayasofya Kilisesi, Fetih Camisi'ne dönüştürüldü.
- İlk altın para (Sikke-i Hasene) basıldı.
- İlk defa iltizam sistemi uygulandı.
- İlk defa müsadere sistemi uygulandı.
- Cülus bahşişi vermek yasalaştı.
- Divana nişancı atandı. Sadrazamlar Divana başkanlık etmeye başladı.
- Örfi hukuk kuralları yazılı hâle getirildi. (Kanunname-i Ali Osman)
- Sahn-ı Seman Medreseleri ile Tetimme Medreseleri açıldı.

DİKKAT

Osmanlı Devleti ilk defa 1352'de Ceneviz Cumhuriyeti'ne ilk defa kapitülasyon vermiştir. Daha sonra kapitülasyonlar Venedikliler'e Çelebi Mehmet, II. Murat ve Fatih tarafından onaylanmıştır. Osmanlı'da ilk elçiliği Venedik açmıştır. İstanbul'daki Venedik elçisine ise **"Balyos"** veya **"Baylos"** denilmiştir.

2. II. BAYEZİT (1481 - 1512)

- Cem Sultan Olayı döneme damgasını vurdu. Osmanlı Devleti'nde ilk defa bir iç sorun bir dış sorun (devletler arası) hâle geldi.
- Karamanoğulları'na tamamen son verildi.
- 1511'de Şah Kulu İsyanı çıktı.
- Kemal Reis, İspanya'ya giderek zulüm gören Yahudi ve Müslümanları İstanbul'a getirdi.

NOT

II. Bayezit Dönemi yaşanan sorunlardan dolayı yükselmenin içinde bir Duraklama Dönemi olarak tarihe geçti.

3. YAVUZ SULTAN SELİM (1512-1520)

- Tarihçiler tarafından **8 yıla 80 yıllık iş sığdırmış padişah** olarak nitelendirilir.
- İlk defa Bozoklu Celâl tarafından Tokat'ta, Celâli İsyanları başlamıştır.
- Yavuz Sultan Selim, Doğu siyaseti için Heşt - Behişt adlı kitabın yazarı İdris-i Bitlisi'yi okumuştur. İdris-i Bitlisi, özellikle Çaldıran tarafından sonra Cizre, Siirt gibi yirmi beş yerleşim yerinin barış yoluyla Osmanlı idaresine girmesini sağlarken, yine Yavuz'un Memluklar'a karşı yürüttüğü Doğu siyasetinde aktif rol alarak Musul ve Urfa'nın Osmanlı idaresine geçmesini sağlamıştır.
- 1514'te İran (Safevi) ile Çaldıran Savaşı yapıldı. Savaşın başarılı olmasında tüfekli askerlerin etkisi büyük olmuştur.

NOT

Çaldıran Savaşı'nın ardından Yavuz Sultan Selim "Tebriz Nakkaşhanesi"ndeki sanatçıları İstanbul'a getirmiştir.

- 1515'te Turnadağ Savaşı ile Dulkadiroğulları'na son verildi. Böylece Anadolu Türk siyasi birliği kesin olarak sağlandı.
- 1516'da Memluklerle, Mercidabık Savaşı yapıldı. Halife Mutevekkil esir alındı. Ayrıca Yavuz Sultan Selim Şam'da Muhyiddin Arabi'nin mezarını buldurup üzerine türbe ve külliye yaptırdı.
- 1517'de Memluklerle Ridaniye Savaşı yapıldı. Savaşın sonuçları ise şunlardır:
 - Memlukler Devleti yıkıldı. (Suriye, Filistin, Irak, Hicaz ve Mısır Osmanlıya geçti.)
 - Halifelik, Osmanlı Devleti'ne geçti. Böylece teokratik devlet anlayışı güçlendi.
 - Baharat Yolu, Osmanlı Devleti'nin eline geçti.
 - Kutsal Emanetler, İstanbul'a getirildi. (Amaç İstanbul'u bir hilafet merkezi yapmak) (Hilafeti Ulya) (Yüce Hilafet)
 - Mısır'ın hazineleri İstanbul'a getirildi.
 - Venedik'in Kıbrıs için Memluklere ödediği verginin Osmanlı Devleti'ne ödenmesine karar verildi.

NOT

Ridaniye Savaşı devam ederken Avrupa'da yaşanan eş gelişme: "Reform"dur.

NOT

Yavuz Sultan Selim: "Kim ki torunlarımdan hazineyi benim kadar doldurursa kapılar onun mühürüyle, dolduramazsa benim mührümle mühürlenmeye devam etsin." demiştir.

4. KANUNİ SULTAN SÜLEYMAN (1520 - 1566)

- Osmanlı tarihinin en uzun süre tahta kalan padişahıdır. (46 sene)
- I. Süleyman için günümüzde kullanılan “**Kanuni**” sıfatını ilk defa XVIII. yüzyılda Romen tarihçi Dimitrie Cantemir kullanmıştır.
- Muhibbi** mahlasıyla şiirler yazmıştır.
- Kanuni tahtının ilk yıllarında Canberdi Gazali, Ahmet Paşa, (Mamluk Devleti’ni tekrar diriltmek için yapılan isyanlar) Baba Zünnün, Kalender Çelebi isyanları ile uğraştı.
- 1521**’de Belgrat alındı. Orta Avrupa fetihleri için bir üs elde edildi.
- 1522**’de Rodos Adası, Saint Jean Şövalyeleri’nden alındı.
- 1526**’da Osmanlı Devleti, Mohaç Meydan Muhaberesi’yle Macaristan’ı mağlup etti. (Dünyanın en kısa süren ova savaşıdır.)
- 1529**’da Viyana ilk defa kuşatıldı.
- 1532**’de Alman Seferi’ne çıkıldı ancak Osmanlı Devleti’nin önüne bir kuvvet çıkamadı. Roma - Germen İmparatoru Şarlken’in elindeki Fransa Kralı I. Fransuva serbest bırakıldı.
- 1533**’te Avusturya Kralı (Arşidük) ile Osmanlı Devleti arasında İstanbul Antlaşması (İbrahim Paşa) imzalandı. Bu antlaşmayla Avusturya Arşidükü Osmanlı Devleti’nin sadrazamına eşit sayıldı. Böylece Orta Avrupa’nın siyasi üstünlüğü Osmanlı Devleti’nin eline geçti. (Osmanlı Devleti ile Avusturya arasındaki ilk resmî antlaşma İstanbul Antlaşması’dır.)

NOT

Osmanlı Devleti, 1606 Zıttorok Antlaşması’na kadar Orta Avrupa’nın siyasi üstünlüğünü devam ettirdi.

- 1538**’te Haçlılarla Preveze Deniz Savaşı yapıldı. Böylece Akdeniz bir Türk gölü hâline geldi. (28 Eylül 1538)
- 1538 - 1553** yılları arası Hint Deniz Seferleri yapıldı. Osmanlı’nın bu seferlerden yeteri kadar kazançlı çıkamamasında; okyanusa dayanıklı gemilerin olmaması, Hint Denizi’nin denizcilerimiz tarafından bilinmemesi, Gücerat Sultanlığı’nın denizcilerimize destek vermemesi ve seferlere gereken önemin verilmemesi etkili olmuştur.
- 1541**’de Macaristan tamamen alındı. 1551’de ise Trablusgarp alındı ve Turgut Ali Reis, Trablusgarp Beylerbeyliği’ne getirildi.
- 1555**’te ilk defa İran’la Amasya Antlaşması imzalandı.
- 1560**’ta Haçlılarla Kuzey Afrika egemenliğini pekiştiren Cerbe Deniz Savaşı yapıldı kazanıldı.
- 1565**’te Turgut Ali Reis, Malta Kuşatması sırasında şehit oldu.
- 1566**’da Sakız Adası alındı ve Zigetvar Seferi yapıldı. (Kanuni’nin son seferidir.)

NOT

Kanuni’nin yaptığı seferleri ünlü minyatürcü Matrakçı Nasuh “**Süleymanname**” ve “**Beyan-ı Menazil-i Seferi İrakeyn**” adlı eserlerinde anlatmıştır.

- 1569**’da Venedik kapitülasyonu örnek alınarak Fransa’ya gerçek anlamda kapitülasyon verilmiştir.

5. SOKULLU MEHMET PAŞA DÖNEMİ (1564 - 1579)

- Kanuni, II. Selim ve III. Murat dönemlerinde sadrazamlık yaptı.
- 1571'de Kıbrıs alındı. Kıbrıs'ın alınmasına tepki gösteren Haçlılar, İnebahtı'da Osmanlı Devleti'nin donanmasını yaktı. Don Kişot'un yazarı Cervantes de bu savaş sırasında elini kaybetti.

NOT

II. Selim ordunun başında sefere çıkma geleneğini terk eden ve İstanbul'da ölen ilk padişah'tır.

- 1576'da Fas, Osmanlı egemenliğine girdi.

NOT

Osmanlı Devleti'nin tarihinde dört defa donanması yıkılmıştır. Bunlar sırasıyla 1571 İnebahtı, 1770 Çeşme, 1827 Navarin ve 1853 Sinop Baskını'dır.

Sokullu Mehmet Paşa'nın Projeleri

1. Don ve Volga İrmaklarını Birleştirme Projesi

Amaçları

- Rusların, güneye inmesini engellemek
- Kırım'ı korumak
- Orta Asya Türkleriyle bağlantı kurmak
- İran'ı kuzeyden kontrol etmek
- İpek Yolu ticaretini canlandırmak

NOT

İrmakları birleştirme projesi Mimar Sinan'a verildi. Ancak vefatı nedeniyle ve Kırım hanlarının isteksizliği ve Rus saldırıları yüzünden bu proje yapılamadı. 1956'da Rusya tarafından Don ve Volga ırmakları birleştirildi.

2. Süveyş Kanalı Projesi

- Kızıldeniz ile Akdeniz'i birleştirmek
- Osmanlının asıl donanmasını bu kanaldan geçirerek Hindistan'a ulaşmak
- Baharat Yolu'na tekrardan işlerlik kazandırmak

NOT

Süveyş Kanalı, Fransa ve İngiltere'nin iş birliği sonucu 1869'da açılmıştır.

3. Marmara - Karadeniz Projesi

- Bu proje ile Akdeniz ve Karadeniz birleştirilip donanma için alternatif bir yol amaçlanmıştır. (Gemi yapılması için gerekli kereste ihtiyacını gidermek)

XVII. YÜZYILDA OSMANLI DEVLETİ (DURAKLAMA DÖNEMİ) (TEREDDİ VE TAGAYYÜR DÖNEMİ) (BOZULMA VE YOZLAŞMA) (1579 - 1699)

Duraklama Dönemi'ne Girilmesinin Nedenleri

- Merkezî otoritenin bozulması
- Küçük yaştaki çocukların tahta çıkması (IV. Mehmet 6 yaşında tahta çıktı.)
- Saray kadınlarının devlet yönetimine karışması
- Saray masraflarının artması
- Rüşvet ve adam kayırmanın artması
- Ganimet gelirlerinin azalması
- Savaşların uzun sürmesi ve mağlubiyetlerin artması
- Beşik ülemalığı sisteminin getirilmesi (Âlimin oğlu âlimdir anlayışı)
- Medreselerden pozitif bilimlerin çıkarılması
- Kapitülasyonların yaygınlaşması
- Sık padişah değişikliği
- Doğal sınırlara ulaşılmaması
- Askerin "Ocak devlet içindir." anlayışını terk etmesi
- Orduya, Devşirme Kanunu'na aykırı şekilde asker alınması
- Coğrafi Keşifler sonucu İpek ve Baharat yollarının önem kaybetmesi
- Avrupa'da feodalitenin sona ermeye başlaması sonucu merkezîyetçi devletlerin kurulması
- Avrupa'nın bilimsel ve teknolojik olarak gelişmesi
- Tımar sisteminin bozulması

XVII. Yüzyılda Osmanlı Devleti - Siyasi Olaylar

a. Osmanlı - Venedik İlişkileri

- 1645 - Venedik'e ait Girit Adası kuşatıldı.
- 1669 - Yirmi beş sene sonra Girit Adası fethedildi.

b. Osmanlı - Rus İlişkileri

- 1681 - Bahçesaray (Çehrin) Antlaşması yapıldı. (İlk Osmanlı - Rus antlaşmasıdır.)

c. Osmanlı - İran İlişkileri

- 1590 - Ferhat Paşa Antlaşması yapıldı. Böylece Osmanlı Devleti Doğu'da en geniş sınırlara ulaştı.
- 1612 - Nasuh Paşa Antlaşması imzalandı.
- 1618 - Serav Antlaşması yapıldı.
- 1635 - 1638 - IV. Murat iki Irak Seferi (İrakeyn) yaptı.
- 1639 - Kasr-ı Şirin Antlaşması imzalandı. Günümüz Türkiye - İran sınırı hemen hemen belirlendi.

d. Osmanlı - Lehistan İlişkileri

- 1621 - Hotin Seferi yapıldı. Yeniçerilerin isteksizliği yüzünden Hotin Kalesi alınamadı. Hotin Antlaşması imzalandı.
- 1672 - Bucaş Antlaşması imzalandı. Podolya arazisi Osmanlıya bırakıldı. Bu antlaşma ile Osmanlı Devleti, Batı'da en geniş sınırlara ulaştı.

e. Osmanlı - Avusturya İlişkileri

- 1596 - Haçova Meydan Muharebesi kazanıldı. Eğri, Estergon ve Kaniye kaleleri alındı. III. Mehmet'e "Eğri Fatih" unvanı verilirken Tirkayi Hasan Paşa'ya ise "Kaniye Fatih" unvanı verildi.
- 1606 - Zitvatorok Antlaşması ile Avusturya kralı Osmanlı padişahına tekrar denk sayılmıştır. Böylece Orta Avrupa'nın siyasi üstünlüğü elimizden çıkmıştır.
- 1664 - Vasvar Antlaşması imzalandı. (Bu yüzyılda Avusturya'ya karşı son kazançlı antlaşmadır.) Uyvar Kalesi alındı. (Uyvar'ın önünde Türk gibi güçlü)
- 1683 - Viyana ikinci kez, Merzifonlu Kara Mustafa Paşa önderliğinde kuşatıldı. Lehistan'ın Avusturya'ya yardıma gelmesiyle Osmanlı kuşatmayı kaldırıp Belgrat'a doğru çekildi.
- 1699 - Venedik, Avusturya, Lehistan, Malta ve Rusya ile (Kutsal İttifak) yapılan savaş kaybedildi.
- 1699 - Karlofça Antlaşması Avusturya, Venedik ve Lehistan ile imzalandı. Karlofça Antlaşması ile Osmanlı Devleti, batıda ilk kez geniş anlamda toprak kaybetti.

NOT

Osmanlı Devleti Karlofça Antlaşması ile ilk defa yabancı devletlerin (İngiltere-Hollanda) ara buluculuğunu kabul etmek zorunda kalmıştır. Diplomatik açıdan güç ve itibar kaybeden Osmanlı Devleti, Karlofça'da ilk kez müzakere yoluyla bir antlaşma imzalamak zorunda kalmıştır.

- 1700 - Rusya ile Karlofça'nın devamı sayılan İstanbul Antlaşması imzalandı. Anzak Kalesi Rusya'ya verildi. Böylece Rusya, Karadeniz'e inmek için ilk fırsatı elde etti.

XVII. YÜZYIL İSYANLARI

a. İstanbul (Merkez-Yeniçeri) İsyanları

Nedenleri

- Devşirme Kanunu'na aykırı olarak asker alınması
- "Ocak devlet içindir." anlayışının askerlerce değiştirilmesi. (Devlet, ocak içindir, anlayışının gelmesi)
- Cülus ve ulufelerin düşük ayarda verilmesi yada geç ödenmesi
- Merkezî otoritenin bozulması

Olayları

- Vaka-ı Vakvakiye (Çınar Vakası) (IV. Mehmet Zamanı'nda otuza yakın devlet adamının öldürülmesi)
- II. Osman'ın öldürülmesi

Sonuçları

- İstanbul'da can ve mal güvenliği kalmadı.
- Merkezî otorite bozulmaya devam etti.

b. Celâli (Anadolu) İsyanları

Nedenleri

- Köylünün ağır vergileri ödeyememesi
- Devletin eyaletlerdeki merkezî otoriteyi kaybetmesi
- Tımar sisteminin bozulması, iltizam sisteminin yaygınlaşması

Tımar Sisteminin bozulmasının nedenleri şunlardır:

- Tımarların, sipahiler dışındaki kimselere verilmesi
- Tımarların saray görevlilerinin eline geçerek özel mülk veya vakfa dönüştürülmesi ve rüşyet karşılığı verilmesi
- Dirliklerin para ile alınıp satılır hâle gelmesi
- Sipahilerin gösterişli yaşama arzusu ve çok para kazanma hırısı
- Nüfusun hızla artması
- Enflasyon artışı ve paranın değer kaybetmesi
- Geleneksel silahlarla savaşan sipahilerin ateşli silah eğitimine ayak uyduramaması
- Uzun süren savaşların yaşanması

- Bölge yöneticilerin halka kötü davranması
- Haçova Meydan Muharebesi'nden kaçan askerlerin halkı devlete karşı kıskırtması
- Halkın alım gücünün düşmesi
- Fiyatların artması

İsyanlar

- Gürcü Nebi
- Kalenderoğlu
- Canbulatoğlu
- Tavlî Ahmet
- Karayazıcı
- Deli Hasan

Sonuçları

- Köyden kente göç arttı. (Büyük Kaçgun)
- Üretim düştü, vergi gelirleri azaldı.
- Boşalan köylere eşkıyalar yerleşti.
- Anadolu'da can ve mal güvenliği kalmadı.
- Şehirlerde işsizlik ve suç oranları arttı.

c. Eyalet İsyanları**Nedenleri**

- Eyaletlerde devlet otoritesinin kalmaması
- Devlet yöneticilerinin halka kötü davranması (Keyfi uygulamaların yapılması)

NOT

Bu yüzyılda çıkan gayrimüslim ayaklanmalarının XIX. yüzyılda çıkan ulusçuluk isyanları ile bir ilgisi yoktur.

NOT

Eflâk, Boğdan, Yemen, Trablusgarp, Erdel, Bosna-Hersek, Budin ve Belgrat'ta isyanlar çıkmıştır.

XVII.	XVIII.	XIX.
Sırplar	Ulusçuluk akımı	Sırplar
Kişiler	Fransız İhtilali	Ulusçuluk akımı

d. Suhte Ayaklanmaları

Osmanlı Devleti'nde medrese öğrencilerine “**suhte**” ya da “**softa**” denilir. Bu öğrenciler zamanla çeşitli sebeplerden dolayı ayaklanmışlardır.

Nedenleri

- Ulema çocuklarının hak etmeden ayrıcalık kazanması
- İlimiye sınıfında yükselmenin rüşvet ve iltimasa bağlı olması
- Medreselere kapasitelerinin üzerinde öğrenci alınması
- Nüfus artışı ve enflasyon sebebiyle gençlerin yatılı ve burslu olan medreselere sığınması
- Artan enflasyon sebebiyle medrese gelirlerinin azalması ve bu nedenden dolayı devletin medrese öğrencilerine halktan yardım adı altında para toplanmasına izin vermesi

Gelişme ve Sonuçları

Medrese öğrencilerinin devletin verdiği bu hakkı kötüye kullanıp çeteler kurarak köy ve kasabaları yağmalamaları üzerine taşrada bulunan yöneticiler, isyancı medrese öğrencilerine karşı güç kullanmıştır. Bu da çok fazla can kaybına ve eğitilmiş insanların sayısının azalmasına yol açmıştır.

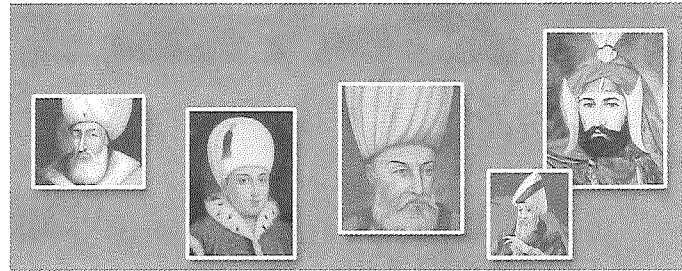
XVII. YÜZYIL ISLAHATLARI

Genel Özellikleri

- Kişilere bağlı kaldı. Halk desteği alınmadı.
- Sorunların köküne inilemedi.
- Saray, ulema ve asker karşı çıktı.
- Avrupa örnek alınmadı.
- Fatih ve Kanuni Sultan Süleyman örnek alındı. (Kanuni Kadim)
- Baskı ve şiddet yoluyla benimsetilmek istendi.

17. yy Islahatçılarının Şifresi (Tokmak)

Tarhuncu	Osman	Kuyucu	Murat	Ahmet	Köprülüler
----------	-------	--------	-------	-------	------------

1. TARHUNCU AHMET PAŞA

- IV. Mehmet'in sadrazamıdır. “**Tarhuncu Bütçesi**” adında modern ve denk bütçe hazırlamıştır. Devletin alacaklarını kişi ve kurumlardan tahsil etmiştir. İsrafi önleyip, maliyeyi düzeltmiştir. Çıkar çevreleri tarafından idam edilmiştir.

2. GENÇ OSMAN (II. OSMAN)

- Osmanlı tarihinde ilk ıslahat yapan padişah'tır. Maliyeyi düzeltti. İsrafi önledi. Yeniçeriye ödenen fazla maaşları kesti. Harem dışından ilk defa evlilik yapmıştır. (Sosyal alanda yapılan ilk ıslahat.) Yeniçeri Ocağını kaldırmayı düşünmüştür. Başkenti İstanbul'dan Anadolu'ya taşımayı düşünmüştür. Şeyhülislamın yetkilerini kısıtlamıştır. Kılık - kıyafet düzenlemesini getirmeyi düşünmüştür. Yedikule zindanlarında idam edilmiştir.

NOT

II. Osman'ın tahta çıktığı yıllarda Avrupa'da Otuz Yıl Savaşları başlamıştır. (1618 - 1648)

70

3. KUYUCU MURAT PAŞA

- I. Ahmet'in sadrazamıdır. Celâli İsyanlarını şiddetle bastırmıştır.

4. IV. MURAT

- Lakabı, Bağdat Fatihi'dir. Saray kadınlarını devlet yönetiminden uzaklaştırdı. Osmanlı tarihinde ilk defa şeyhülislam idam ettirdi. Koçi Bey ve Kâtip Çelebi, IV. Murat'a risalelerini sundu.

NOT

IV. Murat Zamanı, Avrupa'da Otuz Yıl Savaşları devam etmiştir.

DIKKAT

IV. Murat ilk defa gece sokağa çıkma yasağı, içki ve tütün yasağı getirdi. Kanuni Sultan Süleyman Zamanı'nda açılan kahveleri ve meyhaneleri kapattı. Bu yasakların temel sebebi İstanbul'da ortaya çıkan yangınların önüne geçmektir.

5. I. AHMET

- Ekber ve erşed sistemini getirdi. Osmanlı tarihinde veraset sisteminde son kez değişiklik yaptı.

NOT

Sancağa çıkma uygulamasını kaldıran III. Mehmet'tir.

6. KÖPRÜLÜLER DÖNEMİ

- Köprülü Mehmet Paşa saraya şartlar önce sürerek sadrazam oldu. Maliyeyi düzeltti. Yeniçeriyi disiplin altına aldı. Venedik'in, Çanakkale'ye uyguladığı ablukayı kaldırdı ve adaları tekrar himaye altına aldı. Köprülü Mehmet Paşa'dan sonra;
- Köprülü Fazıl Ahmet Paşa

NOT

Girit'i 24 senelik kuşatmanın ardından aldı.

- Amcazade Hüseyin ve Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Köprülü ailesinden sadrazam olmuştur. Köprülüler; Osmanlı Devleti'ne Duraklama Dönemi içinde Yükselme Dönemi yaşatmışlardır.

XVIII. YÜZYIL OSMANLI DEVLETİ (GERİLEME DÖNEMİ)

Avrupa'nın Genel Durumu

- Avrupa devletlerinin amaca ulaşmak için her türlü tedbire başvurmalarına “**Makyavelizm**” denir.

Fransa

- 1756 - 1763 yılları arasında, 7 yıl savaşlarında, İngiltere ve Rusya'ya mağlup oldu.
- Sömürgelerini İngiltere'ye kaybetti.
- Ülkesinde ihtilal yaşandı.
- Fransa, Osmanlıya ait Mısır'a saldırdı.

Avusturya

- En çok Rusya ile iş birliği yaptı.
- Avusturya, Balkanlar'a egemen olup Ege Denizi'ne ulaşmayı hedefledi.

Rusya

Çar I. Petro'nun Amacı;

- Kırım'ı alıp Karadeniz'e inmek
- Karadeniz'den daha sıcak deniz olan Akdeniz'e inmek (Boğazları almak)
- Orta Asya ve Kafkasya'ya yayılma
- Balkanlar'da Slav birliğini savunma (Panslavizm)

Dakya Projesi

- Rusya ve Avusturya arasında planlandı.
- Eflâk ve Boğdan'da “**Dakya**” adında ortak bir devlet kurmayı amaçladılar.

Grek Projesi

- Rus Prensi Potemkin tarafından “**Doğu Sisteminin En Büyük Planı**” olarak adlandırıldı.
- İstanbul merkezli bir Rus Devleti kurularak Bizans İmparatorluğu'nu tekrar canlandırmayı amaçladılar.

Siyasi Olaylar

Osmanlı - Venedik

- Venedik'in elinden Mora Yarımadası alındı.

Osmanlı - İran

- Rusya ile Osmanlı, 1724'te İstanbul Antlaşması ile İran'ı paylaştı. Nadir Şah Sultan bu olaya tepki gösterdi.
- 1732 Ahmet Paşa Antlaşması ile 1746 Kermen Antlaşması (II. Kasr-ı Şirin) imzalandı. (1639 Kasr-ı Şirin Antlaşması'ndaki maddeler aynen kabul edildi.)

Osmanlı - Avusturya - Rusya

- 1711 - Demirbaş Şarl'ın Paltova Savaşı sonrasında Osmanlı topraklarına girmesi ve onu takip eden Rusların da topraklarımıza girmesi sonucu Rusya ile “**Prut Antlaşması**” imzalandı. (Baltacı Mehmet Paşa)

- Bu anlaşma ile Osmanlı Devleti'nin Karlofça ve İstanbul Antlaşması ile kaybettiği toprakları geri alma umudu doğdu. Azak Kalesi, Osmanlıya geri verildi.
- 1715 - 1718 - Osmanlı Devleti ile Avusturya arasında “**Petervaradin Savaşı**” yapıldı.
- 1718 - Avusturya ile “**Pasarofça Antlaşması**” imzalandı. Osmanlı Devleti ilk defa Batı'nın üstünlüğünü kabul etti ve “**Lale Devri**”ne girdi.
- 1736 - 1739 - Osmanlı, Avusturya ve Rusya'ya karşı galip geldi. Belgrat tekrar Osmanlı Devleti'ne verildi. (Belgrat Antlaşması ile)
- 1740 - Belgrat Antlaşması ile ara buluculuk yapan Fransa'ya I. Mahmut tarafından kapitülasyonlar sürekli (daimî) hâle getirildi.
- 1768 - 1774 - Osmanlı Devleti ile Rusya savaştı. Savaş sırasında Rusya 1770'te Çeşme'de Osmanlı donanmasını yaktı.
- 1774 - Osmanlı ile Rusya arasında “**Küçük Kaynarca Antlaşması**” imzalandı. Bu antlaşmaya göre;
 - Kırım bağımsız olacak. (İlk defa tamamı Türk ve Müslüman olan bir bölge elimizden çıktı.)
 - Kırım dinî açıdan Osmanlı padişahına bağlı kalacaktır. (İlk defa hilafet / halifelik siyasi bir güç olarak kullanıldı.)
 - Rusya, İstanbul'da daimî bir elçi bulunduracaktır.
 - Rusya, Balkan topraklarında istediği her yerde konsolosluk açabilecektir.
 - Rusya'ya savaş tazminatı ödenecektir. (Osmanlı Devleti tarihinde ilk defa savaş tazminatı ödemiştir.)

NOT

“**Ortodoksların dinî lideri Rusya'dır.**” maddesi 1775'te Küçük Kaynarca Antlaşması'na eklenmiştir.

- 1779 - Şahin Giray'ın Kırım hanı olmasına “**Aynalıkavak Tenkihnmesi**” ile Osmanlı Devleti onay vermiştir.
- 1787-1792 - Osmanlı, Kırım'ı geri alabilmek için Rusya ve Avusturya ile savaşmıştır.
- 1791 - Fransız İhtilali'nden etkilenen Avusturya, Osmanlı ile “**Ziştovi Antlaşması**” yaparak çekilmiştir.
- 1792 - “**Yaş Antlaşması**” ile Kırım'ın Rusya'ya ait olduğu kabul edildi.
- 1798 - Napolyon, Mısır'a saldırdı. Osmanlı Fransa'ya karşı ilk defa denge politikası izleyerek İngiltere ve Rusya'dan yardım istedi. İlk defa Ruslar bu olay sırasında Boğazlardan geçti. Cezzar Ahmet Paşa, Nizam-ı Cedit ile Akka önlerinde Napolyon'u durdurdu. Önce Fransa ile “**El Arış Ateşkes Antlaşması**” daha sonra ise 1802'de “**Paris Antlaşması**” imzaladı. Böylece Fransa, Mısır'dan çıktı.

NOT

Osmanlı Devleti, XVIII. yüzyıldan I. Dünya Savaşı'na kadarki dönemde Avrupa'nın büyük devletlerini “**Düvel-i Muazzama**” şeklinde isimlendirmiştir. Bu devletler; İngiltere, Rusya, Avusturya, Fransa ve Prusya'dır.

XVIII. YÜZYIL ISLAHATLARI

Genel Özellikleri

- Batı (Avrupa) örnek alındı.
- Baskı ve şiddet yoluyla benimsetilmek istendi.
- XVII. yüzyıla göre daha kalıcı oldu.
- Hukuk hariç her alanda ıslahat yapıldı. (En çok askerî alanda)
- Saray, ulema ve asker yapılan bu ıslahatlara karşı çıktı.

Islahatçıların Şifresi				
3	1	3	1	3
Ahmet	Mahmut	Mustafa	Abdülhamit	Selim

1. III. AHMET DÖNEMİ

- 1703 Edirne Vakası ile tahta çıktı.
- Lale Devri 1718 Pasarofça Antlaşması ile başladı. 1730 Patrona Halil İsyanı ile sona erdi.
- Bu devrin sadrazamı Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'dır.
- Minyatürcüsü **Levni**, Şairi **Nedim**'dir.
- “**Lale Devri**” kelimesini kullanan ilk kişi Yahya Kemal Beyatlı'dır. Bunu bir eser ismi olarak (roman) kullanan ise Ahmet Refik Altınay'dır.
- Islahatlarda Avrupa ilk kez örnek alınmıştır.
- Lale Devri'nde askerî ıslahat yapılmamıştır.

Lale Devri (1718 - 1730)

- Macaristan'dan matbaa getirildi. (İbrahim Müteferrika ve Sait Efendi tarafından) Matbaa, Osmanlı Devleti'ne getirilen ilk teknik yeniliktir. Bu matbaada dinî eserlerin basımı yasaktır. (Şeyhülislam Yenişehirli Abdullah Efendi bu konuda fetva vermiştir.) İlk basılan eser Vani Mehmed Efendi'ye ait “**Van Kulu Lügati**”dir.
- Sait Efendi Avrupa'da “**Turkuveri**” akımını başlattı.
- İlk defa geçici elçilikler (Paris, Moskova, Viyana, Varşova) açıldı.
- 28 Mehmet Çelebi, Paris Sefaretnamesi'ni yazdı. (Batı'ya açılan ilk pencere kabul edilir.)
- Tercüme Heyetleri kuruldu. (Doğu klasikleri çevrildi.)
- İran'dan çiçek aşısı getirildi.
- Gerçek Davut Ağa'nın katkılarıyla Tulumbacılar Ocağı kuruldu. (İtfaiye)
- Barok, rokoko ve gotik tarzı mimari eserler yapıldı.
- İstanbul'da çini imalathanesi açıldı.
- Kumaş fabrikaları açıldı.
- Devlet adamlarının portreleri yapıldı.
- Yalova'da kâğıt imalathanesi açıldı.
- Versay Sarayı örnek alınarak Sadabad Sarayı yapıldı.

Batı tarzında yapılan ilk eser, **III. Ahmet Çeşmesi**'dir. İlk cami ise **Nuruosmaniye Camii**'dir.

2. I. MAHMUT :

- Ülke içinde kütüphaneler açtırdı. El yazması eserleri toplattı.
- İlk defa Batı tarzı askerî ıslahatlar yaptı.
- İlk defa Batı'dan bir uzman getirdi.
(Comte de Bonneval) (Humbaracı Ahmet Paşa)

NOT

Osmanlı Devleti'nde Batı tarzında ıslahat edilen ilk kurum Humbara Ocağıdır.

- Batı tarzında ilk teknik okul olan Hendesehane açıldı.

3. III. MUSTAFA

- Sadrazamı Koca Ragıp Paşa'dır.
- Avrupa'dan Baron de Tott'u getirdi.
- Cezayirli Gazi Hasan Paşa tarafından 1773 yılında bugünkü Deniz Harp Okulu'nun temeli olan "**Tersane Hendesehanesi**" açılmıştır.
- Esham sistemi uygulamasını getirdi. (Bu senetler kâğıt paraya geçişin ilk aşaması sayılmıştır.)
- Sûrat Topçuları Ocağı kuruldu.

4. I. ABDÜLHAMİT

- Esham sistemini uygulamaya geçirdi.
- Mühendishane-i Bahri Hümayunu açtı.
- Cülus bahşişi verme geleneğini kaldırdı.
- Ulufe alım - satımını yasakladı.
- İstihkam okulunu açtı.
- Bilim insanlarının kendi kıyafetleriyle ve kendi dinlerinde kalarak çalışmasına izin verdi.

5. III. SELİM

- Yaptığı tüm ıslahatlara **Nizam-ı Cedit** denir.
- ıslahatlarında **Fransa'yı** örnek aldı.
- Osmanlı tarihinde radikal yönde ıslahatlar yapan ilk Osmanlı padişahıdır.
- Dönemi **Kabakçı Mustafa İsyanı** ile sona ermiştir.

Bu dönemde yapılan ıslahatlar şunlardır;

- İlk kalıcı elçilik açıldı. (İlk kalıcı -daimî- elçi Londra'ya atanan **Yusufoğlu Agâh Efendi**'dir. Ayrıca Avusturya'ya ise Ebubekir Ratıp Efendi atanmıştır.)
- Meşveret Meclisini aktif hâle getirdi.
- Bilim insanlarından "**Lahiya** (Rapor)" istedi.
- Yeniçerilere talim yapma zorunluluğu getirdi.
- Zahire Nazırlığını kurarak karaborsanın önüne geçti.
- Sarayın içindeki altın ve gümüşler eritildi.
- İlk defa devlet matbaası kuruldu. (Matbaayı Amire)
- Mühendishane-i Berri Hümayun (Kara) açıldı.
- **Fransızca** (sadece askerî okullarda) zorunlu ilk yabancı resmî dil ilan edildi.
- Levent ve Selimiye kışmaları yapıldı.
- Şeyhülislamın yetkileri kısıtlandı.
- Yerli malı teşvik edildi.
- Nizam-ı Cedit adıyla yeni bir ordu kuruldu. Bu ordunun masraflarını karşılamak için de **İrade-i Cedit** hazinesi kuruldu.

DİKKAT

Nizam-ı Ceditin ilk ve son başarısı Fransa'ya karşı Akka Kalesi'ni savunmasıdır.

XIX. YÜZYILDA OSMANLI DEVLETİ SİYASİ TARİHİ

1798	• Napolyon Mısır'ı işgal etti. Cezzar Ahmet Paşa Nizam-ı Cedit ordusuyla Akka'da Fransa'yı mağlup etti.
1801	• El Arış Antlaşması ile Fransa Mısır'dan çekildi.
1802	• Paris Paketi ile Mısır'ın Osmanlı Devleti'ne ait olduğu kabul edildi.
1804	• Kara Yorgi önderliğinde Sırlar isyan etti ancak isyan bastırıldı.
1806	• Osmanlı - Rus Savaşı başladı.
1807	• Fransa ile Rusya, Osmanlı Devleti'nin topraklarını paylaşan " Tilsit Antlaşması "nı imzaladılar.
1809	• Osmanlı Devleti İngiltere ile Kale-i Sultaniye (Çanakkale) Antlaşması'nı imzaladı.
1812	• Rusya ile Bükreş Antlaşması imzalandı. Sırlar bu antlaşmayla Osmanlı Devleti'nden ilk imtiyaz elde eden toplum oldu.
1815	• Avusturya Başbakanı Kont Meternik başkanlığında Viyana Kongresi toplandı. Bu kongrede ilk defa Rus Çarı I. Aleksander " Şark Sorunu "nu gündeme getirdi. Ayrıca dünyanın neresinde olursa olsun ulusçuluk isyanlarının bastırılacağı, Fransa'nın ortadan kaldırdığı krallıkların yeniden kurulacağı kararı alındı. Böylece Avrupa'da " Restorasyon Dönemi " başladı.
1820	• Rus General Aleksander İpsilanti tarafından " Filik-i Eteryə Cemiyeti " kuruldu. Eflâk'ta Rumlar ayaklandı ancak isyan bastırıldı.

1821

- Mora'da Yunan (Rum) İsyanı başlayınca Osmanlı Devleti Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'dan yardım istedi.

II. Mahmut'un başlarda Yunan İsyanı ile yeteri derecede ilgilenmemesinin temel nedeni; Yanya valiliğinden azledilen **Tepedelenli Ali Paşa İsyanı** ile uğraşmasıdır.

1827

- Navarin Olayı yaşandı. 1815 Viyana Kongresi ile başlayan "**Restorasyon Dönemi**" sona erdi.

1827-28

- Osmanlı - Rus Savaşı başladı. Rusya kazandı.

1829

- Rusya ile Osmanlı Devleti arasında **Edirne Antlaşması** imzalandı. Bu antlaşmayla Sırlar özerk hâle gelirken Yunanlar bağımsız hâle geldi.

1833

- Mehmet Ali Paşa'nın ordusu Kütahya'ya kadar geldi. Mehmet Ali Paşa ile Osmanlı Devleti arasında Kütahya Antlaşması imzalandı. İngiltere ve Fransa'ya güvenmeyen Osmanlı Devleti Rusya'dan yardım istedi. Bunun üzerine Rusya ile sekiz yıllığına **Hünkâr İskeleyi Antlaşması** imzalandı. **Boğazlar ilk defa sorun hâline geldi. Ayrıca Osmanlı Devleti Boğazlar üzerinde son kez egemenlik hakkını kullandı.**

1838

- İngiltere ile Osmanlı Devleti arasında Baltalimanı Antlaşması imzalandı. Osmanlı Devleti Mısır Sorunu'nun çözümünde İngiltere'nin desteğini alabilmek amacıyla, İngiltere'ye verdiği kapitülasyonları genişletti. İç gümrük vergisi kaldırıldı, gümrük vergi oranları düşürüldü. Böylece Osmanlı Devleti'nin ekonomisi dışa bağımlı hâle geldi.

1839

- Osmanlı Devleti, Mehmet Ali Paşa ile Nizip Savaşı'nı yaptı ancak yine kaybetti.

1840	Mısır Sorunu için Londra Konferansı toplandı. Böylece Mısır Sorunu bir iç sorunken bir dış sorun hâline geldi. Osmanlı Devleti bu konferansta Avrupalı devletlerin desteğini alabilmek amacıyla Tanzimat Fermanı'nı ilan etti.
1841	Boğazlar Sorunu için Londra Konferansı toplandı. Böylece Boğazlar uluslararası bir sorun hâline geldi.
1853-56	- İngiltere ve Fransa'yı arkasına alan Osmanlı Devleti ile Rusya arasında Kırım Savaşı başladı. Savaşın nedenleri şunlardır: - Osmanlı donanmasının Sinop'ta yakılması, - Rus elçisi Mençikof'un istekleri, - Mülteci Sorunu'nun ortaya çıkması (Lehler ile Macarlar'ın Osmanlı Devleti'ne sığınması) - Kutsal Yerler Sorunu'nun ortaya çıkması - Rusya'nın Boğazlarda kaybettiği hakkı geri almak istemesi - Savaş sırasında Osmanlı Devleti tarihinde ilk defa dış borç aldı. (İngiltere) - İlk defa Kırım, Varna ve Edirne arasında telgraf hatları çekildi. - Ayrıca modern hemşireliğin kurucusu Florence Nightingale bu savaşta yaralı İngiliz ve Osmanlı askerlerini Levent ve Selimiye kışalarında tedavi etti. Lakabı "Lady With the Lamb" yani "Lambalı Kadın"dır.
1856	- Savaş sonunda Paris Barış Konferansı toplandı. Konferansta etkili olmak isteyen Osmanlı Devleti Islahat Fermanı'nı ilan etti. Alınan kararlar şunlardır; - Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünü Avrupa devletleri koruyacak. - Osmanlı Devleti Avrupa devletlerinin hukukundan faydalanacak. (Böylece Osmanlı Devleti bir Avrupa devleti sayılmıştır.) - Hem Osmanlı Devleti hem de Rusya Karadeniz'de tersane kuramayacak, donanma bulunduramayacak.

1875	Balkan Bunalımı ortaya çıktı. Hersek'te başlayan isyan tüm Balkanlara yayıldı.
1876	Balkan Sorunu'nu çözmek için İstanbul'da Tersane Konferansı toplandı. Osmanlının toprak bütünlüğünü koruyan İngiltere bu politikasından vazgeçti.
1877-78	93 Harbi (Osmanlı - Rusya Savaşı) başladı. Bu savaşta Gazi Osman Paşa (Plevne Kahramanı) ve Nene Hatun kahramanlıklarıyla ön plana çıkmıştır.
1878	Osmanlı Devleti ile Rusya arasında Ayastefanos (Yeşilköy) Antlaşması imzalandı. (Osmanlı Devleti tarihinde imzalanmasına rağmen yürürlüğe girmeyen ilk antlaşma Ayastefanos'tur.)

Berlin Antlaşması (1878)

- Sırbistan, Karadağ ve Romanya bağımsız olacak.
- Girit ve Doğu Anadolu'da Ermenilere yönelik ıslahat yapılacak. (Böylece Ermeni sorunu uluslararası bir sorun hâline geldi.)
- Kars, Ardahan ve Batum Rusya'ya verilecek. Doğubayazıt Osmanlıya verilecek.
- Bosna - Hersek'in yönetimi Avusturya - Macaristan İmparatorluğu'na bırakılacak.
- Bulgaristan 3'e bölünecek. Bir kısmı Makedonya ve Doğu Rumeli olarak Osmanlı Devleti'ne bağlı kalacak. Diğer kısmında ise Bulgar Prensiği kurulacak ve Osmanlı Devleti'ne bağlı kalacak. Bulgar Prensiği'ni Avrupa devletleri koruyacak.

1878	Giritli Rumlar ayaklandı. Osmanlı Devleti, Halepa Fermanı'nı çıkardı.
1881	Fransa, Tunus'u işgal edildi.
1882	İngiltere, Mısır'ı işgal etti.

1897

- Yunanistan ile Dömeke Meydan Muharebesi yapıldı. Bu muharebeyi Osmanlı Devleti kazanmasına rağmen Avrupalı devletlerin araya girmesiyle Yunanlılar ile kazançlı bir anlaşma yapamamıştır.

NOT

Dömeke Meydan Muharebesi'ne katılmak isteyen Mustafa Kemal okuldan kaçmıştır. Yakalanıp tekrar okula iade edilen Mustafa Kemal yıllar sonra bu olay için: “Gençliği-min en heyecan verici günleriydi. Bu savaşa katılmayı çok istemiştim.” demiştir.

NOT

Osmanlı Devleti'nin Kuzey Afrika'da kaybettiği ilk toprak parçası Cezayir'dir.

XIX. YÜZYIL ISLAHATLARI

- Tamamen Avrupa örnek alındı.
- Saray, ulema ve asker karşı çıktı.
- İlk defa halk yönetime katıldı.
- Her alanda ıslahat yapıldı.
- Demokratikleşme faaliyetleri başlamıştır.

1. MAHMUT ISLAHATLARI

Sened-i İttifak (1808)
II. Mahmut ile Âyanlar arasında imzalanmıştır.
Âyanların varlığı ilk kez resmileşmiştir.
İlk defa Osmanlı tarihinde padişahın yetkileri kısıtlanmıştır.
Osmanlı Devleti'nin ilk demokratikleşme hareketidir.
Sened-i İttifak, 1215 Magna Carta'ya (Büyük Şart) benzetilir.

a. Yönetim (İdari) Alanındaki İslahatlar

- Âyanlığı kaldırdı. Köylere **muhtar**, eyaletlere **müşir** atadı.
- Tımar** sistemini kaldırdı.
- Müsadere** sistemini kaldırdı.
- Devlet dairelerine resmini astırdı. (Tasvir-i Hümayun)
- Evkâf Vekâleti (Vakıflar Müdürlüğü) kuruldu.
- Belediye işlerini düzenlemek için **İhtisab Nezareti** kuruldu.
- Pasaport** uygulamasına geçildi.
- İstanbul'a gelenler için **Mürur Tezkeresi** düzenlendi.
- İdari işlemleri ve ıslahatları düzenlemek amacıyla **Dar-ı Şûrayı Babıali** kuruldu.
- Memurların yargı ve terfi işlemleri için **Meclisi Valayı Ahkam-ı Adliye** kuruldu.
- İlk resmî gazete **Takvim-i Vekâyi** çıkarıldı.
- Memurlara maaş bağlandı. Memurlar dâhiliye ve hariciye olarak ikiye ayrıldı. Memurların ceket, pantolon ve fes giymesi zorunlu hâle geldi.
- Devlet memuru yetiştirmek için **Mekteb-i Maarif-i Adliye** açıldı.
- Posta teşkilatı kuruldu.
- Divan-ı Hümayun kaldırıldı yerine **Heyet-i Vükela** (Bakanlar Kurulu) kuruldu. Divan üyeleri nazırlığa çevirdi. Bu nazırlıklar şunlardır;

Sadrazam	Başvekalet
Reisülküttab	Hariciye Nazırlığı
Sadaret Kethüdalığı	Dâhiliye Nazırlığı
Şeyhülislam	Bab-ı Meşihat Dairesi

NOT

Adalete önem verdiği ve yeni kanun ve tüzükler hazırlattığı için kendisine “**Adli**” unvanı verilmiştir.

b. Askerî Alanda Yapılan İslahatlar

- Sekban-ı Cedit ve Eşkinçi Ocağı kuruldu.
- 1826'da Yeniçeri Ocağı kaldırıldı. (Vakayı Hayriye) Yerine **Asakari Mansure-i Muhammediye** ordusu kuruldu. Ordunun ihtiyacının karşılanması içinde **Mekteb-i Fünun-ı Harbiye** kuruldu.

NOT

İlerde Asakir-i Mansure-i Muhammediyenin yerine **Asakir-i Nizamiye** ordusu kurulmuştur.

NOT

Yeniçeri Ocağının kaldırılması Osmanlı Devleti'nde ordu ve devlet teşkilatlarındaki modernleşmenin asıl başlangıcı kabul edilmiştir.

78

- İlk nüfus sayımı yapıldı. (Askerî amaçlı)
- **Dar-ı Şûrayı Askerî** kuruldu. (Askerlik şubeleri)
- **Mektebi Şahane** (Harbiye) ve **Mektebi Tıbbiye** açıldı.
- Köylerin ve kasabaların güvenliğinin sağlanması amacı ile **Redif Birlikleri** kuruldu.
- Seraskerlik (Genelkurmay Başkanlığı) kuruldu.

c. Eğitim, Kültür ve Sağlık Alanında Yapılan İslahatlar

- Avrupa'ya eğitim amaçlı ilk öğrenciler gönderildi.
- **Mekteb-i Ulum-u Edebiye ve Rüştîyeler** (ortaokullar) açıldı.
- Karantina uygulandı.
- Yurt içine geziler düzenlendi.

- İlköğretimi zorunlu hâle getirdi. (Sadece İstanbul'da)
- Mehterhane kapatıldı yerine Donizetti paşalar tarafından **Mızıkmay Hümayun** kuruldu.
- Yabancı dil bilen Müslüman diplomat yetiştirmek amacıyla **Tercüme Odaları** kuruldu

d. Ekonomi Alanında Yapılan İslahatlar

- Feshane açıldı.
- Bez fabrikası açıldı.
- İhracata önem verildi.
- Yerli malı teşvik edildi.
- Memurun giyeceği kıyafetlerin yerli malı olması zorunluluğu getirildi.

2. SULTAN ABDÜLMECİT DÖNEMİ İSLAHATLARI

a. Tanzimat Fermanı (1839)

İlan Edilme Nedenleri

- Londra Konferansı kararlarında etkili olabilmek

DİKKAT

Tanzimat Fermanı'nda "**eski idare usulünü tamamen değiştiren bu iradenin dost devletlere duyurulması**" ifadesi Osmanlı Devleti'nin Mısır Meselesi'nin (Mehmet Ali Paşa Sorunu) görüşüleceği Londra Konferansı'ndan önce Avrupalı devletlerin desteğini kazanma arzusunu göstermiştir.

- Gayrimüslimlerin haklarını yükselterek devlete olan bağlılıklarını artırmak
- Fransız İhtilali'nin etkisini azaltmak

- Avrupa devletlerinin azınlıkları bahane ederek Osmanlı Devleti'nin iç işlerine karışmasını önlemek

Hazırlayan: Mustafa Reşit Paşa'dır

Tanzimat Fermanı'nda Etkili Olan Fikir Akımı: Osmanlıcılık

Diğer Adı: Gülhane-i Hattı Hümayun'dur.

Fermanın Önemi: Padişah kendi gücünden hariç kanun gücünü kabul etmiştir. Bu ferman anayasacılığa geçişin ilk aşamasıdır.

⚠ DİKKAT

Herkes kelimesi varsa Tanzimat Fermanı, gayrimüslim ifadesi varsa Islahat Fermanı'nda yer almıştır.

Tanzimat Fermanı'nın önemli maddeleri şunlardır:

- Müslüman ve Hristiyan bütün tebaanın can güvenliği, malı, ırzı ve namusu korunacaktır.
- Vergi, herkesin gücü oranında tahsil edilecektir.
- Askerlik tüm Osmanlı tebaası için zorunlu olacak ve askerlik süresi dört veya beş yıl olarak belirlenecektir.
- Hiç kimseye yargılanmadan ölüm cezası verilmeyecek, herkes malını mülkünü istediği gibi tasarruf edebilecektir.
- Ülkenin harap olmasına yol açan rüşveti önlemek amacıyla etkili bir kanun hazırlanacaktır.

📢 BENİM HOCAM UYARIYOR!

Bu fermanın ilan edilmesinde Avrupa devletlerinin etkisi olmuştur.

b. Islahat Fermanı (1856)

📌 NOT

Bu fermanın ilan edilmesinde Avrupalı devletlerinin etkisi olmuştur.

İlan Edilme Nedenleri

- Paris Barış Konferansı kararlarında etkili olabilmek
- Tanzimat Fermanı'nın diğer ilan edilme nedenleri ile aynıdır.

Islahat Fermanı'nda Etkili Olan Fikir Akımı: Osmanlıcılık.

Fermanı İlan Eden: Sultan Abdülmecit'tir.

Fermanın Önemi: Müslüman - gayrimüslim eşitliği tam olarak sağlandı. Müslümanlar ise bu fermana tepki gösterdi.

Islahat Fermanı'nın önemli maddeleri şunlardır:

- Müslümanlar ile gayrimüslimler kanun önünde eşit olacak.
- Devlet hizmetlerine, askerliğe ve okullara ayırım gözetmeksizin tüm tebaa kabul edilecek.
- Bütün milletler okul açabilecek.
- Cizye vergisi kaldırılacak, gayrimüslimler askerlik yapacak veya askerlik bedelini nakit olarak ödeyecek.
- Mahkemeler herkese açık olacak, keyfi cezalar verilmeyecek.
- Müslümanlar ile gayrimüslimler arasındaki davaları görmek için karma mahkemeler kurulacak, gayrimüslimlerin şahitlikleri kabul edilecek ve herkes kendi inancına göre yemin edebilecek.
- Yazışmalarda veya halkın ve memurların söyleminde gayrimüslimleri aşağılayan tabirler kullanılmayacak.

- Yabancılar da Osmanlı Devleti sınırları içerisinde mülk sahibi olabilecek.
- İltizam usulü kaldırılacak, bütün Osmanlı tebaası din ve mezhebi de ne olursa olsun aynı vergiyi ödeyecek.

c. Diğer İslahatları

- **Meclisi Ali Tanzimat** açıldı. (1861'de Meclisi Ahkam-ı Adliye ile birleşti.) Meclisi Ahkam-ı Adliye açıldı.
- **Meclis-i Maarif-i Umumiye Nezareti** kuruldu. (MEB)
- Encümen-i Danış kuruldu. (Fen kitaplarının tercümesini yaptı. Rehouse ve Hammer burada çalışmalar yaptı.)
- Darülmualim (erkek öğretmen yetiştirmek için) açıldı.
- **Jandarma** teşkilatı kuruldu. **Polis** teşkilatı kuruldu.
- İlk defa **İzmir - Aydın** arasına demir yolu yapıldı.
- **Şirketi Hayriye** kuruldu.
- İlk defa **telgraf hatları** çekildi. (Edirne - İstanbul - Şumnu arasına)
- **Muhassıllık meclisleri** açıldı.
- Arazi Kanunnamesi çıkarıldı.
- İlk defa dış borç alındı. (Kırım Savaşı)
- İlk **kâğıt para** bastırıldı. (Kaime)
- İlk **banka** açıldı. (Bank-ı Dersaadet)
- **Bank-ı Osmani** adında ilk defa yabancı sermayeli İngiliz bankası açıldı. Bu bankaya **para basma yetkisi** verildi.
- **Vekâyi Tıbbiye** adında ilk dergi basıldı. İlk özel gazete **Tercüman-ı Ahval** çıkarıldı. (Şinasi ve Agâh Efendi tarafından)

- Yarı resmî bir gazete olan **Ceride-i Havadis** çıkarıldı.
- **Güllü Agop** ilk Osmanlı modern tiyatrosunu kurdu.
- Devlet memuru ihtiyacını karşılamak için **Mekteb-i Mülkiye** açıldı.
- Osmanlı Devleti'nde sanayileşmeyi yürütecek eleman yetiştirmek amacıyla 1860'da "**İslah-ı Sanayi Komisyonu**" kuruldu. Bu komisyonun amacı sanayi eğitimi vermek, gümrük vergilerinin artırılmasını sağlamak, esnafı bir arada tutan şirketler kurmak ve bu konular da sergiler açmaktı.

3. SULTAN ABDÜLAZİZ DÖNEMİ İSLAHATLARI

- **Mecelle** yürürlüğe girdi. (Ahmet Cevdet Paşa Osmanlı Devleti'nin ilk Medeni Kanunu'nu hazırlamıştır.)
- Hilal-i Ahmer Cemiyeti kuruldu. (**Kızılay**)
- Darüşşafaka açıldı.
- Dünyanın üçüncü büyük deniz filosu oluşturuldu.
- Nizamiye Mahkemeleri kuruldu.
- Ramazan Kararnamesi ile (1875) devletin faizleri bile ödeyemeyeceği ilan edildi.
- Vilayet Nizamnamesi çıkarıldı. (Köy - Nahiye - Kaza - Liva - Vilayet)
- Matbuat Nizamnamesi çıkarıldı.
- İlk defa bir padişah yurt dışına çıktı. (**Sultan Abdülaziz** Fransa'ya davet edildi. Padişah Almanya, Belçika, Avusturya, Macaristan, İngiltere ve Fransa'yı ziyaret etti. Dönüşünden sonra da Mısır'ı ziyaret etti.)
- Beylerbeyi ve Çırağan sarayları yapıldı.

- Maarif Nizamnamesi, Fransa örnek alınarak yayımlandı. (İptidai - Rüştîye - İdadî - Fünun)
- Robert Koleji ve Galatasaray Sultanisi açıldı. Darülmualîmat (Kız Öğretmen) açıldı.

4. II. ABDÜLHAMİT DÖNEMİ GELİŞMELERİ VE İSLAHATLARI

a. Gelişmeler

- V. Murat'ın yerine tahta çıktı.
- Genç Osmanlıların baskısıyla Meşrutiyet'i ilan etti.
- Türk tarihinin ilk yazılı anayasasını ilan etti. (**Kanunuesasi**)

II. Abdülhamit

benimhoca.com

Açılan Meclisler

Âyan Meclisi	Mebusan Meclisi
Padişah atar. Ömür boyu görevde kalır. 40 yaş üstü olanlar seçilebilir. Server Paşa ilk başkanıdır.	Halk seçer. (Emlak sahibi olması şartıyla) 4 senede bir göreve atanır. Ahmet Vefik Paşa ilk başkanıdır.

NOT

I. Meşrutiyet ile Osmanlı tarihinde çift parlamentolu dönem başlamıştır.

1876 Kanunuesasi

- Osmanlı Devleti, Osmanoğulları ailesinden gelen en büyük ve en olgun erkek evlat tarafından yönetilir. (Ekberiyet sistemi)
- Devletin dili, Türkçedir.
- Devletin dini, İslam'dır.
- Yasama yetkisi Âyan ve Mebusan Meclisine aittir.
- Yürütme yetkisi Heyet-i Vükelaya aittir.
- Hükûmet, yaptığı işlerden padişaha karşı sorumludur.
- Kanun yapma teklifini hükûmet yapar.
- Padişah, bir kanunu sınırsız veto edebilir.
- Padişah, meclisi kapatabilir.
- Sürgün ve angarya cezasını padişah verir.

b. İslahatları

- II. Abdülhamit, camiden çok okul yaptırdığı için "**Maarifperver**" olarak bilinir.

II. Abdülhamit Dönemi'nde Devlet Tarafından Açılan Bazı Okullar

Sanayi-i Nefise Mektebi	Polis Mektebi	Mekteb-i Fünûn-ı Maliye
Hendese-i Mülkiye Mektebi	Gümrük Mektebi	Deniz Ticareti Mektebi
Hamidiye Ticaret Mektebi	Hukuk Mektebi	Orman ve Maadin Mektebi
Tüccar Kaptan Mektepleri	Ziraat ve Baytar Mektebi	Sağır, Kör ve Dilsizler Mektebi
Fenn-i Resim ve Mimari Mektebi	Kız Sanayi Mektebi	Lisan Mektebi

⚠ DİKKAT

Bir ilin adıyla başlayan ortaöğretim (lise) (Türkiye Cumhuriyeti'nde sonradan il olanlar hariç) varsa genellikle II. Abdülhamit tarafından yaptırılmıştır.

- Yönetim merkezi Yıldız Sarayı'na taşındı.
- Kız çocukları için Kız Meslek Liseleri açıldı.
- 1863'te kurulan Memleket Sandıkları 1888'de Mithat Paşa'nın gayretleri ile Ziraat Bankasına dönüştürüldü.
- Tercüman-ı Hakikat adında gazete çıkarıldı.
- Ermeni isyanlarının bastırılması ve Rusya ile çıkacak bir savaş durumunda bölgede hazır silahlı güç bulundurmak amacıyla yerel halktan oluşan **Hamidiye Alayları** kuruldu.
- Haber getirip götüren **Jurnal Teşkilatı** (Hafiye Teşkilatı) kuruldu.
- Büyük bir telgraf ağı kuruldu. (Öğrenci yetiştirmek için de Telgraf Mektebi kuruldu.)
- İlk defa çocuk hastanesi (**Hamidiye Etfal**) açıldı. Engellilere yönelik kurumlar açıldı.
- Çoban okulu, baytar mektebi, dişiçi mektebi ve orman mektebi gibi mektepler açıldı.
- İlk defa müze açıldı. (Müzeyi Hümayun adındaki bu müzenin başına Osman Hamdi Bey atandı. Müzenin adı Asar-ı Atika'dır.)
- Osman Hamdi Bey tarafından "**Sanayi Nefise Mektebi**" kuruldu. (Güzel Sanatlar Fakültesi) (Resmî adı Mekteb-i Sanayi-i Nefise-i Şahane'dir.)
- Ertuğrul Fırkateyni Japonya dönüşü battı.
- Tren sektörünün gelişmesi için "**Anadolu - Osmanlı Şömendifer Kumpanyası**" kuruldu.

- Dış politika olarak İslamcılık (Ümmetçilik) benimsendi.
- II. Wilhelm'in başlattığı 3B projesinin yapımına başlandı. (Berlin - Posof - Bağdat demir yolu)
- Haydarpaşa Tren Garı yapıldı.
- Yayın kadrosu ve sahibi kadınlardan oluşan **Şükefeszâr** (Çiçek Bahçesi) yayın hayatına başladı.
- 1895 yılında çocuk, yaşlı, sakat ve kimsesizleri koruma amacıyla İstanbul'da "**Darülaceze**" adıyla Osmanlının ilk sosyal yardım kurumu açılmıştır.

✍ NOT

II. Abdülhamit Dönemi'nde ayrıca "**Darülhayr-ı Ali**" adında İstanbul'da bir kurum daha açılmıştır. Bu kurum 1890'larda başlayan Ermeni Olayları sonucu yetim kalan çocuklar ile başıboş çocukların hem ahlaki hem de ilmi eğitimlerini alması için 1903'te açılmıştır. Yine Abdülhamit Dönemi'nde kimsesiz ve korumaya muhtaç çocuklar için "**Himaye-i Etfal Cemiyeti**" kurulmuştur. Günümüzde bu cemiyet Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığına bağlı "**Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü**" olarak faaliyet göstermektedir.

- 1881'de Muharrem Karamanesi yayımlanarak Osmanlı Devleti resmen iflas ettiğini açıkladı. Bunun üzerine alacaklı devletler "**Düyun-u Umumiye İdaresi**"ni (Genel Borçlar İdaresi) kurdular. (Devlet içinde devlet) (Bu idarenin başkanlığını İngiltere ve Fransa yapmıştır.)

✍ NOT

V. Murat tahttan indirilerek yerine II. Abdülhamit padişah olmuştur. Ancak bu durumu kabul etmeyen ve V. Murat'ı yeniden tahta geçirmek isteyen Ali Suavi, 20 Mayıs 1878'de Rumeli göçmenleriyle Çırağan Sarayı'nı basmıştır. Tarihe **Çırağan Vakası** olarak geçen bu olayda Yedisekiz Hasan Paşa, Ali Suavi'yi öldürmüş ve bu darbe girişimi başarısız olmuştur.

1908 yılında yapılan Reval Görüşmeleri (Rusya - İngiltere) ile Osmanlı Devleti kâğıt üzerinde parçalandı. Bunun üzerine Selânik ve Makedonya'da II. Abdülhamit'e karşı olarak kurulan İttihat ve Terakki parçalanmanın önüne geçmek için, ikinci kez Meşrutiyet'in ilan edilmesi amacıyla, Selânik ve Makedonya'da isyan başlattı. İsyanı engelleyemeyen II. Abdülhamit ikinci kez Meşrutiyet'i ilan etti. (1908) II. Meşrutiyetin ilanı ile tekrar parlamenter ve anayasal düzene geçilmiş ve böylece çok partili dönem başlamıştır. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin etkili olduğu bu dönemde Serbesti Gazetesi'nin baş yazarı **Hasan Fehmi (ilk basın şehidi)** Galata Köprüsü'nün üzerinde öldürülmesi sonucu İstanbul'da bulunan Avcı taburları ayaklanmıştır. 13 Nisan 1909 tarihinde (31 Mart) başlayan bu isyanı Selânik'ten gelen Hareket Ordusu bastırmıştır.

DİKKAT

- 31 Mart Vakası Mahmut Şevket Paşa komutasındaki Hareket Ordusu tarafından bastırıldı. Bu orduda kurmay yüzbaşı olarak **Mustafa Kemal** de yer aldı.
- Mustafa Kemal'in tarih sahnesine ilk çıkışı 31 Mart Vakası'nda görev almasıdır. Ayrıca kendisi isyanın bastırılması amacıyla hareket planını çizdi ve isyan bastırıldıktan sonra da halka sükûnet çağırısı yapan bildiriye de kaleme aldı.

NOT

31 Mart Vakası Osmanlı tarihinde rejim değişikliğine yönelik çıkan ilk ve son isyandır. İsyân sonucunda II. Abdülhamit meclis kararı ile tahttan indirilerek Selânik'e sürgüne gönderilmiştir. Yerine ise V. Mehmet Reşat tahta geçmiştir.

Bu Olaylar Sırasında;

- Bulgaristan bağımsızlığını ilan etti.
- Girit, Yunanistan'a bağlandı.
- Bosna - Hersek, Avusturya - Macaristan İmparatorluğu tarafından ilhak edildi.

1909 Kanunuesasi Değişikliği

- 1876 Anayasası'nın ilk beş maddesi aynen kaldı.
- Hükûmet yaptığı işlerden meclise karşı sorumludur.
- Mebuslar kanun yapmak için teklifte bulunabilir.
- Padişah bir kanunu bir kez veto edebilir.
- Meclisi kapatmak için padişahın isteği yeterli değildir.
- Sürgün ve angarya cezası kaldırıldı.
- Herkes siyasi parti kurabilir.

Benim Hocam

Osmanlı Devleti'nde Kurulan Siyasi Partiler

İttihat ve Terakki Fırkası

Ahrar Fırkası

Osmanlı Demokrat Fırkası

Osmanlı Sosyalist Fırkası

Hürriyet ve İtilaf Fırkası

İttihadi Muhammediye Fırkası

Fedekaran-ı Millet Partisi

Millî Meşrutiyet Fırkası

Osmanlı Devleti'nde Basın ve Yayın Hareketleri

1795	Bulletin Des Nouvelles	Çıkarılan ilk gazetedir. (Fransızlar tarafından)
1825	Vakayı Mısıryye	Mısır'ın resmî vilayet gazetesidir. (Mehmet Ali Paşa)
1831	Takvim-i Vekâyi	Osmanlı Devleti'nin ilk resmî gazetesidir. (II. Mahmut)
1831	Le Moniteur Otoman	Osmanlı Devleti'nde Fransızca olarak çıkarılan ilk resmî gazetedir.
1840	Ceride-i Havadis	Yarı resmîdir. William Churchill tarafından çıkarılmıştır.
1860	Tercüman-ı Ahval	Osmanlı Devleti'nde çıkarılan ilk özel gazetedir. Ağâh Efendi ve Şinasi çıkarmıştır.
1862	Tasvir-i Efkâr	Önce Şinasi daha sonra Namık Kemal yer almıştır. Kadınların okutulması ve İstanbul'un sorunları görüşülmüştür.
1867	Muhbir	Ali Suavi çıkardı. Giritli Müslümanlara yardım kampanyası başlatmıştır.
1871	İbret	Namık Kemal'in gazetesidir. Vatan yahut Silistre oyunundan sonra kapatılmıştır.
1878	Tercüman-ı Hakikat	Ahmet Mithat Efendi tarafından çıkarılmıştır. İnsanlara gazete okuma alışkanlığını kazandırmaya çalışmıştır.
1878	Tercüman-ı Şark	Şemseddin Sami tarafından çıkarılan İttihatçıların gazetesidir.
1908	Tanin	Hüseyin Cahit Efendi tarafından çıkarılan İttihatçıların gazetesidir.
1908	Volkan	Derviş Vahdeti'nin çıkardığı 31 Mart İsyanı'nı destekleyen gazetedir.

NOT

Ayrıca bu dönemde “**Karagöz**” adında mizah gazetesi; “**Bahçe**” adında çocuk gazetesi çıkarılmıştır.

Osmanlı Devleti'nde Çıkarılan Dergiler

1850	Vekâyi Tıbbiye	• Osmanlı Devleti'nde çıkarılan ilk dergidir.
1860	Mecmua-i Fünun	
1862	Mirat	
1864	Mecmua-i Askeriye	
1870	Diyojen	• Teodor Kasap tarafından çıkarılan ilk mizah dergisidir.

Osmanlı Devleti'nde Çıkarılan Kadın Gazeteleri ve Dergileri

1868	Terakki	• İlk defa kadın sorunları ve haklarından bahseden gazetedir.
1869	Terakki-i Muhadderat	• “ Kadınların Yükselişi ” anlamına gelmektedir.
1886	Şüküfezar	• Yazar kadrosu tamamen kadınlardan oluşur. (Çiçek Bahçesi)
1889	Parça Bohçası	• Ev düzeni ile ilgili (temizlik, yemek vb.) bilgiler vermiştir.
1895	Hanımlara Mahsus Gazete	• Kadın haklarını savunmuştur.
1908	Demet	• Halide Edip Adivar'ın gazetesidir.
1908	Kadın	• İlk Türk kadın yazar Fatma Aliye, Emine Semiye burada yazarlık yapmıştır.
1913	Kadınlar Dünyası	• Kadın hakları ve çalışma hayatından bahsetmiştir. İsmet Hakkı yazarlık yapmıştır.

NOT

1914 yılında ayrıca “**Seyyale**” adında bir kadın gazetesi daha çıkarılmıştır.

OSMANLI DEVLETİ'Nİ DAĞILMAKTAN KURTARMA FİKİRLERİ

a. Osmanlıcılık (İttihadi Anasır)

- Din - dil ve ırk farkı gözetmeksizin herkesi Osmanlı vatandaşı sayma anlayışına denir. Bu doğrultuda Tanzimat Fermanı, Islahat Fermanı ve I. Meşrutiyet ilan edilmiştir. Bu fikir akımı II. Mahmut ile başlamıştır. İlk defa 1877 - 1878 Osmanlı - Rus Savaşı sırasında uygulanamayacağı anlaşıldı. Arnavutluk'un elimizden çıkmasıyla önemini yitirmiştir. Savunucuları **Ziya Paşa, Mithat Paşa, Namık Kemal** ve **Ali Suavi**'dir.

b. Türkçülük (Pantürkizm)

- 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Rusya'nın panslavizm politikasına karşı Rusya'daki Müslümanların birleşerek oluşturduğu fikir akımıdır. Yusuf Akçura İstanbul'da "**Türkçülük Derneği**"ni kurdu. Bu derneğin yayın organı "**Türk Yurdu**"dur. Bu fikir akımı Türkiye Cumhuriyeti'nin de kuruluş felsefesidir.

Türkçülük Fikrinin Güçlenmesinin Nedenleri

- Milliyetçilik hareketinin Hristiyan tebaa arasında yayılması ve bunun sonucunda isyanlar çıkması,
- Türk olmayan Müslüman toplulukların Batılı devletlerin propagandalarıyla Osmanlı Devleti'nden ayrılmaya başlamaları
- Osmanlının kaybettiği topraklardaki Müslümanların Anadolu'ya göç etmek zorunda kalması ve bu insanların karşı karşıya kaldıkları felaketlerin uyandırdığı tepki
- Avrupa'nın Türkler aleyhindeki propagandaları
- Avrupa'ya giden Türk aydınlarının, Avrupalıların Türkler hakkındaki çalışmalarından rahatsız olmalarıdır.

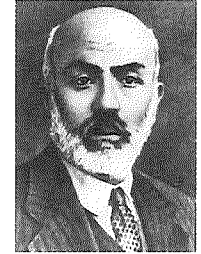
- Osmanlı içindeki Türkleri bir bayrak altında toplamayı amaçlayan fikir akımıdır. Cumhuriyet'in kuruluş felsefesidir. II. Meşrutiyet'in ila- nında etkili olan bu fikir akımının savunucuları **Yusuf Akçura, İsmail Gaspıralı, Halide Edip, Fuad Köprülü, Zeki Velidi Togan, Ahmet Ağaoğlu** ve **Ziya Gökalp**'tir.

c. Batıcılık

- Lale Devri'nden beri uygulanan fikir akımıdır.
- Celal Nuri ve Tevfik Fikret önemli temsilcileridir.
- "**Ya Batılılaşırız, ya mahvoluruz**" prensibi ile hareket etmişlerdir.

d. Ümmetçilik (İslamcılık)

- **II. Abdülhamit'in politikasıdır.** II. Abdülhamit bu politikayla özellikle Orta Afrika'da İslamiyet'i yaymıştır. Bu politika dünya Müslümanlarını halifenin sancağı altında toplamayı amaçlamıştır. İlk defa Balkan Savaşları sırasında Arnavutluk'un elimizden çıkması ile önemini yitirmeye başlamıştır.
- I. Dünya Savaşı sırasında Arapların, İngilizlerle iş birliği yapması sonucu önemini yitirmiştir.
- 3 Mart 1924'te çıkarılan bir kanunla halifelik kaldırılmıştır. Savunucuları **Sait Halim Paşa** ve **Mehmet Âkif Ersoy**'dur.

Mehmet Âkif Ersoy

e. Federalizm (Ademimerkeziyetçilik)

- Savunucusu **Prens Sebahattin**'dir. Eyalet sistemini savunmuştur. Merkezî yönetimin yetkilerini azaltıp yerel yönetimin yetkilerini artırmak amaçlanmıştır.

XX. YÜZYILDA OSMANLI DEVLETİ

1. TRABLUSGARP SAVAŞI (1911 - 1912)

Nedenleri

- Bölgenin İtalya'ya yakın olması
- Bölgenin Osmanlı Devleti açısından savunulamayacak durumda olması
- İtalya'nın siyasi birliğini geç tamamlayıp sömürgecilik rekabetine girmesi
- Trablusgarp'ın zengin ham madde yataklarına sahip olması

NOT

Savaş öncesi Rusya ile İtalya arasında “**Racconigi Antlaşması**” imzalandı. Bu antlaşmayla Rusya, İtalya'nın Trablusgarp'ı işgaline onay vermiştir.

86

Savaşa Katılan Gönüllü Subaylar

- Mustafa Kemal (**Dernek ve Tobruk**) (**Gazeteci Şerif Bey** adıyla katılmıştır.)

NOT

Mustafa Kemal'in katıldığı ilk savaştır. Bu savaşta kendisinden çok fazla askerî gücü olan bir devleti mağlup etmesi, ileride Kurtuluş Savaşı'nın kazanılacağına müjdesi olmuştur. Kendisi de savaş sonunda binbaşı rütbesine yükseltilmiştir. Kendisi bu savaşın ardından Anadolu'da ilk defa tanınmaya başlamıştır.

- Enver Paşa (Bingazi) (Kuyumcu veya Tüccar Hamdi adıyla katılmıştır.)

Uşi Antlaşması (1912)

- **Trablusgarp ve Bingazi İtalya'ya bırakılacak.**
 - Osmanlı Devleti'nin Kuzey Afrika'da toprağı kalmadı.
- **Trablusgarp halkı dinî açıdan halifeye bağlı kalacak.**
 - Trablusgarp halkı ile kültürel bağlar koparılmak istenmemiştir.
 - Bölgeye halifeyi temsilen “**Naibüs Sultan**” adında bir görevli atanmıştır.
- **12 Ada, Balkan Savaşlarının sonuna kadar İtalya'da kalacak.**
- **İtalya, Osmanlı Devleti'nin kapitülasyonları kaldırması konusunda kendisine yardım edecek.**

NOT

Dünya tarihinde **ilk savaş** uçağı Trablusgarp Savaşı'nda İtalya tarafından kullanılmıştır.

2. I. BALKAN SAVAŞI (1912)

Nedeni

- Osmanlı Devleti'ni Balkanlar'dan atmak

Savaşa Katılan Devletler

Karadağ	Savaşı başlatan devlettir.
Yunanistan	Bu devletlerin arkasında Rusya vardır.
Sırbistan	
Bulgaristan	Savaşta en etkili olan devlettir.

1913 Londra Antlaşması

Osmanlı Devleti ile Bulgaristan arasındaki sınır “Midye Enez” hattı olacak, Osmanlı Devleti bu hattın batısından çekilecektir.

NOT

Savaş sırasında Şükrü Paşa ile Kâzım Karabekir Bulgar ordularına esir düşmüştür.

I. Balkan Savaşı Sonrası Osmanlı Devleti'nin Kaybettiği Yerler

- Doğu Trakya
- Batı Trakya
- Makedonya
- Selânik
- Ege Adaları
- Arnavutluk (Osmanlı Devleti'nden ayrılan son Balkan ülkesidir.)

NOT

Arnavutluk'un Osmanlı Devleti'nden ayrılmasıyla “Osmanlıcılık” politikası iflas etti. Ayrıca %75'i Müslüman olan Arnavutların Osmanlıdan ayrılması “İslamcılık”a ilk darbeyi vurmuştur.

Osmanlı Devleti'nin Savaşı Kaybetme Nedenleri

- Ordunun içine siyasetin girmesi (Particilik / İkicilik)
- Yetmiş beş bine yakın askerin savaş öncesi ordunun gençleştirilmesi ve giderlerin azaltılması projesi kapsamında terhis edilmesi
- Dört cephede birden savaşılması

I. Balkan Savaşı'nın Sonuçları

- Batı Trakya Azınlık Sorunu ortaya çıktı. (Bu sorun günümüzde de devam etmektedir.)
- Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'da toprağı kalmadı.
- Balkanlar'dan Anadolu'ya Türk göçü başladı.
- Arnavutluğun kaybedilmesi ve Anadolu'ya yapılan yoğun Türk göçü sayesinde Osmanlıcılık iflas etti, Türkçülük fikir akımı önem kazandı.
- Yenilgiden hükûmeti sorumlu tutan İttihat ve Terakki Babıali Darbesi'ni gerçekleştirdi. (Hükûmet darbesi)

NOT

Babıali Baskını'ndan sonra I. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar geçen döneme **Üç Paşalar Dönemi** denilmiştir. (Cemal, Talat ve Enver Paşa)

3. II. BALKAN SAVAŞI (1913)

Nedenleri

- Bulgaristan'ın I. Balkan Savaşı sırasında daha fazla toprak alması
- Savaşa katılan devletler şunlardır;

Sırbistan	Bulgaristan'a karşı
Karadağ	
Yunanistan	
Romanya	

NOT

I. Balkan Savaşı'nda olmayıp II. Balkan Savaşı'na katılan devlet **Romanya**'dır. Osmanlı Devleti bu durumdan yararlanarak sadece Doğu Trakya'yı Bulgaristan'dan geri almıştır.

BENİM HOCAM UYARIYOR!

Balkan Savaşları sırasında Yunan gemilerini batıran Rauf Orbay'a "**Hamidiye Kahramanı**", Edirne'yi geri alan Enver Paşa'ya da "**Edirne Fatihi**" unvanı verilmiştir.

- Balkan ülkeleri kendi aralarında Bükreş Antlaşması'nı imzaladı. Bu antlaşmayla Bulgaristan elde ettiği kazanımları kaybetti. Bu zararını telafi etmek içinde ileride I. Dünya Savaşı'na katılmıştır.

88

Osmanlı Devleti ile Balkan Devletleri arasında;

- **İstanbul Antlaşması (29 Eylül 1913) (Osmanlı - Bulgaristan):** İki devlet arasında Meriç Nehri sınır olarak kabul edildi. Böylece Edirne, Kırklareli ve Dimetoka Osmanlı Devleti'nde kaldı.
- **Atina Antlaşması (14 Kasım 1913) (Osmanlı - Yunanistan):** Taraflar, 30 Mayıs 1913 tarihli Londra Antlaşması'nın beşinci maddesi uyarınca, Ege adalarının geleceğini büyük devletlerin kararına bıraktı.
- **İstanbul Antlaşması (13 Mart 1913) (Osmanlı - Sırbistan):** Makedonya'nın Sırbistan'a bırakılan topraklarında kalan Müslüman ve Türk ahalinin hak ve hukuku ile ilgili anlaşmaya varıldı.

4. I. DÜNYA SAVAŞI (1914 - 1918)

Nedentleri

- İtalya ve Almanya'nın siyasi birliklerini geç tamamlayıp sömürgecilik yarışına girmesi
- Devletler arası ham madde yarışı
- Avusturya - Macaristan İmparatorluğu ile Rusya'nın Balkanlar'da nüfuz elde etme çabası
- Devletler arasında bloklaşma ve silahlanma yarışı
- Japonya'nın Uzak Doğu'da sömürgeler elde etmek istemesi
- Fransız İhtilali'nden yayılan ulusçuluk akımı
- Rusya'nın sıcak denizlere inme ve panslavizm politikası
- Almanya ile Fransa arasındaki Alsace - Lorraine (Alsas - Loren) Sorunu (1871 Sedan Savaşı'yla Almanların eline geçmiştir.)
- Gabriel Princip adında bir Sırp'ın Avusturya - Macaristan İmparatorluğu veliahtı Ferdinand'ı Saraybosna gezisi sırasında öldürmesi

benimhocam

BLOKLAR		
İtilaf	İttifak	ABD: Savaşın süresini kısalttı. Osmanlı Devleti: Savaşın süresini uzattı. İtalya: Taraf değiştirdi. Japonya: Savaştan çekilen ilk devlettir. Yunanistan: Savaşa katılan son devlettir.
İngiltere	Almanya	
Fransa	İtalya	
Ç. Rusya	Avusturya - Macaristan	
ABD	Osmanlı Devleti	
Çin	Bulgaristan	
Japonya		
Hollanda		
İtalya		
Yunanistan		

Almanya'nın, Osmanlı Devleti'nin Yanında Savaşa Girmesini İsteme Nedenleri

- Yeni cephelerin açılmasını sağlayarak kendi savaş yükünü hafifletmek
- Osmanlı Devleti'nin dinî gücünden yararlanmak
- Osmanlı Devleti'nin demografik (nüfus) gücünden faydalanmak
- Osmanlı Devleti'nin jeopolitik gücünden faydalanmak

Osmanlı Devleti'nin, Almanya'nın Yanında Savaşa Girme Nedenleri

- Siyasi yalnızlıktan kurtulmak
- Almanya ile yapılan gizli antlaşmalar
- Kaybettiğimiz toprakları geri alma isteği
- İttihat ve Terakkinin Alman hayranlığı
- Almanya'nın Türk ve Müslüman sömürgeye sahip olmaması
- Almanya'nın savaşı kazanacağı düşüncesi

Osmanlı Devleti'nin Savaşa Girmesi ve Sonuçları

İngiltere'den kaçan iki Alman gemisinin (Goeben ve Breslav) Osmanlı Devleti'ne sığınmasıyla olaylar başladı. Osmanlı Devleti bu iki gemiyi daha önce İngiltere'ye sipariş ettiği (Genç Osman ve Reşadiye) gemilerinin kendisine teslim edilmemesi üzerine satın aldığını açıkladı ve bu gemilerinin isimlerini **Yavuz** ve **Midilli** olarak değiştirdi. Amiral Souchan komutasında açılan bu gemiler Rusya'ya ait Sivastopol ve Odessa limanlarını bombaladı. Böylece Osmanlı Devleti de I. Dünya Savaşı'na girdi.

Osmanlı Devleti'nin Savaşa Girmesinin Sonuçları

- Almanya'nın savaş yükü hafifledi.
- Kapitülasyonları tek taraflı olarak kaldırdı.
- Savaşın süresi uzadı.
- V. Mehmet Reşat cihat ilan etti.
- Yeni cepheler açıldı.
- Boğazlar kapatıldı.

CEPHELER

Taarruz	Savunma	Yardım
Kafkasya	Çanakkale	Galiçya
Kanal	Irak	Makedonya
	Suriye - Filistin	Romanya
	Hicaz - Yemen	

1. TAARRUZ CEPHELERİ

a. Kafkasya Cephesi

Açılma Nedenleri

- ★ Kars, Ardahan ve Batum'u (Elviye-i Selase) geri almak
- ★ Turancılığı (Pantürkizm) gerçekleştirmek
- ★ Bakü petrollerine ulaşmak
- 1915 → Enver Paşa 190.000'e yakın asker ile Sarıkamış Harekâtı'nı başlattı.
- 1915 → Ruslar ilerleyerek Muş, Bitlis, Bayburt, Van, Erzincan, Erzurum ve Trabzon'u işgal etti. Ruslar, Ermeniler ile birlikte hareket ettiler.

- 1915 → Ermeniler Van'da katliam yapıp Van merkezli Ermeni Devleti'nin kurulduğunu açıklayınca Tehcir Kanunu (Sevk ve İskân Kanunu) ile Ermeniler Suriye, Lübnan ve Hatay'a gönderildi.

NOT

Osmanlı Devleti, I. Dünya Savaşı sonlanınca, savaş sırasında göçe tabi tutulan Ermenilerden isteyenlerin geri dönebilmeleri amacıyla 31 Aralık 1918'de "**Geri Dönüş Kararnamesi**" çıkarmıştır.

- 1916 → Bölgeye Mustafa Kemal atandı. Tuğgeneral olduktan sonra Ruslar'dan Muş ve Bitlis'i geri aldı.
- 1917 → Rusya'da Ekim Devrimi yaşandı. Çarlık Rusya yıkıldı yerine Sovyet Rusya kuruldu.
- 1918 → Rusya savaşta **Brest - Litovsk Antlaşması** ile çekildi. Rusya işgal ettiği bölgelerden çekilirken Kars, Ardahan ve Batum'u Osmanlı Devleti'ne geri verdi.

NOT

Osmanlı Devleti başarısız olduğu bir cephede toprak kazanmıştır.

b. Kanal Cephesi

Açılma Nedenleri

- Kaybedilen Mısır'ı geri almak
- İngiltere'nin sömürge yolları ile bağlantılarını kesmek

NOT

Bu cephe Almanların isteği üzerine açılmıştır. Buradaki Osmanlı komutanı Cemal Paşa'dır. Suriye Cephesi ise bu cephenin devamıdır. Bu cephedeki "**Romani Muharebesi**" tarihte II. Sarıkamış Faciası olarak nitelendirilmiştir.

2. SAVUNMA CEPHELERİ

a. Çanakkale Cephesi

Bu cepheyi İtilaf Devletleri açmıştır. Bu savaşın diğer adları Centilmenler, Aydınlar ve Dardanelya Savaşı'dır.

Açılma Nedenleri

- Çanakkale'yi alarak Osmanlının Asya ve Avrupa ile olan askerî bağlantısını kesmek
- Osmanlının olası Hindistan bölgesine saldırısını engellemek
- İstanbul'u alarak Osmanlı Devleti'ne son vermek ve savaşın süresini kısaltmak
- Kararsız kalan Balkan ülkelerini kendi yanlarına çekmek
- Rusya'ya Boğazlar üzerinden yardım göndermek
- Rusya'nın buğdayından faydalanmak
- Osmanlı Devleti'nin, Avrupa ve Asya'daki birlikleri arasındaki bağlantıyı kesmek

NOT

Mustafa Kemal savaş sırasında askerlere: "**Ben size taarruzu değil, ölmeyi emrediyorum.**" demiştir.

- Anafartalar, Conkbayırı, Arıburnu, Kanlısirt, Kocaçimen, Zığındere, Aslantepe, Kireçtepe, Seddülbahir, Kilitbahir mevkiilerinde düşman mağlup edilmiştir.

Sonuçları

- Savaşın süresi en az iki yıl uzadı.
- Bulgaristan, Osmanlı Devleti'nin yanında savaşa girdi. Böylece Almanya ile Osmanlı Devleti arasındaki kara bağlantısı sağlandı.
- Mustafa Kemal'in rütbesi **Albaylığa** yükseltildi. Kendisine "**Anafartalar Kahramanı**" unvanı verildi.

NOT

Bu savaş sırasında Nusret Mayın Gemisi'nin Boğaz'a mayın döşeme emrini veren ve bu sayede İtilaf donanmasına büyük kayıplar verdiren Mirliva (Tümgeneral) Cevat Çobanlı'ya "**18 Mart Kahramanı**" ve "**İstanbul'u Kurtaran Birinci Kişi**" unvanı verilmiştir.

- Mustafa Kemal, Anadolu'da tanınan bir komutan hâline geldi. Bu da ileride Millî Mücadele'nin lideri olmasında etkili oldu.
- Yaklaşık 500.000 insan hayatını kaybetti.
- Rusya'ya yardım gitmediği için Rusya'daki ekonomik kriz derinleşti.

NOT

Mustafa Kemal Çanakkale Savaşlarının kazanılmasından sonra: "**Hamdolsun İstanbul'u kurtardık.**" demiştir.

b. Irak Cephesi

Açılma Nedenleri

- Rusya'ya karadan yardım göndermek
- Türklerin İran üzerinden Hindistan'a ulaşmasını engellemek
- Musul ve Abadan petrolerini ele geçirmek
- Bu cephenin komutanı Halil Kut Paşa'dır.
- Kut'ül Amare'de (Selman Paktı) 20.000 İngiliz askeri ve General Townshend'ı esir alınmıştır.

NOT

Bu cephede başarı elde eden Halil Paşa'ya "**Kut'ül Amare Kahramanı**" unvanı verilmiştir.

NOT

Kut Zaferi'nden Sonra Halil Paşa'nın Askerlerine Hitabı

Orduma!

Arslanlar! Bugün Türklere şeref, şan; İngilizler'e kara meydan olan şu kızgın toprakların güneşli havasında, şehitlerimizin ruhları şad ve handan uçuşuyorlar. Hepinizin pak alınlarından öperek tebrik ederim. Bize 200 yıldan beri tarihimize okunmayan bir vakayı kaydettiren Allah'a hamd ve şükürler olsun. Allah'ın azametini bakınız ki 1500 senelik İngiliz tarihine böyle bir vakayı, ilk defa sizin süngülerinizle yazdırdı. Ordum, gerek Kut karşısında gerekse Kut'u kurtarmak isteyenler karşısında, 300'den fazla zabiti ile 10 binlerini şehit veya yaralı verdi. Fakat buna karşılık İngiliz ordusundan bugün burada, 5 general, 481 subay, 13 bin 300 eri esir aldı. Bunları kurtarmaya gelen İngiliz ordusunun ise bugüne kadar zayıyatı 30 bin kişidir, **Türk sebatının, İngiliz inadını kırdığı bu harpte, birinci vaka Çanakkale'de, ikinci vaka da burada geçti.** Bu güne "**Kut Bayramı**" adını veriyorum. Ordumun her ferdi, her yıl bu günü kutlarken şehitlerimize "**Yasinler, Tebarekeler, Fatihalar**" okunsun...

Altıncı Ordu Komutanı
Mirliva (Tuğgeneral) Halil

c. Hicaz - Yemen Cephesi

Açılma Nedenleri

- İngilizlerin kutsal bölgeleri ele geçirmek istemesi
- İngilizlerin bölge petrolünü ele geçirmek istemesi
 - Fahrettin Paşa Medine'de yaptığı savunmayla öne çıkmıştır.

NOT

Fahrettin Paşa'nın bu cephede yaptığı savunmadan dolayı kendisine **Çöl Ortasın-da Plevne Kahramanı, Çöl Aslanı, Çöl Kapları, Türk Kapları, Medine Müdafai** gibi lakaplar takılmıştır.

- Bu cephede;
 - İngiliz Ajanı → Arabistanlı Lawrence
 - Mekke Emiri → Şerif Hüseyin
 - İngiltere ile Arapların yaptığı gizli antlaşma → Mac Mahon Antlaşması

NOT

Fahrettin Paşa'nın yaşadıkları "**Medine Müdafaası**" adlı eserlerde anlatılmaktadır.

NOT

Bu cephede esir alınan Osmanlı askerleri Mısır'da bulunan Sidi Beşir Kampı'na götürülerek sistematik işkenceye tabi tutulmuşlardır. Bunun üzerine I. TBMM 1921'de yaptığı toplantıda İngiltere'yi kınamıştır.

d. Suriye - Filistin Cephesi

Açılma Nedenleri

- Kanal Cephesi'nin devamıdır. İtilaf Devletlerinin amacı Anadolu'ya güneyden girmek, Suriye petrollerini ve Kudüs'ü ele geçirmektir. Mustafa Kemal Hatay - Halep arasına savunma hattı kurarak başarılı bir müdafaa yapmıştır.

I. DÜNYA SAVAŞI SIRASINDA YAPILAN GİZLİ ANTLAŞMALAR

1. İstanbul Antlaşması

- İngiltere, Fransa ve Rusya arasında yapıldı.
- Boğazlar, Çarlık Rusya'ya bırakıldı.

2. Londra Antlaşması

- İngiltere, Fransa, Rusya ve İtalya arasında imzalandı.
- İtalya'ya Konya ve çevresi verilince taraf değiştirdi.

3. Skyes-Picot Antlaşması

- İngiltere ve Fransa arasında imzalandı.
- Orta Doğu paylaşıldı.

4. Petrograd Protokolü

- İngiltere, Fransa ve Rusya arasında imzalanmıştır.
- Doğu Anadolu, Rusya'ya verilmiştir.

5. Mac Mahon Antlaşması

- Şerif Hüseyin ile İngiltere arasında imzalandı.

- Buna göre;
 - Araplar, İngiltere'nin yanında yer alacak
 - İngiltere de savaş sonunda Hicaz merkezli bir Arabistan devletinin kurulmasına izin verecek

6. Saint Jean de Maurienne Antlaşması

- İngiltere, Fransa ve İtalya arasında imzalandı. Buna göre, Güneybatı Anadolu (İzmir ve çevresi) İtalya'ya verilmiştir.

NOT

Bu gizli antlaşmaları dünya kamuoyuna **Sovyet Rusya** açıklamıştır.

WILSON İLKELERİ

- Galip devletler, mağlup devletlerden toprak ve savaş tazminatı almayacak.
 - Manda ve himaye anlayışı ortaya çıkmıştır.
- Gizli antlaşmalar yapılmayacak.
- Polonya devleti kurulacak.
- Devletlerin kendi aralarındaki sorunların çözümü için uluslararası bir teşkilat kurulacak. (Cemiyet-i Akvam) (Milletler Cemiyeti)
- Belçika'ya tam bağımsızlık verilecek.
- Boğazlar ve geçitler uluslararası ticarete açık olacak.
- Her millet kendi geleceğine kendisi karar verecek.
- Alsas - Loren Fransa'ya verilecek.
- Osmanlı Devleti içinde Türklerin çoğunlukta yaşadığı yerler Türklere; azınlıkların nüfusça çoğunlukta olduğu yerler ise azınlıklara bırakılacak. (12. madde)

Savaşın Sonuçları

- En kârlı çıkan devletler İngiltere, Japonya, Fransa iken en zararlı çıkan devlet Almanya'dır.
- İmparatorluklar parçalandı. Yeni devletler kuruldu.
 - **Sovyet Rusya** ■ **Türkiye** ■ **Polonya**
 - **Çekoslovakya** ■ **Yugoslavya** ■ **Estonya**
 - **Ukrayna** ■ **Finlandiya** ■ **Azerbaycan**
- Parçalanmış imparatorluklar ise;
 - **Alman**
 - **Rus**
 - **Osmanlı**
 - **Avusturya - Macaristan'dır.**
- 10 milyona yakın insan hayatını kaybetti.
- Sivil savunma teşkilatları kurulmaya başlandı.
- Milletler Cemiyeti kuruldu. (Cemiyet-i Akvam)
- İlk defa denizaltı ve tank kullanıldı. İlk defa kimyasal silah kullanıldı.
- Yeni rejimler ortaya çıktı. Bu rejimler şunlardır;

Almanya	Adolf Hitler	Nazizm
İtalya	Benito Mussolini	Faşizm
Sovyet Rusya	İlyiş Lenin	Komünizm

1. Dünya Savaşı'ndan Sonra Yapılan Ateşkes Antlaşmaları

Almanya	Rethondes
Bulgaristan	Selânik
Osmanlı Devleti	Mondros
Avusturya - Macaristan	Villa Gusti

MONDROS ATEŞKES ANTLAŞMASI (30 EKİM 1918)

Osmanlı Devleti adına Rauf Orbay, İtilaf Devletleri adına ise Amiral Caltrophe arasında Limni Adası'nda Agamennon zırhlısında imzalanmıştır. Bu antlaşma ile Osmanlı Devleti fiilen sona ermiştir.

Maddeleri

- İtilaf Devletleri güvenliklerini tehdit eden herhangi bir bölgeyi karışıklık çıkması hâlinde işgal edecek (7. madde)

DİKKAT

Mondros'un 7. maddesi ile Anadolu işgale açık hâle getirilmiştir. Mustafa Kemal Mondros'un 7. maddesi için: "Beyni yakan ateşten bir zehirdi." ifadesini kullanmıştır.

- Vilayet-i Sitte'de (Bitlis, Erzurum, Sivas, Van, Elâzığ, Diyarbakır) bir karışıklık çıkarsa buralar işgal edilecek (24. madde)

DİKKAT

Mondros'un 24. maddesi ile Megali Armenia'nın (Büyük Ermenistan) kurulması amaçlanmıştır.

- Toros Tünelleri ve Boğazlar işgal edilecek.
- Osmanlı Devleti elindeki esirleri derhâl serbest bırakacak.
- Ulaşım ve haberleşme araçları İtilaf Devletlerinin kontrolünde olacak.
- Osmanlı Devleti ihraç ettiği enerji ürünlerini dışarıya satamayacak.
- Osmanlı Devleti ordularını terhis edecek.
- Osmanlı Devleti'nin içinde bulunan Avusturya ve Almanya'ya ait su-bay ve diplomatlar sınır dışı edilecek.

Mondros'tan Sonra Başlayan İşgaller

Mondros'tan sonra işgale uğrayan ilk Osmanlı toprağı Musul (İngiltere), Anadolu'da işgale uğrayan ilk toprak parçası ise Hatay'dır. Hatay'da Millî Mücadelenin ilk kurşununu Fransızlara karşı **Kara Mehmet Çavuş** atmıştır.

- İzmir ve çevresi ile Doğu Trakya Yunanlar,
- Anadolu'nun güneybatısı Konya'ya kadar İtalyanlar,
- Anadolu'nun güneyi (önce İngilizler), Suriye ve Zonguldak Fransızlar,
- Doğu Anadolu'nun bir kısmı İngilizler,
- Trabzon ve çevresi İngilizler,
- Boğazlar ise İtilaf Devletleri tarafından ortaklaşa işgal edilecektir.

DİKKAT

Yunanistan'ın İzmir ve çevresi ile Doğu Trakya'yı ilhak etme amacına **Megali İdea** (Büyük Yunanistan) denir.

PARİS BARİŞ KONFERANSI (18 OCAK 1919)

- Yenilen devletler ile yenilen devletler arasında yapılacak barış antlaşmalarını belirlemek için toplanmıştır. Konferansın başkanlığını ABD yapmıştır.
- **İtilaf Devletleri arasında ilk kez görüş ayrılığı yaşanmıştır.** Daha önce İtalya'ya verilen İzmir ve çevresi İngiltere'nin de baskıları ile İtalya'dan alınıp Yunanistan'a verilmiştir. Konferansta Milletler Cemiyeti (Cemiyeti Akvam) kurulmuştur.
- Bu konferans sonucu Almanya ile Versay, Avusturya ile Sen Jermen, Macaristan ile de Triyanon Barış Antlaşmaları imzalanmıştır.

NOT

Paris Barış Konferansı ilerde ikinci bir dünya savaşının çıkmasına neden olacak kararlar aldığı için "**Barışa son veren barış**" şeklinde nitelendirilmiştir.

İZMİR'İN İŞGALİ VE AMİRAL BRISTOL RAPORU (15 MAYIS 1919)

- Bu işgale karşı ilk kurşunu Hukuk-u Beşer gazetesi Başyazarı Hasan Tahsin atmıştır. Albay Süleyman Fethi Bey ise "Yaşa Venizilos" demediği için şehit edilmiştir. İşgale ilk tepkilerden birini de Denizli Müftüsü Ahmet Hulusi Efendi cihat ilan ederek göstermiştir.

NOT

- İzmir'in işgalinin ilk protesto edildiği yer Havza'dır. Ayrıca işgal Kadıköy ve Sultanahmet mitingleriyle protesto edildi.
- İşgalin haksız olduğunu belirten ilk uluslararası rapor Amiral Bristol Raporu'dur. Ayrıca Doğu Anadolu'da incelemeler yapmak amacıyla da "General Harboud" ABD tarafından bölgeye gönderilmiştir.

YARARLI CEMİYETLER

Bölgesel amaçlı kurulan bu cemiyetlerin ortak bazı özellikleri şunlardır:

- Bölgelerinin Türklüğünü kanıtlamak çabasında olmuşlardır. Bunun için de tarihsel gerçeklerle birlikte nüfus çoğunluğuna önem vermişlerdir.
- Wilson İlkeleri'nin 12. maddesinden yararlanmak istemişlerdir.
- Bölge halkının desteğini ve birliği sağlamak için geniş katımlı kongreler düzenlemişlerdir.
- Haklarını savunmak, isteklerini iletmek için Paris Barış Konferansı'na ve İstanbul'daki İtilaf Devletleri temsilcilerine heyetler göndermişlerdir.
- Bölgelerini işgalcilere ve azınlıklara karşı savunmuşlardır.

Benim Hocam

İzmir Müdafaa-i Hukuk-u Osmaniye	Nurettin Paşa'nın gayretleri ile İzmir'in Yunanlar tarafından ilhak edilmesini önlemek amacıyla kuruldu.
Reddi İlhak	İzmir'in ilhak edilmesini önlemek amacıyla kuruldu.
Trabzon Muhafaza-i Hukuk Cemiyeti	Trabzon ve çevresinde Pontus Rum Devleti'nin kurulmasını engellemek amacıyla kuruldu. Erzurum Kongresi'nin toplanmasında etkili olmuştur.
Şark Vilayetleri (Doğu Anadolu) Cemiyeti	Ermenistan Devleti'nin kurulmasını engellemek amacıyla kurulmuştur. Erzurum Kongresi'nin toplanmasında etkili olmuştur. Bu cemiyet Le Pays (Vatan), (Türkçe) Hadisat ve Albayrak gazetelerini çıkarmıştır.
Trakya Paşaeli Cemiyeti	Cafer Tayyar Paşa'nın gayretleri ile Trakya'yı, Yunan işgalinden kurtarmak için kuruldu. Osmanlı Devleti'nin yıkılması hâlinde Trakya Cumhuriyeti 'ni kuracaklarını ilan ettiler. Bu cemiyet yeni Edirne ve Ahali gazetelerini çıkarmıştır.
Kilikyalılar Cemiyeti	İstanbul'da kurulmuştur. Adana ve çevresini Fransız ve Ermeni işgalinden kurtarmayı amaçladı.
Anadolu Kadınları Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti	Mustafa Kemal'in ve Sivas Valisi'nin eşi Melek Reşit Hanım'ın gayretleriyle kuruldu.
Millî Kongre Cemiyeti	Kurucusu Dr. Esat Işık'tır. İşgalleri basın ve yayın yoluyla protesto etmiştir. Dr. Esat Işık yayımladığı raporunda işgallerin yetersiz kalması hâlinde Kuvayımilliye'nin kurulacağından ilk defa bahsetmiştir.
Gizli Karakol (Mim-Mim)	İstanbul'dan Anadolu'ya silah sevkiyatı yapmışlardır. İstihbarat faaliyetlerinde bulunmuşlardır. Zabitan adı verilen istihbarat teşkilatını kurmuşlardır.
Kars İslam Şurası	İlk yararlı cemiyettir. Yakup Şevki Paşa'nın gayretleri ile kurulmuştur. İngilizlerin Kars'ı işgal edeceği söylentisi üzerine kurulmuştur. Kısa süreli Cenubi Garbi Kafkas Hükûmeti adında bir hükûmet kurmuşlardır.

ZARARLI CEMİYETLER

A. Azınlıkların Kurdukları

Etnik-i Eteryâ	Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan önce kuruldu. (Aleksander İpsilanti tarafından 1814'te kurulmuştur.) Amacı Megali İdea'yı (Büyük Yunanistan) gerçekleştirmektir.
Mavri Mira (Kara gün)	Megali İdea'yı gerçekleştirmeyi amaçlamıştır. Ayrıca Kardos Cemiyeti, Rum İzcilik Okulu, Rum Göçmenleri Komisyonu ve Patrikhane tarafından desteklenmiştir.
Pontus Rum	Trabzon merkezli Pontus Rum Devleti 'ni kurmayı amaçlamıştır.
Hinçak ve Taşnak	Hazar Denizi'nden Antalya'ya kadar bir Ermeni devleti kurmayı hedeflemişlerdir. Ermeni Patriği Zaven Efendi tarafından kurulmuştur. (Megali Armenia'yı -Büyük Ermenistan- kurmayı amaçlamıştır.)
Macabi Cemiyeti (Alyans İsrailit)	Anadolu içindeki Yahudilerin haklarını korumak ve Filistin topraklarında bir Yahudi devleti kurmayı amaçlamıştır.

ZARARLI CEMİYETLER

B. Türklerin Kurdukları

Wilson Prensipleri	Kurtuluşu ABD'nin himayesine girmekte görmüşlerdir.
İngiliz Muhipleri (Sevenleri)	Kurtuluşu İngiliz devletin himayesine girmekte görmüşlerdir.
Sulh ve Selameti Osmaniye ve Teali İslam	Kurtuluşu padişahın gelecek emirlere bağlamıştır. Teali İslam Cemiyeti ilerde TBMM'ye karşı Konya'da başlayan isyanda etkili olmuştur.
Hürriyet ve İtilaf	İttihat ve Terakkiye karşı kurulmuştur. Millî Mücadele'nin yapılmasına karşı çıkmıştır. Nedeni ise Mustafa Kemal'in eski ittihatçı olması ve onlara göre hayalperest olmasıdır.
Kürt Teali	Güneydoğu Anadolu'da bir Kürt devleti kurmayı amaçlamıştır.
Nigehban Cemiyeti	Asker kaçaklarının oluşturduğu bir cemiyettir.

KURTULUŞ SAVAŞI HAZIRLIK DÖNEMİ

Mustafa Kemal'in Samsun'a Çıkışı

- Yıldırım orduları grup komutanıyken İstanbul'a geri çağırıldı.
- İstanbul'a geldiğinde limana demirlemiş İtilaf Devletleri gemilerini görünce yaveri Cevat Abbas'a dönerek: **"Geldikleri gibi giderler."** demiştir.
- Şişli'de arkadaşlarıyla vatanın kurtuluşu üzerine toplantılar yaptı.
- Samsun'daki Türk - Rum çatışmasını önlemek amacıyla **9. Ordu Müfettişliği (3. Ordu Müfettişliği)** göreviyle Samsun'a çıktı.
- Yaptığı incelemeler sonucunda Samsun Raporu'nu yayımladı.
- Güvenlik gerekçesiyle Havza'ya geçti. Burada Türk milletinin millî bilincini uyandırmak amacıyla **"Havza Genelgesini"** yayımladı.

HAVZA GENELGESİ (28 - 29 MAYIS 1919)

- Mustafa Kemal tarafından tek başına yayımlandı. Millî bilinci uyan-dırmak için hazırlandı.

Genelgenin Maddeleri

- İzmir'in işgali her yerde protesto edilecek.
- Protestolar yapılırken masum azınlığa zarar verilmeyecek.
 - Haklı iken haksız duruma düşmemek için
- Ordular dağıtılmayacak, silahlar teslim edilmeyecek.

NOT

İzmir'in işgali ilk defa Havza'da protesto edildi. Bu olay sonunda Mustafa Kemal ilk defa İstanbul'a geri çağırıldı.

AMASYA GENELGESİ (TAMİMİ) (21 - 22 HAZİRAN 1919)

Mustafa Kemal silah arkadaşlarıyla birlikte yayımladı.

NOT

Genelgede İsmet İnönü ve Ali Fethi Okyar'ın imzaları yoktur.

Ali Fuat Cebesoy		Amaç: Millî Mücadele'yi kişiselleştirmekten çıkarmak
Rauf Orbay		
Kâzım Karabekir Cemal Paşa	(Telgrafla onay alındı)	
Cafer Tayyar Paşa		
Refet Bele		

Genelgenin Önemi

- Millî Mücadele'nin programıdır.
- Millî Mücadele'nin **gerekçesi, amacı ve yöntemi** belirlendi.
- Üstü kapalı da olsa ilk defa ulusal egemenliğe dayalı bir devlet rejimine geçileceğinden bahsedildi.

NOT

Genelgeden sonra Mustafa Kemal arkadaşlarına gönderdiği telgrafta: **"Artık İstanbul Anadolu'ya hâkim değil, tabi (bağlı) olmak zorundadır."** demiştir.

Maddeleri

- **Vatanın bütünlüğü milletin istiklali tehlikededir.**
 - Millî Mücadele'nin gerekçelerinden biri açıklanmıştır.
- **İstanbul Hükûmeti üzerine aldığı sorumluluğu yerine getirememektedir.**
 - Millî Mücadele'nin bir başka gerekçesi açıklanmıştır.
- **Milletin bağımsızlığını yine milletin azmi ve kararı kurtaracaktır.**
 - Millî Mücadele'nin amacı ve yöntemi belirlenmiştir.
- **Erzurum'da toplanacak kongreye delege gönderilecektir.**
- **Sivas'ta ulusal bir kongre toplanacak. Bu kongreye her sancaktan halkın güvenini kazanmış belediye ve cemiyetlerce belirlenen üç kişi katılacaktır.**
- **İstanbul Hükûmeti görevini yapmamaya devam ederse yerine her türlü etki ve denetiminden uzak yeni bir kurul oluşturulacaktır.**
 - Temsilciler Kurulunun (Heyet-i Temsiliye) (Temsil Heyeti) temelleri atılmıştır.

NOT

Mustafa Kemal Amasya Genelgesi'nden sonra, Erzurum Kongresi'nden önce, Erzurum ilinde 9. Ordu Müfettişliği ile askerlik mesleğinden istifa etmiştir. Mustafa Kemal'in istifa ettikten sonra sivil olarak yapmış olduğu ilk çalışma Erzurum Kongresi'ne katılmasıdır.

ERZURUM KONGRESİ (23 TEMMUZ - 7 AĞUSTOS 1919)

Toplayan Cemiyetler

- Trabzon Muhafaza-i Hukuk Cemiyeti
- Şark Vilayetleri Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti

Kongrede İstifa Edenler	İstifa Edenlerin Yerine Delege Seçilenler
● Kâzım Yurdalan ● Cevat Dursunoğlu	● Mustafa Kemal ● Rauf Orbay

Önemi

- Toplanış amacı bakımından bölgesel aldığı kararlar açısından ulusaldır. Başkanlığını Mustafa Kemal yapmıştır. 63 delege katılmıştır.

Alınan Kararlar

- **Ulusal sınırlar içinde vatan bir bütündür, bölünemez.**
 - Bu karar Misakımillî'de de aynen kabul edilmiştir.
 - İlk defa vatan sınırlarından bahsedilmiştir.
- **Manda ve himaye kabul edilemez.**
 - İlk defa mandacılık reddedildi. Tam bağımsızlığa yönelik bir karar alındı.
 - Dış politikaya yönelik bir karar alınmıştır.
- **Kuvayımiliye'yi etkin, millî iradeyi hâkim kılmak esastır.**
 - Ulusal bağımsızlık ile ulusal egemenliğin birlikte gerçekleşeceği belirtilmiştir.
- **Ulusal sınırlarda gözü olmayan herhangi bir devletten dış yardım alınabilir.**
 - Millî Mücadele'ye en fazla desteği Sovyet Rusya vermiştir.
- **Azinlıklara siyasi ve sosyal dengemizi bozucu ayrıcalıklar verilemez.**

- **Ulusal güçler padişahı ve saltanat makamını düştüğü bu durumdan kurtaracaktır.**
 - Bu madde ulusal egemenlikle çelişse de amaç saltanat yanlılarını Millî Mücadele'ye çekmektir.
- **Kapalı hâlde bulunan Osmanlı Mebusan Meclisi açılacak ve hükûmet bu yolla denetlenecektir.**
 - Damat Ferit Paşa Hükûmetinin yaptığı faaliyetler denetlenmek istenmiştir.
- **Millî bir hükûmet kurulacaktır.**
 - İlk defa Osmanlı Hükûmetinden ayrı bir hükûmet kurulması kararı alınmıştır.

BALIKESİR VE ALAŞEHİR KONGRELERİ

- Hacım Muhittin Bey toplamıştır.
- Batı Cephesi kurulmuştur.
- Gerekliğinde Yunanlara karşı herhangi bir itilaf devletinden yardım alınabileceği kararı alınmıştır.
- Mustafa Kemal bu kongreye **katılmamıştır**.

NOT

Batı Anadolu'da da **Galip Hoca** takma adıyla **Reşad-ı Sani** lakabıyla **Celal Bayar** kongreler düzenlemiştir.

NOT

Millî Mücadele Hazırlık Dönemi'nde Ardahan, Oltu, İzmir, Lüleburgaz ve Kars Kongreleri de yapılmıştır. Mustafa Kemal ise **Erzurum, Sivas, Afyon** ve **Pozantı** (Adana) kongrelerine katılmıştır.

SİVAS KONGRESİ (4 - 11 EYLÜL 1919)

- Toplanış amacı ve aldığı kararlar açısından ulusaldır. 38 delege katılmıştır.

Kongreye Katılımın Az Olmasının Sebepleri

- Elâzığ Valisi Ali Galip ve Ankara Valisi Muhittin Paşa'nın kongreye gidecek delegeleri engellemesi
- Fransızların Sivas'ı işgal edeceği söylentisi
- Kongreyi gereksiz bulan bazı delegelerin kongreye katılmak istememesi

Kongrede Tartışılan Konular

- Manda ve himaye
- Kongre başkanlığı (Mustafa Kemal ile Rauf Orbay arasında başkanlık yarışı yaşanmıştır.)
- Saltanata bağlılık yemini
- Siyasi tartışmalar (Katılanların ittihatçı ve Bolşevik olduğu yönündeki suçlamalar)

Kongrede Alınan Kararlar

- **Erzurum Kongresi kararları genişletilerek kabul edilmiştir.**
- **Tüm cemiyetler Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti adı altında birleştirilmiştir.**
 - Millî Mücadele tek elden yürütülmeye çalışılmıştır.
- **Halkın Millî Mücadele'den haberdar olması için bir gazete çıkarılacaktır.**
 - Sivas'ta **İradeyi Millîye** adında bir gazete çıkarılmıştır.
- **Batı Cephesi komutanlığına Ali Fuat Cebesoy atanmıştır.**
 - İlk defa Temsil Heyeti yürütme yetkisini kullandı.

- Manda ve himaye bir daha gündeme gelmemek üzere reddedilmiştir.
- Manda ve himaye bu kararla kesin olarak reddedilmiştir.
- Millî Mücadele'yi baltalayan Damat Ferit Paşa Hükûmeti düşürülerek yerine Millî Mücadele yanlısı bir hükûmet kurulacaktır.

Sivas Kongresi'nden sonra Mustafa Kemal İstanbul ile tüm haberleşmeyi kesti. Bunun üzerine Padişah Vahdettin olaylara sebep olduğu gerekçesiyle Damat Ferit'i görevinden alarak yerine Ali Rıza Bey'i getirdi. Bu durum **Temsil Heyetinin İstanbul Hükûmetine karşı kazandığı ilk siyasi zaferdir.**

AMASYA GÖRÜŞMELERİ (20 - 22 EKİM 1919)

İstanbul Hükûmeti
(Salih Paşa)

Temsil Heyeti
(Mustafa Kemal)

Alınan Kararlar

- Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti İstanbul Hükûmetince resmî olarak tanınacak.
- İleride yapılacak barış görüşmelerine gidecek olan heyeti Temsil Heyeti belirleyecek.
- Azınlıklara siyasi ve sosyal dengemizi bozucu ayrıcalıklar verilmeyecek.

- Sivas kararları İstanbul Hükûmeti tarafından kabul edilecek, zararlı cemiyetler kapatılacak.
- Kapalı hâlde bulunan Osmanlı Mebusan Meclisi açılacak ve ülke genelinde seçimler yapılacaktır. Güvenlik sebebi ile Mebusan Meclisi İstanbul dışında açılacak.

DİKKAT

Amasya Görüşmeleri ile Temsil Heyeti İstanbul Hükûmetince ilk defa resmî olarak tanındı. Seçimler yapıldı ve Mustafa Kemal "Erzurum"dan milletvekili seçildi. Hakkındaki idam kararından dolayı İstanbul'a gidemedi. Kendisi bu gelişmeler üzerine 27 Aralık 1919'da Ankara'ya geldi.

Mustafa Kemal'in Ankara'yı tercih etme sebepleri;

- Ulaşım ve haberleşme imkânının olması
- Batı Cephesi'ne yakın olması
- Mebusan Meclisi çalışmalarını yakından takip etme isteği
- Düzenli bir kolordunun bulunması
- İşgale uğramamış güvenli bir bölge olması
- Halkının Millî Mücadele yanlısı olması

Mustafa Kemal'in İstanbul'a gidecek olan heyetten;

- Kendisini meclis başkanı seçmelerini,
- Müdafaa-i Hukuk adıyla bir grup kurmalarını istemiştir. Ancak giden milletvekilleri Müdafaa-i Hukuk Grubu Yerine **Felah-ı Vatan (Vatanın Kurtuluşu) Grubu**'nu kurmuşlardır.

NOT

Son Osmanlı Mebusan Meclisinin ilk başkanı Reşat Hikmet Bey son başkanı ise "**Celalettin Arif Bey**" olmuştur.

MİSAKİMİLLÎ (MİLLÎ YEMİN) (MİLLÎ ANT) (12 OCAK 1920)

- Mustafa Kemal ve Mebusan Meclisi milletvekilleri ile birlikte hazırlandı.
- Misakımillî Mebusan Meclisinde kabul edilen son kanun oldu.

İçeriği

- Ulusal sınırlar içinde vatan bir bütündür, parçalanamaz.
- Boğazlar, Marmara Denizi'nin güvenliği sağlandığı takdirde dünya ticaretine açılacaktır.
- Kars, Ardahan ve Batum'da (Elviye-i Selase) gerekirse bir halk oylaması yapılacaktır.
- Türklerin yoğun yaşadığı Batı Trakya'da halk oylaması yapılacaktır.
- Araplar, kendi geleceklerine halk oylamasıyla karar verecek.
- Mali, adli, siyasi gelişmemizi engelleyen her türlü kısıtlamalar (kapitülasyonlar) kaldırılacaktır.
- Osmanlı Devleti'nden kalan dış borçlar eşit bir şekilde paylaştırıldığı takdirde ödenecek.
- Bir devlet içinde yaşayan Müslümanlara ne kadar hak verirse aynı hak da o devletin vatandaşına verilecek. (Azınlık Hakları)

NOT

Misakımillî'de ulus egemenliğine yönelik bir karar bulunmamaktadır.

DİKKAT

Misakımillî'de yer alan konular ileride Lozan Antlaşması'nın temel konularını oluşturmuştur.

NOT

İstanbul bu kararlardan sonra İtilaf Devletleri tarafından 16 Mart 1920'de işgal edilmiştir.

NOT

Ankara'da Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine: 16 Mart 1920

Bu sabah, Şehzadebaşı'ndaki Mızıka Karakolunu İngilizler basıp oradaki askerlerle çarpışarak, sonuçta şimdi İstanbul'u işgal altına alıyorlar. Bilginize sunulur.

Manastırlı Hamdi
Gençler İçin Fotoğraflarla Nutuk, s. 279.

İstanbul'un işgalini Mustafa Kemal'e haber veren Manastırlı Hamdi Bey'dir. Daha sonra Mustafa Kemal, Manastırlı Hamdi'ye Soyadı Kanunu çıktıktan sonra **Martonalı** soyadını vermiştir.

Mustafa Kemal'in İstanbul'un işgaline karşı aldığı önlemler;

- İstanbul Hükûmeti ile tüm haberleşme kesildi.
- Geyve ve Ulukışla demir yolları tahrip edildi.
- Vergi toplamak için Anadolu'ya gönderilen memurlar İstanbul'a geri gönderildi.
- İtilaf Devletlerinin Osmanlı subaylarını tutuklaması üzerine Anadolu'daki İtilaf Devletleri subayları tutuklandı.

NOT

Mustafa Kemal İstanbul'un İtilaf Devletleri tarafından işgal ettiklerinde yayımladıkları genelgeye karşılık kendisi de bir genelge (duyuru) yayımlayarak: **"Artık mücadele padişahı bu hakarettten kurtarmaya yöneliktir."** demiştir.

I. TBMM DÖNEMİ (1920-23)

Açıldığında Düşünülen İsimler

- Kurultay
- Meclis-i Kebir
- Millet Meclisi
- Meclis-i Müessesian (Kurucu meclis)

Genel Özellikleri

Kurucu meclistir.	Yeni bir devlet ve ordu kurması, anayasa oluşturması
Demokratik bir meclistir.	Üyelerini seçimle belirlemesi her türlü fikrin tartışılması ve kolay muhalefet yapılması
İhtilalci bir meclistir.	İstanbul Hükûmeti ve İtilaf Devletlerine başkaldırması
Savaşçı bir meclistir.	Tüm savaşları bu meclisin yapması
Güçler Birliği ilkesi ile hareket etmiştir.	Yasama - Yürütme - Yargı
İnkılap yapan bir meclis değildir.	Tek yaptığı inkılap saltanatı kaldırmasıdır.
Olağanüstü bir meclistir.	Tüm yetkileri kendinde toplaması
Ulusçu bir meclistir.	Üyelerinin Türk milletinden oluşması
Meclis hükûmeti sistemini uygulamıştır.	Meclisin içinden seçilen bir kişi meclis başkanı olur. Bu kişi ayrıca kurulacak hükûmetin de başkanıdır. Bakanlar ise meclis içinden tek tek oylama ile seçilir. Bu sistemin devletin ilk yıllarında uygulanmasının nedeni; hızlı kararlar alabilmektir.

İçinde Yer Alan Gruplar

- **Müdafaa-i Hukuk** (Mustafa Kemal yanlılarıdır.)
- **Tesanüt** (Eski İttihatçılardır.)
- **Yeşil Ordu** (Çerkez Ethem yanlılarıdır. Yeni Dünya ve Seyyare adında yayınlar çıkarmıştır.)
- **Halk Zümresi** (Bolşevik İhtilali'ne destek vermişlerdir.)
- **İttihatçılar**
- **Reform** (İslahat)
- **İstiklal** (Mustafa Kemal'i desteklemiştir.)

NOT

Meclis genel olarak I. grup (Mustafa Kemal yanlıları) ve II. grup (Mustafa Kemal karşıtları) diye ikiye ayrılmıştır.

24 Nisan Önergesi (1 Numaralı Kararlar)

- TBMM'nin üzerinde hiçbir güç yoktur.
- Padişah veya göndereceği bir kişi hükûmet başkanı olamayacaktır.
- Meclis sürekli olacaktır.
- Padişah kurtarıldıktan sonra TBMM'nin çıkaracağı bir kanunla yerini alacaktır.
- Hükûmet kurmak zorunludur.

İlk Hükümet (İcra Vekilleri)

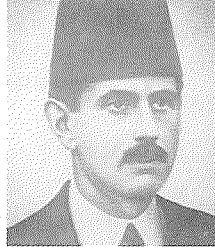
Meclis Başkanı	Mustafa Kemal
Maarif Bakanı (MEB)	Dr. Rıza Nur
Sağlık (Sihhiye) Bakanı	Adnan Adıvar
Millî Savunma Bakanı	Fevzi Çakmak
Dışişleri (Hariciye) Bakanı	Bekir Sami Bey
Genelkurmay Bakanı (Başkanı)	İsmet İnönü

Mustafa Kemal

Dr. Rıza Nur

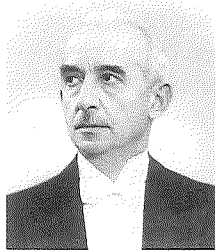
Adnan Adıvar

Fevzi Çakmak

Bekir Sami Bey

İsmet İnönü

Çıkardığı Önemli Kanunlar

Ağnam Vergisinin Artırılması Hakkındaki Kanun	Çıkarılan ilk kanundur.
Düzenli Ordu Yasası	Ordu kurulmuştur.
Teşkilat-ı Esasiye Kanunu	1921 Anayasası ilan edilmiştir.
İstiklal Marşı'nın Kabulü Hakkındaki Kanun	Millî Marş kabul edilmiştir.
Firariler Kanunu	Düzenli orduya katılım artırılmak istenmiştir.
İstiklal Mahkemelerinin Kurulması Hakkındaki Kanun	TBMM'nin otoritesi artırılmak istenmiştir.
Başkomutanlık Kanunu	Mustafa Kemal Başkomutan olmuştur.
Hiyanet-i Vatanîye Kanunu	TBMM'ye isyan edenler için çıkarılmıştır.
Nisab-ı Müzakere Kanunu	Meclisin çalışma prensipleri belirlenmiştir.
Men-i İsrifat Kanunu	İsraf önlenmek istenmiştir.
Men-i Müskirat Kanunu	Sarhoşluk veren her şeyin satımı yasaklanmıştır.

I. TBMM DÖNEMİ VE AYAKLANMALAR

A. İstanbul Hükümeti tarafından doğrudan çıkarılanlar	B. İstanbul Hükümeti ile İtilaf Devletlerinin ortaklaşa çıkardıkları	C. Eskiden Kuvayimilliyeci olup da sonradan ayaklananlar	D. Azınlıkların çıkardıkları
Nedenleri - TBMM'yi yok etmek - Kuvayimilliyecilerin Boğazlara yaklaşması ve bu durumun İngilizleri tedirgin etmesi - İstanbul Şeyhülislamı Dürriyade Abdullah Efendi'nin Millî Mücadele karşıtı fetvası	Nedenleri: - TBMM'yi yok etmek - Halkın dinî duygularının istismar edilmesi - Anadolu'daki bazı ailelerin bölgelerindeki otoriteyi kaybetmek istememeleri	Nedenleri: - TBMM'yi yok etmek - Düzenli orduya katılmamak	Nedenleri: - TBMM'yi yok etmek - Anadolu içinde devlet kurmak
Ahmet Anzavur (Kuvayı Muhammediye) Kuvayı İnzibatiye (Hilafet ordusu)	Bolu Bozkır Yozgat Ali Batı Cemil Çeto Düzce Kocgiri Şeyh Eşref Çopur Musa Postacı Nazım Hendek Delibaş Mehmet Adapazarı Millî Aşireti Zile	Çerkez Ethem (I. İnönü Savaşı) sırasında isyan etmiştir. Demirci Mehmet Efe	Rum İsyanı En uzun süren isyandır. (1920 - 1923) Ermeni İsyanı Doğu Anadolu'da devlet kurmayı amaçlamıştır.
TBMM'nin ayaklanmalara karşı aldığı önlemler		İstiklal Mahkemelerinin Özellikleri	
- Asker kaçaklarının önlenmesi amacıyla Fıratler Kanunu çıkarıldı. - İstiklal Mahkemeleri kuruldu. - Hıyanet-i Vatan Kanunu çıkarıldı. - İstanbul Hükümeti ile tüm haberleşmeler kesildi. - Mehmet Rifat Börekçi Millî Mücadele'yi destekleyen bir fetva yayımladı.		- Düzenli ordunun kurulması ve devamının sağlanması için 11 Eylül 1920'de kurulmuştur. - Meclis içinden seçilen üç kişi tarafından oluşturulan seyyar mahkemelerdir. - Vatana ihanet, casusluk, bozgunculuk, soygun ve asker ailelerine saldırı gibi suçlara bakmıştır. - Duruşmalar halkın önünde yapılmış ve alınan kararlar halka duyurulmuştur. - İdam yetkisine de sahip olan bu mahkemelerde vicdanı kanaate dayanarak kararlar alınmış ve alınan bu kararların temyiz hakkı bulunmamıştır. - Mahkemelerin yaptığı çalışmalar sayesinde ordudaki asker kaçaklarının sayıları azalıp düzenli ordunun kurulumu hızlanmış ve ülkede görülen diğer suçlarda da önemli azalmalar görülmüştür. 1920 - 1924 yılları arasında 14, İstiklal Mahkemesi görev yapmıştır. Cumhuriyet Dönemi'nde de rejimin ve inkılapların tehlikeye düştüğü yıllarda (1925 - 1927) yeniden faaliyete geçirilmiştir.	

SEVR BARİŞ ANTLAŞMASI (10 AĞUSTOS 1920)

- İtalya'nın San Remo kentinde yapılan konferansta antlaşmanın maddeleri belirlendi.
- Osmanlı devlet idarecileri 433 maddeden oluşan Sevr Antlaşması'nı başlarda kabul etmedi.
- Bunun üzerine Yunanlar İngiltere'nin emriyle Sevr'in kabul edilmesi için "**Milne Hattı**"nı geçerek Bursa ve Uşak'ı işgal etti.
- Bu gelişmeler üzerine Saltanat Şûrası toplanarak antlaşmaya onay verdi.
- Toplanan şûra üyelerinden sadece Topçu Feriki (Korgeneral) Rıza Paşa antlaşma şartlarını ağır bularak imzalamamıştır.
- Antlaşmayı onaylamak için Reşat Halis, Bağdatlı Hadi Paşa ve Rıza Tevfik beyler Fransa'nın yakınlarındaki Sevres kasabasına gitmişlerdir.

Benim Hocam

NOT

Ancak bu antlaşma hukuken geçersizdir. Nedeni ise antlaşmanın Osmanlı **Mebusan Meclisinin onayından geçmemesidir**. Ayrıca Millî Mücadele başarıya ulaştığı için de uygulanamamıştır.

- Osmanlı Devleti'nin imzaladığı son antlaşma Sevr'dir. İleride Sevr'in yerine Lozan Barış Antlaşması imzalanacaktır.

DİKKAT

Sevr Antlaşması'nın taslağı İtalya'da hazırlanırken imzalanması ise Fransa'da olmuştur.

Antlaşmanın Maddeleri

- İzmir ve çevresi ile Doğu Trakya, Yunanlara bırakılacak.
- Güneybatı Anadolu, Konya Kulu'ya kadar İtalyanlara bırakılacak.
- Anadolu'nun güneyi, Suriye ve Zonguldak Fransa'ya bırakılacak.
- Musul (Irak) ve Filistin İngiltere'ye bırakılacak.
- Doğu Anadolu'da (Vilayet-i Sitte) Ermenistan devleti kurulacak.
- Trabzon ve çevresinde Pontus Rum devleti kurulacak.
- İstanbul, Osmanlı Devleti'nin başkenti kalmaya devam edecek ancak azınlık hakları korunamazsa Osmanlıdan alınacak.
- Osmanlı Devleti, kapitülasyon vermeye devam edecek.
- Osmanlı Devleti'nin ordusunun sayısı 30.700'ü geçmeyecek. Ordusunda ağır silah ve savaş gemisi bulunduramayacak.
- Osmanlı Devleti savaş tazminatı ödeyecek.
- Kürtler isterse Kürdistan devleti kurulacak.
- Boğazlar bir komisyon tarafından yönetilecek, komisyonun ayrı bir bayrağı ve bütçesi olacak ve komisyonda Türk üye olmayacak.

KURTULUŞ SAVAŞI MUHAREBELER DÖNEMİ

Kuvayimillîye'nin Kaldırılma Nedenleri

- Düzensiz ve disiplinsiz olması
- İhtiyaçlarını halktan karşılaması
- Halkı kendi usullerince yargılaması
- Yunanları yurttan atacak gücünün olmaması
- Gediz Taarruzu'nda başarısız olması

NOT

Kuvayimillîye'nin ilk ve son başarısı Aydın ilini kısa bir süreliğine de olsa Yunanlardan geri almasıdır.

106

Düzenli Orduya Geçiş Aşamaları

- Subay yetiştirme merkezleri açıldı.
- Seferberlik ilan edildi.
- Batı Cephesi ikiye ayrıldı.

CEPHELER

A. Doğu Cephesi

- İlk açılan cephedir.
- Ermeniler ve Gürcüler ile savaşıldı.
- **Bu cephede 15. Kolordu savaştı:** (Bu ordu Osmanlı Devleti'nden kalmıştır.)

NOT

Bu cephede Kâzım Karabekir'in başarılarından dolayı kendisine “**Şark Fatih**i” denilmiştir.

- Bu cephede Gümrü, Batum, Moskova ve Kars antlaşmaları imzalanmıştır.

Gümrü Antlaşması

- Çıldır Gölü ve Aras Nehri sınır kabul edilecek.
- Ermeniler, Sevr'deki isteklerinden vazgeçecek ve Misakımillî'yi tanıyacak.
- 1915 Tehcir Kanunu ile göç ettirilen Ermenilerden suça karışmamış olanlar Anadolu'ya geri gelebilecek.

Önemi

- TBMM'nin uluslararası alanda imzaladığı ilk antlaşmadır.
- İlk defa bir antlaşma metninde “**Türkiye**” ifadesi kullanılmıştır.

NOT

Türkiye'yi resmî anlamda tanıyan ilk devlet Ermenistan'dır.

Doğu Sınırını Şekillendiren Antlaşmalar ise şunlardır;

- Gümrü
- Batum (Gürcülerin işgal ettiği Batum geri alınmıştır.)
- Moskova
- Kars (Doğu sınırı kesin hâlini almıştır.)

B. Güney Cephesi

- Düzenli ordu yoktur. Sadece Kuvayimillîye savaşımıştır.
- Bu cephede birliği sağlamak amacıyla "**Pozantı Kongresi**" düzenlenmiştir. (Mustafa Kemal'de katıldı. Millî Mücadele'nin son kongresidir.)
- Fransızlara ve Ermenilere karşı savaşılmıştır. Bu cephede;
 - **Adana:** Tufan Bey (Yüzbaşı Osman)
 - **Maraş:** Sütçü İmam ve Rıdvan Hoca
 - **Antep:** Şehit Kamil, Şahin Bey (Mehmet Sait) ve Karayılan
 - **Urfa:** Ali Saip Bey ve Millî Aşireti bulundukları bölgelerde kahramanlaşmışlardır.

NOT

Urfa savunmasında etkili olan ve "12'ler" olarak adlandırılan, Urfa'nın önde gelen 12 vatanseverinden oluşan Kuvayimillîye hareketinin lideri Hacı Mustafa Hacıkamiloğlu'dur.

Ayrıca başarılarından dolayı

İstiklal Madalyası alan yöre ve şehirler

1921	Antep	Gazi	1) İnebolu (Kastamonu) (İlk)	2) Maraş
1973	Maraş	Kahraman	3) Antep	4) Urfa (2016)
1984	Urfa	Şanlı		

Millî Mücadele'de Türk Kadını

- Kara Fatma
- Kılavuz Hatice
- Tayyar Rahmiye
- Nakiye Hanım
- Binbaşı Ayşe
- Gördesli Makbule
- Onbaşı Halide (Halide Edip Adıvar)

Bu cephe Sakarya Meydan Muharebesi'nden sonra imzalanan Ankara Antlaşması ile kapanmıştır. (1921/Fransa)

C. Batı Cephesi

I. İnönü Savaşı'nın Nedenleri

- Yunanların, İngilizlerin verdiği desteği kaybetmek istememesi
- Yunanların, Çerkez Ethem İsyanı'ndan faydalanmak istemesi
- Yunanların, Eskişehir ve Ankara'yı alarak Millî Mücadele'yi sonlandırmak istemesi
- Yeni kurulan düzenli ordunun güçlenmesini engellemek

NOT

Savaşın kazanılmasında İsmet İnönü ve İzzettin Paşa'nın katkıları çok fazladır. Ayrıca bu savaş Metristepe mevkinde yapılmıştır.

107

Savaşın Sonuçları

- Düzenli ordunun ilk zaferidir.
- TBMM'ye olan güven artmıştır. (Askere alımlarda artış yaşandı.)
- Teşkilat-ı Esasiye (1921) ilan edilmiştir.
- İsmet İnönü'nün rütbesi **generalliğe** yükseltilmiştir.
- İtilaf Devletleri Sevr'de birtakım değişiklikler yaparak Türk tarafına sunmak için **Londra Konferansı**'nı toplamışlardır.
- Sovyet Rusya ile **Moskova Antlaşması** imzalanmıştır.
- Afganistan ile **Dostluk Antlaşması** imzalanmıştır.

NOT

Türkiye'yi tanıyan ilk İslam ülkesi "**Afganistan**"dır. Ayrıca Afgan Kralı Amanullah Han Türkiye'yi ziyaret eden ilk resmi devlet adamıdır.

- İstiklal Marşı kabul edilmiştir. **Özellikleri şunlardır:**
 - Güftesi (söz yazarı) Mehmet Âkif Ersoy'a aittir.
 - Kahraman Türk ordusuna ithaf edilmiştir.
 - İlk defa 1982 Anayasası'nda yer almıştır.
 - İlk defa İstiklal Marşı Açıksoz ve Hâkimiyet-i Millîye gazetelerinde yayımlanmıştır.
 - İlk bestecisi Ali Rıfat Çağatay'tır. Son bestecisi Osman Zeki Ün-gör'dür.

Yarışmayı Maarif Vekaleti düzenlemiştir. Kâzım Karabekir de bu yarış-maya katılmıştır. **Hamdullah Suphi Tanrıöver** tarafından mecliste okun-muştur.

İnönü Zaferi üzerine Mustafa Kemal Paşa mecliste şu konuşmayı yapmıştır.

Milletimiz bugün bütün mazisinde olduğundan daha çok ümitlidir. Bunu ifade için arz ediyorum...Merhum Namık Kemal demiştir ki: Vatanın bağına düşman dayadı hançerini yok mudur kurtaracak bahtı kara maderini. İşte ben bu kürsüden bu Yüksek Meclisin Başkanı sıfatı ile yüksek heyetinizi teşkil eden bütün üyelerin her biri adına ve millet adına diyorum ki: **Vatanın bağına düşman dayasın hançerini, Bulunur kurtaracak bahtı kara maderini."**

Sabahattin SELEK, Anadolu İhtilali

1921 Anayasası (Teşkilat-ı Esasiye)

- Türkiye Devleti'nin ilk anayasasıdır.
- Kanunuesasi'nin çelişmeyen maddeleri ile birlikte uygulanmıştır.
- Egemenlik halka verilmiştir. Laik değildir. En kısa süreli anayasadır. (1924'e kadar)
- Tek yumuşak anayasadır. 7 temel ilkeye dayanır. İlk yapılan de-ğişiklik 1923'te "**Devletin rejimi Cumhuriyet'tir.**" maddesinin eklen-mesidir.

LONDRA KONFERANSI (21 ŞUBAT - 12 MART 1921)

Toplanma Nedenleri

- Sevr Antlaşması'nı Türk tarafına kabul ettirmek ve Yunan ordusuna zaman kazandırmak amacıyla toplandı.
- Konferansa TBMM'yi İtalya davet etmiştir. Konferansta TBMM adına Bekir Sami Bey ve Osmanlı Devleti adına ise Tefik Paşa katılmış-tır. Konferans sırasında Tefik Paşa söz sırası kendisine geldiğinde "**Bu milletin hakiki temsilcisi TBMM başdelegesidir.**" diyerek İti-laf Devletlerinin oyununu bozmuştur.

TBMM'nin Konferansa Katılma Nedenleri

- Misakımillî'yi tüm dünyaya duyurmak
- Resmî olarak tanınmak
- "**Türkler barıştan kaçıyor.**" propagandasının önüne geçmek

NOT

Konferans sonunda TBMM'den habersiz İngiltere ve Fransa ile ikili antlaşmalar yapan Bekir Sami Bey görevinden alındı ve yerine Yusuf Kemal Tengirşenk getirildi.

MOSKOVA ANTLAŞMASI (16 MART 1921)

- TBMM ile Sovyet Rusya arasında imzalanmıştır.

Antlaşmanın Maddeleri

- SSCB ve Türkiye rejimlerini birbirine ihraç etmeyecekler.
- Çarlık Rusya ile Osmanlı Devleti arasındaki tüm antlaşmalar geçersiz sayılacak. (Yeni iki devletin kurulduğu anlaşılmaktadır.)
- Kapütülasyonlar kaldırılacak.
- İki taraftan birinin tanımadığı bir antlaşmayı diğeri de tanımayacak. (Dış politikada ortak hareket edildiğini gösterir.)
- Batum, Gürcistan'a bırakılacak.

DİKKAT

- Batum'un Gürcistan'a bırakılması ile Misakımillî'den ilk defa taviz verildi.
- Bu antlaşmayla TBMM ilk defa büyük bir Avrupa devleti tarafından resmen tanınmıştır.

II. İNÖNÜ SAVAŞI (23 MART - 1 NİSAN 1921)

Nedenleri

- Yunanların, İngiliz desteğini kaybetmemek istemesi
- Londra Konferansı'nın başarısız olması
- Yunanların, I. İnönü Savaşı'nın öcünü almak istemesi
- Yunanların, Eskişehir ve Ankara'yı alarak TBMM'ye son vermek istemesi

Savaş sonunda Mustafa Kemal, İsmet İnönü'ye gönderdiği telgrafta: “Siz orada sadece düşmanı değil bu devletin makûs talihini de yendiniz. Ayrıca “İnkılap tarihinin bir sayfası II. İnönü Zaferi ile yazılmıştır.” demiştir.

Savaşın Sonuçları

- Fransa, TBMM'ye ateşkes teklif etti.
- İngiltere, Malta'da bulunan 40 Türk'ü serbest bıraktı.
- Fransa, Zonguldak'tan çekildi.
- İtalya, Anadolu'dan çekilmeye başladı.

ESKİŞEHİR - KÜTAHYA MUHAREBELERİ (1 - 24 TEMMUZ 1921)

Nedenter

- Yunanların, İngilizlerin desteğini kaybetmek istememeleri
- Yunanların, I. ve II. İnönü Savaşı'nın öcünü almak istemesi
- Eskişehir ve Ankara'yı alarak TBMM'ye son vermek

Savaşın Sonuçları

- Eskişehir, Kütahya, Bilecik ve Afyon kaybedildi.
- Ordu, Sakarya Irmağı'nın doğusuna çekildi. (Ordunun daha fazla zayıyat vermemesi için)
- Meclisin Ankara'dan Kayseri'ye taşınması gündeme geldi.
- Üç aylığına Başkomutanlık Kanunu çıkarıldı. Böylece Mustafa Kemal askerlik mesleğine geri döndü.
- Başkomutan Mustafa Kemal ordunun ihtiyaçlarının giderilmesi amacıyla “Tekâlif-i Milliye” emirlerini çıkardı.
- Fransa, ateşkes teklifini geri çekti.
- İtalya, Anadolu'yu boşaltma kararından vazgeçti.

NOT

Tekâlif-i Milliye emirlerinden gelen yardımların bir kısmı Sakarya'da diğer kısmı ise Büyük Taarruz Savaşı'nda kullanılacaktır.

DİKKAT

Savaş sırasında TBMM başkanı olarak görev yapan Mustafa Kemal, Ankara'da öğretmenler ile bir araya gelerek "I. Maarif Kongresi"ni düzenlemiştir. Bu kongre günümüzde yapılan MEB Şûralarının temelini oluşturmuştur.

Tekâlif-i Milliye (Millî Yükümlülükler) Emirleri**Tekâlif-i Milliye (Millî Yükümlülükler) Emirlerinden bazıları şunlardır:**

1. Oluşturulacak komisyonlar halkın ve tüccarın elinde bulunan, askerin ihtiyaçlarına yarayacak malların yüzde kırkına, bedeli sonradan ödenmek üzere el koyacaktır.
2. Taşıt sahipleri, ayda bir defa olmak üzere, 100 kilometrelik mesafeye ücretsiz askerî malzeme taşıyacaktır.
3. Her çeşit araba ve hayvanın yüzde yirmisi alınacaktır.
4. Ülkenin bütün sahipsiz mallarına el konulacaktır.
5. Halk, elindeki silah ve cephaneyi üç gün içinde komisyonlara verecektir.
6. Her aile birer kat çamaşır, birer çift çorap ve çarık verecektir.
7. Demirci, marangoz, dökümcü, saraç ve araba yapan esnaf ordu emrine alınacak ve askerî malzeme üretiminde çalışacaktır.

SAKARYA MEYDAN MUHAREBESİ (SUBAYLAR SAVAŞI)
(23 AĞUSTOS - 13 EYLÜL 1921)
(MELHAME-İ KÜBRA) (BÜYÜK KIYIM)

Nedenleri

- Yunanların, Ankara'yı alarak Millî Mücadele'yi sona erdirmek istemesi

Savaş, Polatlı dolaylarında yapıldı. Topyekûn savaşa örnektir. Mevkisi ise "Duatpe"dir. Bu savaş ile Türklerin 1683 II. Viyana'dan beri geri çekilişi sona erdi. Son savunma savaşı olan Sakarya Meydan Muharebesi'nde Mustafa Kemal "**Hattı müdafaa yoktur, sathı müdafaa vardır. O sathı tüm vatandır. Vatanın her karışı vatandaş kaniyle sulanmadıkça bu vatan terk olunamaz.**" emrini vermiştir.

Savaşın Sonuçları

- Mustafa Kemal'e gazilik unvanı ile mareşallik rütbesi verildi.
- İngiltere ile **Esir Mübadelesi Antlaşması** imzalandı.
- İngiltere, TBMM'ye ve Yunanistan'a ateşkes teklifinde bulundu.
- Ukrayna ile **Dostluk Antlaşması** imzalandı.
- Fransa ile **Ankara Antlaşması** imzalandı. Bu antlaşmaya göre;
 - Hatay, Fransız mandasındaki Suriye'ye bırakıldı. Böylece Misak-ı millî'den **ikinci** kez taviz verildi.
 - Süleyman Şah'ın mezarının bulunduğu Caber Kalesi Türk mülkü sayılacak.
- İtalya, Anadolu'dan tamamen çekildi. (İlk çekilen devlet)

NOT

İtalya ve Fransa'nın bırakmış olduğu silahlar Büyük Taarruz'da kullanılmıştır.

- Sovyet Rusya'ya bağlı Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan ile doğu sınırlarımızı kesinleştiren **Kars Antlaşması** imzalandı.

BÜYÜK TAARRUZ (BAŞKOMUTANLIK MEYDAN MUHAREBESİ)
(RUM SINDIĞI SAVAŞI) (YURT KURTARAN SAVAŞI)
(DUMLUPINAR MEYDAN MUHAREBESİ)
(26 AĞUSTOS - 9 EYLÜL 1922)

Savaş Öncesi Yapılan Hazırlıklar

- Savaş yapılmaması için Dışişleri Bakanı Yusuf Kemal Tengirşenk temaslarda bulunması için Avrupa'ya gönderildi.
- Ordunun karargâh merkezi Polatlı'dan Akşehir'e taşındı.
- Tekâlif-i Milliye Emirlerinden gelen yardımlar ile İtalya ve Fransa'nın bıraktığı silahlar cepheye taşındı.
- Ankara'da altı aylığına subay okulları açıldı.
- Orduya taarruz eğitimi verildi.
- Başkomutanlık yetkisi süresiz uzatıldı.

NOT

Mustafa Kemal mecliste Sakarya Meydan Muharebesi'nden aylar geçmesine rağmen ordunun Yunanlara karşı saldırıya geçmemesi sebebiyle kendisine muhalefet edilince **"...Yarım hazırlıkla, yarım tedbirlerle yapılacak taarruz, hiç taarruz etmemekten daha kötüdür."** açıklamasını yapmıştır.

Büyük Taarruz'un Sonuçları

- Batı Anadolu Yunanlardan temizlendi.
- Türk - Yunan Savaşı sona erdi, diplomatik dönem başladı.
- Anadolu, Yunanlar tarafından tahrip edildi.
- Uşak'ta bulunan **General Trikopis**, Fevzi Çakmak tarafından esir alındı.

- İngiltere Başbakanı Llyod George Hükûmeti istifa etti.

NOT

Bu gelişme üzerine TBMM Mustafa Kemal'in de isteği ile Fevzi Çakmak'a **Mareşallik** rütbesi verdi.

NOT

Mustafa Kemal bu savaş sırasında **"Ordular ilk hedefiniz Akdeniz'dir. İleri!"** emrini vermiştir.

MUDANYA ATEŞKES ANTLAŞMASI (3 - 11 EKİM 1922)

- Bu antlaşmada Türkiye'yi **İsmet İnönü** temsil etmiştir. Konferansa İtalya, İngiltere ve Fransa katılmıştır.

NOT

İsmet İnönü'nün buradaki başarısı ileride Lozan Barış Konferansı'na da gönderilmesini sağlamıştır.

Maddeleri

- Türk - Yunan Savaşı sona erecek.
- Yunanlar Doğu Trakya'dan çekilecek.

NOT

Refet Bele **"Trakya Yüksek Komiseri"** sıfatıyla Doğu Trakya'yı Yunanlardan geri almıştır.

- Boğazlar ve İstanbul TBMM'ye bırakılacak. (Ancak barış antlaşmasından sonra verilecektir.)

NOT**Osmanlı Devleti;**

- Mondros ve Sevr antlaşmaları ile fiilen,
- Mudanya Ateşkes Antlaşması ile hukuken,
- Saltanatın kaldırılması ile de resmen sona ermiştir.

SALTANATIN KALDIRILMASI (1 KASIM 1922)**Nedenleri**

- Lozan Konferansı'na hem Osmanlı Devleti'nin hem de TBMM'nin birlikte çağırılması ve bu durumun ikilik çıkaracağı endişesi
- Ulusal egemenliğin önünde bir engel teşkil etmesi (Millî egemenlik ilkesine ters düşmesi)
- Anadolu'nun içinde iki devletin bulunmasının millî menfaatlerle bağdaşmaması
- Osmanlı Devleti'nin resmî olarak sonlandırılmak istenmesi
- Millî egemenliğe dayalı yönetimin Türk milletinin karakterine daha uygun olması
- Dönem itibarıyla birçok ülkede monarşinin yıkılması ve yerine Cumhuriyet yönetiminin kurulması
- İstanbul Hükûmeti'nin Millî Mücadele devam ederken takındığı tavır ve kararların Millî Mücadele'yi olumsuz etkilemesi

Sonuçları

- I. TBMM'nin yapmış olduğu ilk ve son inkılap hareketidir.
- TBMM, Lozan Konferansı'na tek gitmiştir.
- Laiklik yolunda ilk büyük adım atılmıştır.
- Devlet başkanlığı ve rejim sorunu ortaya çıkmıştır.

NOT

TBMM'ye Saltanatın Kaldırılması Hakkındaki Kanun teklifini Dr. Rıza Nur ve arkadaşları sunmuştur.

LOZAN BARIŞ ANTLAŞMASI (23 TEMMUZ 1923)

- Başdelegeler; İsmet İnönü, Hasan Saka ve Dr. Rıza Nur'dur.
- Mustafa Kemal'in taviz verilmemesini istediği konular:
 - Ermenilerin yurt istekleri
 - Kapitülasyonların kaldırılması

NOT

Lozan Barış Görüşmeleri 21 Kasım'da başladı. Konferansa Türkiye, İngiltere, Fransa, İtalya, Japonya, Romanya, Yunanistan ve Yugoslavya devletleri katıldı. Konferans 4 Şubat 1923'te hiçbir sonuç alınmadan dağıldı. Türkiye'de bunun üzerine 17 Şubat günü İzmir İktisat Kongresi'ni topladı ve 1 Nisan 1923'te de seçimlerin yenilenmesi kararı aldı. Meclis 16 Nisan'da son toplantısını yaparak dağıldı. Bu sırada ara verilen Lozan Barış Konferansı'na 23 Nisan 1923'te tekrar başlandı ve 24 Temmuz 1923'te de Lozan Barış Antlaşması imzalandı.

Lozan'da Alınan Kararlar

A. Sınırlar

- a) **Batı:** Yunanistan ile Mudanya, Bulgaristan ile de İstanbul Antlaşması esas alındı.
- b) **Doğu:** Kars Antlaşması esas alındı.
- c) **Güney:** Ankara Antlaşması esas alındı.
- d) **Irak:** Bu sorun gündeme gelmesine rağmen çözümü sonraya bıraktı.

B. Kapitülasyonlar

- Tamamen kaldırıldı. Düyun-u Umumiye İdaresinin Türkiye'deki görevi sona erdi.

C. Azınlıklar

- Hepsı Türk vatandaşları sayıldı.

D. İstanbul'un Boşaltılması

- 45 gün içerisinde boşaltılması kararı alındı.

E. Patrikhane

- Tüm ısrarlara rağmen İstanbul dışına çıkarılamadı. Lozan'da her iki taraf arasında uzlaşıp yazıya geçirilen ilk konudur.

F. Adalar

- Kıbrıs İngiltere'ye, On İki Ada İtalya'ya, Ege Adaları Yunanistan'a, Bozcaada ve Gökçeada ise Türkiye'ye bırakıldı.

G. Savaş Tazminatı

- Bosnaköy ve Karaağaç savaş tazminatı olarak Türkiye'ye bırakıldı.

H. Boğazlar

- Boğazlar bir komisyon tarafından yönetilmeye devam edecek. Komisyon başkanı ise Türk olacak. (Sadece bu konuya Sovyet Rusya ve Bulgaristan katılmıştır.)

I. Yabancı Okullar

- Türk tarafının çıkaracağı kanunlara uyulması şartı getirildi.

İ. Dış Borçlar

Osmanlı Devleti'nden ayrılan devletlere yüz ölçümleri alınarak borçlar paylaştırıldı. Türkiye bu borcu lira ya da frank ile ödemek istedi. Borcun vadesi, tutarı, taksidi için Düyun-u Umumiye İdaresi görevlendirildi. Türkiye'nin dış borcu ödeme kararı alması Sovyet Rusya'yı, emsal teşkil edeceği endişesiyle tedirgin etmiştir.

J. Nüfus Mübadelesi

Batı Trakya'da oturan Türkler ile İstanbul'da oturan Rumlar yerleşik (etabli) sayılacak, diğerleri ise yer değiştirilecek.

NOT

Lozan Görüşmeleri başladığı ve antlaşma imzalandığı sırada Meclis Hükûmeti başkanı (icra vekili ve başbakan) Rauf Orbay'dır. Lozan Görüşmeleri I. TBMM Dönemi'nde başlamıştır. Ancak Lozan Barış Antlaşması'nı II. TBMM onaylamıştır.

NOT

Lozan Antlaşması'nın Millî Mücadele'nin siyasal bir belgesi olmasının yanında ekonomik boyutları da olmuştur. Kapitülasyonların kaldırılması, dış borçlar konusu, nüfus mübadelesi ve gümrük düzenlemeleri bu antlaşmanın ekonomik taraflarının olduğunu göstermiştir.

A. Öğretim Hayatı

- Mahalle Mektebi
- Şemsi Efendi Okulu
- Mülkiye Rüştiyesi
- Selânik Askerî Rüştiyesi (Kemal adı verildi.)

NOT

Mustafa Kemal Selânik Askerî Rüştiyesinde okurken matematik öğretmeni Yüzbaşı Mustafa Efendi kendisine **bilgi ve erdem bakımından olgunluk ve eksiksizlik** anlamına gelen **Kemal** adını verdi.

- Manastır Askerî İdadisi
- Harp Okulu
- Harp Akademisi (Kurmay Yüzbaşı)

B. Askerlik Hayatı

- Şam'da V. Ordu 39. Süvari Alayına staj yapmak için gitti.
- Şam'da Vatan ve Hürriyet Cemiyetini kurdu.
- Kıdemli yüzbaşı olarak V. Ordu Kurmay Başkanlığına atandı.
- Makedonya'da bulunan III. Orduya atandı. Ancak kendisi Selânik'te kaldı.
- 31 Mart İsyanı'nı bastırmak için İstanbul'a geldi.
- Trablusgarp Savaşı'nda binbaşı oldu.
- 1913'te Sofya Askerî Ataşesi oldu.
(I. Dünya Savaşı öncesi son görevidir. Yarbaylığa yükselmiştir.)
- 1915'te Çanakkale'de Arıburnu Grup Komutanlığını üstlendi. Rütbesi albay oldu.

- Kafkas Cephesi'ne sevk edildi. (Diyarbakır) (General oldu.)
- Adana'da Yıldırım Orduları Grup Komutanı oldu. XVII. Ordu Komutanlığı yaptı.
- Veliht Vahdettin ile Almanya gezisine katıldı. Tedavi için Viyana'ya gitti.
- VII. Ordu Komutanlığına tekrar atandı. Suriye'ye gitti. Yıldırım Orduları Grup Komutanı oldu.
- 30 Nisan 1919'da 9. Ordu Müfettişliğine atandı.

C. Kişisel Özellikleri

- Vatan ve millet sevgisi
- Mantıklı ve gerçekçi oluşu
- Yaratıcı düşünmesi
- İdealistliği
- İleri görüşlülüğü
- Önder oluşu
- İnkılapçılığı
- Birleştirme ve bütünleştirme gücü
- Önder oluşu

D. Hayatını Etkileyen Beş Şehir

● Selânik	● Sofya
● Manastır	● İstanbul
● Şam	

E. Düşünce Yapısını Etkileyen Yazar ve Düşünürler

- Mehmet Emin Yurdakul (Cenge Giderken) (Atatürk Cenge Giderken şiiri için “**Bu dizelerde ulusal benliğimin gururunu tattıran ilk anlatımı buldum.**” demiştir.)
- Tevfik Fikret (Sis-Ferda-Rücu) (Atatürk, Tevfik Fikret için “**Hangi Türk şairi böyle inkılapçı şiirler yazmıştır.**” demiştir.)
- Namık Kemal (Atatürk, Namık Kemal için “**Türk milletinin yüzyıllardan beri beklediği ses.**” demiştir.)
- Descartes
- J. J. Rousseau
- Ziya Gökalp
- Montesquieu

F. Atatürk'ün Yazdığı veya Tercüme Yaptığı Eserler

- Geometri (Ortaöğretimde ders kitabı olarak okutulmuştur.)
- Liseler için Tarih Notları
- Vatandaş için Medeni Bilgiler (Afet İnan ile birlikte hazırlanmıştır.)
- Bölüğün Muharebe Eğitimi (Tercüme edildi.)
- Cumalı Ordugâhı (3. Süvari Tümeninin manevraları anlatılmıştır.)
- Zabıt ve Kumandan ile Hasbihal
- Taktik ve Tatbikat Gezisi (1911'de 5. Kolordu Hareket Şube Müdürü yazmıştır.)

NUTUK

- 1919 - 1927 yıllarını anlatır.
- CHP'nin 2. Kongresi'nde günde 6 saat olarak toplamda 6 günde okundu. (15 - 21 Ekim 1927)
- “**Samsun'a çıktım.**” ifadesi ile başlar. **Gençliğe Hitabe** ile sona erer.
- Geliri **THK**'ye bırakılır.
- Yahya Kaptan'ın ismi çokça geçmektedir.
- Arapça (Osmanlıca) yazılmıştır.

Mustafa Kemal'in Vefatı

- İlk defa 1937'de Yalova'da Dr. Nihat Reşat Belger hastalığına ilk teşhisi koydu.
- Kesin teşhisi Ömer İrdelp belirledi.
- Vefat etmeden önceki okuduğu son eser **Belleten** dergisi oldu.
- Naaşı önce Etnografya Müzesine daha sonra 1953'te Anıtkabir'e nakledildi.
- Atatürk vefat ettiğinde Meclis Başkanı **Abdülhalik Renda** Başbakan ise **Celal Bayar**'dır.

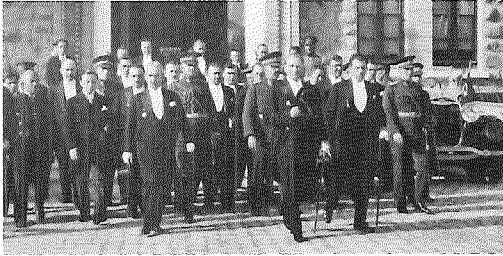
Atatürk'ün Mirasını Bıraktığı Kurumlar

- Türk Tarih Kurumu ve Türk Dil Kurumu
- İsmet İnönü'nün çocuklarının eğitimi
- Ankara ve Bursa belediyeleri
- Makbule Atadan ve manevi kızlarına ayırdı.

ATATÜRK DÖNEMİ İÇ POLİTİKA

1. II. TBMM'nin Açılması (1923 - 1927)

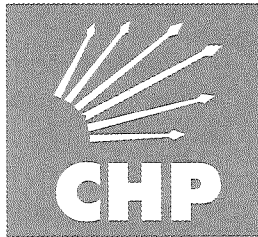
- İlk toplantısını 11 Ağustos 1923'te Cumartesi günü en yaşlı üye sıfatıyla **Abdurrahman Şeref Bey**'in başkanlığında yapmıştır. 270 milletvekili ile açılmıştır.
- İnkılap meclisidir.
- Lozan'ı onaylamıştır.
- Mustafa Kemal, Ankara ve daha sonra ise Gaziantep milletvekili olarak görev yapmıştır.

Atatürk ve meclis üyeleri II. TBMM Binası'ndan çıkarken

2. CHP'nin Kurulması

- İlk kurultayı Sivas Kongresi'dir. Çünkü bu kongrede Anadolu Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti kuruldu. Bu cemiyet daha sonra Halk Fırkasına dönüştürüldü.
- Atatürk ilkelerinin tümünü savunmuştur.
- İlk genel başkanı Mustafa Kemal'dir.
- Ekonomide devletçiliği savunmuştur.
- Çift dereceli seçim sistemini savunmuştur.

NOT

1946 seçimlerinde Türk siyasi tarihinde ilk defa tek dereceli seçim sistemi uygulanmıştır.

- En uzun süre iktidarda kalan partidir.
- Parti 9 Umde Kararlarına göre kurulmuştur.

3. Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası (1924)

- Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk muhalefet partisidir.
- Kurucusu **Kâzım Karabekir**'dir. **Adnan Adıvar, Refet Bele, Ali Fuat Cebesoy, Rauf Orbay** diğer kurucularıdır.
- Ekonomide **liberalizmi** ve tek dereceli seçim sistemini savunmuşlardır.
- Her türlü itikade (dinî görüşe) saygı gösterilmesini savunmuşlardır. Laiklik ilkesinin kötüye kullanıldığı gerekçesiyle Şeyh Said İsyanı'ndan sonra kapatılmıştır.

4. Nasturi Ayaklanması (1924)

- İngiltere'nin kışkırtması ile Hakkârî'de çıkmıştır.

5. Şeyh Said Ayaklanması (1925)

- Cumhuriyet rejimini yıkmaya yönelik çıkan **ilk** isyandır.
- İngiltere, Türkiye ile Musul arasında tampon bir devlet kurdurarak, Türkiye'nin Musul'a ulaşmasını engellemeye çalıştığı için isyana destek vermiştir.
- İsyanı bastıramayan Ali Fethi Okyar istifa edip yerine İsmet İnönü gelmiştir.

- İşyan bastırıldı ve bölgedeki asayiş sağlaması amacıyla **Takrir-i Sükun Kanunu** çıkarıldı. Ankara ve Diyarbakır'da İstiklal Mahkemeleri kuruldu.
- İşyana destek veren Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası, laiklik ilkesini kötüye kullandığı gerekçesiyle kapatılmıştır.

6. İzmir Suikastı (1926)

Eski İttihatçılar tarafından düzenlenmek istendi. Giritli Şevki sayesinde suikastçılar yakalandı. Son kez İstiklal Mahkemeleri görev yaptı. Kâzım Karabekir de bu davada yargılananlar arasında yer almıştır. Atatürk bu olay üzerine **"Benim naçiz vücudum elbet toprak olacaktır. Fakat Türkiye Cumhuriyeti ilelebet payidar kalacaktır."** demiştir.

7. Bozkurt - Lotus Olayı (1926)

Midilli yakınlarında Lotus adında Fransız gemisinin Bozkurt adındaki Türk gemisini batırması olayıdır. Konu **Lahey Adalet Divanı**na götürülmüştür. Türkiye'yi **Mahmut Esat** (Bozkurt) Bey savunmuştur. Türkiye bu davayı kazanmıştır.

8. Serbest Cumhuriyet Fırkasının Kurulması (1930)

Türkiye Cumhuriyeti'nin ikinci muhalefet partisidir. Bu partinin kurulmasında ülkede tek parti (CHP) olduğu için siyasi bir rekabetin olmaması, eleştiri ve denetim eksikliği, 1929 Dünya Ekonomik Krizi ile birlikte krizden etkilenen Türkiye'nin bu sıkıntılarından kurtulmak için yeni bir irade ve farklı çözümlere duyduğu ihtiyaç ve çok partili hayata geçilmek istenmesi etkili olmuştur. Partiyi **Ali Fethi Okyar** kurmuştur. Makbule Atadan da partide

görev almıştır. Ekonomide **liberalizmi** ve tek dereceli seçim sistemini savunmuştur. Partinin içine gericilerin girdiğini gören Ali Fethi Okyar partiyi feshetmiştir.

9. Menemen (Kubilaş) Olayı (1930)

Derviş Mehmet ve adamlarının **"Şeriat isteriz."** diyerek önce iki bekçiyi sonra da olaya müdahale eden Mustafa Fehmi Kubilaş'ı şehit etme olayıdır. İşyan bastırılmış ve sanıklar Divan-ı Harpte yargılanmıştır.

Bu olay Cumhuriyet rejimini değiştirmeye yönelik çıkan **ikinci** isyandır. Bu olay sonrasında Atatürk Zamanı'nda çok partili hayata geçilmemiştir.

10. Bursa Olayı

Erzanın Türkçe okunmasına yönelik tepkidir. Türkçe ezan ilk olarak Fatih Camii'nde Hafız Rıfat Bey tarafından okunmuştur. Mustafa Kemal Bursa'daki olaylar hakkında ise **"Bu bir din meselesi değil dil meselesidir."** demiştir. Adnan Menderes Dönemi'nde ezan aslına geri çevrilmiştir.

11. Razgrad Olayı

Bulgarların Türk mezarlıklarını tahrip etmesi olayıdır.

12. Wagon Lits (Vagon Li) Olayı

Bir Fransız demir yolu şirketinde çalışan Naci Bey'in Türkçe konuştuğu için işten çıkarılması olayıdır. Bu olay sonunda **"Vatandaş Türkçe Konuş"** kampanyası düzenlenmiştir.

Cumhuriyetçilik	Laiklik	Halkçılık	Milliyetçilik	Devletçilik	İnkılapçılık
- TBMM açıldı. - Saltanat kaldırıldı. - Cumhuriyet ilan edildi. - Halifelik kaldırıldı. - Seçmen olmak için aranan vergi verme şartı kaldırıldı. - Erkân-ı Harbiye Vekâleti kapatıldı. - Subay - vekil uygulamasına son verildi. 1921 ve 1924 anayasaları kabul edildi. - Ordu siyasetten ayrıldı. - Seçmen yaşı düşürüldü. - Kadınlara seçme ve seçilme hakkı tanındı. - Çok partili hayat denemeleri gerçekleşti.	- Saltanat kaldırıldı. - Halifelik kaldırıldı. - Tevhid-i Tedrisat Kanunu kabul edildi. - Şer'iye ve Evkâf Vekâleti kaldırıldı. - Şeriat Mahkemeleri kapatıldı. - Medreseler kapatıldı. - Şeyhülislamlık makamı kaldırıldı. - Tekke, zaviye ve türbeler kapatıldı. - Türk Medeni Kanunu kabul edildi. - Anayasadan "Devletin dini İslam'dır" maddesi çıkarıldı. (1928) - Yemin metinlerinden "Vallahi" sözcüğü çıkarıldı. - Şapka Kanunu kabul edildi. - Kılık - Kıyafet Kanunu kabul edildi. - Laiklik ilkesi anayasaya girdi. - Şeyhlik, seyyitlik, üfürükçülük, dervişlik, emirlik, falıcılık, büyüçülük, muskaçılık gibi san ve sıfatların kullanılması ve bunlara ait özel kıyafetlerin giyilmesi yasaklandı.	- Aşar vergisi kaldırıldı. - Türk Medeni Kanunu kabul edildi. - Kılık - Kıyafet Kanunu kabul edildi. - Kadınlara seçme ve seçilme hakkı tanındı. - Soyadı Kanunu kabul edildi. - Ayrıcalık içeren unvanlar kaldırıldı. - Tevhid-i Tedrisat Kanunu kabul edildi. - Seçmenlikte aranan vergi verme şartı kaldırıldı. - Patrikhane ve konsoloslukların nikâh kıyma, mahkeme kurma gibi yetkileri sona erdirildi. - Millet mektepleri açıldı. - Halkevleri açıldı. - Cumhuriyet ilan edildi. - Osmanlı Devleti'nde alınan nişan, rütbe ve madalyaların kullanımı yasaklandı. - Halk sağlığını ilgilendiren kurumlar açıldı. - İlköğretim zorunlu ve ücretsiz hâle getirildi. - Halk dilinden oluşan kelimelerle sözlük hazırlandı.	- Kurtuluş Savaşı yapıldı. - TBMM açıldı. - İzmir İktisat Kongresi toplanarak Misak-ı İktisadi Kararları alındı. - Türk Tarih Kurumu kuruldu. - Türk Dil Kurumu kuruldu. - Kabotaj Kanunu kabul edilerek denizler ulusallaştırıldı. - Türk Parasını Koruma Kanunu çıkarıldı. - Tevhid-i Tedrisat Kanunu kabul edildi. - Koruyucu Gümrük Yasası kabul edildi. - Reji İdaresi millileştirildi. - Demir yolları ulusallaştırıldı. - Yeni harfler kabul edildi. - Türkçe sözlük hazırlandı. - Kapitülasyonlar kaldırıldı. - Merkez Bankası kuruldu.	I. Beş Yıllık Sanayi Planı hazırlandı ve uygulandı. II. Beş Yıllık Sanayi Planı hazırlandı ancak savaş nedeniyle uygulanamadı. - Sümerbank kuruldu. - Etibank kuruldu. - Çubuk Barajı inşa edildi. - Elektrik İşleri Etüt İdaresi kuruldu. - Merkez Bankası kuruldu. - Teşvik-i Sanayi Kanunu kabul edildi. - İzmir İktisat Kongresi toplandı. - Misak-ı İktisadi Kararları kabul edildi. - Devlet bankaları kuruldu. - Kamu İktisadi Teşekkülleri kuruldu. - Karabük Demir - Çelik Fabrikasının temelleri atıldı.	- Ölçü - tartı birimleri değiştirildi. (Metrik sisteme geçildi.) - Miladi takvim kabul edildi. - Kılık - Kıyafet Kanunu kabul edildi. - Hafta tatili pazara alındı. - Uluslararası saat sistemine geçildi. - Sanayi-i Nefise Mektebi yerine Güzel Sanatlar Fakültesi açıldı. - Dafülfünunun yerine İstanbul Üniversitesi açıldı. - Mülkiye Mektebi yerine Siyasal Bilgiler Fakültesi açıldı. - Uluslararası rakamlar kullanılmaya başladı.
Anahtar Kelimeler	Anahtar Kelimeler	Anahtar Kelimeler	Anahtar Kelimeler	Anahtar Kelimeler	Anahtar Kelimeler
- Millet iradesi - Seçme ve seçilme hakkı - Ulusal egemenlik - Millet Meclisi - Oy verme	- Akıl - Bilim - Din, vicdan ve mezhep özgürlüğü - Tutucu olmama - İhtica karşı olma	- Eşitlik - Sosyal adalet - Kanun üstünlüğü - Halkın refah ve huzuru - Toplumsal dayanışma - Sosyal devlet olgusu	- Ulusal bağımsızlık - Birlik ve beraberlik - Biz - Dil birliği - Kültür birliği	- Devlet planlaması - Devlet yatırımları - Millî kalkınma - Ekonomik refah seviyesi - Millî bankacılık - Sermaye	- Sürekli değişim, ilerleme - Geriye hiç bakmama - Modernizm - Muasırlaşma "Yerine" kelimesi - Çağdaşlaşma

TÜRK İNKILABI

ÖZELLİKLERİ	HEDEFLERİ
• Birbirini tamamlar niteliğe sahiptir. • Türk milletinin ihtiyaçlarından doğmuştur. • Evrensel yönü ile diğer uluslara da örnek teşkil etmiştir. • Toplumda kargaşa oluşturan ikili uygulamalara son vermiştir. • Savaş ortamından dolayı fikri hazırlık aşaması çok kısa sürmüştür. • Laik, ulusal, demokratik özelliklere sahiptir. • Fikri ortaya koyanlar ile süreci yürütenler aynı kadrolardır. • Tavandan tabana doğru bir süreç yaşanmıştır. • Belli bir ideolojinin ürünü değildir.	• Batı medeniyetleri ile bütünleşmeyi sağlamak • Ulus devlet anlayışını güçlendirmek • Laik anlayışı yönetim, sosyal, kültürel, eğitim, hukuk alanlarında etkin kılmak • İkili uygulamalara son vererek ülke içi birliği sağlamak • Akılcı düşünmeyi etkin kılmak • Kaynaşmış, ayrıcalıklı sınıfları olmayan bir toplum oluşturmak • Millî egemenliğe dayalı, demokratik bir yönetim oluşturmak • Millî bağımsızlığı korumak

1. SİYASİ İNKILAPLAR VE İÇ POLİTİKA GELİŞMELERİ

a. SALTANATIN KALDIRILMASI (1 Kasım 1922)

Nedenleri

- Osmanlı Devleti'nin Lozan Görüşmelerine davet edilmesinden dolayı ortaya çıkabilecek bir kargaşayı önleme ve böylece Lozan Konferansı'na tek ve güçlü gitme isteği
- Yönetimde iki başlılığa son verme isteği
- Devlet idaresinin laikleşmesini sağlama isteği
- Ulus egemenliği ilkesini hayata geçirme isteği
- Cumhuriyet idaresine ortam hazırlama isteği
- Monarşi ve aile idaresi anlayışına son verme isteği

Gelişmeler

- Lozan Konferansı öncesinde görüşmelerle ilgili davet alan Tevfik Paşa Hükûmetinin hazırlıklara başlaması Mustafa Kemal'i harekete geçirmiştir.
- Meclis Genel Kuruluna getirilen saltanatın varlığına son verilmesi konusu meclis içinde tartışmalara yol açmıştır. Fakat birçok vekilin oyu ile saltanatın kaldırılmasına karar verilmiştir. Saltanat idaresine son verilmesi üzerine **son Osmanlı Padişahı Vahdettin yurt dışına çıkarılmış ve Tevfik Paşa Hükûmetine son verilmiştir.**
- Ancak bir sorun vardı ki İngilizlerin denetimine giren Vahdettin hâlen elinde İslam dünyası liderliğinin nişanı olan halifelîği bulundurmaktaydı.
- İngiltere'nin **halifenin kendilerine sığındığı, Müslümanların koruyucusunun bundan böyle İngiltere olduğu** şeklinde propaganda yapmasını, halifelik makamını kullanmasını engellemek amacıyla Osmanlı ailesinden gelen **Abdülmecit Efendi** TBMM tarafından halife seçilmiş ve böylece İngiltere'nin oyunu da bozulmuştur.

Sonuçları

- Devletin laikleşmesi yolunda ilk ciddi adım atılmıştır.
- Osmanlı Devleti'nin varlığı resmî olarak son bulmuştur.
- Türk milletinin tek temsilcisinin TBMM olduğu ortaya konmuştur.
- Ulusal egemenliğin gerçekleştirilmesi yolunda önemli bir adım atılmıştır.
- Rejim ve devlet başkanlığı sorunları ortaya çıkmış bu durum Cumhuriyet'in ilanını hızlandırmıştır.

b. ANKARA'NIN BAŞKENT OLMASI (13 Ekim 1923)

- Lozan Barış Antlaşması'nın II. TBMM tarafından onaylanmasından sonra, Osmanlı başkenti İstanbul'un 6 Ekim 1923'te İtilaf kuvvetleri tarafından boşaltılması tamamlanmıştır.
- İtilaf Devletlerinin İstanbul'dan ayrılması, gündeme hükûmet merkezi sorununu getirmiştir.
- İsmet Paşa, Ankara'nın başkent oluşunu öngören önergeyi 9 Ekim 1923'te on dört arkadaş ile birlikte TBMM'ye vermiştir.
- 13 Ekim 1923'te TBMM'de kabul edilen tek maddelik bir yasa ile Ankara, yeni devletin başkenti olmuş ve böylece devlet merkezinin İstanbul olacağı yolundaki çekişmelere son verildiği gibi Cumhuriyet'in ilanı için de bir adım daha atılmıştır.

C. CUMHURİYET'İN İLANI (29 EKİM 1923)

Nedenleri

- Ulusu tek egemen güç hâline getirmek
- Devlet başkanlığı ve rejim tartışmalarına son vermek
- Ekim Bunalımı olarak da bilinen "Hükûmet Bunalımı"nı atlatmak

Hükûmet Bunalımı Meselesi

- Bu konuda sıkıntı yaşanmasında en temel neden mevcut hükûmet oluşturma sistemidir. I. TBMM'de hükûmet oluşturmak için uygulanan sistem "Meclis Hükûmeti Sistemi"ydi.
- Bu sistemde bakanlar meclis içinden ve meclis tarafından tek tek oylanarak belirlenirdi. Bu uygulamanın en sıkıntılı yanı oylamanın uzun ve sancılı işlemesinden dolayı hükûmetin kurulmasının geç olmasıdır.
- **Ali Fethi Okyar Hükûmetinin istifası** üzerine yeni bir hükûmet kurulamaması Cumhuriyet'in kurulmasını gündeme getirmiştir.

Meclis Hükûmeti Sistemi

- Bu sistemde icra vekilleri heyeti, meclis içinden ve meclis tarafından seçilen bakanlardan oluşmaktadır.
- Bu sistemde, hükûmetin kurulması uzun sürer ve farklı görüşler yer aldığı için hükûmetin uyum içinde yaşaması zordur.

Kabine Sistemi

- Bu sistemde hükûmet üyesi bakanlar, başbakan olarak belirlenen kişi tarafından seçilir ve sunduğu listeyi cumhurbaşkanı onaylar.
- Bu sistemde hükûmet kurulması işlemi kısa sürer ve hükûmet üyeleri arasında uyum problemi çok yaşanmaz.
- Ayrıca bu sistemde yürütme işleri daha hızlı olur.

Sonuçları

- Cumhuriyet'in ilanı ile **devletin rejimi belirlenmiş** ve **devlet başkanlığı sorununa çözüm bulunmuştur**.
- Millî egemenlik anlayışı güçlenmiştir.
- Mustafa Kemal cumhurbaşkanı seçilmiştir.
- Meclis hükûmeti sisteminden **kabine sistemine geçilmiş** böylece yürütme işlerinin hızlanması sağlanmıştır.
- İsmet İnönü başbakan seçilerek ilk kabineyi kurmuş ve **Ali Fethi Okyar da meclis başkanı seçilmiştir**.
- Halifelğin kaldırılmasına ve diğer inkılapların gerçekleştirilmesine ortam hazırlanmıştır.
- 1921 Teşkilat-ı Esasiyesi'nde bazı değişiklikler yapılmıştır.

DIKKAT

- Türkiye Devleti'nin **ilk Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal**'dir.
- Türkiye Cumhuriyeti'nin **ilk Başbakanı İsmet Paşa**'dır.
- Türkiye Cumhuriyeti'nin **ilk Meclis Başkanı Ali Fethi Okyar**'dır.

Cumhuriyet Dönemi'nin İlk Hükûmeti

Cumhurbaşkanı	Mustafa Kemal ATATÜRK
TBMM Başkanı	Fethi OKYAR
Başbakan ve Dışişleri Bakanı	İsmet İNÖNÜ
Genelkurmay Başkanı	Fevzi ÇAKMAK
Millî Savunma Bakanı	Kâzım ÖZALP
Millî Eğitim Bakanı	İsmail Safa ÖZLER
Sıhhiye Bakanı	Dr. Refik SAYDAM

122

d. HALİFELİĞİN KALDIRILMASI (3 Mart 1924)**Nedenleri**

- Halifelik makamının yapılacak inkılapların önündeki en büyük engel olması
- Halifelik makamının Cumhuriyet rejimi ve ulus devlet anlayışı ile bağdaşmaması
- Devletin laikleşmesinin sağlanmak istenmesi
- Halifeliğin, saltanat yanlılarının güç aldığı bir makam durumuna gelmesi ve bunun sonucu olarak, Halife Abdülmecit Efendi'nin padişah gibi davranarak yetkilerini aşması

- TBMM içerisinde bazı vekillerin halife taraftarlığı yapması ve bunun siyasi ahengi bozması
- İngilizlerin kadrolarında görevli olan **Seyyid Emir Ali ve Ağa Han**'ın, Türkiye'nin iç işlerine karışıldığını ortaya koyan mektubunun muhalif gazetelerden Tanin'de yayımlanması

Gelişmeleri

- Mustafa Kemal sıralanan nedenlerden dolayı halifeliğin kaldırılmasına karar vermiş, 3 Mart 1924 tarihinde yaptığı meclis konuşmasında, bu düşüncesini açıklamıştır.
- 3 Mart 1924'te TBMM'de kabul edilen bir kanunla tartışmalar arasında halifelik kaldırılmıştır.
- Kanun teklifini ise Urfa Mebusu Şeyh Saffet Efendi vermiştir.

Sonuçları

- İnkılaplar ve millî egemenliğin önündeki en büyük engel ortadan kalkmıştır.
- Bu kurum aracılığıyla yabancı devletlerin iç işlerimize karışma girişimleri önlenmiştir.
- Devletin rejimi konusunda tartışmaya yol açabilecek bir kurum kaldırılmıştır.
- Ümmetçilik anlayışı zayıflatılmış, yerine ulus toplum anlayışı güçlendirilmiştir.
- İki başlı görüntü yok edilmiştir.
- Millî egemenlik anlayışı güçlendirilmiştir.
- Laikleşme yolunda en önemli adım atılmıştır.
- Şeyhülislamlık makamı (Bab-ı Meşihat Dairesi) sona erdirilmiştir.

3 Mart 1924 Tarihinde Yaşanan Diğer Gelişmeler

Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun kabul edilmesi	Manisa Mebusu Vasıf Bey ve 50 vekilin verdiği önerge doğrultusunda Tevhid-i Tedrisat Kanunu kabul edilmiştir.
Şerîye ve Evkâf Vekâletinin kaldırılması	- Urfa Mebusu Şeyh Saffet Efendi ve 50 vekilin verdiği önerge doğrultusunda kabul edilen kanun ile Şerîye ve Evkâf Vekâleti kaldırılarak yerine Diyanet İşleri Başkanlığı ile Vakıflar Genel Müdürlüğü kurulmuştur. Şerîye Mahkemeleri kapatılmıştır.
Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Vekâletinin kapatılması	Yine aynı kanun ile Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Vekâleti yerine, Genelkurmay Başkanlığı kurulmuştur.
Osmanlı hanedan üyelerinin yurt dışına çıkarılması ile ilgili kanun çıkarılması	- Urfa Mebusu Şeyh Saffet Efendi ve 53 vekilin verdiği önerge doğrultusunda Osmanlı hanedanına mensup kişiler vatandaşlıktan çıkarılmış ve bunların yurt dışına sürgün edilmesine karar verilmiştir. - Hanedan üyeleri üzerindeki bu yasak bayanlar için Adnan Menderes Dönemi'nde (1952), erkekler için ise Bülent Ecevit Dönemi'nde (1974) kaldırılmıştır.

NOT

Atatürk tarafından Elmalılı Hamdi Yazır'a yaptırılan **Hak Dini Kur'an Dili** adlı tefsir halka ücretsiz dağıtılmıştır.

2. HUKUK ALANINDA YAPILAN İNKILAPLAR

a. 1924 ANAYASASI (20 Nisan 1924)

- Bu anayasanın kabulünde en önemli etken 1921 Anayasası'nın sağlam ortamından dolayı kısa sürede ve yetersiz hazırlanmış olmasıdır.

- Türk Devrimi'nin kurumsal boyutunun tamamlanabilmesi için bu anayasa ihtiyaç duyulmuştur.

- 1924 Anayasası 6 bölüm ve 105 maddeden oluşmuştur.
- Parlamenter sisteme geçişte bu anayasa ile önemli bir adım atılmıştır.
- En uzun süre yürürlükte kalan anayasa olmuştur.

BAZI MADDELER	DEĞİŞİKLİKLER
● Türkiye Devleti bir Cumhuriyet'tir. ● Türkiye Devleti'nin dini, İslam'dır; Resmî dili Türkçedir; makkarı (başkenti) Ankara şehridir. ● Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir. ● Türk milletini ancak TBMM temsil eder ve millet adına egemenlik hakkını yalnız o kullanır. ● Yasama yetkisi ve yürütme erki TBMM'de belirir ve onda toplanır. ● Meclis, yasama yetkisini kendi kullanır. ● Meclis, yürütme yetkisini kendi seçtiği cumhurbaşkanı ve onun tayin edeceği Bakanlar Kurulu eliyle kullanır. Meclis, hükümeti her vakit denetleyebilir ve düşürebilir. ● Yargı hakkı, millet adına usul ve kanuna göre bağımsız mahkemeler tarafından kullanılır. ● Milletvekili seçmek, 18 yaşını bitiren kadın, erkek her Türk'ün hakkıdır. ● Otuz yaşını bitiren erkek her Türk milletvekili seçilebilir. ● TBMM seçimleri dört yılda bir yapılır.	● 1928 yılında, "Devletin dini İslam'dır." maddesi çıkarılmıştır. ● 1928 yılında, cumhurbaşkanı yemin biçiminden "Vallahi" şeklinde başlayan dinî tanımlar kaldırılmıştır. ● 1930, 1933, 1934 yıllarında yapılan düzenlemelerle, kadınlara siyasi hakların verilmesine dair maddeler eklenmiştir. ● 1934 yılında, seçme yaşı 18'den 22'ye çıkarılmıştır. ● 1937 yılında, Atatürk ilkeleri anayasada yer almıştır. ● 1945 yılında, anayasanın dili Türkçeleştirilmiştir. ● 1946 yılında, tek dereceli seçim sistemine dair değişiklik yapılmıştır. ● 1952 yılında, anayasa dili yeniden eski hâline dönüştürülmüştür.

b. TÜRK KADINI VE SİYASİ HAKLARI

Belediyeler	● 3 Nisan 1930 tarihinde kabul edilen yasa ile kadınlara belediye seçimlerinde seçme ve seçilme hakkı verilmiştir. ● Kadınlara verilen ilk siyasi hak bu olmuştur.	● Sadiye Hanım ● 1930 yılında, Artvin ili Yusufeli ilçesine bağlı Kılıçkaya beldesinde belediye başkanı seçilerek, Türkiye'nin ilk kadın belediye başkanı olmuştur. ● Müfide İlhan ● 1950 yılında Mersin'den belediye başkanı seçilmiştir.
Muhtarlık	● 26 Ekim 1933 tarihinde kabul edilen yasa ile kadınlara muhtar seçme ve seçilme hakkı verilmiştir.	● Gül Esin ● Aydın Çine'nin Karpuzlu köyünde ilk kadın muhtar olarak seçilmiştir.
Milletvekilliği	● 5 Aralık 1934 tarihinde kabul edilen yasa ile kadınlara vekil seçme ve seçilme hakkı verilmiştir. ● 1935 seçimlerinde 17, 1936 ara seçiminde 1 olmak üzere meclise 18 kadın, vekil olarak girmiştir.	

NOT

- Dünyada ilk kadın kongresi 1935 yılında Türkiye'de yapılmıştır.
- 1935'deki Kadınlar Kongresi'ne katılan Mısır delegesi Sitti Şaravi, Atatürk için "Siz ona Atatürk dersiniz. Biz ise onu Ataşark diye anarız." demiştir.
- 1936 yılında kadınlara yönelik İş Kanunu kabul edilmiştir.

Kanun	Tarih	Alındığı Ülke
Medeni	1926	İsviçre
Borçlar	1926	İsviçre
Ceza	1926	İtalya
Ticaret	1926	Almanya
Ceza Muhakemeleri Usulü	1929	Almanya
İdare	1929	Fransa
İcra - İflas	1932	İsviçre

c. TÜRK MEDENİ KANUNU (17 Şubat 1926)

- Medeni Kanun olarak kullanılan Mecelle toplumun yalnızca Müslüman kesimine uygulanabildiği için azınlıklar da kendi sistemlerine sahip olmuştur.
- Ayrıca Mecelle dinî esaslara göre düzenlenmiş bu nedenle hem laikliğe hem de kadın erkek eşitliğine ters durumdaydı.
- Bu konuda birliği, eşitliği ve laikliği sağlayabilmek amacıyla **İsviçre Medeni Kanunu** örnek alınarak Türk Medeni Kanunu hazırlanmıştır.

NOT

Medeni Kanun,

- şahıs,
 - eşya,
 - miras,
 - aile,
- konularını içermektedir.

Medeni Kanun Düzenlemeleri

- Mecelle yürürlükten kaldırılmıştır.
- Etnik ve dinî kökenine bakılmaksızın vatandaşlar eşit sayılmış ve hukuk alanında birlik sağlanmıştır.
- Tek eşlilik ve resmî nikâh zorunluluğu kabul edilmiştir.
- Kadına da boşanma hakkı tanınmıştır.
- Mirasta kadın - erkek eşitliği sağlanmıştır.
- Kadınlara mesleklerini özgürce seçme hakkı tanınmıştır.
- Mahkeme tanıklığında kadın - erkek eşitliği sağlanmıştır.
- Evlat edinme ve velayet işleri düzenlenmiştir.
- Rüştüne ermiş kişiye din seçme özgürlüğü getirilmiştir.
- Patrikhane ve konsoloslukların mahkeme kurma yetkileri kaldırılmıştır. Azınlıklar, kendi istekleriyle Türk kanunlarına tabi olmuşlardır. Böylece patrikhanenin dünyevi işlerle uğraşmasına son verilmiştir.

3. TOPLUMSAL ALANDA YAPILAN İNKILAPLAR

- Çağdaş ve laik bir toplumsal düzen için değişimlerin halkın yaşamının bir parçası hâline gelmesi gerektiğinden toplumsal alanda inkılaplar yapılmıştır.

a. ŞAPKA KANUNU (25 Kasım 1925)

Nedenleri

- Sosyal yaşamda topluma modern bir görünüm kazandırmak
- Muasır milletler seviyesine ulaşmak ve Batı ile bütünleşmek
- Toplumsal birlikteliği sağlamak
- Ayrımaya yol açacak unsurları ortadan kaldırmak

Gelişmeleri

- Atatürk, 23 Ağustos 1925'te Eskişehir ve Mahmudiye'ye yaptığı seyahatlerde şapkayı halka göstererek Şapka Devrimi'nin ilk işaretini vermiştir.
- 25 Ağustos 1925'te **Kastamonu - İnebolu**'ya yaptığı bir gezide başına şapka giyip, "**Buna şapka derler.**" diye halkı şapka giymeye özendirmesinden sonra, 25 Kasım 1925'te **Şapka Giyilmesi Hakkındaki Kanun** (Şapka İktibasına Dair Kanun) çıkarılmıştır.
- Kurtuluş Savaşı'nın ve Kuvayımillîyecilerin simge kıyafeti ise **Kalpaktır.**

b. TEKKE, ZAVİYE VE TÜRBELERİN KAPATILMASI (30 Kasım 1925)

Nedenleri

- Din istismarını önlemek
- Toplumun laikleşmesini sağlamak
- Halk arasında eşitliği sağlamak
- Bu mekânları rejim karşıtı eylemlerin odağı olmaktan çıkarmak

Gelişmeleri

- **Refik Koraltan** ve bazı vekillerin önergesi ile sunulan kanun 30 Kasım 1925 tarihinde kabul edilmiştir.

Kanunun Maddeleri

- Şeyh Said İsyanı'nda en önemli rolü üstlenen bu merkezler çıkartılan kanun ile kapatılmıştır.
- Dervişlik, mottalık, şeyhlik, çetebilik, türbedarlık, babalık, falcılık, üfürükçülük gibi unvanlar ve faaliyetler yasaklanmıştır.

NOT

Eyüp Sultan, Mevlâna, Yavuz Sultan Selim ve Fatih Sultan Mehmet vb. kişilerin millî tarih ve kültüre mal olmuş kişiler olmasından dolayı türbelerine dokunulmamıştır.

C. ÖLÇÜ, RAKAM VE TAKVİMDEKİ DEĞİŞİKLİKLER

Takvim Değişikliği	25 Aralık 1925	- Osmanlı Devleti'nde hicri, Rumi gibi takvimler kullanılmıştır. Bu durum toplum içinde ve Batı ile olan ticari ilişkilerde sorun oluşturmıştır. - Bu nedenle 1 Ocak 1926 tarihinden itibaren miladi takvim kullanılmaya başlanmıştır.
Saat Sistemi Değişikliği	26 Aralık 1925	1 Ocak 1926 tarihinden itibaren Alaturka Saat Sistemi'nden Alafranga Saat Sistemi'ne geçilmiştir.
Uluslararası Rakamlara Geçilmesi	20 Mayıs 1928	Osmanlı Devleti'nden beri kullanan Arap rakamlarının, Batı ile özellikle ekonomik ilişkilerde sorunlara yol açmasını önlemek amacı ile Latin rakamlarına geçilmiştir. (Beynelmîl Erkam'ın Kabulü)
Ölçü ve Tartı Birimlerinde Değişiklik	1 Nisan 1931	Arşın, endaze, okka vb. Osmanlı ölçü - tartı birimleri, hem Batı ile olan ticari ilişkileri düzenlemek hem de toplum içinde uygulamalarda birlik sağlamak amacı ile değiştirilmiş ve Metrik Sisteme geçilmiştir.
Millî Bayramlar ve Genel Tatiller Kanunu	27 Mayıs 1935	Bu kanun ile resmî bayram ve tatillerde düzenlemeye gidilmiştir.
Hafta Tatilinde Değişiklik	1 Haziran 1935	- Osmanlı toplumunda insanlar inançlarına göre tatil yapmaktaydı ve bu toplumda kargaşaya yol açmaktaydı. - Mustafa Kemal 1924 yılında tüm tatil günlerini cuma gününde birleştirerek uygulamalarda birliği sağlamıştır. 1935 yılında ise hafta tatili cuma gününden pazara alınarak Batı ile olan ticari ilişkiler geliştirilmek istenmiştir.

d. SOYADI KANUNU (21 Haziran 1934)

Nedenleri

- Toplumsal eşitliği sağlamak
- Resmî ve sosyal ilişkilerde yaşanan kargaşaya son vermek (Nüfus kaydı ve sayımı, miras, askerlik, eğitim)
- Kullanılan dinî, sosyal, ailevi ve asalet kaynaklı lakaplardan dolayı ortaya çıkan ayrıma son vermek
- Topluma modern, eşitlikçi ve millî bir yapı kazandırmak

Gelişmeleri

- Yukarıda belirtilen nedenlere bağlı olarak 21 Haziran 1934'te **Soyadı Kanunu** kabul edilmiştir.
- Her ailenin ön adı dışında bir soyadı alması zorunlu hâle getirilmiştir.
- Alınacak soyadlarının genel ahlaka aykırı olmaması, gülünç olmaması, yabancı ad olmaması kararlaştırılmıştır.
- Soyadı seçme vazifesi kocaya verilmiştir.
- Mustafa Kemal'e, TBMM'nin kabul ettiği 24 Kasım 1934 tarihli özel bir kanunla **Atatürk soyadı verilmiştir**. Bu soyadının başkası tarafından kullanımı yasaklanmıştır.
- Atatürk'ün ailesine **Atadan** soyadı verilmiştir.

e. UNVAN VE LAKAPLARIN KULLANIMINI YASAKLAYAN KANUN (26 Kasım 1934)

- Bu kanun ile **ağa, hacı, efendi, hanım, hazret ve zade** gibi ayrıcalık belirten unvanların kullanımı yasaklanmıştır.
- Osmanlı Devleti'nin verdiği harp madalyaları hariç; **nişan, madalya ve rütbelerin kullanımı yasaklanmıştır**.
- Ayrıca general, mareşal gibi askerî unvanların kullanımı Hükûmet ve Yüksek Askerî Şûra iznine bağlanmıştır.

f. KILIK - KIYAFET KANUNU (3 ARALIK 1934)

- 3 Aralık 1934 tarihinde kabul edilen kanun ile din adamları dışında kimsenin dinî kıyafet ile sokakta dolaşamayacağına karar verilmiştir. Bununla birlikte din adamlarının dinî kıyafetleri sadece ibadethanelerde kullanabileceği belirtilmiştir.

- Ancak bu düzenlemeden Diyanet İşleri Başkanı, hahambaşı ve patrik muaf tutulmuştur.
- Bu kanun ile ayrıca yabancı devletlere ait özel, askerî ve resmî kıyafetlerin giyilmesi de yasaklanmıştır.

4. EĞİTİM VE KÜLTÜR ALANINDA YAPILAN İNKILAPLARI

a. I. MAARİF KONGRESİ (15 - 16 Temmuz 1921)

- Millî Mücadele'nin **Eskişehir – Kütahya Muharebeleri sırasında Ankara'da toplanmıştır.**
- **Muallimler Birliği**nin topladığı kongrede açılış konuşmasını Mustafa Kemal yapmıştır.
- Çoğunlukla ilk ve ortaöğretim kademelerinin hedefi ve programı ile ilgili tartışmaların yapıldığı, okul ve öğrenci sayılarının tespit edilme-ye çalışıldığı, eğitime millî bir yön kazandırılmaya çalışıldığı büyük bir eğitim kongresidir.

b. TEVHİD-İ TEDRİSAT KANUNU (3 Mart 1924)

Mustafa Kemal Paşa, eğitim - öğretim alanında atılacak somut adımları ve yapılması planlanan yenilikleri 1 Mart 1922'de TBMM'nin açılış konuşmasında şöyle sıralamıştır:

- Milletimizin zekâsının gelişmesi ve böylece uygun olan medeniyet düzeyine ulaşmasını sağlamak
- Yüce görevleri yürütecek elemanları yetiştirmek ve millî kültürümüzü yüceltmek
- İlköğretim ve son öğretim aşamaları arasında, ortaöğretim kurmak
- Ortaöğretimde ülkenin ihtiyaç duyduğu çeşitli hizmet ve sanat elemanlarını yetiştirmek ve yüksek eğitime aday hazırlamak
- Ortaöğretimin eğitim ve öğretim yöntemlerini pratik ve uygulamalı hâle getirmek
- Kadınların da erkeklerle aynı öğretim aşamalarından geçirilerek, yetiştirmelerine önem vermek
- Gelecek uygulamalara temel olacak programları hazırlamak

Nedenleri

- Eğitim - öğretimde birlik ve beraberliği sağlamak
- Eğitimde laikleşmeyi, modernleşmeyi, eşitliği ve ulusallığı sağlamak
- Ulusal eğitim ile millî bilinci geliştirmek

Gelişmeleri

- Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile ilgili öneriyi meclise dönemin **Maarif Nazırı Vasıf Çınar** sunmuştur.
- Türkiye Cumhuriyeti sınırları içindeki tüm eğitim - öğretim kurumları Millî Eğitim Bakanlığına bağlanmıştır.
- Şeriye ve Evkâf Vekâleti ve tüm özel vakıfların denetimindeki okullar Maarif Vekâletine bağlanmıştır.
- Osmanlı Devleti Zamanı'nda din eğitimi veren kurumlar kapatılarak yerlerine ilahiyat fakültesi ve imam hatip gibi okullar açılmıştır.
- Millî Savunma ve Sağlık (Sıhhiye) bakanlıklarına bağlı okullar bütçeleri ile beraber Maarif Vekâletine bağlanmıştır.

129

NOT

- Eğitim - öğretim alanında birlik sağlanmıştır.
- Eğitim - öğretim millîleştirilmiştir.
- Medreselerin kapatılmasına ortam hazırlanmıştır.
- Yabancı okullar üzerindeki devlet denetimi artmıştır.
- Tüm okulların devlet denetimine alınması **Fransa, Papalık** ve birçok okulu olan devletin itiraz ederek yabancı okullar konusunu yeniden gündeme taşımasına neden olmuştur.

c. MEDRESELERİN KAPATILMASI (11 Mart 1924)

- Tevhid-i Tedrisat Kanunu çerçevesinde Millî Eğitim Bakanı Vasıf Çınar Bey'in talimatı ile medreseler kapatılmaya başlanmıştır.
- Son medreseler Şeyh Said İsyanı sonrasında kapatılmıştır.
- Böylece,
 - Eğitimde ikilik ortadan kaldırılmıştır.
 - Özgür düşüncenin hâkim olması sağlanmıştır.
 - Eğitimin laik ve ulusal olması yolunda önemli adımlar atılmıştır.
 - İnkılap karşıtı düşüncelerin gücü kırılmıştır.

NOT

1925 yılında yabancı okullarla ilgili yapılan bir düzenleme ile,

- Eğitimlerinde millî çıkarlara ters olan müfredatların sona erdirilmesi,
- Yabancı okullarda Türkçe, tarih ve coğrafya derslerinin okutulmasının zorunlu olması ve bu dersleri Millî Eğitim Bakanlığının atadığı öğretmenlerin anlatması,
- Yabancı okulları Türk müfettişlerin denetlemesi,
- Sınavların, ödül verme işleminin elçiliklerde değil okullarda veya Millî Eğitim Bakanlığında yapılması,
- Başarılı öğrencilere verilecek ödüllerin üzerinde yabancı devlet bayrak ve işaretlerinin olmaması

kararları alınmıştır.

d. MAARİF TEŞKİLATI KANUNU (2 Mart 1926)

- Mustafa Necati Bey'in katkıları ile ilk ve ortaöğretimin esaslarını belirleyen **Maarif Teşkilatı Hakkında Kanun** çıkarılmıştır.
- Eğitim - öğretim dinin etkisinden kurtarılmış, eğitimin laikleşmesi konusunda önemli bir adım atılmıştır.
- Tevhid-i Tedrisat (Öğretimin Birleştirilmesi) Kanunu'nun ilkeleri ışığında eğitim hizmetleri düzenlenmiştir.
- Bu kanun çerçevesinde **Talim ve Terbiye Kurulu** açılmıştır.
- Okul açılması devlet iznine bağlanmıştır.
- **İlköğretimin zorunlu ve ücretsiz** olması sağlanmıştır.
- **Karma eğitim modeline** geçilmiştir.
- Müfredatların modern bir yapıya kavuşması sağlanmıştır.

NOT

Türk eğitim kurumlarında müfredatların şekillendirilmesinde **John Dewey**'den yararlanılmıştır.

1926 Teşkilat Kanunu'na Göre Kurumlar

Köy Muallim Mektebi	İlk Muallim Mektebi	Orta Mektep	Lise
------------------------	------------------------	----------------	------

f. MİLLET MEKTEPLERİ TALİMATNAMESİ (24 Kasım 1928)

- Millet Mektepleri, örgün eğitim yaşı geçmiş olan vatandaşlara (14 - 45 arası yaş) yeni harfleri öğretmek amacı ile açılmıştır.

- Başbakan İsmet İnönü, bu mekteplerdeki eğitim süresinin iki, dört ya da altı ay devam edeceğini belirli yerlere gelemeyecek durumda olan vatandaşlar için gezici Millet Mektepleri açılacağını en büyüğünden en küçüğüne kadar bütün bürokratların buralarda görev alacaklarını belirtmiştir.
- Başbakan, bu mekteplerin genel başkanlığını ve başöğretmenliğini de Mustafa Kemal'in kabul ettiğini duyurmuştur.
- Bakanlar Kurulu, 11 Kasım 1928 tarihinde Millet Mektepleri Talimatnamesi'ni onaylamış ve talimname 24 Kasım 1928 tarihli Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

NOT

- İlk Millet Mektebi 1929 yılında açılmıştır.
- Mustafa Kemal bu talimatname ile **Başöğretmen seçilmiştir.**
- Millet Mektepleri sabit, gezici ve özel olmak üzere üçe ayrılmıştır.
- Halkın Millet Mekteplerine katılımı zorunlu tutulmuştur.

BENİM HOCAM UYARIYOR!

24 Kasım'ın **Öğretmenler Günü** olarak kutlanması **1981** yılından itibaren başlamıştır.

g. TÜRK TARİHİ TETKİK CEMİYETİ (TÜRK TARİH KURUMU)
(15 Nisan 1931)

Nedenleri ve Hedefleri

- Türklerin kökenlerini araştırmak
- Türklerin dünya ve İslam tarihine katkılarını ortaya koymak
- Türklerin sarı ırktan (barbar ırk) olduğu iddialarını çürütmek
- Türklerden önceki Anadolu tarihini aydınlatmak
- Türklerin ilişki kurdukları devletler üzerindeki etkilerini ortaya koymak
- Ümmetçi ve hanedançı bir tarih anlayışından millî temeller üzerine kurulmuş bir tarih anlayışına geçmek
- Vatandaşlar arasında ortak kültür ve millî bilinç oluşturmak

Gelişmeleri

- Öncelikle bir bilim kurulu ve kütüphane kurulmuş ve Türkler ile ilgili çalışma yapmış olan yabancı yayınlar incelenmiştir.
- 1930 yılında **Türk Tarihinin Ana Hatları** ismi ile bir eser yayımlanmıştır.
- 15 Nisan 1931 tarihinde **Türk Tarih Tetkik Cemiyeti** kurulmuştur.
- 1931 yılında **Türk Tarih Tetkik Heyet Serisi** hazırlanmıştır.
- 1931 yılında 4 ciltten oluşan **Ortaöğretim Tarih Serisi** hazırlanmıştır.
- 1932 yılında **Birinci Tarih Kongresi** toplanmış ve **Türk Tarih Tezi** ortaya atılmıştır.
- 1933 yılında ilk arkeolojik kazı **Ahlatlıbel Kazısı** yapılmıştır.
- 1935 yılında **Ankara Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi** kurulmuştur.
- 1937 yılında **İkinci Tarih Kongresi** toplanmış ve yabancı bilim insanları da davet edilmiştir.
- 1937 yılından itibaren **Belleten** adı verilen süreli yayın çıkarılmıştır.

Etnografya Müzesi	Belleten Dergisi
● 1925 yılında temeli atılmıştır. ● Macar Türkolog Prof. J. Meszaroş'un hazırladığı rapor doğrultusunda yapı 1927 yılında Etnografya Müzesi şeklinde düzenlenmiştir. ● İlk devlet müzesidir. ● Müze 1930'da halka açılmıştır.	● Belleten, Türk Tarih Kurumu tarafından, Ocak 1937'den bu yana dört ayda bir Türkçe olarak yayımlanmakta olan, dil ve tarih konulu makalelere yer veren bir dergidir. ● 1931'de Türk Tarih Encümeni Mecmuası olarak çıkarılan dergi, 1937'de Belleten adını almıştır. ● Türkiye'nin en eski dergilerden biri olan Belleten, Latin alfabesi ile yayınlanan ilk tarih dergisidir.

h. HALKEVLERİ (19 ŞUBAT 1932)

- Halkevleri, Cumhuriyet'in ilkeleri ve inkılaplarını halka aktarmak amacı ile kurulmuştur.
- Halkevleri aracılığı ile halkın kültürel yönden gelişimi sağlanmak istenmiştir.
- Halkevlerinin temelini, 1912 yılında kurulan ancak siyasi merkez hâline geldiği düşüncesi ile 1931 yılında kapatılan **Türk Ocakları** oluşturmuştur.
- Halkevlerinin yayın organı **Ülkü** dergisidir.
- 1942 yılında tek yurt dışı şubesi Londra'da açılmıştır.
- 1951 yılında Adnan Menderes tarafından kapatılmıştır.

Halkevlerinin Çalışmaları	Halkevlerinin Şubeleri
● Biçki - dikiş kursları düzenlenmiştir. ● Yöresel değerleri ön plana çıkarmaya yönelik sergiler açılmıştır. ● Okuma - yazma kursları verilmiştir. ● Genel sağlık kuralları öğretilmiştir. ● Ailelere soyadı bulma çalışmaları yapılmıştır.	● Dil, edebiyat ve tarih ● Güzel sanatlar ● Spor ● Temsil ● Kütüphane ve neşriyat ● Sosyal yardım ● Halk dershaneleri ● Köycülük ● Müze ve sergi

j. TÜRK DİLİ TETKİK CEMİYETİ (TÜRK DİL KURUMU)
(12 Temmuz 1932)

Nedenleri ve Hedefleri

- Türk dilini yabancı kelimelerin boyunduruğundan kurtarmak
- Türkçenin zenginliğini ortaya koymak ve bilim dili hâline gelmesini sağlamak
- Türk dilinin kökenlerini araştırmak
- Konuşma dili ile yazı dili arasındaki farklılığı gidermek ve teknik kavramlara Türkçe karşılık bulmak
- Türk diline yeni kelimeler kazandırmak
- Aydınlar ile halk arasındaki dil kopukluğunu gidermek
- Halk ağzından derlemeler ve kitaplardan taramalar yapmak

Gelişmeleri

- 1928 yılında **Dil Encümeni** kurularak araştırmalar başlatılmış ve **İmla Kılavuzu** hazırlanmıştır.
- 1930'lu yıllarda **Güneş Dil Teorisi** ortaya atılmıştır.
- 1932 yılında **Birinci Dil Kurultayı** toplanmıştır.
- 1932 yılından itibaren **Dil Bayramı** kabul edilmiş ve kutlanmıştır.
- 1935 yılında **Tarama Sözlüğü'nün** çalışmaları başlatılmıştır.
- **Göktürk** yazılı metinleri yayımlanmıştır.

NOT

- Türk Dil Kurumunun ilk başkanı **Sâmi Rıfat**'tir.
- 1936 yılında Türk Dili Tetkik Cemiyeti adı **Türk Dil Kurumu** olarak değiştirilmiştir.

NOT

"Güneş Dil Teorisi" Türkçenin dünya dillerinin kaynağı olduğunu savunan 1936'da ortaya atılmış bir dil bilim teorisidir.

k. ÜNİVERSİTE REFORMU (1933)

- Modernleşmenin bir parçası olarak görülen üniversitelerle ilgili çalışmalar yapılması amacı ile Mustafa Kemal'in talimatı ile Maarif Vekili Reşit Galip tarafından **İsviçreli Profesör Albert Malche** Türkiye'ye davet edilmiş ve rapor hazırlatılmıştır.
 - Raporda,
 - fen branşlarının öğretilme oranının artırılması,
 - eskiyen ders verme tekniklerinin değişmesi,
 - Türkçe bilim yayınlarının artırılması,
 - ilmî düşüncenin etkin kınlanması
- konularına değinilmiştir.

- Albert Malche'nin raporuna bağlı olarak Üniversite Reformu gerçekleştirilmiş ve **Darülfünun kapatılarak yerine İstanbul Üniversitesi açılmıştır.**
- Reformun hayat bulmasında en önemli etken Nazi baskısından kaçan Musevi bilim insanları olmuştur.

NOT

Atatürk Dönemi Önemli Eğitim Kurumları

- 1924 Zonguldak Yüksek Maden ve Sanayi Mühendis Mektebi
- 1925 Ankara Hukuk Mektebi
- 1927 Köy Öğretmen Okulu
- 1926 Gazi Eğitim Enstitüsü
- 1933 İstanbul Üniversitesi
- 1933 Yüksek Ziraat Enstitüsü
- 1935 Ankara Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi
- 1936 Ankara Siyasal Bilgiler Okulu
- 1937 Köy Eğitim Yurtları

5. CUMHURİYET DÖNEMİNDE EĞİTİM ALANINDAKİ DEĞİŞİMLER

- Tevhid-i Tedrisat (Öğretim Birliği) Kanunu ile bütün okullar Millî Eğitim Bakanlığına bağlanmış ve bu sayede eğitim-öğretim birliği sağlanmıştır.
- Medreseler kaldırılmış, din görevlileri yetiştirmek için imam-hatip okulları ve ilahiyat fakülteleri açılmıştır.
- Eğitimde; çağdaş, demokratik ve laik bir sistem benimsenmiştir.
- Tarih ve dil konularında millîleşme hız kazanmıştır.
- Okuma yazmayı kolaylaştırmak ve okuryazar oranını artırmak amacıyla yeni Türk harfleri kabul edilmiştir. (1 Kasım 1928)
- Kadınların eğitimine de önem verilerek karma eğitim sistemine geçilmiştir.

6. EKONOMİ ALANINDA YAPILAN İNKILAPLAR

- Ekonomik çalışmalara daha Millî Mücadele sürerken başlanmış, I.TBMM, 1 Mart 1922'de ekonominin hedeflerini belirlemeye çalışmıştır.
 - Ekonomide yabancı sermaye işletmeciliğine karşı çıkmış ve kamu yararını doğrudan ilgilendiren işletmelerin millîleştirilmesi birinci hedef olarak seçilmiştir.
 - Mustafa Kemal'in ekonomi ilkeleri arasında;
 - millî sermayeye dayalı bağımsız yapı oluşturma,
 - bütçe denkliliğini koruma,
 - dışa bağımlı olmama,
 - millî parayı her şekilde koruma,
 - özel sektörde gelişmeyi sağlama,
 - devleti halka destek verir hâle getirme,
- yer almaktadır.

a. İZMİR İKTİSAT KONGRESİ (17 Şubat – 4 Mart 1923)

- Lozan Görüşmelerinin kesildiği bir sırada İzmir'de çeşitli meslek gruplarından katılımcıların oluşturduğu Türkiye İktisat Kongresi toplanmıştır.
- Kongre'ye katılım **Mesleki Temsil** esası ile sağlanmıştır. Farklı meslek gruplarından 1135 delege katılmıştır.
- Kongre **başkanlığını Kâzım Karabekir** yapmıştır.
- Kongrede ekonomik kalkınmanın kendi çabamızla gerçekleşmesi gerektiği ön görülmüş ve **Misak-ı İktisadi kabul edilmiştir.**

Kongre Kararları

- Anonim şirketlerin kurulması kolaylaştırılacaktır.
- Millî bankalar ve kredi kurumları oluşturulacaktır.
- Köylü işletmelerinden (küçük işletmelerden) büyük üretim ünitelerine geçilecektir. Vergi sisteminde reform yapılacaktır.

İzmir İktisat Kongresi

- Devletin temel yatırımları yapması sağlanacaktır.
- Topraksız çiftçiye toprak verilmesi sağlanacaktır.
- Yatırımcılara kredi sağlayacak bankalar kurulacaktır.
- Önemli kuruluşlar millileştirilecektir.
- Yerli mallar karada ve denizde ucuz tarife ile taşınacaktır.

- Yer altı zenginliklerinin saptanması sağlanacaktır.
- Üretimde temel tüketim mallarına öncelik verilecektir.
- Teknik eğitim geliştirilecektir.
- Demir yolları inşaatı bir programa bağlanacaktır.
- Yerli malı kullanımı sağlanacaktır.
- Sanayiye teşvik edici yasaların çıkarılması sağlanacak özellikle gümrük tarifeleri millî sanayinin kalkınma ihtiyaçlarına göre değiştirilecektir.
- Ham maddesi yurt içinde olan endüstri kolları kurulacaktır.
- Yabancı tekellerden kaçınılacaktır.
- İşçilere sendika kurma ve grev hakkı verilecektir.
- İşçilerin çalışma koşulları düzeltililecektir.

NOT

Mustafa Kemal Atatürk ekonominin bağımsız olması gerektiğini "İstiklal-i tam (tam bağımsızlık) için millî hakimiyet, iktisadi hâkimiyet ile sağlanmalıdır." sözleriyle ifade etmiştir.

NOT

Atatürk yeni kurulan Türkiye'nin ekonomik durumu için "Siyasal, askerî zaferler ne kadar büyük olurlarsa olsunlar, ekonomik zaferlerle taçlandırılmazlarsa meydana gelen zaferler devamlı olmaz, az zamanda söner." demiştir.

b. TARIM ALANINDA YAŞANAN GELİŞMELER

Mustafa Kemal Atatürk millî ekonomi politikası gereği tarıma önem verilmesi gerektiğini "**Her şeyden önce tarıma ve çiftçiye önem verilecektir. Çünkü halkımızın büyük bir kısmı tarımla uğraşan köylülerdir.**" sözleriyle ifade etmiştir.

1925 yılında Aşar vergisi kaldırılmıştır.	• Aşar vergisinin kaldırılmasıyla çiftçinin rahatlaması, üretimin devamlılığı sağlanmış ve bu durum çiftçiye teşvik edici bir rol oynamıştır.
1925 yılında yabancılardan Tütün İdaresi satın alınmıştır.	• Bu sayede tütün işletme hakkı Türklere geçmiştir.
1925 yılında Atatürk Orman Çiftliği açılmıştır.	• Modern tarım usullerinin öğretilmesi amaçlanmıştır.
1925 yılında ilk Tohum ve Gübre Islah İstasyonu açılmıştır.	• Eskişehir'de açılan bu istasyon ile çiftçinin tohum ve gübre ihtiyacı karşılanmak istenmiştir.
1929 yılında köylüye toprak dağıtılması kararı alınmıştır.	• Ancak başarı sağlanamamıştır. Bunda temel neden yeterli sulama, makine ve sermaye imkânının olmamasıdır.
1931 yılında I. Ziraat Kongresi toplanmıştır.	• Zirai yaşamın geliştirilmesi amaçlanmıştır.
1932 yılında Zirai Donatım Kurumu açılmıştır.	• Çiftçinin her tür ihtiyacının giderilmesine yönelik açılmıştır.
1933 yılında Yüksek Ziraat Enstitüsü kurulmuştur.	• Tarımda gelişme bilimsel yöntemlerle sağlanmak istenmiştir.
1936 yılında Tarım Kredi Kooperatifleri kurulmuştur.	• İlk kooperatif İçel'in Tekir köyünde kurulmuştur.
1937 yılında Ziraat Kombinaları kurulmuştur.	• Bu çalışma ile Tarım İşletmeleri Müdürlüğü'nün temeli atılmıştır.
1938 yılında FİSKOBİRLİK açılmıştır.	• Giresun'da açılan bu kuruluş ile fındık üretim ve dağıtımı düzene sokulmak istenmiştir.
1938 yılında Toprak Mahsülleri Ofisi açılmıştır.	• Ürün piyasasını düzenleme görevini üstlenmiştir.

C. TİCARET ALANINDA YAŞANAN GELİŞMELER

1924 yılında İş Bankası kurulmuştur.	- İş Bankası ilk özel bankadır. - Özel sektör desteklenmek istenmiştir. - İlk genel müdürü Celal Bayar'dır. - Daha sonra İtibar-ı Millî Bankası ile birleşmiştir. 1932 yılında ilk kez yurt dışında şube açmıştır.
1924 yılında Anadolu Sigorta kurulmuştur.	İlk millî sigorta kuruluşudur.
1925 yılında Sanayi ve Ticaret Odaları Yasası çıkarılmıştır.	Ticaret ve sanayiyle uğraşanların odalara üye olması zorunlu tutulmuştur.
1925 yılında Liman İşletmeleri kurulmuştur.	Limanların idaresi ve her türlü teknik ihtiyacının karşılanması için kurulmuştur.
1926 yılında Kabotaj Kanunu kabul edilmiştir.	Tüm kara suları millileştirilmiştir.
1927 - 1933 yılında İller Bankası kurulmuştur.	Belediyeler Bankası olarak kurulmuştur. Günümüzde ismi "İlbank" olarak değiştirilmiştir.
1929 yılında Menkul Kıymetler ve Borsalar Kanunu kabul edilmiştir.	İMKB'nin temelini oluşturmuştur.
1929 yılında Türk Parasını Koruma Kanunu kabul edilmiştir.	- Millî para politikasının benimsendiğine kanıttır. - Dünya Mali Krizi'ne karşı tedbirdir.
1929 yılında Koruyucu Gümrük Yasası kabul edilmiştir.	- Gümrük vergileri yükseltilmiştir. - Dünya Mali Krizi'ne karşı tedbirdir.
1929 yılında Deniz Ticaret Kanunu kabul edilmiştir.	Denizciliğin gelişmesi amaçlanmıştır.
1930 yılında Merkez Bankası kurulmuştur.	Millî para politikası izlenmiştir.
1933 yılında Halkbank kurulmuştur.	Bu banka kamu bankasıdır. Ancak 1938'de faaliyete geçmiştir.
1937 yılında Deniz Bank kurulmuştur.	Denizcilikle uğraşanlara kredi imkânı sağlanmıştır.

d. SANAYİ ALANINDA YAŞANAN GELİŞMELER

1924 yılında Taş Kömürü Kurumu açılmıştır.	Türk madenciliğine katkı sağlanmıştır.
1925 yılında Sanayi ve Maden Bankası kurulmuştur.	Liberalizmin etkileri çerçevesinde açılmış devlet bankasıdır.
1926 yılında Emlak ve Eytam Bankası kurulmuştur.	Gayrimenkul ipoteki karşısında borç para vermiş bir kamu bankasıdır.
1927 yılında Teşvik-i Sanayi Kanunu kabul edilmiştir.	Özel sektörün canlandırılması amaçlanmıştır.
1932 yılında Türkiye Sanayi Kredi Bankası kurulmuştur.	Sanayi alanına düşük faizli kredilerle destek vermiştir.
1933 yılında Devletçilik uygulamasına geçilmiştir.	Liberalizmin fayda sağlayamaması üzerine geçilmiştir.
 NOT Atatürk "Bizde devletçilik, bazıların sandığı gibi sosyalist teorilerden ilham alınarak kurulmamıştır. Türkiye'nin koşullarından ve öz ihtiyaçlarından doğmuş Türkiye'ye has bir sistemdir." demiştir.	
1933 yılında I. Beş Yıllık Sanayi Planı hazırlanmıştır.	Rusya'dan yararlanılmıştır. 1934'te uygulanmasına başlanmıştır.
1933 yılında Sümerbank kurulmuştur.	İlk kamu yatırımı bankasıdır.
1935 yılında Etibank açılmıştır.	MTA'nın bulduğu madenleri işletmiştir.
1935 yılında Maden Tetkik Arama Enstitüsü kurulmuştur.	Madenlerin araştırılıp kalite tespitinin yapılması için çalışmıştır.
1936 yılında Çubuk Barajı açılmıştır.	Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk barajıdır. Ayrıca Elektrik İşleri Etüt İdaresi kurulmuştur.
1938 yılında II. Beş Yıllık Sanayi Planı hazırlanmıştır.	II. Dünya Savaşı'ndan dolayı uygulanamamıştır.

e. TEŞVİK-İ SANAYİ KANUNU (28 Mayıs 1927)

- Bu kanunla, özel sektörü sanayi alanına çekerek ülke sanayisini geliştirmek amaçlanmıştır.

Teşvik-i Sanayi Kanunu kapsamında sanayi alanına yönelenlere;

- Ucuz arazi ve bina tahsis etme,
- Belli bir süre vergiden muaf tutma,
- Ulaşım ve depolama imkânları sağlama gibi kolaylıklar getirilmiştir.

NOT

Fakat bu kanun, özel sektörün yeterli sermayeye sahip olmaması, teknik bilgi ve eleman yetersizliği gibi nedenlerle istenilen sonucu vermemiştir.

140

f. ATATÜRK DÖNEMİNDE AÇILAN BANKALAR

- İş Bankası
- Sanayi ve Maadin Bankası
- Emlak ve Eytam Bankası
- Merkez Bankası
- İller Bankası
- Sümerbank
- Etibank
- Denizbank
- Halk Bankası

BENİM HOCAM UYARIYOR!

Merkez Bankasının kurulmasında;

- ulusal para politikası izleme,
- hükûmetlere mali ajanlık yapma,
- para (banknot) basma amaçları etkili olmuştur.

- Osmanlı Bankası para basma yetkisini Merkez Bankasına devretmiştir.
- Merkez Bankası ayrıca; hazine işlemlerini yapmış, iskonto fiyatını düzenlemiştir.

g. ULAŞIM VE BAYINDIRLIK ÇALIŞMALARI

DEMİR YOLLARI

- 1924'te Devlet Demiryolları Genel Müdürlüğü kuruldu. Bu kurum ülkemizin **ilk kamu işletmesidir**.
- 1928'de demir yollarının ulusallaştırılmasına başlandı.
- Osmanlı Devleti'nden kalan hatlara ek olarak;
 - Ankara – Kayseri – Sivas – Erzurum hattı
 - Zonguldak – Ankara hattı
 - Sivas – Samsun – Çarşamba hattı
 - Sivas – Malatya – Fevzi Paşa hattı
 - Malatya – Diyarbakır hattı
 - Balıkesir – Kütahya – Kuzey Batı Hattı açıldı.

HAVA YOLLARI

- 1925'te **Tayyare Cemiyeti** kuruldu.
- 1926'da **Tayyare Makinist Okulu** kuruldu.
- 1926'da **Kayseri Uçak ve Motor Fabrikası** kuruldu.
- 1932'de **Vecihi Hürkuş, ilk sivil havacılık okulunu açtı.**
- 1933'te **Hava Yolları Devlet İşletme İdaresi** açıldı. 1938'de Hava Yolları Genel Müdürlüğü adını aldı.
- 1935'te **Türk Kuşu** kuruldu. (İlk müdürü **Abdurrahman Türkkuşu** dur.)
- 1936'da **Eribe Hanım hava şehidi ilk kadın oldu.**

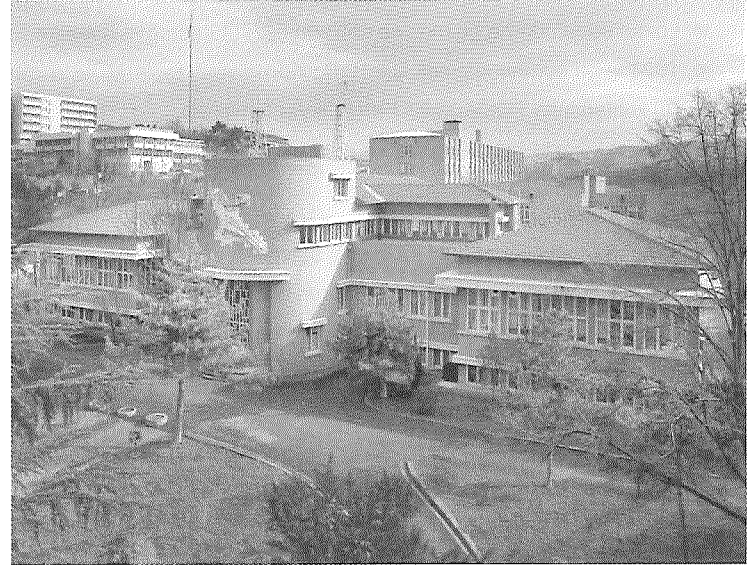
DENİZ YOLLARI

- 1926'da **Kabotaj Kanunu** kabul edildi.
- **Türkiye Seyrisferain İdaresi** düzenlendi.
- **Deniz Bankası** kuruldu.
- **Devlet Deniz Yolları Genel Müdürlüğü** kuruldu.

7. SAĞLIK VE SOSYAL ALANDA YAPILAN İNKILAPLAR

- 1920'de **Sıhhiye Nazırlığı** kurulmuştur.
- 1920'de **Yeşilay** kurulmuştur.
- 1921'de **Çocuk Esirgeme Kurumu** açılmıştır. (Himaye-i Etfal)
- 1923'te **Hilal-i Ahmer, Kızılay'a dönüştürülmüştür.** (Tam resmîyet 1935)
- **Verem Savaş Dernekleri** kurulmuştur.
- **Heybeliada Sanatoryumu ve Numune Hastaneleri** (Ankara, İstanbul, Sivas, Trabzon, Erzurum ve Diyarbakır) açılmıştır.
- **Sağlık Memuru Okulları** açılmıştır.

- Ebe ve hemşire okulları açılmıştır. (İlk hemşire okulu Ankara Kızılay Hemşire Okulu)
- **Genel Hıfzısıhha Kanunu** kabul edilmiş ve **Hıfzısıhha Enstitüsü** açılmıştır.
- Bulaşıcı hastalıklarla mücadele edilmiştir.

Merkez Hıfzısıhha Enstitüsü

ATATÜRK DÖNEMİ TÜRK DIŞ POLİTİKASI

A. 1923 - 1932 Arası

Lozan'dan kalan sorunlar çözülmeye çalışıldı.

1. Musul Meselesi

- Lozan'da gündeme gelmesine rağmen çözümü sonraya bırakıldı.
- 1924'te bu sorunu çözmek için **Haliç Konferansı** toplandı.
- Bu konferansta Türkiye'yi **Ali Fethi Okyar** temsil etti.
- 1925'te konu Milletler Cemiyetine götürüldü.
- Doğuda Suriyelilerin İngilizler tarafından silahlandırılması, Süleymaniye kentinin vurulması ve doğuda Şeyh Said İsyanı'nın çıkması Türkiye'nin Musul üzerindeki etkinliğini azalttı.
- 1926 **Ankara Antlaşması** ile bu sorun çözüldü.
- Buna göre, Musul İngiliz mandaterliğindeki Irak'a bırakılacak ve Musul petrollerinin %10'u 25 seneye Türkiye'ye verilecek gibi kararlar alındı.

2. Yabancı Okullar

1924'te çıkarılan Tevhid-i Tedrisat Kanunu sonrası özellikle Fransa ile sorun yaşandı. Türkiye'nin kararlı tutumu sonucu yabancı okullar Türk Hükûmetinin isteklerini yapmak zorunda kaldı.

3. Patrikhane

Bu sorunun tekrar gündeme gelmesinin nedeni; Yunanların patrik seçimine müdahale etmesidir. Bunun üzerine Türkiye Yunanlar ile iş birliği içinde olan Patrik Konstantinious Arapoğlu'nu sınır dışı etmiştir. Türkiye Cumhuriyeti patrikliğe hiçbir zaman siyasi bir yetki vermemiştir.

4. Nüfus Mübadelesi

Yunanların İstanbul'da daha fazla Rum bırakma isteği yüzünden bu sorun ortaya çıktı. Sorunu derinleştiren olay ise Yunanların Batı Trakya'da Türklerin mallarına el koymasındır. Konu Milletler Cemiyetine götürülse de bir sonuç alınamamıştır. Yunan Başbakanı Eleffiros Venizelos 1930'da Türkiye'ye yaptığı ziyaret sonucu "**Ankara (Ahali) Antlaşması**" imzalandı. Buna göre, İstanbul'a yerleşme tarihine bakılmaksızın herkes "**İstanbul Rumu**" sayılarak mübadele dışında tutuldu. Yunanlarla dostane ilişkiler 1954 senesine kadar (Kıbrıs Sorunu) devam etti.

B. 1932 - 1939 Arası

Dış Politikanın Esasları

- Sınırlarımızı korumak
- Barışa katkıda bulunmak

1. Milletler Cemiyetine Giriş (1932)

- Milletler Cemiyeti kendi kuruluş ilkelerinden vazgeçerek ilk defa bir devleti kuruluşa üye olması için davet etti.
- Türkiye, **İspanya'nın daveti** ve Yunanistan'ın desteği ile cemiyete üye oldu.

2. Balkan Antantı (1934)

- 1934'te **İtalya, Almanya, Bulgaristan**'ın tehditleri üzerine Atina'da bir araya gelen Türkiye, Yunanistan, Yugoslavya ve Romanya arasında batı sınırlarımızı güvence altına alan Balkan Antantı (Pakt) kurulmuştur.

Bu pakta Balkan ülkesi olmasına rağmen Bulgaristan (Ege Denizi'ne inme isteği) ve Arnavutluk (İtalyan'ın tehdidi) katılmamıştır.

- Balkan Antantı;
 - Boğazların Montrö'de Türkiye'ye verilmesinde etkili olmuştur.
 - II. Dünya Savaşı'nın çıkması ile önemini yitirmiştir.

3. Montro Boğazlar Sözleşmesi (1936)

- Lozon'da komisyonun devam etmesi ve başkanın Türk olması kararlaştırılmıştır. Komisyon başkanı ise **Vasıf Cemal Paşa** olmuştur.
- 1931'de Japonya Mançurya'yı işgal etti.
- 1932'de Avrupalı devletler ile ABD arasında herkesin güvenliğini sağlayacak kadar eşit şekilde silahlanması planı olan "Mac Donald" kabul edildi.
- **1933'te Londra Silahsızlanma Konferansı'nda Türkiye Boğazlar konusunu ilk defa dile getirdi.**
- 1936'da Almanya Ren'i; İtalya ise Habeşistan'ı işgal edince Fransa ve İngiltere boğazlardaki askerlerini geri çekti.
- Bunun üzerine Türkiye ilgili devletlere bir nota çekerek "**Şartların değiştiğini**" (Rebus Sic Stanbibus) söyleyerek **İsviçre**'nin Montrö kentinde toplanılmasını teklif etti.
- Görüşmeler sonunda Montrö Boğazlar Sözleşmesi 20 yılına imzalandı.

Bu sözleşmeye göre:

- Boğazlardaki komisyon kaldırıldı.
- Boğaz'ın her iki tarafına Türk askerlerinin yerleşmesine karar verildi.

4. Akdeniz Paktı (1936)

- İtalya'nın yayılmacı politikasına karşılık İngiltere'nin himayesinde Türkiye, Yugoslavya ve Yunanistan devletleri tarafından kurulmuştur.

5. Sadabad Paktı (1937)

İtalya ve Almanya'nın yayılmacı politikasına karşılık Türkiye, İran, Irak ve Afganistan arasında İran'da kurulmuştur. II. Dünya Savaşı'nın çıkmasıyla önemini yitirmiştir. Paktin devamını sayılan Bağdat Paktı 1955'te kurulurken bu pakt da önemini İran - Irak Savaşı (1980-1988) sonucu tamamen yitirmiştir.

6. Hatay (Sancak) Sorunu (1936 - 1939)

- 1936'da Almanya Fransa'ya ait Ren'i işgal edince, Fransa'da Suriye üzerindeki mandasını kaldırarak buradaki askerlerini ülkesine çağır-
dı ve Hatay'ı da Suriye'ye bıraktı.
- Durumu kabullenmeyen Türkiye, Milletler Cemiyetine başvurdu. Ce-
miyet bölgeyi araştırması için "**Sandler**"i görevlendirdi. Sandler ya-
yımladığı raporunda Hatay'ın Türkiye'ye katılmasını talep etti.
- 1937'de Hatay'a Türk vali atandı.
- 1938'de ise Fransa ile yapılan antlaşma ile "Hatay Bağımsız Cumhu-
riyeti" kuruldu. Bu devletin ilk ve son cumhurbaşkanı "**Tayfur Sök-
men**" olurken ilk başbakanı "**Abdurrahman Melek**" olmuştur.
- Hatay Meclisinin kararıyla Hatay 1939'da (İsmet İnönü Dönemi) ana
vatana katıldı.

143

Mustafa Kemal Adana'da yapmış olduğu bir konuşmasında Hatay için "**40 yıllık Türk yurdu ecnebi eline bırakılamaz.**" demiştir.

A. Devlet Yönetimi

Mustafa Kemal genelge ve kongrelerde:

- Demokratik meşrutiyet,
- Demokratik temsil,
- Hukuki kurallara saygılı olmaya dikkat etmiştir.

Mustafa Kemal'e göre vatandaşlığın tanımı:

- Kalkınma yolunda birlikte ilerleyen,
- Hür bakış açısına sahip olan,
- Çağa uygun davranışlar gösterendir.

NOT

Vatandaşlığın tanımı ilk kez 1924 Anayasası'nda yapılmıştır.

Meslekler	Kadınlar
Belediye Başkanı	● Sadiye Hanım (Artvin'in Yusufeli ilçesinin Ersis (Kılıçkaya) kasabası)
Muhtar	● Gül Esin (Aydın'ın Çine ilçesi Karpuzlu köyü)
Köylü Mebus Kadın	● Satı Kadın (Ankara'nın Kazan ilçesi)
Mühendis	● Sabiha Rifat
İnşaat Mühendisi	● Sabiha Güreymen
Savaş Pilotu	● Sabiha Gökçen
Tiyatrocu	● Afife Jale
Dünya Güzeli	● Keriman Halis Ece
Bir erkek okuluna atanan ilk kadın öğretmen	● Tezer Taşkıran (Ağaoğlu)
Rallici	● Azize Hanım
Millî Sporcu	● Leyla Asım Turgut
Avukat	● Beyhan Hanım
Kadın Doğum Uzmanı	● Pakize İzzet Tarzi
Başbakan	● Tansu Çiller

NOT

1921'de tıp eğitimini tamamlayarak doktorluk mesleğine başlayan ilk kadın **Safiye Ali**'dir.

B. Hukuk

- 1921 Anayasası'nda (Teşkilat-i Esasiye) kişi hak ve ödevlerine yer verilmez.
- Bu anayasa ile egemenlik ilk defa millete verilmiştir. Savaş zamanında yapıldığı için kısa ve öz'dür. Ayrıca tek yumuşak anayasadır.

NOT

1921 Anayasası'nda yapılan ilk değişiklik "**Devletin rejimi Cumhuriyet'tir.**" maddesinin eklenmesidir.

NOT

Mustafa Kemal hukuk alanında yapılacak değişikliklerden 5 Kasım 1925'te Ankara Hukuk Mektebinin açılışında şu sözlerle bahsetmiştir.

"Eski hayat kuralları ve eski hukuk sistemi yerine, yeni hayat kuralları ve hukuk sistemi ele alarak esaslı değişiklikler yapmak üzereyiz."

C. Sosyal Hayat

- İlk nüfus sayımı 1927'de yapıldı.
- **Atatürk nüfusu artırmak için şu çalışmaları yaptırdı;**
 - Doğumu engelleyici ilaç ve araçlar yasaklandı.
 - Çok çocuklu aileler vergiden muaf tutuldu.
 - 6 çocuk ve üzerine bedelsiz tarla verildi.
 - Yurt dışında yaşayan Türklerin geri gelmesi için vize muafiyeti sağlandı.

NOT

Atatürk birçok kez yurt içi gezisi yaptı. Ancak Cumhurbaşkanlığı Dönemi'nde (1923-1938) Hatay'a hiç gidemedi.

D. Mimari

Mimar Kemaleddin	Gazi Eğitim Enstitüsü
Vedat Tek	II. TBMM Binası ve Ankara Palas
Prof. Dr. Emin Halid Onat ve Doç. Dr. Orhan Arda	1953 (Anıtkabir)
Ali Talat Bey	Beşiktaş ve Kuzuncuk İskeleleri

E. Sanat

"Türk milletin tarihî vasıflarından biri de güzel sanatları sevmek ve onda yükselmektir. Bunun içindir ki milletimizin güzel sanatlara sevgisini ve millî birlik duygusunu her türlü vasıta ve tedbirlerle besleyerek inkişaf ettirmek (geliştirmek) millî ülkümüzdür."

Mustafa Kemal Atatürk

1. Resim

- İbrahim Çallı (Zeybekler Tablosu / Hatay'ın Ana Vatan'a Özlemi ve Emirgan)
- Ruhi Arel, Cemal Tollu, Ali Çelebi
- Mehmet Ruhi (Atatürk Köylülerle ve Türk Ordusunun İstanbul'a Girişi)

2. Heykel

- Osmanlı Devleti'nde heykelini yaptıran ilk padişah Sultan Abdülaziz'dir.
- İlk Atatürk Heykeli ise İstanbul Sarayburnu'nda açılmıştır.
- **Heinrich Krippel** Ulus Zafer Anıtı ve Samsun Atatürk Anıtı'nı yapmıştır.
- Nejat Sirel'in yaptığı İzmit Atatürk Heykeli, ilk defa bir Türk sanatçısı tarafından Türkiye'de yapılan ilk heykeldir.
- Kenan Yontuç ise Tekirdağ, Amasya, Çorum ve Edirne'de heykeller yapmıştır.
- Pietro Konanica ise Taksim Cumhuriyet Anıtı'nı yapmıştır.

3. Müzik

Darülelhan: Konservatuvar

Darülbeyazıt: İstanbul Şehir Tiyatrolarına dönüştürülmüştür. 1927'de Muhsin Ertuğrul Türk Tiyatroları genel müdürü olmuştur.

Müzik: Prof. Paul Hindemint'in yazdığı rapor doğrultusunda Musiki Muallim Mektebi açıldı. Daha sonra bu mektep Millî Musiki ve Temsil Akademisine sonra da Ankara Devlet Konservatuvarına dönüşmüştür.

Türk Beşleri:

- Cemal Reşit Rey (10. Yıl Marşı'nın bestecisi)
- Adnan Saygun (Özsoy Operası adıyla ilk operayı açtı.) (Türkiye'nin ilk devlet sanatçısıdır.)
- Necil Kâzım Akses
- Ulvi Cemal Erkin
- Hasan Ferit Alnar

F. Müzecilik

1924	Topkapı Sarayı'nın bir bölümü açıldı.
1925	Ankara Etnografya Müzesi açıldı.
1927	Konya Mevlâna Müzesi açıldı.
1934	Ayasofya, camiden müzeye çevrildi. (2020 yılında tekrar camiye çevrilmiştir.)
1937	İstanbul Resim ve Heykel Müzesi açıldı.

G. Eğitim

Türkiye, eğitim alanında **Fransa**'yı kendine örnek almıştır.

1924	Tevhid-i Tedrisat Kanunu kabul edildi.
1925	Ankara Hukuk Mektebi açıldı.
1925	Medreseler kapatıldı.
1926	Maarif Teşkilatı Hakkındaki Kanun çıkarıldı.
1928	Latin harfleri kabul edildi.
1928	Millet Mektepleri açıldı.
1931	Türk Tarih Kurumu açıldı. İlk başkan Tevfik Bıyıklıoğlu'dur.
1932	Türk Dil Kurumu açıldı. İlk başkanı Sâmih Rifat Yalnızgil'dir.
1932	Halkevleri açıldı.
1933	Prof. Dr. Albert Malche'nin yazdığı rapor doğrultusunda Darülfünun kapatılarak yerine İstanbul Üniversitesi açıldı.
1936	Öğretmen ihtiyacını karşılamak amacıyla Millî Eğitim Bakanı Saffet Arıkan Dönemi'nde " Eğitmen Kursları " açıldı.

NOT

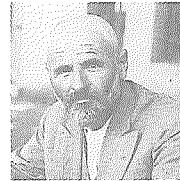
Gazi Üniversitesi resim öğretmeni yetiştirmek amacıyla kurulmuştur.

H. Edebiyat

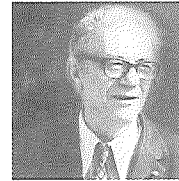
Yakup Kadri Karaosmanoğlu	Kadro dergisi (Türk İnkılabı'nın ideolojisinin sistemleştirilmeye çalışıldığı yayındır.)
Kemal Arıburnu	Atatürk'ten Anılar
Halide Edip Adıvar	Ateşten Gömlek (Millî Mücadele üzerine yazılan ilk romandır.)
Halide Edip Adıvar	Türk'ün Ateşle İmtihanı (Halide Edip Adıvar'ın orduda geçirdiği yılları anlattığı eseridir.)
Falih Rıfı Atay	Zeytindağı ve Çankaya (1961'de yayımladı. Cumhuriyet Dönemi anlatıldı.)
Kâzım Karabekir	İstiklal Harbimiz
Kâzım Karabekir	Şarkılı İbret (Şehit çocuklarına oynattığı müzikal tiyatrodur.)
Samim Kocagöz	Kalpakkıllar
Fahrettin Paşa	Medine Müdafaası (Kendisine ait değildir. Yaşadıklarını anlatan eserdir.)
Kemal Tahir	Yorgun Savaşçı
Ali Fuat Cebesoy	Sınıf Arkadaşım Atatürk
Tarık Buğra	Küçük Ağa ve Osmancık

I. Cumhuriyet Dönemi'nde Bilim

- Astronomi çalışmalarında **Fatin Gökmen** öne çıkmıştır. Kendisi Kandilli Gözlemevinin kurucusudur.
- Matematik alanında **Cahit Arf**, cebirsel denklemler üzerine yoğunlaşırken özel hâller problemini çözmüş ve Hasse Arf Teoremi ile dünyada tanınmıştır.
- **Behram Kurşunoğlu** ise nükleer fizik üzerine, **Orhan Asım Barut**'ta matematik, kuramsal fizik, yüksek enerji ve parçacık fiziği ile ilgili çalışmalar yaparak "Basit Madde Modeli"ni geliştirmiştir.
- **Feza Gürsey** ise fizik konusunda atomların çekirdeğindeki parçacıkların etkileşimini inceleyerek "Lineer Olmayan Sigma Modelleri" adı verilen ikili simetri görüşünü geliştirmiştir.
- Kimya alanında Sedat, Mehmet Arif ve Ali Rıza Bey çalışmalar yaparken tıp alanında **Prof. Dr. Hulusi Behçet** kendi adıyla anılan Behçet hastalığını bulmuştur. **Prof. Dr. Mazhar Osman**'da psikiyatri konusunda kendi ekolünü oluşturmuştur.
- Tarih biliminde ise ömrünü tarih araştırmalarına vakfeden **Halil İnalıc** ön plana çıkmıştır.

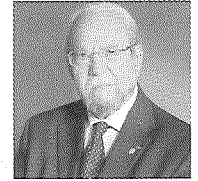
Fatin Gökmen

Cahit Arf

Feza Gürsey

Halil İnalıc

MİLLÎ MÜCADELE DÖNEMİNDE BASIN VE YAYIN HAREKETLERİ

Anadolu Basını

Millî Mücadele Dönemi'nde her türlü imkânsızlık içinde dahi Anadolu basını genel olarak Millî Mücadele'ye destek vermiştir. Gazete ve dergiler bazen ambalaj kâğıtlarına basılırken, bazen boyları küçültülmüş bazen de sayfaları azalmıştır. Malzeme ve eleman yetersizliğinden birkaç ay yayımlanamayanlar da olmuştur. İşgal bölgelerinde yayımlananlar ise baskı ve sansüre maruz kalmıştır.

Mustafa Kemal Atatürk mahallî gazetelerden iki önemli şey istemiştir. **Bunlar:**

1. Halkı birlik hâlinde hareket etmeye teşvik etmeleri,
2. Olayları duyurarak millî şuuru güçlendirmeleridir.

İstanbul Basını

İşgalden sonra İtilaf Devletlerinin baskısı ve Sultan Vahdettin'in 5 Ağustos 1920'de çıkardığı kararname ile sansürü şiddetlendirmesiyle İstanbul gazeteleri 1919-1921 yılları arasında Mustafa Kemal Paşa, Kuvayımillîye, Millî Mücadele ve TBMM ile ilgili konularda yazılar yayımlayamamışlardır.

İstanbul gazetelerinde Millî Mücadele ile ilgili haber verilemeyişi iki temel nedene dayanır:

1. Gazeteler üzerinde şiddetli bir şekilde uygulanan sansür
2. İstanbul'un Anadolu'dan uzak oluşu ve haber alma araç ve imkânlarının bulunmayışı

İrade-i Milliye

Mustafa Kemal Paşa 19 Mayıs 1919'da Sivas Kongresi sona ererken; Millî Mücadele'nin önemini, yapılacak işleri, mevcut durumu önce kendi milletine duyurmak amacıyla İrade-i Milliye gazetesini çıkarmıştır.

İlk sayısı 14 Eylül 1919'da çıkarılan gazetenin yazıları Mustafa Kemal Paşa'nın direktifleri ve yön vermesiyle hazırlanmıştır.

Hâkimiyet-i Milliye

Mustafa Kemal İrade-i Milliye gazetesini Ankara'ya götürmek istemişse de Sivaslılar bunun Millî Mücadele'yi ifade eden bir eser olarak kendilerinde kalmasını isteyince, bu istek kabul edilerek Ankara'da "Hâkimiyet-i Milliye" adıyla yeni bir gazete çıkarılmıştır.

Temsil Heyeti tarafından düzenlenen Hâkimiyet-i Milliye, Anadolu gazeteleri tarafından da kaynak olarak gösterilen bir gazete olmuştur.

Tasvir-i Efkâr

Büyük bir kadroya sahip olan gazete her şeye rağmen Millî Mücadele ile ilgili bilgi vermekten kaçınmamıştır.

Ruşen Eşref (Ünaydın)'i Sivas'a göndermiş ve Millî Mücadele liderleriyle röportajlar yaparak bu yazı ve fotoğrafları Ekim-Kasım 1919'da yayımlamıştır.

Anadolu Ajansı

Mustafa Kemal'in öncülüğünde gazeteci Yunus Nadi ve Halide Edip'in çalışmalarıyla 6 Nisan 1920'de kurulmuştur.

Anadolu Ajansı TBMM'nin açılması ve Millî Hükûmetin kurulmasına kadar geçen sürede özellikle iki önemli noktayı önemsemiştir. **Bunlar:**

1. Türk kamuoyunu yanlış yönlere sürükleyerek, millî birliği tehlikeye düşürmek amacıyla içten ve dıştan yapılmakta olan kışkırtma ve yalanlara karşı milleti uyanık tutmak.
2. Millî kurtuluşu sağlamaya yönelik karar ve girişimleri halka zamanında bildirmek.

Ceride-i Resmîye (Resmî Gazete)

Millî Mücadele başlayıp TBMM ile yeni bir devlet kurulma aşamasında yeni bir sürece girildikten sonra, bir resmî gazeteye ihtiyaç duyulması sonucu Ceride-i Resmîye çıkarılmaya başlanmıştır.

İlk sayısı 7 Şubat 1921'de çıkarılmıştır. Haftada bir çıkarılan bu gazete, TBMM Hükûmetinin yaptığı atamaları, genelgeleri ve kanunları yayımlamıştır.

Gazete 10 Eylül 1923'te "Resmî Ceride" adını almış, 44. sayısından itibaren de "Türkiye Cumhuriyeti Resmî Gazetesidir" başlığı ile çıkmaya devam etmiştir.

İkdam

Uygulanan sansüre rağmen İzmir'in işgalini duyuran ve işgali protesto eden mitingleri yayımlayan İstanbul gazetelerindendir.

Başyazar Yakup Kadri (Karaosmanoğlu) İstanbul'un zor durumunu ve Anadolu'yu yazılarında aksettirmiştir.

Millî Mücadele Yanlısı Diğer Yayın Organları

ALBAYRAK	Doğu Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin yayın organıdır.
HUKUK-U BEŞER	Osman Recep Nevres'in (Hasan Tahsin) başyazarı olduğu gazetedir.
VAKİT	Ahmet Emin Yalman tarafından çıkarılmıştır.
EMEL	Amasya'da çıkarılmıştır.
MARDİN	Yeni Türk harfleriyle basılan ilk gazetedir.
KÜÇÜK MECMUA	Ziya Gökalp tarafından Diyarbakır'da çıkarılmıştır.

AKŞAM	1918'de İstanbul'da yayımlanmaya başlanmıştır.
MİNBER	1918'de Mustafa Kemal ile Ali Fethi Okyar tarafından İstanbul'da çıkarılmıştır.
İSTİKBAL	Faik Ahmet Barutçu çıkarmıştır.
İLERİ	Atatürk'ün isimsiz yazıları yayımlanmıştır.
AHALİ	Samsun'da çıkarılmıştır.
AÇIKSÖZ	Kastamonu'da çıkarılmıştır. İstiklal Marşı'nı yayımlayan ilk gazetedir.
SEBİLÜRREŞAD	Mehmet Âkif'in başyazarı olduğu gazetedir.
YENİGÜN	1918'de İstanbul'da yayımlanmaya başlanmıştır.

Millî Mücadele Karşıtı Yayın Organları

İrşad	Ferda	Güleryüz	Ümit	Aydede
Türkçe İstanbul	Peyam-ı Sabah	Alemdar	Tan	Zafer

Millî Mücadele aleyhinde en sert yazılar ise Ali Kemal'in önderliğinde çıkan **Peyam-ı Sabah** gazetesinde yazılmıştır.

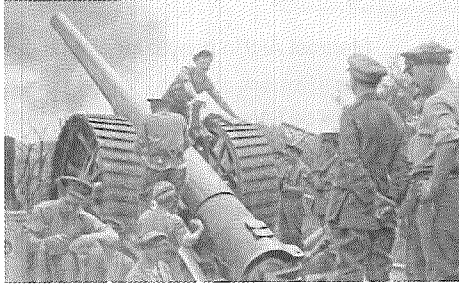
I. ÜNİTE: XX. YÜZYILIN BAŞLARINDA DÜNYA (1918 - 1939)

1. I. DÜNYA SAVAŞI VE SONUÇLARI

a. I. Dünya Savaşı

28 Haziran 1914'te Avusturya - Macaristan'ın Sırbistan'a savaş ilan etmesi ile başlamıştır. Savaşın nedenleri şunlardır;

- Devletler arası sömürgecilik ve pazar arayışı
- Almanya'nın ve İtalya'nın siyasi birliklerini geç tamamlayıp sömürgecilik yarışında İngiltere'ye ve Fransa'ya rakip olması
- Devletler arası silahlanma yarışı

- Fransa ile Almanya arasındaki Alsace - Lorraine (Alsas Loren) Sorunu
- Fransız İhtilali'nden yayılan ulusçuluk akımı
- Balkan topraklarında Rusya ve Avusturya Macaristan İmparatorluğu'nun nüfuzunu artırmak istemesi
- Rusya'nın panslavizm politikası
- Rusya'nın sıcak denizlere inmek istemesi

b. Savaşın Sonuçları

- Avrupa'nın siyasi haritası değişti. Alman, Rus, Osmanlı ve Avusturya - Macaristan imparatorlukları yıkıldı.
- Polonya, Türkiye, SSCB, Ermenistan, Yugoslavya, Çekoslovakya, Avusturya ve Macaristan gibi yeni devletler ortaya çıktı.
- **Milletler Cemiyeti** kuruldu.
- Dünyada milliyetçilik düşüncesi güç kazandı. Yeni millî devletler ortaya çıktı.
- **10 milyona** yakın insan öldü.
- Sömürgecilik isim değiştirerek **manda yönetimi** adıyla daha da yaygınlaştı.
- Savaş sonunda yapılan antlaşmalarda etnik yapıya dikkat edilmediği için **Azınlıklar Sorunu** ortaya çıktı.

c. Paris Barış Konferansı

Barış antlaşmalarının esaslarını belirlemek ve bozulan uluslararası siyasi dengeleri yeniden kurmak amacıyla 32 devletin katılımı ile **18 Ocak 1919**'da Paris'te düzenlendi. Konferansta İngiltere ve Fransa diğer ülkelere göre daha etkili olmuştur. ABD'nin isteği üzerine dünya barışını korumak için Milletler Cemiyeti kurulmuştur. **İstedikini elde eden ABD yalnızlık politikasına geri dönmüştür.** İngiltere ve Fransa Amerika'nın kıtasına geri dönmesiyle Wilson Prensiplerini dikkate almadan kendi çıkarlarına göre hareket etmiştir. Bu konferansta ilk olarak **Almanya ile barış antlaşması imzalanmıştır.**

Monreo Doktrini: 1823 yılında ABD Başkanı **James Monreo** tarafından ortaya konulan ABD'nin dış politika esaslarıdır. Buna göre ABD; Avrupa devletlerinin Amerika kıtasında yeniden sömürgecilik yapımlarına izin vermeyecek, Avrupalı devletler arasında oluşan sorunlara ise karışmayacaktır. ABD'nin bu siyasetine **yalnızlık** (infirad) politikası ismi verilmiştir. ABD bu politikasından ilk defa I. Dünya Savaşı'na dâhil olarak çıkmış ancak savaş sonunda yine bu politika gereği kıtasına geri dönmüştür.

2. SOVYET SOSYALİST CUMHURİYETLER BİRLİĞİ'NİN KURULMASI (SSCB)

a. Çarlık Rusyası'nın Yıkılışı ve Bolşevik İhtilali

I.Dünya Savaşı'nda hayat şartlarının ağırlaşması, yolsuzlukların artması üzerine kadın işçilerin başlattığı grev daha sonra toplumsal bir harekete dönüştü. 1917 Mart'ında yaşanan bu gelişmeler sonucunda zor durumda kalan Çar II. Nikola tahttan çekildiğini açıkladı. **Duma** adı verilen meclis tarafından ise geçici bir hükûmet kuruldu. Ancak sürgündeki lider İlyiç Lenin'in "**Barış, toprak ve ekmek**" vaatleriyle Petersburg'a gelmesiyle Bolşevikler geçici hükûmeti devirerek Ekim 1917'de **Bolşevik İhtilali**'ni gerçekleştirdiler. Bunun üzerine çar yanlılarından oluşan "Beyaz Ordu" yeni yönetime karşı saldırıya geçti. Üç yıl süren iç savaşı Bolşevikler kazandı. Bu iç savaşta 13 milyon insan hayatını kaybederken ülkede kıtlık baş gösterdi. Sosyalizmi uygulamaya başlayan Bolşevikler ilk iş olarak bütün toprakları köylülere dağıttı. Özel bankalar ve işletmeler devletleştirildi. ÇEKA (Sovyet Haber Alma Teşkilatı) ile tüm muhalifler etkisiz hâle getirildi. Bu yapılanlar üretimde düşüşe neden olunca ücretsiz cumartesi çalışmaları ile "**Çalışmaya yiyecek yok.**" prensibi uygulandı. Bunun üzerine Devlet Başkanı Lenin ekonominin güçlenmesi amacıyla **Novaya Ekonomiçeskaya Politika (NEP)** adı verilen yeni ekonomik politikasını ilan etti. Buna göre;

- Tarım ürünlerine el konulmaktan vazgeçildi. Çiftçiye, esnafa ve tüccara kolaylıklar sağlandı.
- Özel mülkiyete dokunulmadı.
- Ticari işletmeler **Nepmen** denen iş adamlarına bırakıldı.
- Para sistemi ve piyasa ekonomisi geri getirildi.
- Büyük işletmeler devlete bırakılmakla birlikte kapitalist işletme tekniklerinden yararlanıldı.

NOT

Komünizm: Özel mülkiyete dayalı kapitalist sistem yerine sınıfsız, ortak mülkiyete ve servetin gereksinimine göre bölüştürülmesine dayalı yaşamı amaçlayan toplumsal, ekonomik ve siyasi bir ideolojidir. Bu fikrin kurucuları Karl Marx ve Friedrich Engels'tir. SSCB, Çin, Küba, Vietnam, Afganistan, Yemen, Doğu Almanya, Yugoslavya, Çekoslovakya ve Arnavutluk gibi devletlerde uygulama alanı bulmuştur.

1923'te ülke federasyona dönüştürülerek SSCB adını aldı. 1924 yılında İlyiç Lenin'in ölmesiyle devlet başkanlığına Joseph Stalin geldi. Stalin, Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nı hazırlayarak Rusya'nın öz kaynaklarıyla büyümesi gerektiğine inandı. Bu planlar temelde "**Az ye, çok çalış**" prensibine dayandırıldı. Bunun için köylünün elindeki küçük toprakları birleştirerek **Kolektifleştirme Politikası** izledi. Özel mülkiyete son verilerek kamu mülkiyeti getirildi. Bütün köylülerin kolhozlara (büyük devlet çiftlikleri) toplanması sağlandı. Köylülerin çok sert muhalefeti ile karşılaşılın bu politika sonucu yaklaşık dört milyon civarında köylü öldü ve tarımsal üretim düştü. Yine bu dönemde eski fabrikalar modernleştirilerek traktör imalatı ve demir - çelik alanlarında yeni fabrikalar kuruldu.

b. Rusların Orta Asya'yı İstilas

XX. yüzyılın başlarından itibaren çarlık yönetiminin baskılarına maruz kalan Türkler ve diğer uluslar 1905 yılında Rusya'ya karşı ayaklandılar. Özellikle Yusuf Akçura ve İsmail Gaspıralı önderliğinde 1905 yılında **Rusya Müslümanları I. Kongresi** düzenlendi. Çalışmalar sonucunda Rus Meclisi Dumaya temsilciler gönderildi. Bu temsilciler arasında yaptığı çalışmalarla ün kazanan **Ufa Müslümanlarının** temsilcisi olarak gönderilen **A. Zeki Velidi Togan** yer aldı. Ancak siyasi ve kültürel hakları verilmeyen Türkler 1916 senesinde Türkistan'da "**Millî İstiklal Ayaklanması**"nı başlattılar. Bu gelişmelerden rahatsız olan Rusya harekete geçerek 1920 yılından itibaren Türk devletleri üzerindeki baskıyı artırdı.

Bağımsız olan Türk devletlerine teker teker son veren Ruslar bölgede asimilasyon politikasını hayata geçirmeye başladı.

Bunun içinde;

- Bölgedeki Türkler **Hristiyanlaştırılmaya** çalışıldı.
- Bölgede **Rus okulları** açıldı. Ancak Türkler bu okullara rağbet etmedi.
- Rus harita ve kitaplarından **Türkistan ismi silindi** ve kullanılması yasaklandı.
- Türkler arasında birlik ve beraberliğin bozulması amacıyla **farklı lehçelerin** kullanılması yaygınlaştırıldı. Türkler arasında **boy** (asabiyet) duygusu ortaya çıkarıldı.
- Tarih kitaplarında Türklerin **millî ruhunu konu alan eserlere yer verilmedi**.
- **Cami ve mescitler** çeşitli bahanelerle yıkıldı. Buraların mal ve mülkleri devletleştirildi.
- Din adamı yetiştiren **medreseler kapatıldı**. Din adamları **sürgün** edildi.
- Yüz binlerce Türk, işçi sıfatıyla Rusya'nın uzak bölgelerine gönderildi.
- **Rus - Kiril** harfleriyle karışık Latin harf sistemine geçilerek Türklerin öz dillerini unutmalarına sebep olundu.

c. Basmacı Hareketi

Baskın yapan, hücum eden manasına gelir. 1918 yılında Rusların Millî Hokand Hükûmetini devirmesiyle ortaya çıkan ve amaçları Türkistan'ı Ruslardan kurtarmak olan hareketin genel ismidir. **Hokand** kentinde başlayan bu hareket zamanla tüm Türkistan'a yayıldı. Bu hareketin parolası "**Çar ve Ruslar defolun, Müslümanlara hürriyet ve Türkistan Türkistanlılarındır.**" olmuştur.

1921 yılında **Enver Paşa**'nın Basmacı Hareketi'ne katılmasıyla mücadeler şiddetlendi. Bu tarihlerde Ruslar da genel bir saldırıya geçince **Korbaşı** adı verilen Basmacı liderleri birbirlerinden ayrıldılar. 1922 yılında Enver Paşa şehit oldu. 1936 yılına kadar süren bu hareket **Basmacı liderlerinin kendi aralarındaki liderlik mücadeleleri**, Ruslar karşısında yeteri kadar **askerî teçhizatın olmaması** gibi nedenlerden dolayı sona erdi. II. Dünya Savaşı'nda ise bölge Türkleri zorla savaş meydanlarında ölüme sürüklenirken aynı zamanda düşmanla iş birliği yaptığı gerekçesiyle de **Kırım, Karayay, Balkar, Ahıska, Çeçen ve İnguş** Türklerini Orta Asya'ya ve Sibiryaya sürgün ettiler.

NOT

Basmacı Hareketi'nin başladığı yıllarda 28 Mayıs 1918'de **Mehmet Emin Resûlzade** Azerbaycan Halk Cumhuriyeti'ni kurmuştur. Türk tarihinin Cumhuriyet rejimi ile yönetilen ilk devleti olan Azerbaycan'ı resmî olarak tanıyan ilk devlet ise Osmanlı Devleti olmuştur.

NOT

Basmacı Hareketi'nden yıllar önce (XVII. yüzyıl) Çarlık Rusyası'nın Kafkasya'yı istilasına karşı ortaya çıkan ve Şeyh Şamil ile özdeşleşen dinî ve millî direnişe Ruslar "**Mürîdizm**", Müslümanlar ise "**Gazavat**" demişlerdir.

NOT

Basmacı Hareketi'ne katılan Başkörtların sembolü **Ahmet Zeki Velidi Togan** 1925'te Türkiye'ye gelmiş, yurt içi ve yurt dışı birçok faaliyette bulunmuş ve İstanbul Üniversitesinde görev yaptığı sırada geçirdiği bir ameliyat sonrası vefat etmiştir.

3. ORTA DOĞU'DA MANDA YÖNETİMLERİNİN KURULMASI

İngiltere ve Fransa San Remo Konferansı'nda Orta Doğu ülkelerini paylaştılar. Buna göre, Fransa, **Suriye** ve **Lübnan**'da; İngiltere ise **Irak**, **Filistin** ve **Ürdün**'de manda yönetimleri kurdu.

A. İngiltere ve Orta Doğu

a. Arabistan Yarımadası

Mekke Emiri Şerif Hüseyin savaş bittikten kısa bir süre sonra kendini Arap ülkelerinin kralı ilan ederken, oğullarını da Ürdün ve Irak'a kral tayin etti. 1924 yılında da halifeliliğini ilan ederek bölgedeki konumunu güçlendirdi. Bunun üzerine Necd Emiri **Abdülaziz İbn-i Suud**, Şerif Hüseyin'e savaş ilan etti. Yapılan mücadeleyi kazanan İbn-i Suud kendini Hicaz ve Necd kralı ilan etti. 1932 yılından itibaren ise **Suudi Arabistan Krallığı** ismini aldı. 1936 yılında **Aramco** adlı şirkete petrol ayrıcalığı vererek bölgesindeki ABD'nin etkisini artırdı.

b. Irak

San Remo Konferansı sonucu İngiltere, Irak'ta kendi politikalarına uygun bir yönetim oluşturmak için Mekke Emiri Şerif Hüseyin'in oğullarından biri olan Faysal'ı, Irak Krallığı'na getirdi. Ancak bu durumu kabul etmeyen Iraklılar bağımsızlık mücadelesine girişti. 1930 senesinde yapılan antlaşma sonucunda Irak bağımsızlığını kazandı ancak İngiltere II. Dünya Savaşı öncesine kadar yönetime kendi adamlarını getirmek suretiyle Irak'taki egemenliğini sürdürdü.

B. Fransa ve Orta Doğu

San Remo Konferansı'yla kendisine Suriye ve Lübnan verilen Fransa 1920 yılında merkezi Şam olmak üzere Lübnan ve Filistin topraklarını da içine alan Suriye Krallığı'nı kurdu. Ancak bu zamanlarda Anadolu'da işgal

ettiği yerlerde tutanamayan Fransa, TBMM ile Ankara Antlaşması'nı imzalayarak güneyden çekildi ve tüm dikkatini Suriye'ye yöneltti. Askerî baskılarla buraları elinde tutamayacağını anlayan Fransa 1926 yılında Lübnan'a, 1930 yılında da Suriye'ye bağımsızlık verdi. Bölgeden ise II. Dünya Savaşı'ndan sonra tamamen çekildi.

4. UZAK DOĞU'DA YENİ BİR GÜÇ: JAPONYA

Japonya 1850'li yıllara kadar derebeylik ile yönetiliyordu ve dış dünya ya da kapalı bir ülke konumundaydı. **Şogun** adı verilen ordu komutanları bu derebeyler arasında en güçlü olanından seçilirdi. 1867 yılında tahta geçen **İmparator Mutsuhito** ülkedeki tüm derebeylikleri kaldırarak merkezî bir devlet kurdu. Aydınların da desteğiyle Batı tarzı yenilikler içeren **'Meiji Restorasyonu'** diye adlandırılan reform sürecini başlattı. Bu süreçte Meiji **"Güçlü ordusu olan zengin bir ülke"** hedefiyle;

- Batı tarzı bir hükümet kurdu. Prusya - Alman tarzında bir anayasa yaptı.
- Avrupa'ya öğrenciler gönderdi. 1871'de ilk gazete yayımlandı.
- İlköğretim kadın - erkek herkese zorunlu hâle geldi.
- Kılık - Kıyafet İnkılabı'nı gerçekleştirerek gelenekselleşen Japon giyim tarzını tasfiye etti.
- Çağdaş bir bankacılık sistemini kurdu.
- İngiltere donanmasını örnek alarak Japon donanmasını kurdu.
- Dışarıdan modern silahlar getirtti. Ordunun modernize edilmesi için de Prusya'dan uzmanlar getirtti.
- Ağır sanayi, demir - çelik ve gemi yapımcılığını geliştirdi.
- Geleneksel Japon takvimi **Şinto** yerine **miladi takvime** geçildi.

5. 1929 DÜNYA EKONOMİK KRİZİ

Nedenleri

- I. Dünya Savaşı'nın getirdiği ekonomik zorluklar
- ABD'nin savaş sırasında devletlere verdiği kredileri geri alamaması
- ABD ekonomisinin 200 holding tarafından idare edilmesi
- I. Dünya Savaşı'ndan sonra oluşan iyimser havanın ABD Borsasını suni (yapay) olarak yükseltmesi
- İngiltere'nin para birimi poundun aşırı değer kazanması, bunun da ihracatta düşüşe yol açması
- Almanya'nın savaş tazminatını ödemek için karşılıksız para basması, bunun da aşırı enflasyona (hiperenflasyon) neden olması
- ABD yönetiminin krizin çıkmasını engelleyici tedbirler almaması

154

NOT

1920'lerde ABD'de üretim ve istihdamın yükselmesi ile insanlar kendilerini daha zengin hissetmişlerdir. O yüzden bu yıllara ABD'de "**Kükreyen Yirmiler**" denilmiştir.

3 Ekim 1929 yılında ABD Borsasında yer alan şirketlerin hisse senetlerinin düşmesiyle başladı. 24 Ekim **1929** Perşembe günü ise borsa dibe vurdu. Tarihe "**Kara Perşembe**" olarak geçecek bu olay **sonucunda**;

- 4,2 milyar dolar ABD Borsasında yok oldu.
- Çok sayıda banka batarken, binlerce insanın mal varlığı yok oldu.
- Ülkelerde açlık ve kıtlık başladı. İnsanlar takas usulü ticarete geri döndü.
- İnsanların ruh sağlıkları bozuldu.
- Dünyadaki inşaat ve madencilik faaliyetleri durdu.

- Dünya genelinde 50 milyona yakın insan işsiz kaldı.
- Dünya ticaret hacmi %65 oranında azaldı.

NOT

1929 Ekonomik Krizi'nden sonra 1932 yılından sonra ABD'de yapılan başkanlık seçimlerini Roosevelt kazandı. Roosevelt insanların satın alma güçlerinin düşmesi ve talebin yetersiz olması nedeni ile "**New Deal**" (Yeni Antlaşma) olarak bilinen ekonomik politikaları hayata geçirdi.

Bu kriz en çok sanayileşmiş toplumları vururken, **Sovyet Rusya** komünizmden dolayı bu krizden en az etkilenen devletlerden biri olmuştur. Türkiye ise bu krize karşı şu önlemleri almıştır;

- Devlet korumacı - iktisatçı politikalara yönelmiştir.
- İthalatta kısıtlamalar uygulanırken, gümrük vergileri yükseltilmiştir.
- Ülkede yerli malı kullanılması için devlet tarafından propagandalar yapılmıştır.
- Millî İktisat ve Tasarruf Cemiyeti kurulmuştur.
- "**Malımı sattığım devletten mal alırım.**" prensibi hayata geçirilmiştir. (Kliring Sistemi)

6. İKİ SAVAŞ ARASINDA AVRUPA

a. Barışın Sürekliliğini Sağlama Çabaları

I. Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle barış çabaları ABD önderliğinde başlatıldı. 32 devletin katılımı ile toplanan **Paris Barış Konferansı**'nda uluslararası bir teşkilatın kurulması kabul edildi. Bunun üzerine **10 Ocak 1920** tarihinde merkezi **Cenevre** olmak üzere **Milletler Cemiyeti** kuruldu.

Uluslararası barışı korumak amacıyla bir araya gelen Almanya, İtalya, İngiltere, Belçika, Polonya, Fransa ve Çekoslovakya arasında ise 1925 yılında **Locarno Antlaşması** imzalandı. Böylece Almanya uluslararası iş birliğine tekrar dâhil oldu. Bu antlaşmadan kısa bir süre sonra ise Almanya Milletler Cemiyetine de üye oldu. Barışın sürmesi yolundaki çabaların en önemlilerinden birisi de 1928 yılında **Paris**'te ABD, İngiltere, Fransa, İtalya, Japonya, Çekoslovakya, Belçika, Almanya ve Polonya tarafından imzalanan **Briand-Kellogg Paktı** oldu. Bu pakta aynı yıl **SSCB** ve **Türkiye** de dâhil oldu. Buna göre **savunmaya dayanmayan savaş, kanun dışı sayılmıştır**.

NOT

İki savaş arası dünyada (1918 - 1939) kübizmin kurucularından Pablo Picasso 1937 yılında Alman Hava Kuvvetlerinin İspanya'nın Guernica kasabasını bombalamasını anlattığı "**Guernica**" resmiyle ünlenmiştir.

7. İKİ SAVAŞ ARASINDA DÜNYA

I. Dünya Savaşı'ndan sonra siyasi, ekonomik, kültürel, teknolojik ve bilimsel birçok gelişme yaşandı. **Bu gelişmeleri şöyle sıralayabiliriz;**

- Sanayide kullanılan **petrol** ve **elektrik** evlere girdi.
- C vitamini keşfedildi.
- Elektron mikroskobu bulundu.
- DDT adıyla ilk kez böcek ilaçları kullanıldı.
- Kanadalı bilim insanları pankreas özütünden insülin elde ettiler.
- Taşıt üretimi arttı. Uluslararası yolcu uçakları faaliyete geçti.
- Şehircilik ve mimari gelişti. Mimari bir akım olan **Bauhaus** şehir planlamasında öne çıktı.

- ABD'de "**Empire State Building**" yapıldı ve gökdelen sayısında artışlar yaşandı.
- **Radyo** kullanımı yaygınlaştı. Radyonun kullanılmasıyla "**Konuşan Basın**" denilen dönem başladı.
- Çizgi film endüstrisi oluştu. Sinema sektörü gelişti.
- Albert Einstein **İzafiyet Teorisi** ile bilim dünyasında çığır açtı.
- Bazı hastalıkların tedavisi için aşılar ve ilaçlar bulundu. Organ nakline başlandı. Tüberküloz tedavisi için **BCG** aşısı bulundu.
- **Alexander Fleming penisilini** keşfetti.
- Psikoloji önem kazandı. "**Varoluşçuluk**" ve "**Fenomenoloji**" gibi yeni akımlar ortaya çıktı.
- Tarih yazıcılığı değişti. Gelenekselleşen tarih yerine yerel, sosyal, ekonomik ve medeniyet konuları ön plana çıktı.
- 1929 yılında iki savaş arası Avrupa ve dünyayı özetleyen **John Steinbeck**'in "**Gazap Üzümleri**" adlı eseri büyük ilgi gördü.
- Salvador Dali'nin öncülüğünde "**Sürrealizm**" (Gerçeküstücülük) ve "**Ekspresyonizm**" (Dışa vurumculuk) akımları ortaya çıktı.
- ABD'de başlayan "**Caz**" tüm Avrupa ülkelerinde yayıldı.

NOT

"**Şarlo**" karakteriyle şöhret olan **Charlie Chaplin** 1930'lu yıllarda "Moden Zamanlar ve Büyük Diktatör" adlı filmlerde rol aldı.

II. ÜNİTE: II. DÜNYA SAVAŞI (1939 - 1945)

SAVAŞ ÖNCESİNDEKİ GELİŞMELER

Totaliter Rejimlerin Kuruluşu

1. İtalya'da Faşizm

I. Dünya Savaşı'ndan umduğunu bulamayan İtalya'nın ekonomisi de felce uğramıştı. Özellikle asker kaçakları, aydınların maddi ve manevi beklentileri, işsizlik iç politikadaki istikrarı bozdu. Bu durum Benito Mussolini'nin liderliğini yaptığı Faşist Partinin işine yaradı. Zamanla taraftar sayısında artış yaşanan bu parti 1919 yılında yapılan seçimlerde meclise giremedi. 1922 yılında ülke genelinde yapılan işçi grevlerine destek veren bu partinin sempatanları yani "**Kara Gömlekçiler**" Napoli'den Roma'ya yürüyüş gerçekleştirdiler. Ülkede bir darbe olabileceğini düşünen mevcut hükümet istifa etti ve başbakanlığa Mussolini getirildi. 1924 yılından itibaren bu seferde Mussolini'ye karşı muhalefet arttı. Bunun üzerine Mussolini mevcut anayasayı kaldırarak yeni bir anayasa ilan etti. Ceza Kanunu'nda değişiklik yaparak kendi partisi haricindeki diğer partileri kapattı. Böylece İtalya'da diktatörlük dönemi de başlamış oldu. İtalya'nın uzun zamandan beri gerçekleştirmek istediği sömürgecilik emelleri, Mussolini ile birlikte "**Roma İmparatorluğu'nun yeniden kuruluşu**" adı verilen millî bir ideal hâline geldi. İtalya'nın bu dış politikası rahatsızlığa sebep oldu. İlk problem Yugoslavya ile yaşandı. "**Serbest Şehir**" olarak bağımsızlık statüsüne kavuşturulan **Fiume**, Mussolini'nin Yugoslavya'ya baskısı sonucunda 1924'te **İtalya**'ya katıldı.

Milletlerarası bir komisyonda görevli İtalya temsilcisinin Yunanistan'da öldürülmesi üzerine İtalya, Yunanistan'a ait **Korfu Adası**'nı işgal etti.

1924 yılı sonunda İtalya, Arnavutluk'taki bir iç meseleyi fırsat bilerek ekonomik ve siyasi desteği ile **Arnavutluk**'u nüfuzu altına aldı.

Ayrıca 1931'de Japonya'nın Mançurya'ya saldırması, Almanya'nın Versay şartlarından kurtulma girişimlerine İngiltere ve Fransa'nın tepkisiz kalması İtalya'yı **Habeşistan**'ın işgali konusunda harekete geçirdi. İtalya'nın 1934'te başlattığı Habeşistan saldırısı 1936'da işgalle sonuçlandı. İtalya'nın **Habeşistan**'a saldırısı ile Almanya, **Locarno Antlaşması**'nı feshetti. Avrupa'daki mevcut durum bozuldu.

Mussolini "**Sürekli barış ne mümkün ne de faydalıdır. Sadece savaş insan enerjisini en yüksek gerilimde tutar.**" diyerek dış politikasını ne üzerine kuracağını da göstermiştir.

2. Almanya'da Nazizm

I. Dünya Savaşı'ndan sonra Alman İmparatorluğu yıkıldı ve yerine Cumhuriyet ilan edildi. Ancak Versay Antlaşması'nın imzalanmasıyla Almanya'da iç istikrarsızlıklar arttı. Bunun üzerine "**Weimar Anayasası**" yürürlüğe konularak demokrasiye geçildi ve partiler kuruldu. Bu partilerden bir olan Nazi Partisi 1924 yılındaki seçimler sonucunda parlamentoya girdi. 1932 seçimlerinde ise en güçlü parti olarak çıktı. 1933 yılında Hitler, başbakan oldu ve meclisten dört yıllığına olağanüstü yetkiler alarak diktatörlüğünü ilan etti. **Gestapo** adı verilen gizli bir örgüt kurarak muhalefet ve toplum üzerinde baskı kurdu. Sanatçılar ve bilim insanlarına yasaklar getirildi. Kütüphanelerdeki kitaplara "**okunur ya da okunmaz**" ibaresi konuldu. Nazi ideolojisiyle uyuşmayan her şey ders kitaplarında çıkarıldı. Naziler bu rejime "**Halk Toplumu**" dediler. Hitler ile birlikte Alman dış politikası yeniden şekillendi. Bu politikanın ilk hedefi Versay Antlaşması'nın maddelerinden kurtulmaktı. İkinci hedefi Almanya dışında **Almanların yaşadıkları toprakları almak ve topraklarını sınır tanımadan genişletmekti.**

NOT

Almanya'da 10 - 13 Kasım 1938'de yaşanan "**Kristal Gece**" ile Yahudi karşıtlığı farklı bir boyut kazanmıştır.

1 Mart 1935'te Versay Antlaşması'yla Fransa'ya bırakılan **Saar Bölgesi**, halk oylaması sonucunda Alman yönetimine geçti. Versay'ın getirdiği askeri kısıtlamalardan kurtulmak isteyen Almanya, gizlice silahlanmaya başlayarak **Ekim 1933'te Silahsızlanma Konferansı ve Milletler Cemiyetinden çekildi**. 1934'ten itibaren kara, deniz ve hava kuvvetlerini güçlendirme çalışmalarını başlattı. Modern silah, araç ve gereç yapımına önem vererek asker sayısını **300 bine** çıkardı. Daha sonra da askerliği zorunlu hâle getirip asker sayısını **550 bine** çıkardı.

Versay Barış Antlaşması'nı tamamen ortadan kaldırmaya kararlı olan Almanya, 7 Mart 1936'da, askerden arındırılan **Ren Bölgesi**'ne asker gönderdi. Fransa bu durumu kabul etmek zorunda kaldı. Almanya, **13 Mart 1938'de de Avusturya** ile birleştiğini ilan ederek burayı ilhak etti.

Çekoslovakya'nın **Südetler Bölgesi**'nde 3,5 milyon Alman yaşamaktaydı. Burayı ilhak etmek isteyen Hitler'in Nazilerin çıkardıkları karışıklıklardan yararlanmak istemesi, iki ülke ilişkilerini bir bunalıma dönüştürdü. Hitler, 28 Mayıs 1938'de **Çekoslovakya'yı** işgal etme kararı aldı. Ara buluculuk faaliyetlerinin sonuç vermemesi Avrupa'da genel bir savaş ihtimalini ortaya çıkardı. İngiltere'nin önerisi üzerine Almanya, Fransa, İtalya ve İngiltere arasında 29 Eylül'de **Münih Konferansı** toplandı. Bu konferansta **Südet**, Almanya'ya verilirken, Çekoslovakya toprakları İngiltere ve Fransa'nın garantisi altına alındı. Münih Konferansı'na davet edilmeyen ve Çekoslovakya ile ilgili kararlarda kendisine danışılmayan **SSCB**, Batılı devletlerden uzaklaşıp **Almanya'ya** yakınlığı.

Münih Konferansı'nın ardından 2 Ekim'de Polonya, Çekoslovakya'nın **Teschen Bölgesi**'ni işgal etti.

Hitler "Nasyonal - Sosyalist akım onu bugünkü dar yurdundan çıkarıp yeni topraklara doğru yürütmek cesaretini göstermek zorundadır." diyerek dış politika hedeflerini ortaya koydu.

3. İspanya'da Franco Dönemi

İspanya'da 1923'te askeri darbe yapılarak yönetim ele geçirildi. 1936 yılında İspanya iç savaşı başladı. "**Cumhuriyetçiler**" ile "**Milliyetçiler**" arasında süren üç yıllık savaşı Almanya ve İtalya'nın desteklediği **General Franco** kazandı.

4. Japonya

Japonya, 1920'li ve 1930'lu yıllarda Uzak Doğu'nun en güçlü devleti oldu. Japonya, 1931'de **Mançurya'yı** işgal ederek Çin'e yöneldi. Asya'daki faaliyetlerinde serbest kalmak amacıyla, 1933'de **Milletler Cemiyetinden**; 1934'te **Washington Antlaşması**'ndan çekildi. Aynı zamanda 1934'te, "**Asya, Asyalılarındır.**" diyerek Batılıların Çin'le olan münasebetlerini kesmelerini istedi. Japonya'nın yayılmacı politikası, Uzak Doğu'da güçler dengesini bozdu. Bu bölgede çıkarları olan İngiltere ve ABD gibi devletler, önce Japonya'nın bu tutumuna tepkisiz kaldı. Ancak Japonya'nın 1937'de Çin'e saldırması üzerine bu devletler Çin'e yardıma başladı. 1938'de **Japonya Doğu ve Orta Çin'in** topraklarını ele geçirdi. Batılıların Doğu Asya'dan atılmasını öngören "**Yeni Düzen**"i ilan etti. Japonya'nın emperyalist tutumu nedeniyle Uzak Doğu, II. Dünya Savaşı'nın cephelerinden biri oldu.

II. Dünya Savaşının Nedenleri

- Versay Antlaşması'nın koşullarının Almanya'ya ağır gelmesi
- Rusya'nın Brest Litovsk Antlaşması ile kaybettiği toprakları geri almak istemesi
- Rusya'nın komünizm ideolojisinin dünya devrimi ile gerçekleşeceğine inanması
- İtalya'nın Avrupa siyasetinde etkinliğini artırmak istemesi ve I. Dünya Savaşı'ndan istediklerini alamaması
- Almanya ve İtalya'da Nazizm ve faşizm gibi totaliter rejim ve liderlerin başa geçmesi

- Japonya'nın Uzak Doğu ve Pasifik'te İngiltere ile ABD'nin baskısında olması
- Fransa'nın Almanya ile yaşadığı problemlerden dolayı güvenlik endişesi yaşamaması
- 1929 Dünya Ekonomik Krizi'nin yarattığı ekonomik ve sosyal sorunlar

SAVAŞ YILI: 1939

Münih Konferansı'yla Çekoslovakya'dan **Südet Bölgesi**'ni alan Almanya, **15 Mart 1939**'da **Prag**'a girerek **Çekoslovakya**'yı işgal etti. Tamamı Almanlardan oluşmayan Çekoslovakya'nın işgaliyle, "**Hayat Sahası**" politikası uygulamaya konuldu. Hitler **Memel**'i de **Litvanya**'dan istedi ve imzalanan bir antlaşma ile **Memel** Alman yönetimine geçti.

Almanya'nın işgallerinden cesaret alan **İtalya**, 7 Nisan'da, 1926'dan beri nüfuzu altında olan **Arnavutluk**'u işgal etti. Bu işgal Almanya tarafından desteklenirken İngiltere ve Fransa tarafından sert tepkiyle karşılandı. Alman ve İtalyan ittifakı 22 Mayıs'ta "**Çelik Pakt**" ile pekiştirildi.

Almanya'nın ticari bir antlaşmayla **Romanya**'yı da nüfuzu altına alması, İngiltere'nin yatıştırma politikasından vazgeçmesinde etkili oldu. Almanya, Versay'la serbest şehir statüsüne geçirilen **Danzig**'i **Polonya**'dan istedi. Bu istek kabul edilmeyince Almanya Polonya'yı işgal etmeye karar verdi. Ancak İtalya'nın 1942 yılı sonuna kadar savaşa girmeyeceğini bildirmesi üzerine Almanya **SSCB**'ye yaklaştı. 23 Ağustos'ta "**SSCB - Almanya Saldırmazlık Paktı**" imzalandı. Almanya'nın 1 Eylül'de **Polonya**'ya saldırması üzerine İngiltere ve Fransa 3 Eylül'de Almanya'ya savaş açtı.

II. Dünya Savaşı'nın başlamasından sonra **SSCB**'nin de katılımıyla Polonya'nın işgali hız kazandı. Daha sonra **SSCB**, **Estonya**, **Letonya** ve **Litvanya**'yı işgal etti. **Finlandiya** bütün çabalarına rağmen bazı sınır bölgelerini **SSCB**'ye vermek zorunda kaldı. (1940)

A. SAVAŞ YILLARI

3 Eylül'de Almanya'ya karşı savaş ilan eden Fransa ve İngiltere hemen savaşa girebilecek güçte değildi. Bu yüzden Mihver Devletler savaşın ilk üç yılı içerisinde Müttefiklere karşı üstünlük sağladı. Savaş, **Avrupa**, **Pasifik** ve **Kuzey Afrika** olmak üzere üç cephede cereyan etti.

1. Avrupa'da Savaş

İngiltere ve Fransa, Alman ekonomisini zayıflatarak savaşın süresini kısaltmak istedi. Bu iki devlet, İsveç'ten Norveç yoluyla Almanya'ya gelen kömür cevherinin gelişini durdurmak için Norveç kıyılarını mayınladı. Bunun üzerine Fransa'ya saldırıyı planlayan Almanya, **Danimarka** ile **Norveç**'i ele geçirdi. 10 Mayıs 1940'ta **Hollanda** ve **Belçika**'yı kısa sürede ele geçirdi. Ardından Almanya **Fransa'nın kendileri için oluşturduğu savunma hat-tını (Maginot Hattı) aşarak Fransa'yı ele geçirdi**. 22 Haziran'da Almanya ile Fransa ateşkes kararı aldı. Yapılan antlaşma ile Fransa topraklarının büyük bir bölümünü işgal eden Almanya, kalan bölümde de kendi kontrolünde **Vichy Hükümetini** kurdu. Ağustos sonlarında Hitler, İngiltere'ye karşı hava saldırısı (**Kartal Hücumu**) başlattıysa da başarılı olamadı. Hitler, hava ve deniz kuvvetleri açısından üstün olan İngiltere'ye karşı başarı kazanmanın zor olduğunu anladı. Hayat sahası için gerekli zenginlikleri doğuda aramaya karar vererek **SSCB**'yi hedef aldı. Aynı zamanda **SSCB**'nin Alman hayat sahası içindeki Balkanlar ve Boğazlara doğru genişlemesi ve silahlanması, Almanya'nın çıkarlarına uygun değildi. Finlandiya'nın işgalinde **SSCB** ordusunun zorlanması Hitler'i saldırı için cesaretlendirdi.

Almanya, **SSCB** işgalinden önce Balkanlar'a yönelerek Romanya ve Bulgaristan ile ittifak antlaşmaları yaptı. Kısa sürede **Yugoslavya** ve **Yunanistan**'ı ele geçirdi. Daha sonra 22 Haziran 1941'de **SSCB**'ye saldırarak "**Barbarossa Harekâtı**"nı başlattı. Bu harekâtlar 6 ay içinde **SSCB**'yi teslim almak isteyen Almanya, iklim şartlarından dolayı hedefine ulaşamadı. Buna karşılık iklime alışık Ruslar, Alman hatlarının en ileri birliklerini durdurarak sınırlı da olsa onları geriletti.

Almanya, 1942 ilkbaharında ikinci saldırıya geçti ise de Moskova düşmedi. Aynı zamanda Almanya güneye doğru yöneldi. Amacı **Kafkaslar üzerinden İran'a geçerek petrol kaynaklarını ele geçirmek, Batılıların İran yolu ile SSCB'ye yardımını engellemek ve Hindistan'a ulaşarak Japonya ile birleşmekti.** Alman ordusu Mayıs ayında **Kırım**'ı alarak Kafkaslara girdi ve "**Maikop Petroller Bölgesi**" düştü. Böylece SSCB'nin kömür ve elektrik kaynaklarının yarısı ele geçirildi. SSCB'nin orduları **Stalingrad**'a çekildi. 22 Ağustos'ta **Stalingrad**'da başlayan ve üç ay süren mücadele, Almanların yenilgisiyle sonuçlandı. Bu yenilgi Mihver Devletler için bir dönüm noktası oldu.

2. Kuzey Afrika'da Savaş

1940'ta Fransa savaş dışı kalırken **İtalya**'nın savaşa girmesi Akdeniz ve Doğu Afrika'da İngiltere'yi zor durumda bıraktı. Savaşın ilk haftalarında İtalya, **Cebelitarık, Malta, İskenderiye ve Süveyş**'i; İngiltere ise **Rodos**'u ve İtalya'nın **endüstri bölgelerini** bombaladı.

Akdeniz'e kesin hâkim olmak isteyen İtalyanlar bu kolay başarıdan sonra İngilizleri tüm Afrika'dan çıkarabileceklerini düşünüp **Süveyş Harekâtı**'na karar verdiler. 1940 Eylül'ünde İtalyanlar, Trablusgarp üzerinden saldırıya geçerek bir haftada 150 km batısına kadar geldiler. Bu noktada karşı saldırıya geçen İngilizler, beş gün içinde İtalyanlar'ı Mısır'dan çıkardığı gibi Mart 1941'de İtalyan işgalinde olan Bingazi'yi de ele geçirdiler.

İtalya, **31 Mart 1941**'de Almanya'nın müdahalesi ile Kuzey Afrika'da yeni bir harekât başlattı. Almanya, bu harekâta büyük önem veriyordu. Plana göre İtalya güneyden; **Almanya Kafkaslar ve İran üzerinden Mısır'a gelip Orta Doğu Bölgesi**'ni kısaç içine alacaktı. **Japonya'nın, Birmanya ve Hindistan üzerinden İran'a gelmesiyle savaş sona erecekti.** Bu yüzden Almanya, bu harekâta hem kara hem de hava kuvvetleri ile destek verdi.

Bingazi, Derne, Tobruk ve Sallum ortak Almanya - İtalya saldırısı ile İngiltere'den alındı. Bu durum üzerine İngilizler karşı saldırıya geçerek Alman - İtalyan kuvvetlerini Mısır ve Libya'dan attıkları gibi Bingazi'ye kadar ilerleyişini de sürdürdü. Bu harekâtlarla **İngiltere** İtalya'nın sömürgelerini elinden alırken **Kuzey Afrika'nın büyük bir bölümünü ele geçirdi. 1943 Mayıs'ına gelindiğinde tüm Alman ve İtalyan birlikleri teslim oldu.** Müttefikler 250.000 kadar Mihver askerini tutsak aldılar. Bundan sonra müttefikler Avrupa'ya yöneldi.

3. Asya ve Pasifik'te Savaş

a. Savaş Öncesi ABD

II. Dünya Savaşı çıktığı zaman Amerikan kamuoyu, Hitler'in diktatör (totaliter) rejimi, saldırgan politikası, Yahudilere olan tutumu, demokratik rejimlere karşı bakışı ve antlaşmaları çiğnemesi sebebiyle Almanya'ya karşıydı. Ancak tarafsızlık politikası gereği ABD Başkanı Roosevelt, savaş sırasında bir demec vererek Amerikan halkından düşüncelerinde bile tarafsız kalmalarını istedi. Alman ilerleyişi durdurulamayınca 1940'ta İngiltere'ye para ve silah yardımı yaptı. 1941'de Amerika "**Ödünç Verme ve Kiralama Yasası**"nı çıkardı. Buna göre, her ülke yiyecek ve savaş malzemesini dâhil her türlü yardımı "**bedeli savaş sonunda ödenmek şartıyla**" alabilecekti.

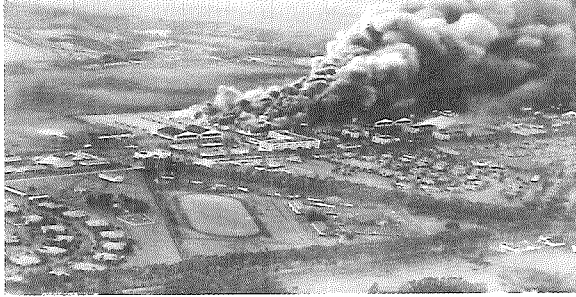
14 Ağustos 1941'de **ABD ve İngiltere** bir araya gelerek **Atlantik Bildirisi**'ni yayımladı. Buna göre;

- Savaştan sonra toprak kazanılmayacak
- Uluslar kendi geleceklerini kendileri saptayacaklar
- İlgili halkın onayı alınmadan toprak değişikliği yapılmayacak
- Temel ham maddelerden eşit biçimde faydalanılacak
- İnsanlar korku ve açlıktan kurtarılacak
- Açık denizlerde ticaret serbestliği gerçekleştirilecek

- Mihver Devletler silahlardan arındırılacak ve savaştan sonra topyekün silahsızlanmaya gidilecek
- Uluslararası iş birliği gerçekleştirilip geliştirilecek.

b. Pearl Harlboun Baskını ve ABD'nin Savaşa Girişi

Japonya, I. Dünya Savaşı'ndan sonra Pasifik Bölgesi'nde ABD ve İngiltere'nin baskısı altında kalmıştı. Japon yöneticiler II. Dünya Savaşı ile bu baskıdan kurtulmak istedi. İlk adım olarak da **Hainan Adası'nı** ele geçirdi. 1940'ta da Fransa, Almanya'ya yenilince Almanya'nın Vichy Hükümetine baskısı sonucu Japonya, Fransa'ya ait **Çinhindi**'nden stratejik üsler aldı.

Roosevelt, Japonya'ya petrol ambargosu koyarak Japon ekonomisini yıprattı. Bu meseleyi diplomatik yollarla çözemeyen Japonya, 7 Aralık 1941'de ABD'nin Pasifik üstünlüğünü simgeleyen **Hawaii** takımadalarından **Honolulu**'daki deniz ve hava üssü **Pearl Harlboun**'a saldırdı. Kısa sürede ABD'nin Pasifik donanmasıyla hava filosunun büyük bölümü etkisiz hâle getirildi. Bu saldırı üzerine **ABD savaşa girmiş oldu**. Ancak Japonya'nın ABD'nin Hawaii'deki petrol depolarını vurmaması ve askerî açıdan önemli bir üssü işgal etmemesi, harekâtın stratejik açıdan başarılı olmasını engelledi.

c. Pasifik Savaşları

1942'ye gelindiğinde Almanya Avrupa'da; Japonya Uzak Doğu'da üstünlüğü elinde tutmaktaydı. Japonya, Pearl Harlboun saldırısından sonra güneye doğru yöneldi. ABD'nin **Manila**; İngiltere'nin ise **Singapur** ve **Hong Kong**'ta üslerini ele geçirdi. Nisan 1942'de Japonya, **Avustralya**'da **durduruldu**. Mayıs'ta Amerikan ve Japon filoları **Mercan Denizi**'nde karşılaştı ve Japonya burada yenildi. Savaş sırasında ABD donanmasının toparlandığını gören Japonya, vakit kaybetmeden ABD'nin **"Midway Üssü"**ne saldırı planladı. 4 Haziran'da gerçekleştirilen Japonya'nın Midway saldırısı, başarısızlıkla sonuçlandı. Bu gelişme Pasifik'teki savaşın seyrini etkileyecek bir dönüm noktası oldu.

B. BARIŞA DOĞRU

1. Avrupa'da Savaşın Sona Ermesi

14 - 24 Ocak 1943'te **Roosevelt** ve **Churchill**, **Kazablanka Konferansı**'nda aldıkları kararla **"Mihver Devletlerin kayıtsız şartsız teslim alınması"** için harekete geçtiler.

İtalya'yı Kuzey Afrika'dan atan Müttefikler Avrupa'ya yöneldi. Saldırı için en uygun yer İtalya idi. İngiltere ve ABD'nin bu harekâtı Stalingrad ölçüsünde bir başarı olmamakla beraber **Mihver Devletlerin Avrupa'daki yenilmezliği sona erdi**. Müttefikler ancak Haziran 1944'te Roma'ya girip 1945 yılının başında Kuzey İtalya'yı ele geçirebildi.

6 Haziran 1944'te Alman işgali altındaki Fransa'ya İngiliz ve ABD birlikleri **Normandiya** kıyılarından girmeye başladılar. Almanların çok iyi tahkim ettikleri için hiç beklemedikleri Normandiya'dan Müttefik donanması büyük bir çıkartma yaptı. Müttefik birlikleri büyük kayıplara rağmen başarılı oldu ve Fransa'nın güneyinden gelen birliklerle birleşerek 26 Ağustos'ta **Paris'e** ulaştı.

II. Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru gelecekteki barışın esaslarını saptamak amacıyla **Roosevelt, Churchill ve Stalin** arasında 4 - 11 Şubat 1945'te **Yalta Konferansı** yapıldı. Bu konferansta alınan kararlar şunlardır:

- Almanya için dört ayrı müttefik işgal bölgesi oluşturulmasına ve Almanya'nın askerî ve endüstriyel kapasitesinin yok edilmesine
- Polonya'da seçimlerin özgürce yapılmasına ve savaş suçlularının yargılanmasına
- Sovyet Rusya lehine Boğazlar konusunda birtakım değişiklikler yapılmasına
- Birleşmiş Milletlere üye olmak isteyen devletlerin 1 Mart 1945'e kadar Mihver Devletlerine savaş ilan etmesine ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyine üye olanların veto haklarının kabul edilmesine karar verildi.

Churchill, Balkanlar'daki İngiliz etkisinin sona ermesinden, savaş sonunda ABD'nin Avrupa'dan çekilmesinden sonra güçlü bir SSCB ile tek başına kalmaktan çekiniyordu. Bu nedenle, Fransa'nın da Almanya ve Avusturya'nın işgaline katılmasını sağladı. SSCB, Doğu Avrupa'dan ordularını çekmek ve serbest seçimlerin yapılmasını sağlamak için söz verdi. Ancak çekilmenin şartları ile Polonya'nın gelecekteki sınırları konusunda açıklık getirmedi. Almanya'dan tazminat almayı da garantileyen SSCB, Japonya'ya karşı savaşa girmesine karşılık kurulacak **Birleşmiş Milletlerde üç sandalye (Sovyetler Birliği, Belarus ve Ukrayna)** aldı. **Böylece SSCB konferanstan en kârlı çıkan devlet oldu.** Konferansta SSCB'nin Japonya'ya karşı savaşa girmesi karara bağlandı.

Daha sonra gerçekleşen **San Francisco Konferansı** sırasında 7 Mayıs 1945'te Almanya kayıtsız şartsız teslim olmuş ve Avrupa'da savaş sona ermişti.

Potsdam Konferansı'nda, Almanya'nın savaştan çekilmesi üzerine yaşanan sorunları görüşmek ve barış düzenini tesis etmek amacıyla SSCB, İngiltere ve ABD arasında yapılmıştır. Bu konferansta alınan kararlar ise şunlardır:

- Almanya'nın dört işgal bölgesine ayrılarak İngiltere, Fransa, SSCB ve ABD yönetimlerine bırakılmasına ve Almanya'ya ekonomik ve askerî alanda sınırlamalar getirilmesine
- Müttefik devletlerin elinde olan tüm Nazi liderlerinin bir Uluslararası Savaş Suçları Mahkemesinde yargılanmasına
- Avusturya'nın dört işgal bölgesine ayrılmasına
- İtalya ile yapılacak olan barışa öncelik verilmesine ve barış hükümlerinin mümkün olduğunca yumuşak tutulmasına
- Fransa'nın Alcase Lorraine'i Çekoslovakya'nın **"Südet Bölgesi"**ni geri almasına karar verildi.

2. Pasifik'te Savaşın Sona Ermesi

6 Ağustos'ta **Hiroşima**'ya atılan ilk atom bombası ile **70.000** kişi, 9 Ağustos'ta **Nagazaki**'ye atılan ikinci bomba ile **80.000 kişi** öldü. ABD'nin Hiroşima üzerine atom bombası kullanmasının ardından SSCB, 8 Ağustos'ta Japonya'ya savaş ilan etti ve **Mançurya**'yı ve **38. Enlem**'in kuzeyindeki **Kore topraklarını** işgale başladı. Japonya, Nagazaki'nin bombalanması üzerine barış istemişti. **Japonya 14 Ağustos'ta kayıtsız şartsız teslim oldu.** 2 Eylül 1945'te ateşkes antlaşması imzalandı ve **II. Dünya Savaşı sona erdi.**

C. SAVAŞIN ETKİLERİ

a. Siyasi Sonuçlar

II. Dünya Savaşı'nın Müttefikler tarafından kazanılması ile **faşizm** ve **Nazizm** gibi akımlar **tasfiye edildi**. Asya, Afrika ve Orta Doğu'da yaşayan halklar, II. Dünya Savaşı'nda, emperyalist devletlerin zayıflığını görerek bu devletlere karşı mücadeleye başladı. 1942'de **Hindistan**, **Endonezya** gibi ülkelerde millî kurtuluş hareketleri oluştu.

Savaşın mağlup devletleri **İtalya** ve **Almanya'nın toprakları işgal edildi**. Müttefik ordularının denetimi altında başkentleri Berlin ve Viyana da dâhil olmak üzere, Almanya ve Avusturya toprakları **dört işgal bölgesine ayrıldı**. **Savaşın diğer mağlup devletleri Japonya, ABD orduları tarafından işgal edildi**. Avrupa kıtasının yarısına hâkim olan **SSCB, savaş sonunda büyük bir güç hâline geldi**.

II. Dünya Savaşı'ndan en az etkilenen ABD, atom bombasına sahip olmakla önemli bir avantaj elde etti. **Birleşmiş Milletlerin New York'u, Uluslararası Para Fonunun (IMF) Washington'u** merkez olarak seçmesi ABD'nin gücünü artırdı.

II. Dünya Savaşı sırasında dünya barışını sağlamak amacıyla **ABD** ve **İngiltere**, **Atlantik Bildirisi**'ni yayımlayarak **Birleşmiş Milletler Teşkilatı**'nın temelini attı. **Şubat 1945'te Yalta Konferansı'nda ABD, İngiltere ve SSCB, Mart 1945'e kadar Mihver Devletlere savaş ilan eden devletlerin Birleşmiş Milletlere üye olarak kabul edilmesine karar verdi**. Aynı yıl Birleşmiş Milletleri resmen kurmak için **San Francisco Konferansı** toplandı. Bu konferans'ta **ABD, SSCB, İngiltere, Çin** ve daha sonra **Fransa'nın** katılımıyla oluşan büyük devletler teşkilatı üzerinde kesin üstünlük kurmak ve bunu antlaşmaya eklemek istedi. Konferans sonunda Birleşmiş Milletler Antlaşması kabul edilerek Birleşmiş Milletler Teşkilatı kuruldu ve **Milletler Cemiyeti 19 Nisan 1946'da yetkilerini bu teşkilata devretti**.

NOT

Birleşmiş Milletler fikrini ilk olarak ortaya atan Türk - İslam filozofu Farabi'dir. Birleşmiş Milletler kavramını ilk kez kullanan ise ABD Başkanı Franklin D. Roosevelt'tir.

b. Ekonomik, Askerî ve Teknolojik Gelişmeler ve Sonuçları

Washington'da, 45 ülkenin imzasıyla **Uluslararası Para Fonu (IMF)** kuruldu. Ayrıca **Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası** oluşturularak üye devletlerin yeniden yapılanma ve kalkınma çabalarına maddi destek sağlanması amaçlandı.

II. Dünya Savaşı sırasında **ENİAC** ve **MARK 1** adında ilk bilgisayarlar üretilirken askerî teknolojiye de büyük gelişmeler yaşanmıştır. Hücumbotlar, cep denizaltıları V1 ve V2 adındaki baristik füzeler, Leopard, Panther, Tiger gibi etkili tanklar, avcı uçakları, B-17 ve B-29 bombardıman uçağı, radar sistemleri, atom bombası bu gelişmelere örnektir.

c. Toplumsal Sonuçlar

Hava saldırıları, karne uygulaması, işgal edilen ülkelerin talan edilmesi, sivil esirlerin öldürülmesi, **verem**, **tifüs** gibi hastalıkların yayılması ayrıca Nazilerin üstün ırk yaratma gayesiyle engellileri, Yahudileri, Romanları, Sintileri, ten rengi farklı olanları toplama kamplarında yok etmeleri neticesinde **60 milyona** yakın kişi hayatını kaybetti. Bunlardan yaklaşık **21 milyonu SSCB vatandaşı**, 13,5 milyonu Çinli, 7 milyonu Alman'dı.

İnsan Hakları İhlalleri

Kasım 1945'ten Ekim 1946'ya kadar **Nürnberg**'de, uluslararası bir mahkeme tarafından suçlu görülen Nazi Alman yöneticileri, Nazi Partisi siyasi liderleri ve diğer suçlular da mahkeme karşısına çıkarılarak yargılandı. II. Dünya Savaşı'nda yaşananlardan dolayı **"Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılmasına İlişkin Sözleşme"** 9 Aralık 1948'de **Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda** kabul edildi.

Savaş sırasında işlenen insanlık suçları “soykırım” olarak adlandırıldı. Bu kapsama giren suçlar ve suçluların cezalandırılması ile ilgili kararlar alındı. **10 Aralık 1948**’de Birleşmiş Milletler Teşkilatı, “**İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi**”ni kabul etti.

NOT

ABD Başkanı Franklin D. Roosevelt kendi çabaları ile çıkarılan bu bildiri için “**Tüm insanlığın Magna Carta’sı**” sözünü kullanmıştır.

D. SAVAŞ YILLARINDA TÜRKİYE

1. II. Dünya Savaşı’nda Türk Dış Politikası

İngiltere, Türkiye’nin kendi yanında savaşa katılması durumunda her türlü yardımı yapmaya hazır olduğunu belirtti. Yunanistan’ın Almanlar tarafından işgali ve Bulgaristan’ın Mihver Devletler safında savaşa girmesi savaşı, Türkiye sınırına kadar dayandırdı.

NOT

Türkiye, Almanların II. Dünya Savaşı’nda Bulgaristan’a yerleşmesi üzerine Almanya ile saldırmazlık antlaşması imzaladı. Daha sonra Almanların SSCB’ye saldırmasıyla Türkiye “**Polonya Sendromu**”ndan kurtulmuş oldu.

NOT

Polonya Sendromu; II. Dünya Savaşı’nda Polonya’nın hem Rusya hem de Almanya tarafından işgal edilmesi ihtimaline karşı duyduğu endişe için yapılan tanımlamadır. Türkiye de Almanların Türkiye sınırına 60 km yaklaşması üzerine bu sendromu yaşamıştır.

Bu gelişmelerden sonra Almanya, Türkiye ile İngiltere’nin yakınlaşmasını önlemeye çalıştı. 18 Haziran 1941’de **Almanya** ile **Türkiye** arasında bir “**Saldırmazlık Pakti**” imzalandı. 22 Haziran’da Alman ordularının SSCB üzerine saldırıya geçmesiyle Türkiye üzerindeki baskı azaldı.

Almanların Kasım 1942’de Stalingrad yenilgisinden sonra Müttefiklerin Türkiye üzerindeki beklentilerinin artmasıyla İngiltere ve Türkiye **30 Ocak 1943’te Adana Konferansı**’nda bir araya geldi. Yapılan görüşmelerde, Türkiye’nin savaşa katılmak için hazırlıksız olduğu ve özellikle SSCB’nin savaştan galip çıkması hâlinde duyduğu ciddi endişeler dile getirildi. Bunun üzerine İngiltere ve Türkiye Dışişleri bakanları 5 - 6 Kasım tarihlerinde **Kahire**’de bir araya geldi. Türkiye Müttefiklerin savaşa girmesi konusundaki tekliflerini reddederek savaşı dışı kalmayı sürdürdü.

Müttefiklerin isteği üzerine Türkiye’yi savaşa katılma konusunda ikna etmek isteyen **Roosevelt** ve **Churchill**, **İnönü**’yü **Kahire**’ye davet etti. Böylelikle 4 - 6 Aralık’ta gerçekleşen Kahire görüşmelerinde İnönü, Türkiye’nin ihtiyacı olan silah ve malzemenin sağlanması şartıyla savaşa katılmayı ilke olarak kabul etti. Ancak 1944 yılı başlarında Türk ve İngiliz askerî yetkililerinin Türkiye’nin ihtiyaçlarının tespiti konusundaki çalışmaları sonuca ulaşmamıştır.

NOT

II. Dünya Savaşı sırasında Türkiye’nin savaşa girmesini isteyen Müttefik Devletler Moskova, I. ve II. Kahire, Tahran ve Adana Görüşmeleri’nde kendi aralarında veya Türk heyetleri ile bir araya gelmişlerdir. Ayrıca Türkiye de II. Dünya Savaşı sırasında Refik Saydam (1939 - 1942) ve Şükrü Saracoğlu (1942 - 1946) başbakanlık yapmışlardır.

Türkiye 23 Şubat 1945’te savaşı sonrası düzenin oluşturulacağı San Francisco Konferansı’na katılabilmek ve Yalta Konferansı kararları uyarınca Birleşmiş Milletler Teşkilatının asil üyeleri arasında yer alabilmek için Almanya’ya savaşı açtı.

2. II. Dünya Savaşı'nın Türkiye'ye Etkileri

Türkiye II. Dünya Savaşı'na fiilen katılmamasına rağmen, savaşın getirdiği ağır ekonomik şartları tümüyle yaşadı.

Savaş yıllarında Türkiye'de izlenen ekonomik politika, büyümeyi ve gelişmeyi hızlandırmak amacından ziyade **mal darlığını hafifletmek, fiyat artışlarını frenlemek, karaborsa ile mücadele etmek ve sosyal adaleti sağlamak** gibi hedeflere yönelmiştir. Bu malların yüksek kâr elde edilerek satılması mevcut hükümetleri bazı kararlar almak zorunda bıraktı. Yersiz fiyat yükselmelerine engel olmak amacıyla fiyatları yükseltilecek maddelere **"narh koyma"** bu kararlardan bir tanesiydi. 18 Ocak 1940'ta çıkan ve 1942'de değişikliğe uğrayan **"Millî Korunma Kanunu"** alınan tedbirlerin dayanak noktası oldu. Bu kanun ile üretim, dağıtım ve tüketim ilişkileri tümüyle devlet kontrolü altına alındı. Millî Korunma Kanunu'nun 6. maddesine dayanarak **Petrol Ofisi, Et ve Balık Kurumu** gibi bazı kurumlar oluşturuldu.

1942'de büyük kentlerde **karne uygulamasına** geçildi. **Ticaret Ofisi** ve **İaşe Müsteşarlığı** gibi yeni kurumlar oluşturuldu. Her ülkede savaş zamanlarında az çok görülen karaborsa ve fiyat artışları kent nüfusunu etkiledi. Aşırı ve vergilendirilemeyen kazançlar ile yüksek enflasyon da dikkate alınarak **Varlık Vergisi** ve **Toprak Mahsulleri Vergisi** olmak üzere iki **olağanüstü vergi** uygulaması getirildi.

Varlık Vergisi Kanunu, 11 Kasım 1942'de kabul edildi. Verginin amacı **savaşı fırsata dönüştüren işletmelerin haksız kazançlarının önüne geçmektir**. Fakat varlık vergisi uygulamada sermaye sahibi bazı gayrimüslim yurttaşların aleyhine birtakım sonuçlar doğurdu. Yurt içinde ve yurt dışında tartışmalara yol açan vergi uygulaması **15 Mart 1944'te** kaldırıldı. Varlık vergisi alınmayan çiftçilerden de 1944'te aynı olarak alınan **Toprak Mahsulleri vergisi** de 1946'da kaldırıldı.

Türkiye'de yaşanan ekonomik sıkıntılar sonucunda 1940 ve 1945 yıllarında nüfus artışında azalma görüldü. Ayrıca **"II. Beş Yıllık Sanayi Planı"** ise **uygulanamadı**.

Bu dönemde savaş şartlarına rağmen devlet harcamalarının bir kısmı eğitim ve kültüre ayrıldı. Bir yandan **ilkokul yapımına** hız verilirken diğer taraftan 1940'ta çıkarılan bir kanunla köylülerin kendi yörelerinde ve pratik bilgilerle eğitilmesini öngören **Köy Enstitüleri** kuruldu.

Şiirde **serbest nazımı savunan Orhan Veli Kanık, Oktay Rifat Horozcu, Melih Cevdet Anday**'ın öncülüğünü yaptığı **"Garip Akımı"** bu dönemde ortaya çıktı. **Peyami Safa, Ahmet Hamdi Tanpınar, Bedri Rahmi Eyüboğlu, Behçet Necatigil ve Sait Faik Abasıyanık** bu dönemin önemli şair ve yazarlarındandır.

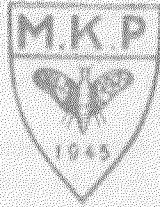
Ankara Radyosu deneme yayınlarından sonra 1943'te sürekli yayına geçti. Bu dönemde halk müziği derleme çalışmalarının dinleyenlere sunulduğu **"Yurttan Sesler"** programları yapıldı. **Sadettin Kaynak** başta olmak üzere bazı bestekârlar ise halk türküsü tarzında şarkılar bestelediler. **Safiye Ayla, Müzeyyen Senar, Hamiyet Yüceses, Perihan Altındağ Sözeri** gibi dönemin önemli sanatçıları radyo programları ve taş plaklarla kendilerini halka tanıttılar.

II. Dünya Savaşı'ndan sonra dünyada bir kere daha güçler dengesi değişti.

NURİ DEMİRAĞ

1886 - 1957 yılları arasında yaşayan Nuri Demirağ;

- 1922'de ilk Türk sigara kâğıdını (Türk Zaferi) üretti.
- Ankara'nın doğusuna ilk demir yolunu yaptı.
- Bursa'da Sümerbankın Merinos fabrikasını kurdu.
- İzmit'te selüloz fabrikasını kurdu.
- Seri üretim olarak 1936'da ilk Türk uçağını (N.U.D) yaptı.
- Karabük'te demir ve çelik fabrikasını kurdu.
- İlk yerli paraşütü yaptı.
- Sivasta çimento fabrikası kurdu.
- Çok partili rejimdeki ilk muhalefet partisi olan "Millî Kalkınma Partisi"ni kurdu.
- Pilot yetiştirmek amacıyla Divriği'de "Gök Okulu"nu kurdu.
- 1954'de Demokrat Partiden Sivas milletvekili olarak Büyük Millet Meclisine girdi.

VECİHİ HÜRKUŞ

1896 - 1969 yılları arasında yaşayan askerî pilot, uçak imalatçısı ve uçak mühendisidir. Yaptığı çalışmalar ise şunlardır:

- I.Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı'nda "Astsubay Pilot" olarak görev aldı.
- 1932'de Türkiye'nin ilk sivil uçuş okulunu (Vecihi Sivil Uçak Okulu) İstanbul Kadıköy'de açtı.
- Tayyare Onarım ve Türk Motor Anonim Şirketinde (TOMTAŞ) şef pilot olarak görev yaptı.
- K-6, V-14 ve V-15 adında uçaklar üretti.
- Türkiye'nin ilk sivil hava yolu şirketi olan "Hürkuş Hava Yolları"nı kurdu.

III. ÜNİTE: SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİ (1947 –1961)

Dünya tekrar iki kutba ayrılarak uzun yıllar her alanda birbirlerine üstünlük sağlamak isteyen **SSCB** ile **ABD** arasında yaşanacak **Soğuk Savaş Dönemi**'ne girdi. Bu sürecin içinde yer almak istemeyen ve bağımsızlığını yeni kazanan devletler ise "Üçüncü Dünya" ülkeleri olarak "**Bağılantısızlar**" adı verilen bir blokta yer almayı tercih ettiler.

A. BLOKLARIN KURULUŞU

1. Doğu Bloku'nun Kurulması

SSCB savaş sonunda işgal ettiği bölgelerden çekilmeyerek kendi rejimini yaymaya başladı. Özellikle Bulgaristan, Polonya, Çekoslovakya, Macaristan ve Romanya'da muhaliflerin tasfiye edilmesini sağlayarak kendine yakın uydu devletler kurdu. Savaş sırasında işgal ettiği Berlin'den ise diğer işgal eden devletler olan İngiltere, Fransa ve ABD'nin baskılarına rağmen çıkmadı. Bu da "**Berlin Buhranı**"nın çıkmasına neden oldu. Berlin aylarca SSCB tarafından abluka altına alındı. Bunun üzerine işgalci devletler ise işgal ettikleri bölgeleri birleştirerek **Federal Alman Cumhuriyeti**'ni kurdu. SSCB ise bu gelişmeler üzerine kendi işgal bölgelerinde kendine bağlı **Demokratik Alman Cumhuriyeti**'ni kurdu. Çok sayıda kişinin Federal Almanya tarafına geçmesi üzerine SSCB tarafından **Berlin Duvarı** inşa edildi ve böylece gerginlik sona erdirildi.

a. Doğu Bloku İçerisindeki Gelişmeler

Sovyet Rusya'nın destek verdiği **Mao Zedong** 1949 yılında **Çin Halk Cumhuriyeti**'ni kurdu.

Kore ise Yalta Konferansı'nda alınan bir kararla **38. Enlem** sınır olmak kaydıyla Güney ve Kuzey olarak ikiye ayrıldı. 1948'de ABD destekli Güney Kore'de cumhuriyet, SSCB destekli Kuzey Kore'de ise komünist rejim kuruldu.

Küba'da ise **Fidel Castro**, Batista'ya karşı verdiği uzun mücadelelerden sonra kendi hükümetini kurdu. Ancak ABD, Fidel Castro hükümetini desteklemedi.

Sovyet Modeline Göre Ekonomik ve Sosyal Düzenin Kurulması

SSCB, Yugoslavya, Romanya, Macaristan, Polonya, Bulgaristan, Çekoslovakya, Fransa ve İtalya komünist partilerin liderleriyle iş birliği yaparak 1947'de **Cominform**'u (Kominform) kurdular.

Yine komünist ülkeler 1949 yılında ekonomik iş birliği ve dayanışma amacıyla **COMECON**'u (Komekon) kurdular. Bu kuruluşu **SSCB, Romanya, Macaristan, Polonya, Bulgaristan, Çekoslovakya** öncülük ederken daha sonra **Arnavutluk, Demokratik Almanya, Moğolistan** ve **Küba**'da katıldı. 1949 yılında ise NATO'nun askerî etkinliklerini artırması sonucu 1955'te **SSCB, Arnavutluk, Romanya, Macaristan, Polonya, Bulgaristan, Çekoslovakya** ve **Demokratik Almanya** tarafından **Varşova Paktı** kuruldu.

b. Sosyalist Bloкта Sarsıntılar

● SSCB - Yugoslavya İlişkileri

Moskova'nın tam denetimine girmek istemeyen Yugoslavya **Tito**'nun önderliğinde SSCB'ye karşı çıkmaya başladı. Bunun üzerine Yugoslavya 1948 yılında Cominform'dan çıkartıldı.

● SSCB - Macaristan İlişkileri

Ekonomik sıkıntılar yaşayan Macar işçileri 1953'te **İmre Nagi** önderliğinde ayaklandılar. Mecbur kalan SSCB, İmre Nagi'yi ülkenin başbakanı olarak atadı. SSCB, İmre Nagi'yi başbakan yapmasına rağmen ayaklanmayı durduramayınca **Budapeşte**'yi işgal etti.

● SSCB - Çekoslovakya İlişkileri

1967'de **Aleksander Dubcek** liderliğinde "insancıl komünizm" hareketi başladı. Bu hareketin amacı, **komünist sistemin baskıcı değil insan haklarını esas alarak uygulanmasıydı**. Bu hareketi çıkarlarına aykırı bulan SSCB, 1968 yılında Çekoslovakya'yı işgal ederek "insancıl komünizm" hareketine son verdi.

2. Batı Bloku'nun Kurulması

a. Truman Doktrini (1947)

ABD Başkanı **Harry Truman** SSCB'nin yayılmacı politikasına karşı ortaya konulan ABD dış politikasında değişiklik yapmıştır. Buna göre, Truman, **dünyanın iki bloka ayrıldığını, SSCB - ABD mücadelesinin başladığını, Avrupa'da eskiden etkin bir devlet olan İngiltere'nin yerini ABD'ye bıraktığını** söylemiştir.

b. Marshall Planı (1948)

II. Dünya Savaşı'ndan zarar gören ve SSCB tehditlerine maruz kalan 16 Avrupa devletine yapılan "**Dış Yardım Kanunu**"nun bilinen ismidir. Bu yardımları alan ülkeler arasında **Türkiye ve Yunanistan** da bulunmaktadır. Marshall Planı doğrultusunda **16 Avrupa ülkesi** kendi aralarında "**Avrupa Ekonomik ve İş Birliği Antlaşması**"nı imzalamıştır.

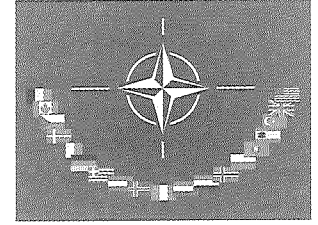

NOT

ABD'nin Marshall Planı'nı uygulamaya koymasının ardından SSCB'nin COMECON ülkelerine ekonomik yardımda bulunmasını öngören "Molotof Planı" uygulamaya konmuştur.

c. NATO'nun Kuruluşu (1949)

SSCB'nin Avrupa'da yayılmacı politikasına karşı **İngiltere, Fransa, Hollanda, Belçika ve Lüksemburg** bir araya gelerek "**Batı Avrupa Birliği**"ni kurdular. Ancak SSCB'ye güçleri yetmeyen bu devletler ABD'nin bu savunma paktını desteklemesini istediler. Bunun üzerine **ABD, İngiltere, Fransa, Belçika, Hollanda, Lüksemburg, Danimarka, İzlanda, Norveç, Portekiz, Kanada ve İtalya** bir araya gelerek **Kuzey Atlantik Savunma Örgütünü (NATO)** kurdular. Kuruluş **Türkiye ve Yunanistan 1952** senesinde üye olmuşlardır.

d. Avrupa Konseyinin Kuruluşu (1949)

İngiltere, Fransa, Belçika, Hollanda, Lüksemburg, Danimarka, Norveç, İsveç, İrlanda ve İtalya tarafından **5 Mayıs 1949'da** kurulmuştur. Konseyin amacı, üye ülkeler arasında başta ekonomi olmak üzere insan hakları, hukuk, medya, sağlık, eğitim, kültür, spor ve benzeri birçok konuda iş birliği yapmaktır. Konseye **Türkiye** de 1949'da üye olmuştur.

e. Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) (1951)

Avrupa ülkeleri arasında birlik oluşturulmasını amaçlayan bu girişim Fransız Dışişleri Bakanı **Schuman** tarafından 1950'de ortaya atıldı. Schuman Fransız ve Alman kömür - çelik üretimini denetleyecek bir örgütün kurulmasını istedi. Bunun üzerine **Almanya, Fransa, Belçika, Hollanda, İtalya ve Federal Almanya** bir araya gelerek 1951'de **Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğunu** kurdular. Girişimin başarıya ulaşmasıyla daha geniş bir ekonomik birleşmeyi hedefleyen Avrupa ülkeleri bu sefer de **1957** yılında yaptıkları **Roma Antlaşması** ile de **Avrupa Ekonomik Topluluğunu** kurdular.

B. PAYLAŞILAMAYAN ORTA DOĞU

1. İsrail'in Kuruluşu (1948)

Filistin Sorunu, İngiltere Dışişleri Bakanı **Balfour**'un 2 Kasım 1917'de Siyonist Federasyonu başkanına gönderdiği mektupla Filistin'de bir Yahudi devletin kurulduğunu kabul etmesi ve bölgeye Yahudi göçüne izin veren tarihî "**Balfour Deklarasyonu**" ile başladı. Bu tarihten sonra Filistin'e yüz binlerce Yahudi göç etti. II. Dünya Savaşı'ndan sonra bu sorun 1947 yılında Birleşmiş Milletlere götürüldü.

NOT

Bu süreçte İngiltere, Birleşmiş Milletlerden Filistin Özel Komitesi oluşturulmasını ve konu ile ilgili rapor hazırlanmasını istedi. Bunun üzerine komite çoğunluk ve azınlık planı olmak üzere iki seçenek ortaya koydu. **Çoğunluk Planı**'na göre Filistin Devleti; Yahudi ve Arap Devleti olarak ekonomik bağlarla birbirine bağlı iki devlet olacaktır. **Azınlık Planı**'na göre ise Kudüs merkezli Filistin Federal Devleti kurulacaktır.

Birleşmiş Milletler ise yaptığı toplantı sonrasında Filistin topraklarında iki devletli bir yapının oluşturulmasını ve Kudüs'ün de tarafsız bir şehir olması kararını verdi. İngiltere'nin 1948'de Filistin üzerindeki mandasını kaldırmasıyla Yahudiler **İsrail Devleti**'nin kurulduğunu ilan ettiler. Bu devleti ilk tanıyan devlet ise **ABD** oldu.

NOT

İsrail Devleti'ni ilk tanıyan devlet ABD, ilk tanıyan Müslüman ülke Türkiye, ilk tanıyan Arap devleti ise Mısır olmuştur. İsrail Devleti'nin 15 Mayıs 1948'de ABD ve SSCB tarafından resmî olarak tanınmasına Filistinliler "Felaket Günü" anlamına gelen "El Nakba" adını vermişlerdir.

2. Eisenhower Doktrini

Mısır Devlet Başkanı **Nasır**'ın Süveyş Kanalı'nı millileştirdiğini açıklamasıyla **Süveyş Krizi** ortaya çıktı. Bölgenin SSCB'nin kontrolüne girmesini istemeyen ABD Başkanı Eisenhower **5 Ocak 1957** yılında Amerikan Kongresi'nde tarihe "**Eisenhower Doktrini**" diye geçecek olan isteklerini kabul ettirdi. Buna göre, doktrinin amacı; Orta Doğu ülkelerine **ekonomik** ve **askerî yardım yapmak**, olası bir saldırı (SSCB) ihtimaline karşı **ABD askerlerini bölgeye göndermek**. Bu doktrini kabul eden ve yararlanan ülkeler ise **Türkiye, Lübnan, Afganistan, Irak, Mısır, Tunus, Fas, Pakistan** ve **İsrail** olurken, **Suudi Arabistan, Mısır, Suriye, Ürdün** ise doktrine tepki gösterdi.

C. UZAK DOĞU'DA ÇATIŞMA

1. Uzak Doğu'da Hâkimiyet Mücadeleleri

a. Kore Savaşı (1950 - 1953)

II. Dünya Savaşı'nın sonucunda **38. Enlem** sınır kabul edilerek kuzeyde SSCB kontrolünde **Kore Halk Cumhuriyeti**, Moskova'nın talimatıyla Güney Kore'ye saldırdı. Bunun üzerine ABD, Birleşmiş Milletlerin yardımıyla askerî bir kuvvet hazırlayıp bölgeye gönderdi. Türkiye de bölgeye barış gücü adı altında **Tuğgeneral Tahsin Yazıcı** önderliğinde **5090** kişiyle katıldı. (Şimal Yıldızları) Türkiye'nin Kore Savaşı'na katılma sebepleri şunlardır:

- Truman ve Marshall yardımlarını yapan ABD ile ilişkileri sekteye uğratmamak
- Türkiye'nin SSCB tehditi karşısında güvenlik sorununu çözmek için NATO'ya dâhil olmak istemesi
- ABD'nin Senatör Cain (Keyn) aracılığıyla Türkiye'yi savaşa davet etmesi

- Türkiye ile ABD arasında savunma ve güvenliğe yönelik iş birliğinin geliştirilmesi

Türkiye bu savaştan **741 şehit vererek ve 2147 gazi** ile çıkmıştır. **Türkiye'nin barışa yönelik bu hareketi ABD tarafından büyük bir memnuniyetle karşılanmış ve Türkiye'nin NATO'ya girişi hızlanmıştır.**

Türkiye'nin NATO'ya girmesinin gerekçeleri ise şunlardır:

- SSCB tehditi karşısında güvenlik sorununu çözmek
- Çağın gerisinde kalan ordusunu modernize etmek ve demokratik yapının gelişip yerleşmesi için ekonomik gelişmişliği sağlamak

ABD'nin ise Türkiye'yi NATO'ya kabul etmesinin gerekçelerinden bazıları ise şunlardır:

- ABD'nin Türkiye'de SSCB'ye karşı üs talep etmesi
- Türkiye'nin Orta Doğu ve petrol noktalarına yakın olması
- SSCB'nin komünizmi Yunanistan ve Türkiye'ye yayabileceği endişesi
- Türkiye'nin Kore Savaşı'na vermiş olduğu katkı

Türkiye'nin NATO'ya girmesiyle yapılan askerî yatırımlar ve oluşumlardan bazıları şunlardır:

- Türkiye'ye verilen silah ve teçhizatların kullanımlarının öğrenilmesi amacıyla askerî uzmanlar gönderildi.
- Türkiye'ye gelen bu uzmanlar askerî okullarda ve akademilerde görev alarak Türk askerî eğitim sistemini şekillendirmeye başladı.
- Adana İncirlik Hava Üssü, İzmir NATO Güney Komutanlığı, Çiğli, Trabzon, Diyarbakır, Gölbaşı, Samsun ve Karamürsel'de askerî üsler inşa edildi.

ABD'nin Türkiye'ye bu yardımları yapmasının nedenlerinden bazıları ise şunlardır:

- SSCB saldırılarına karşı duracak tampon bir ülkeyi desteklemek
- Türkiye'nin Bağılantısızlar Hareketi'ne katılmasını engellemek
- Türkiye'de kurulan ABD üslerinin devamlılığını sağlamak ve üsleri korumak
- ABD'nin yürüttüğü çevreleme politikasında Türkiye'ye duyduğu ihtiyaç

NOT

ABD ve Batı'nın Sovyetler Birliği'nin kendi sınırları içinde kalmasını ve yayılmasını engellemesine yönelik giriştiği faaliyetlere genel anlamda "Çevreleme Politikası" adı verilir.

b. SEATO'nun Kuruluşu (1954)

ABD Uzak Doğu'da etkinliğini artırabilmek amacıyla **Tayland, Filipinler, Pakistan, ABD, Fransa, İngiltere, Yeni Zelanda, Avustralya** ile birlikte **Güney Doğu Asya Antlaşma Teşkilatını (SEATO)** kurdu.

D. ASYA VE AFRİKA'NIN KURTULUŞU

1. Hindistan ve Pakistan'ın Kurulması ve Güney Asya'daki Diğer Gelişmeler

XIX. yüzyıldan beri İngiltere'nin sömürgesinde olan Hindistan'daki ilk bağımsızlık ayaklanmaları 1917'de **Mahatma Gandhi**'nin önderliğinde başladı. Bu durum Hindistan'daki Müslümanları da cesaretlendirdi ve 23 Mart 1940'ta toplanan "**Müslümanlar Birliği Cemiyeti Kongresi**" sonucunda

Muhammed Ali Cinnah'ın önderliğinde Hindistan'dan ayrı **Pakistan** Devleti'nin kurulması kararı alındı. Bunun üzerine İngiltere 1946'da Hint Yarımadası'nda Hindistan ve Pakistan adıyla yeni iki dominyon devlet kurulduğunu açıkladı. 1947 yılında da İngilizlerin bölgeden askerlerini çekmesiyle Hint Yarımadası'nda bağımsız **Hindistan** ve **Pakistan** devletleri kuruldu.

NOT

Güney Afrika Cumhuriyeti'nde ise özgürlük savaşçısı anlamına gelen "Madiba" lakaplı Nelson Mandela siyahi halka yapılan ırkçılığa karşı mücadele etmiştir. 1994 seçimlerini kazanan Mandela ülkesinin ilk siyahi cumhurbaşkanı olmuştur.

Bölge ülkeleri Soğuk Savaş Dönemi'nde **ekonomik** ve **ticari** alanda iş birliği yapmak için **ASEAN**'ı (**Güneydoğu Asya Milletleri Birliği**) kurdular. 1967 yılında kurulan bu teşkilatın kurucu üyeleri; **Filipinler, Tayland, Malezya, Endonezya** ve **Singapur**'dur.

2. Fransa'nın Cezayir'i İşgali

Osmanlı egemenliğinde "dayı"lar tarafından yönetilen Cezayir 1830'da Fransa tarafından işgal edildi. 1871'de Cezayirli Muhammed el-Mukrani önderliğinde Fransız yönetimine karşı ayaklanmalarına rağmen isyanları kanuni bir şekilde bastırıldı. 1931'de ise Abdülhamit bin Badis önderliğinde Cezayirli Müslüman Âlimler Cemiyeti kuruldu ve parolasını "Dinimiz İslam, dilimiz Arapça, vatanımız Cezayir" olarak belirledi. II. Dünya Savaşı'ndan sonra 5 Ağustos 1945'te Cezayir'de yapılan bir törende Cezayirlilerin Cezayir bayrağı taşıması üzerine Fransa tank ve savaş uçaklarını kullanarak 40.000 Cezayirliyi katletti. Bu olay tarihe "Setif Katliamı" olarak geçti.

NOT

1945'teki Setif Katliamı sonrası Cezayirli Cemile Buhayra'da "Cezayir Ulusal Kurtuluş Cephesi"ne katıldı. 1957'de yakalanarak idama mahkûm edildi. Uluslararası idam cezası bozularak 1960'ta serbest bırakıldı. Cemile, Cezayir ve Afrika direnişinin simgesi hâline geldi.

Cezayir'de 1 Kasım 1954'te başlayan ayaklanma Fransa'da iktidara gelen De Gaulle'un 1962'de Evian Antlaşması'nı imzalayarak Cezayir'in bağımsızlığını tanımasıyla son buldu. Yeni kurulan devlet, Cezayir Demokratik Halk Cumhuriyeti adını aldı.

E. SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİ'NDE TÜRKİYE

1. Soğuk Savaş Dönemi'nde Türk Dış Politikası

a. Türkiye'nin NATO'ya Girişi (1952)

Türkiye'nin BM'nin oluşturduğu güçlerin arasına **Kore Savaşı**'na asker göndermesi, **savaşta Türk askerlerinin üstün cesareti**, Türkiye'nin **stratejik konumu**, NATO'nun SSCB'ye yakın olan Türkiye'de **üs kurma düşüncesi** sonucunda **15 Eylül 1951'de NATO Türkiye ve Yunanistan**'ın NATO'ya girmesine karar verdi. TBMM'de **18 Şubat 1952** tarihinde NATO'ya girişi onayladı.

Türkiye, Truman Doktrini'nin yayımlanmasından sonra ABD ile ilişkilerini geliştirmeye başlamıştır. Bu yakınlaşma sonucu Türkiye'nin iç tehdit algılamaları değişmeye başlamıştır. Bu değişikliklerden bazıları şunlardır:

- İsmet İnönü'nün demokrasi yönündeki demeçleri yoğunlaştı ve muhalefet bir iç tehdit olmaktan çıktı.
- Liberal görüşlere sahip Hasan Saka Hükûmeti 1947'de kuruldu.
- Türk toplumunda ABD sempatanlığı ve Batı tarzı demokrasi anlayışı gelişti.

- İç tehditin en önemlisi olarak görülen irtica yerini komünizme bıraktı.
- Ülke anayasasında komünizmden esinlenerek yapılan maddeler değiştirildi.
- İrtica olarak görülen bazı dinî hassasiyetler toplumsal yaşamda ön plana çıkarıldı.
- Demokratik Parti ve Cumhuriyet Halk Fırkası birbirlerini komünizmle mücadele etmemekle suçladılar.

Yine bu dönemde dış tehdit algılamalarında da bazı değişiklikler yaşanmıştır. Bunlardan bazıları şunlardır:

- Türkiye, iç ve dış siyasetinde ABD eksenli bir politika izledi.
- Türkiye, ABD'nin içinde bulunduğu veya ABD'nin istediği kuruluşlara dâhil oldu. ABD karşıtı kuruluşlardan ve devletlerden uzak durdu.
- ABD ile müttefik olmanın sağladığı güven ile hızlı bir dışa açılım sürecine girildi.
- İthalatın yönü ABD oldu. ABD menşeli ürünler kalitenin göstergesi sayıldı.
- Marshall yardımlarından 400 milyon dolara yakın para alındı. Türk ordusu modernize edildi ancak yedek parça ve bakım masrafı Türkiye'yi zora soktu. Bütün bunlar Türkiye'yi ABD'ye bağımlı hâle getirdi.
- Türkiye 1949'da toplanan Asya Devletler Kongresi'ne katılmayarak kendisini bir Avrupa devleti olarak gördü.

b. Balkan Paktı'nın Kurulması (1953)

Türkiye, Yugoslavya ve Yunanistan'ın 2 Şubat 1953'te "Dostluk ve İş Birliği Antlaşması"nı imzalamasıyla Balkan Paktı kuruldu. Paktın amacı üye ülkeler arasında ekonomik ve kültürel iş birliğini geliştirmek, sorunları barışçıl yollarla çözmek, ortak savunma konusunda iş birliği yapmak.

c. Bağdat Paktı'nın Kurulması (1955)

24 Şubat 1955'te Türkiye - Irak arasında imzalanarak bu pakt kuruldu. Paktın amacı; Orta Doğu'da yaşanan istikrarsız ortamda savunma ve güvenliği sağlamaktır. Daha sonra bu pakta İngiltere, İran ve Pakistan da katıldı. 1958'de Irak'ta krallık rejiminin yıkılması sonucu, Irak paktan ayrıldı. Irak'ın ayrılmasıyla paktın merkezi Ankara'ya taşındı. 1959'da ise adı Merkezî Antlaşma Örgütü (CENTO) olarak değiştirildi. 20 yıl devam eden bu örgütten İran ve Pakistan'ın ayrılması sonucu pakt fiilen sona erdi.

2. Türkiye'de Hayat

a. Siyaset

II. Dünya Savaşı'ndan sonra Batı'nın demokrasi fikirleri ülkemiz aydınlarını da etkilemişti. Özellikle aydınların yazıları ve halkın demokrasi talepleri çok partili hayata geçişte etkili oldu. İsmet İnönü'nün de çok partili hayata geçilmesini isteyen demeçlerde bulunmasından hemen sonra Nuri Demi- rağ tarafından "Millî Kalkınma Partisi" kuruldu. (1945) Millî Kalkınma Partisinin kurulmasından sonra CHP milletvekilleri Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan ve Fuat Köprülü'nün parti kanunlarında değişiklik yapılmasını istediği kanunun CHP yönetimi tarafından reddedilmesi üzerine "Dörtlü Tahrir" diye nitelendirilen bu milletvekilleri CHP'den ayrılarak 1946 yılında Demokrat Partiyi (DP) kurdular.

7 Ocak 1946'da resmî olarak Demokrat Partinin kurulmasıyla;

- Türkiye tarihinde ilk olarak tek dereceli seçim sistemine geçildi.
- Gazete kapatma yetkisi hükûmetten alınarak mahkemelere verildi.
- Toprak mahsülleri vergisi kaldırıldı.
- Üniversitelere özerklik verildi.

Bu gelişmeler sonucunda aynı yıl **13 parti** daha kuruldu ve ilk defa **1946** seçimlerine **birden fazla siyasi parti katıldı**. Seçimleri **CHP** kazanırken **DP** 69 milletvekili ile meclise girdi.

Türkiye'de 1948'de ise seçim kanununda bazı değişiklikler yapıldı. Buna göre;

- Siyasi parti temsilcilerinin seçim kurullarında yer alması kabul edildi.
- Belediye başkanı ve meclis üyeleri seçim komisyonlarında görev almayacak ve komisyon üyeleri seçim kurullarınca yalnızca seçmenler arasından seçilecekti.
- Partilerin ve bağımsız adayların temsilcileri seçim komisyonlarında seçim işlemlerini izleyebilecekti.
- Oy verme işleminin kapalı bir şekilde verilmesi zorunlu hâle gelecekti.
- Oyların sandığa atılması ve sandığın açılıp oyların sayılması sırasında seçim kurum ve komisyonlarında seçime katılan siyasi partilerin birer temsilcisinin hazır bulunması kabul edildi.

1948'de ise DP'nin meclis içinde CHP'ye karşı yeteri derecede muhalefet yapamadığını düşünen bir grup milletvekili DP'den ayrılarak "**Millet Partisi**"ni kurdu. Böylece **mecliste 3 parti yer aldı**. 1950 seçimlerinde ise **DP %55,2** oy alarak **birinci parti** oldu. Böylece **27 yıllık CHP iktidarı sona ererken Demokrat Parti iktidarı başlamış oldu**.

NOT

16 Şubat 1950'de Milletvekili Seçim Kanunu tamamen yenilendi. Buna göre seçimler yargı denetimine alındı ve gizli oy - açık tasnif (sayım) sistemi getirildi.

22 Mayıs 1950'de Demokrat Parti Genel Başkanı **Celal Bayar Cumhurbaşkanı** seçildi. **Başbakan** ise **Adnan Menderes** oldu. Bu dönemde memurlara hafta sonu tatilinin ücretli hâle getirilmesi, işçilere sendikalaşma hakkının verilmesi, genel af çıkarılması, Marshall yardımlarının alınması, NATO'ya üye olunması ve ekonomik büyümenin gerçekleşmesi sonucunda Demokrat Parti **1954'te** yapılan seçimlerden **%58,4** oy alarak yeniden **birinci parti** olarak çıktı.

b. Ekonomi

1950'de Demokrat Partinin iktidara gelişiyle ekonomide;

- Marshall yardımlarından gelen **tarım aletleri sonucu üretim arttı**.
- Dışarıdan krediler alınarak ithal **makinelere satın alındı**. **Traktör** sayısı artırıldı.
- 1950 - 1953 yılları arasında Türkiye **%11** oranında büyüdü.
- **17 kamu iktisadi teşekkülü** kuruldu. (Devletçilik politikası doğrultusunda)
- **Kara yollarına** önem verildi. İthal **otomobil** ve **kamyon** sayıları arttı. **Demir yolu üretimi durdu**.

NOT

Türkiye'de, Soğuk Savaş Dönemi'nde genç mühendis Necmettin Erbakan'ın girişimleriyle Türkiye'nin ilk yerli motorunu üretmek amacıyla 1960'da "Gümüş Motor Fabrikası" açıldı. Dizel motor, iki silindirli motorlar imal edilen bu fabrika, özellikle derin kuyu pompaları üreterek Devlet Su İşlerinin verdiği siparişleri karşılayarak Türkiye'nin motor açısından dışa bağımlılığını azalttı. Ancak varlıkları yurt dışından ithal ettikleri motor ve yedek parçaya bağlı şirketler bu projeye karşı çıktılar, bir süre dışarıdan alınan motorlar yok pahasına satıldı ve gümüş motora duyulan ihtiyacı azalttı. Bu şirketin hisselerinin %75'ini alan Şeker Şirketi, Necmettin Erbakan'ı fabrika genel müdürlüğünden uzaklaştırdı. Gümüş Motor artık Pancar Ekici Kooperatiflerinin söz sahibi olduğu bir firma oldu ve adı da "Pancar Motoru" olarak değiştirildi.

NOT

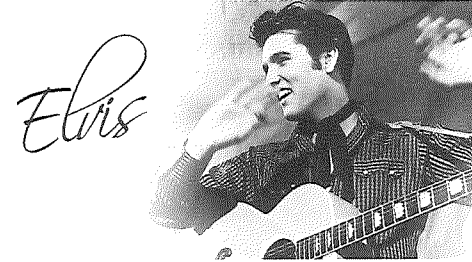
Türkiye, 1961'de Eskişehir Demir Yolu Fabrikasında "**Devrim**" adında ilk yerli otomobili üretti. 4 adet üretilen bu otomobiller 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı etkinliklerine yetiştirildi. Ancak dönemin Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel kendisi için hazırlanan beyaz renkli otomobil yerine içinde benzin olmayan siyah renkli otomobile binince yaklaşık 100 metre giden otomobil durdu. Bunun üzerine Cemal Gürsel otomobile benzin konulmadığını öğrenince "**Batı kafasıyla otomobil yaptınız ama Doğu kafasıyla benzin koymayı unuttunuz.**" demiştir. Özellikle bu olayın gazetelerde sıkça eleştirilmesi ve alaya alınması sonucu "**Devrim Projesi**" seri imalata geçmeden durmuştur.

c. Sosyal ve Kültürel Hayat

- İnsanların refah seviyesini yükseltmesiyle **tüketim arttı. Köyden kente göçler başladı.**
- **Caz, rock and roll** Türkiye'de yayıldı. **Radyo ve plaklar** önem kazandı.
- **Zeki Müren, Neşet Ertaş ve Müzeyyen Senar**, dönemin ünlü sanatçıları oldu.
- **Garip, Hisarcılar ve İkinci Yeniciler** gibi akımlar edebiyat alanında yeni akımlar olarak ortaya çıktı.
- **Verem Savaş Dispanserleri** ile **Ankara Ebe ve Hemşire Okulu** hizmete açıldı.

F. SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİ'NDE DÜNYA

- Sanayi ülkeleri büyük bir **ekonomik büyüme yaşadı**. İşsizlik azaldı, nüfus artışı hızlandı.
- **Televizyon** günlük hayatın bir parçası oldu. **Rock and roll** sanatçısı **Elvis Presley** ünlendi.
- ABD'de 1960'ların başında çoğu genç şiddet karşıtlığına ve barışa dayanan "Hippi Hareketi"ni başlatmışlardır. Bu hareket, düşüncelerini müzik yoluyla aktarmayı tercih etmiştir.

- İlk uydu "**SPUTNİK-1**" SSCB tarafından **uzaya** gönderildi.
- **Uçak ve telefon** kullanımı yaygınlaştı. Birçok ressam, şair ve bilim insanı Paris'ten **New York'a** göç etti. **New York "Batı'nın başkenti"** unvanını Paris'ten aldı.
- **Akdeniz Oyunları** ilk defa Mısır'ın **İskenderiye** kentinde yapılmaya başlandı.
- **UEFA Kupası** ilk defa düzenlendi. (1955 - 1956) İlk kupayı **Real Madrid** kazandı.

YUMUŞAMA DÖNEMİ (1961 - 1990)

A. ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE DEĞİŞİM SÜRECİ

Doğu ve Batı bloklarının gerginliğini azaltmak amacıyla karşılıklı görüşmelerin başladığı döneme “Yumuşama (Detant)” denir. Yumuşama Dönemi’ne geçilmesinin en önemli nedeni SSCB ve ABD’nin nükleer silahlanma yarışında eşit hâle gelmesi ve dünyanın olası bir nükleer saldırıya hedef hâle gelmesidir. Bu sebeple ABD Başkanı **John Kennedy** ile SSCB Başkanı **Nikita Kruşçev** 1961 senesinde bir araya gelerek “Yumuşama Dönemi”ni başlattılar.

1. Yumuşama Dönemi Politikaları

Japonya’da yapılan Dünya Şampiyonası’nda ABD’li masa tenisçileri (ping-pong) Çin’in davet etmesi ve ardından da ABD’nin Çin’e uyguladığı ticari ambargoyu kaldırması iki devlet arasındaki ilişkileri geliştirdi. Bunun üzerine Çin daha önce ayrıldığı BM’ye tekrar üye oldu.

2. Nükleer Silahların Sınırlandırılması Görüşmeleri

1969 yılında ABD ile SSCB Helsinki’de bir araya gelerek “**Stratejik Silahları Azaltma Görüşmeleri**”ni (SALT-I) başlattılar. Sadece savunma füzelerinin sınırlandırılması için yapılan görüşmeler sonucu 1972’de Moskova’da “**SALT-I Antlaşması**” imzalandı. 1979’da Viyana’da imzalan “**SALT-II Antlaşması**” ise SSCB’nin Afganistan’ı işgali nedeniyle uygulanamadı.

3. Helsinki Konferansı

Her iki blok arasında başlayan Yumuşama Dönemi’ni fırsat bilen diğer Avrupa ülkeleri iki blok arasındaki sorunların çözümü için Helsinki’de bir araya geldiler. Yapılan görüşmeler sonucu “**Helsinki Nihai Senedi**” imzalandı.

Buna göre;

- Konferansa katılan devletler birbirlerinin toprak bütünlüğüne ve egemenliğine saygı duyacak
- Devletler sorunları tehdit ve kuvvet kullanarak değil, barışçıl yollarla çözmek için uğraşacak
- Katılan devletler birbirlerinin iç ya da dış politikalarına müdahalede bulunmayacak
- Her devlet ırk, cinsiyet, dil ve din ayrımı yapmadan temel özgürlüğe ve insan haklarına saygı gösterecek

B. YUMUŞAMA DÖNEMİ ÇATIŞMALARI

1. Küba Buhranı

SSCB, 1962 yılında Küba’ya füzelerini yerleştirmeye başladı. Bunun üzerine her iki taraf arasında yapılan görüşmelerden bir sonuç alınmayınca ABD Küba kıyılarına savaş gemilerini gönderdi. Ancak nükleer savaş ihtimaline karşı her iki ülke de geri adım atmak zorunda kaldı. Bunun üzerine SSCB Küba’daki füzelerini, ABD ise Türkiye’de bulunan Jüpiter füzelerini sökme kararı aldı.

Küba Krizi’nin sona ermesiyle;

- SSCB’nin lideri Kruşçev, Küba’daki füzelerin söküleceğini ilan etti.
- ABD ile SSCB arasında yaşanabilecek bir nükleer savaş tehlikesi ortadan kalktı.
- Rus bombardıman uçakları Küba’yı terk ederken ABD de Küba’ya karşı uyguladığı deniz ablukasını kaldırdı.
- SSCB’ye, komünist davaya ihanet etmekte suçlayan Çin ile SSCB arasında güven bunalımı başladı ve bu durum Küba’yı Çin’e yöneltti.

- Türkiye bu olay sonucunda iki süper güç tarafından sıkışıp kaldığını gördü ve gerektiğinde ABD'nin SSCB ile bir pazarlığa oturduğunda Türkiye'yi feda edebileceğini gördü.
- Küba Krizi'nin zirveye çıktığı 27 Ekim 1962 "**Nükleer savaşın eşinden dönülen gün**" olarak silahsızlanma çabalarının başlangıcı sayıldı.

NOT

17 Nisan 1961'de Castro rejimine karşı olan Kübalı sığınmacıların ABD desteği ile Küba'ya karşı başarısız işgal girişimine "**Domuzlar Körfezi Çıkarması**" adı verilmiştir. İşgal girişimine katılan sığınmacıların çoğu öldürülürken Latin Amerika ve Avrupa'da Amerikan karşıtı gösteriler başlamıştır.

2. Vietnam Savaşı

SSCB'nin kontrolündeki Kuzey Vietnam, Güney Vietnam'a saldırdı. Bunun üzerine Güney Vietnam, ABD'den yardım istedi. ABD'de 1965'te **Kuzey Vietnam'ı bombalayarak savaşı başlattı**.

NOT

"Myanmar, Singapur, Tayland, Vietnam, Kamboçya, Laos ve Malezya gibi devletlerin yer aldığı Hindistan ile Çin arasında bulunan yarımadaya "**Çinhindi**" denir.

Vietnamlılar karşısında büyük kayıplar verilmesi ABD'de büyük tartışmalara ve protestolara neden oldu. Protesto edenler arasında Vietnam Savaşı sırasında askere çağrılan **Dünya Ağır Sıklet Boks Şampiyonu Mu-**

ammed Ali de bulunmaktaydı. Muhammed Ali "**Vietnamlılar bana hiçbir kötülük yapmadılar ki onlarla savaşıyım.**" diyerek askere gitmeyi reddetti.

Kamuoyu baskıları karşısında zor durumda kalan ABD, 1968 yılında Paris'te Kuzey Vietnam ile barış görüşmelerine başladı. Yeni başkan olan **Nixon** ABD askerlerini Vietnam'dan çıkarma kararı aldı.

NOT

ABD Başkanı Nixon 1969'da Vietnam Savaşı'nı bitirmek amacıyla Nixon Doktrini'ni yayımladı. Bu doktrine göre, ABD dünyanın neresinde olursa olsun savaşırmaya girmeyip müttefiklerine sadece askerî ve ekonomik açıdan destek olacağını duyurdu.

1973'te "**Vietnam Barışı**" imzalanarak savaş sona erdi. 1975'te ise Kuzey Vietnam, Güney Vietnam'ı ele geçirerek birleşik "**Vietnam Sosyalist Cumhuriyeti**"ni kurdu.

3. Keşmir Meselesi

Hindistan ile Pakistan'ın kuruldukları andan itibaren birbirleriyle yaşadıkları **en önemli sorundur**. Çoğunluğu Müslüman olan bu bölgenin yönetimini elinde tutan Keşmir Mhracesi burayı Hindistan'a verince 1948 yılında **iki ülke ilk kez savaştı**. 1966'da SSCB'nin aracılığıyla "**Taşkent Deklarasyonu**" imzalanarak her iki devlet savaş öncesi sınırlarına geri döndü.

NOT

1889 - 1964 yılları arasında yaşayan Jawaharlal Nehru Hindistan'ın bağımsızlığı için yıllarca Gandhi ile birlikte çalışmıştır. Kendisi 1947'de kurulan Hindistan geçici hükümetinin ilk başbakanı ve dışişleri bakanı olmuştur. Ayrıca kendisi "Bağılantısızlar Hareketi"nin 1955'te Bandung ve 1961'deki Belgrat Konferanslarının toplanmasında etkili olmuştur.

4. Afganistan'ın SSCB Tarafından İşgali

1973 yılında Afganistan'da Cumhuriyet ilan edildi. SSCB'nin de destek vermesiyle ülkede sosyalist bir hükûmet kuruldu. Bunun üzerine SSCB 1979'da Afganistan'ı, mevcut hükûmeti koruma adına işgal etti. Bu olay tüm dünyada kınandı. **ABD bu gelişme üzerine SALT-II Antlaşması'nı onaylamaktan vazgeçti.** 1988'de Cenevre'de yapılan görüşmeler sonucu SSCB, 1989'da Afganistan'dan askerlerini geri çekti.

C. BARIŞ İÇİNDE BİR ARADA YAŞAMA

Doğu ve Batı bloklarının dışında kalan ülkeler kendilerini “Bağlantısızlar”, “Üçüncü Dünya Ülkeleri” veya “Tarafsızlar” olarak ifade etti. Bu hareketin liderliğini Hindistan, Mısır ve Yugoslavya üstlendi. Bunun üzerine 1955'te yeni kurulan ve sömürgecilğe karşı başarı elde eden 24 ülke Endonezya'nın Bandung kentinde bir araya geldi. Amaçları her iki blokun dışında kalmayı sürdürerek bu iki süper gücün karşısında varlıklarını korumaktı. Yapılan konferans sonucu “barış içinde bir arada yaşamanın beş ilkesi” belirlendi. Buna ilker; siyasi bağımsızlık, askerî ittifaklara katılmama, kendi topraklarında başka devletlere askerî üs kurma izni vermeme, ikili ittifaklara girmeme ve sömürgecilğe karşı başlatılan millî kurtuluş savaşlarına destek vermedir.

D. ARAP - İSRAİL SAVAŞI

1948 - 1949 (Arap - İsrail Savaşı): Mısır, Ürdün, Suriye, Lübnan, Irak birleşerek yeni kurulan İsrail'e saldırdı. Savaşı İsrail kazandı. “Mülteciler Sorunu” ortaya çıktı. İsrail'i ABD, SSCB ve İngiltere destekledi.

1956 (Mısır - İsrail Savaşı): Mısır'ın Süveyş Kanalı'nı millileştirmesi sonucu ortaya çıktı. İngilizlerin ve Fransızların kışkırtması sonucu İsrail Mısır'a saldırdı. İngiltere ve Fransa durumdan faydalanıp Süveyş'i işgal edince ABD ve SSCB'nin tepkisiyle geri adım atmak zorunda kaldı. Savaşı İsrail kazandı. SSCB bu süreçte Mısır'ın yanında yer aldı. Orta Doğu'da SSCB - ABD mücadelesi başladı.

1967 (Arap - İsrail (6 Gün) Savaşı): Mısır'ın Akabe Körfezi'ni İsrail'e kapatması ve Filistin Kurtuluş Örgütüne yardım etmesi sonucu ortaya çıktı. Mısır, Ürdün ve Suriye İsrail'e yenildi. İsrail bu savaş sonucunda Suriye'ye ait Golan Tepelerini, Doğu Kudüs'ü, Sina Yarımadası'nı ve Gazze'yi ele geçirdi. SSCB bu süreçte Arap ülkelerini destekleyerek bölgedeki gücünü artırırken ABD'ye tepkiler giderek artmaya başladı.

NOT

1929 - 2004 yılları arasında yaşayan Filistin Davası'nın en büyük savunucularından Yaser Arafat, 1969 Arap Zirvesi'nde Filistin Millî Misakı'nı ilan ederek Filistin Kurtuluş Örgütü'nün temellerini atmıştır. 1969'da ise İsrail ile mücadele için El-Fetih'i kurmuştur.

1973 (Yom Kippur Savaşı): Mısır ve Suriye 1967 yılında kaybettikleri toprakları geri almak için İsrail'e saldırdı. Savaşı yine İsrail kazandı. Ancak buna rağmen Mısır, ABD'nin de İsrail'e baskı yapması sonucu Sina Yarımadası'nın bir kısmını İsrail'den geri aldı ve Süveyş Kanalı'nda tek hâkim devlet oldu. Bu süreçte ABD'nin yine İsrail'in yanında tavır takınması üzerine Arap ülkeleri Batılı devletlere petrol ambargosu koyarak “1973 Petrol Krizi”ni ortaya çıkardılar.

1973'te Arap - İsrail savaşlarına son vermek ve bölgedeki eski itibarını kazanmak isteyen ABD, Dışişleri Bakanı Henry Kissinger'i bölge barışını sağlamak için görevlendirdi.

ABD Dışişleri Bakanı Henry Kissenger'in girişimleri ile Süveyş ile Kahire arasında 101. km'de ilk Arap - İsrail antlaşması olan “101. km Antlaşması” yapılmıştır. (31 Mayıs 1974) Bu antlaşma Camp David Antlaşması'na giden yolu açması bakımından önemlidir.

Kissinger kalıcı barışın sağlanabilmesi için defalarca İsrail ve Arap ülkelerini ziyaret etti. “Mekik Diplomasi” adı verilen bu süreç sonucunda Mısır ile İsrail arasında savaş sona erdirilerek 26 Mart 1979'da Mısır Devlet

Başkanı **Enver Sedat** ile İsrail Devlet Başkanı **Menahem Begin** arasında “**Camp David Antlaşması**” imzalandı. Böylece **Mısır, İsrail’i tanıyan ilk Arap ülkesi oldu.**

Bu antlaşmaya göre;

- Mısır - İsrail Savaşı’na son verilecek.
- İsrail işgal ettiği Mısır topraklarından çekilecek.
- Taraflar birbirlerinin egemenlik haklarına saygı duyacak.
- İki ülke arasında diplomatik ilişkiler geliştirilecek.
- İsrail’in Süveyş Kanalı’ndan yararlanmasına yönelik hakları garanti altına alınacak gibi kararlar alınmıştır.

İslam Konferansı Örgütü

1969 senesinde İsrail’in işgalinde bulunan Kudüs’teki El - Aksa Camisi’nin kundaklanması ve caminin yakılmak istenmesi üzerine Ürdün Kralı Hüseyin’in önerisi ile Arap devletlerinin dışişleri bakanları Kahire’de toplanarak “**İslam Zirvesi**” yapılmasına karar verdiler. Bu karar doğrultusunda Fas’ın başkenti Rabat’ta aralarında Türkiye’nin de bulunduğu 24 ülkenin katılımıyla “**İslam Zirvesi**” toplandı. Kuruluşun ismi 2012 yılında “**İslam İş Birliği Teşkilatı**” (İİT) olarak değiştirildi. Örgütün Genel Sekreterliğini 2005’ten 2014’e kadar Türk kökenli **Ekmeleddin İhsanoğlu** yapmıştır.

E. ULUSLARARASI POLİTİKADA PETROLÜN YERİ

II. Dünya Savaşı’ndan sonra petrolü Batılı ülkelere ucuz vermek istemeyen Suudi Arabistan, Irak, Kuveyt, İran ve Venezuela bir araya gelerek 1960 yılında “**Petrol İhraç Eden Ülkeler Teşkilatını (OPEC)**” kurdular. Kuruluşun amacı; **petrol fiyatlarını yüksek seviyelere çıkarmaktı.**

Bu amaçlarına da 1970’li yıllarda ulaştılar. Yine bu dönemlerde ortaya çıkan 1967 Arap - İsrail Savaşı’ndan sonra da petrolü İsrail’e karşı siyasi bir silah olarak kullanmak isteyen Arap ülkeleri de bir araya gelerek “**Petrol İhraç Eden Arap Ülkeleri Teşkilatını (OAPEC)**” kurdular. Ancak OAPEC başarılı olamadı.

NOT

1973 Petrol Krizi gibi bir daha böyle bir krizin yaşanmaması amacıyla merkezi Paris’te bulunan “**Uluslararası Enerji Ajansı (IEA)**” kuruldu. Kuruluşun temel amacı; enerjinin özellikle de petrolün temini ve kullanımında uluslararası iş birliğine ve planlamaya gidilmesini sağlamaktır.

F. İRAN - IRAK SAVAŞI (1980 - 1988)

1. Irak’ta Rejim Değişikliği

1958’de yapılan bir askerî müdahale sonucu ülkede monarşi rejimi yıkılarak Cumhuriyet ilan edildi. Sosyalist bir sistemle birleşik laik Arap toplumu hedefleyen **Baas Partisi** 1968’de Irak’ta yönetimde söz sahibi oldu.

1937 - 2006 yılları arasında yaşayan Saddam Hüseyin, 1979’da Baas Partisinde bir iç darbeyle iktidarı ele geçirdi.

NOT

BAAS, yeniden doğuş anlamına gelen ve Suriye ve Irak’ta ortaya çıkan siyasi bir harekettir. Arap sosyalizmi ve Arapların birleşme çabası anlamına gelen “**Panarabizm**” ideolojisini savunmuştur.

2. İran'da Rejim Değişikliği

1928'ten itibaren İran'ı yöneten **Pehlevi Hanedanlığı'nın** uygulamaları halk tarafından benimsenmemişti. Batı İran'ın amacı ise Basra Körfezi'ne ve su yollarına egemen olmaktır. Halkın uygulamalara karşı başlattığı protestoların yönetim tarafından dikkate alınmaması ayaklanmaya sebep oldu. 1978'de sürgündeki lider **Ayetullah Humeyni'nin** ülkeye dönmesiyle **İran İslam Cumhuriyeti** kuruldu.

3. Savaş ve Sonuçlar

İran - Irak Savaşı'nda **Suriye** ve **Libya** İran'ı; diğer Arap devletleri ise **Irak'ı** desteklediler.

NOT

16 Mart 1988'de İran - Irak Savaşı devam ederken, Irak Devlet Başkanı Saddam Hüseyin bölge Kürtlerinin Irak'a ihanet ettiğini gerekçe göstererek Halepçe'de yaşayan Kürtlerin üzerine kimyasal silahlarla saldırdı. Tarihe "Halepçe Katliamı" olarak geçen bu olayda yaklaşık 5000'e yakın sivil hayatını kaybetti.

BM'nin kararı ile 6 Ağustos 1988'de ateşkes gerçekleşti ve savaş sona erdi.

İran - Irak Savaşı'nın sonunda;

- Her iki ülkeden yaklaşık birer buçuk milyon kişi hayatını kaybetti.
- Her iki ülkenin de petrol kaynakları tahrip oldu.
- İsrail, Arap ülkeleri arasındaki ayrılıklardan yararlanarak bölgede daha rahat hareket etmeye başladı.
- İran'da Humeyni Devrimi'ni eleştiren muhalif kesim tasfiye edildi.
- Her iki ülke savaş harcamaları yüzünden ekonomik krize girdi.
- Yaşadığı ekonomik krizden ve İran'ın petrol tesislerini vurması sonucu milyonlarca dolar zarar eden Saddam Hüseyin bu zararını karşılamak amacıyla "Kuveyt'i işgal etti.

NOT

Bu savaşta Irak'ı destekleyen ABD'nin savaş sırasında çıkarı için İran'a da silah sattığı ortaya çıktı. Tarihe "**İrangate Olayı**" olarak geçen bu olay sonucunda Ulusal Güvenlik Konseyi üyesi Yarbay **Oliver North** suçlu bulunurken, dönemin ABD Başkanı **Reagan**'ın suçunun olmadığı sonucuna varıldı.

G. ABD'DE İRKÇİLİK KARŞITI HAREKETLER

1954 - 1968 yılları arasında ABD'de siyahi halka yönelik ırkçılığı engellemek, beyaz gibi eşit haklara sahip olmak amacıyla Martin Luther King, Malcolm X gibi önderler yanlarına bazı siyasetçileri de alarak "Afro - Amerikan Sivil Hareketi"ni başlattılar.

Bu hareketi başlatan olay 1955'te Rosa Parks adlı siyahi bir vatandaşın Alabama'da otobüsle seyahat ederken yerini bir beyaza vermemesiyle başladı. Yine 1960'ta Baptist mezhebinin siyahi papazı Martin Luther King'in lokantalarda beyazlara ayrılmış bölümlerde oturma eylemi başlatması ve eyaletler arası otobüslerde beyazların koltuklarına oturması ile protestolar artarak devam etti. Ancak hareketin liderlerinden Malcolm X ve Martin Luther King'in suikastler sonucu öldürülmesiyle ABD'nin 125 kentinde şiddet olayları başladı.

NOT

Gerçek adı "**El Hac Malik El Şahbaz**" olan **Malcolm X** özellikle ABD ile dünyanın çeşitli yerlerinde İslam'ı, adaleti ve İslam'ın ırkçılığı reddeden yönünü vurgulayan konuşmalar yapmıştır.

H. 68 Kuşağı

1960'lı yıllarda Vietnam Savaşı, Martin Luther King'in öldürülmesi, Kennedy Suikastı ve SSCB'nin Prag'ı işgal etmesi ile 1968'de milyonlarca öğrenci sokağa dökülerek sisteme başkaldırdılar. Bu başkaldırı hareketine "68 Kuşağı" adı verildi. İlk olarak Fransa'nın Nanterre Üniversitesinde öğrencilerin eğitim, siyasal, ekonomik ve sosyal isteklerinin üniversite yönetimi tarafından reddedilmesine üzerine başladı ve işçilerin de katılımı ile bir isyana dönüştü.

Türkiye'de "68 Kuşağı" özellikle Amerikan 6. Filosunun Türkiye'ye ziyaretine karşı protesto edilmesi ve 29 Nisan 1968'de Ankara'da yapılan mitingde "Tam bağımsız gerçekten demokratik Türkiye" sloganı ile on binlerce insanın katılımıyla etkisini hissettirdi. Türkiye'de 68 Kuşağı Deniz Gezmiş, Mahir Çayan, İbrahim Kaypakkaya gibi isimlerin liderliğinde gerçekleşmiştir.

NOT

1950'li ve 1960'lı yıllarda özellikle cinsiyete karşı ayrımcılık için de birçok protesto gösterisi yapılmıştır.

I. YUMUŞAMA DÖNEMİNDE DÜNYA

1. Ekonomi

Dünya ekonomisindeki büyümeye bağlı olarak talep fazlası ürünlerin pazarlama ihtiyacı **reklam sektörünün** önemini artırdı. Uydu teknolojisi sayesinde de televizyon programları uluslararası bir boyut kazandı. İlk kez "1964 Tokyo Olimpiyatları" canlı televizyon yayını ile tüm dünyaya ulaştırıldı.

2. Bilimsel ve Teknolojik Gelişmeler

SSCB'nin 1957'de ilk uzay aracı olan **Sputnik'i** uzaya fırlatmasından bir yıl sonra ABD, **Ulusal Hava-cılık ve Uzay Dairesini (NASA)** kurarak ilk uydusunu uzaya gönderdi. 1961'de **Rus** kozmonot **Yuri Gagarin**, **Vostok-1** uzay aracı ile **uzaya ilk kez giden insan oldu**. 1962'de ABD aynı şekilde karşılık vererek uzayda rekabet hızlandırdı. 1969'da ise **Amerikalı astro-not Neil Armstrong'un Ay'a** inmesi ile ABD uzay yarışında liderliği ele geçirdi.

Neil Armstrong

Savaş yıllarında yapılan bilgisayar geliştirilerek 1970'te **kişisel bilgisayar üretildi**. 1978'de üretilen **APPLE**'in fabrikalarda kullanılmasıyla bilgisayar, sanayi alanına girmiş oldu. 1969 yılında ilk olarak ABD'de bilim insanları arasındaki iletişimi sağlamak maksadı ile deneme niteliğinde olan "**ARPA-NET**" ABD'deki bütün üniversitelerin araştırma kuruluşlarının bilgisayarlarını bünyesinde toplayarak büyüdü.

3. Kültürel Hayat

Müzik alanında 1950'lerde ortaya çıkan "**Rock And Roll**" tarzı bu dönemde de etkisini sürdürmüştür. **Heavy metal** müzik türü ve bu türün temsilcisi olan **Rolling Stones** grubu döneme damgasını vurmuştur. 1951 yılından itibaren yapılan Akdeniz Oyunları'nın tamamına katılan Türkiye, 1974'te düzenlenen altıncı Akdeniz Oyunları'na **İzmir**'de ev sahipliği yaptı.

NOT

1973'te DNA'nın kimyasal yapısı çözülerek organik olayları kimyasal görünümüne indirgeme yolundaki gelişmeler kaydedildi.

İ. TÜRK DIŞ POLİTİKASI

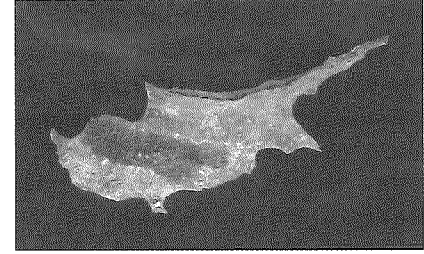
Türkiye'nin Soğuk Savaş Dönemi'nde Batı ittifakına dâhil olarak bu doğrultuda dış politika izlediği belirtilmiştir. Bu dönemde **Kıbrıs, Ege sorunları, Orta Doğu'da Arap-İsrail Savaşları ve Ermeni terörü** Türk dış politikasının belirlenmesinde etkili olmuştur. Ayrıca bu dönemde Türk - Amerikan ilişkilerinde Küba Füze Krizi, Johnson Mektubu ve Kıbrıs Barış Harekâtı etkili olmuştur.

1. Türk - Yunan İlişkileri

● Kıbrıs Meselesi

Kıbrıs'taki **Rumlar, İngiliz yönetimi altındayken adayı Yunanistan'a katma idealleri (Enosis)** doğrultusunda faaliyetlerde bulundular. Yunanistan ise 1951'de Kıbrıs'ın kendisine verilmesi için İngiltere'ye resmen başvurdu. Bu girişimi olumsuz karşılanan Yunanistan, 1954'te Kıbrıs Sorunu'nu BM'ye taşıyarak meseleyi uluslararası bir konu hâline getirdi. Bu gelişmeler, Türkiye'nin Kıbrıs konusunda harekete geçmesinde önemli rol oynadı. Böylece Kıbrıs Sorunu, Türk dış politikasının en önemli konularından biri hâline geldi.

1960'tan önce Yunanistan'ın Kıbrıs konusundaki isteklerinin BM tarafından reddedilmesi üzerine **Rumlar, Kıbrıs'ta EOKA** yer altı örgütünü kurarak önce İngilizler, sonra da Türklere yönelik tehdit hareketlerine başladılar. **Bu örgütün amacı: İngiltere'yi Kıbrıs'tan atmak, Türklere imha etmek ve Enosis'i gerçekleştirmektir.** 1959'da Türkiye ve Yunanistan başbakanları Zürih'te bir araya gelerek Kıbrıs anlaşmazlığını çözümlmek için görüşmelere başladılar. **11 Şubat 1959'da** Kıbrıs'ta bağımsız bir cumhuriyet kurulması kararı alınarak **Zürih Antlaşması** yapıldı. Daha sonra Türkiye, Yunanistan ve İngiltere Londra'da bağımsız bir **Kıbrıs Devleti'nin** kurulmasına karar verdi ve **Londra Antlaşması** imzalandı.

Zürih ve Londra antlaşmaları doğrultusunda 16 Ağustos 1960'ta bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti ilan edildi. **Cumhurbaşkanlığına Rum lider Makarios, yardımcılığına da Türk lider Dr. Fazıl Küçük** getirildi.

Kıbrıs'ta sağlanan barış ortamı uzun sürmedi. Yunanistan'ın asker ve silah göndererek desteklediği **EOKA, Türklere karşı saldırı hareketlerine devam etti.** Kıbrıs Türkleri de bu faaliyetlere 1955'te kurulan **Türk Mukavemet Teşkilatı (TMT)** vasıtasıyla karşı koymaya çalıştı. 24 Aralık'ta "**Kanlı Noel**" denilen ve **24 Türk'ün** şehit edildiği olay üzerine Türk savaş uçakları Lefkoşa üzerinde ilk uyarı uçuşunu yaptı.

NOT

Kıbrıs'ta "**Kanlı Noel**" olayından sonra üç garantör ülkenin (Türkiye, Yunanistan, İngiltere) askerlerinden oluşan barışı koruma kuvveti oluşturuldu. İngiliz generalin harita üzerinde yeşil bir kalemle çizdiği çizgi ile Lefkoşe 30 Aralık 1963'te ikiye ayrıldı. Bu tarihten sonra bu sınır, "**Yeşil Hat**" olarak adlandırıldı.

1964'te Yunanistan'ın adaya daha çok asker ve silah göndermesi Rum çetelerinin saldırıya geçmesi Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahale kararı almasına yol açtı. Ancak bu kararın uygulanmasını istemeyen **ABD Başkanı Johnson**, yazdığı **mektupla Türkiye'yi kararından vazgeçirmeye çalıştı.**

1966 yılında ise **Patris** gazetesinde yayımlanan bir habere göre; Türk halkının ani bir şekilde yok edilerek adanın Kıbrıs'a bağlanacağı **Akritas Planı** ortaya çıktı.

Ancak Enosis'in hemen gerçekleşmesini isteyen EOKA üyeleri Yunanistan'dan aldıkları destekle 15 Temmuz 1974'te Makarios'a karşı bir darbe gerçekleştirdi. EOKA üyeleri Nikos Sampson'u Cumhurbaşkanlığına getirirken "Kıbrıs Elen Cumhuriyeti" ilan ettiler.

Türkiye oluşan bu ani gelişme sonrası darbenin Yunan müdahalesi olduğunu belirterek garanti antlaşmasının kendisine tanıdığı yetkiye dayanarak **Enosis'e engel olmak, adada barışı yeniden kurmak** ve bölgedeki **Türklerin güvenliğini sağlamak** amacıyla **20 Temmuz 1974'te "Kıbrıs Barış Harekâtı"**nı başlattı.

ABD ise bu harekâtı gerekçe göstererek Türkiye'ye yapmakta olduğu ekonomik yardımları kesti ve Türkiye'ye silah ambargosu uygulamaya başladı. Bunun üzerine Türkiye **1969'da ABD ile yapılan "Savunma ve İş Birliği Antlaşması"**nı fesh etti ve **ülkede bulunan tüm ABD üs ve tesislerine el koydu.** 1978'de ABD ambargoyu kaldırınca ilişkiler tekrar normaleşti.

Harekât sonunda Türkler adanın kuzeyine, Rumlar ise adanın güneyine yerleşti. Yapılan görüşmelerden de bir sonuç alınamayınca 1975'te Rauf Denktaş'ın liderliğinde **"Kıbrıs Türk Federe Devleti"** kuruldu.

Ancak **BM Genel Kurulu** 1983 yılında yaptıkları bir toplantı sonrasında Kıbrıs Rumlarını **"Kıbrıs Hükümeti"** olarak tanıma kararı aldı. Bu gelişmeler üzerine Türkiye 15 Kasım **1983'te "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti"**ni kurdu.

NOT

1924'te Kıbrıs'ta doğan Rauf Denktaş Kıbrıs'ta avukatlık ve savcılık görevlerinde bulunmuştur. 1955'te EOKA karşısında Türklerin direnişine yön veren Türk Mukavemet Teşkilatını kurmuştur. Kendisi 1975'te Kıbrıs Türk Federe Devlet Başkanlığı ve 1983 yılında Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin cumhurbaşkanı olarak seçilmiştir. 13 Ocak 2012 tarihinde hayatını kaybetmiştir.

● Ege Adaları Meselesi

Yunanistan'ın II. Dünya Savaşı'ndan sonra Ege'de bulunan tüm adalara sahip olup Ege Denizi'ne tamamen hâkim olmak istemesi sonucu bu sorun ortaya çıktı. Bu sorunlar; **Ege adalarının silahlandırılması, kıta sahanlığı, kara sularının 12 mile çıkarılması ve Fır Hattı (Ege Hava Sahası)**'dir.

● Ege Adalarının Silahlandırılması

Yunanistan Ege adalarını NATO tatbikatları kapsamına alarak silahlandırma faaliyetlerine yasal dayanak aramıştır. Özellikle Limni Adası'nın bu tatbikatlarda kullanılmasını NATO'dan istemesine Türkiye tepki göstermiş ve Limni'nin statüsünün değiştirilemeyeceğini belirtmiştir.

● Kıta Sahanlığı Sorunu

Kıta sahanlığı; kara sularının bittiği yerden başlayan, deniz altından devam eden ve kıyıya sahip olan her devletin 200 deniz milini aşmayacak şekilde belirlenmiş kara devamına denir. Yunanistan'ın bölgede petrol arama çalışmalarına başlaması ve bu petrol çalışması yapılacak bölgenin Türkiye kara sularına kadar gelmesi ilişkileri gerginleştirdi. 1976'da Türkiye'nin **Sismik-I** adlı araştırma gemisi ile Ege Denizi'nde bir araştırma yapması üzerine Yunanistan konuyu BM Güvenlik Konseyi ve Lahey Uluslararası Adalet Divanına götürdü. Bunun üzerine her iki ülke temsilcilerinin katılımıyla **"Bern Deklarasyonu"** imzalandı. Buna göre, her iki devlet kıta sahanlığı ile ilgili hiçbir girişimde bulunmamayı kabul etti.

● Kara Sularının 12 Mile Çıkarılması Kanunu

Lozan Barış Antlaşması'nda 3 mil olarak kabul edilen kara sularının genişliği 1936 yılında Yunanistan tarafından 6 mile çıkarılmıştır. Ancak kara sularını Yunanistan'ın 6 milden 12 mile çıkarma isteğini Türkiye savaş nedeni saymıştır. **Çünkü bu sayede uluslararası suların bir kısmı Yunanistan'ın olacak böylece Boğazlar ve Batı Anadolu Yunan tehdidine açık hâle gelecekti.**

● Ege Hava Sahası (FIR Hattı - Uçuş Bilgi Bölgesi) Sorunu

1974 yılında yapılan Kıbrıs Barış Harekâtı sonrasında bu sorun ortaya çıkmıştır. Türkiye bu harekât sırasında **NOTAM** (Havacılara İhbar Bildirimi) sonucunda kendine ait yeni bir FIR hattı oluşturdu. Buna göre, Türkiye yönüne uçan her uçak Türk kıyılarına **50 mil** kala durumunu ve uçuş planını Türk yetkililerine bildirmek zorundaydı. Yunanistan ise Kıbrıs Barış Harekâtı sırasında Ege Denizi'ni **"tehlikeli bölge"** ilan ederek hava sahasını tüm uçuşlara kapattığını açıkladı. Ancak bu karardan her iki ülkede zarar görünce **1977'de** yapılan görüşmeler sonucu her iki ülkenin daha önce aldığı kararlar geçersiz sayıldı ve Ege Hava Sahası trafiğe tekrar açıldı.

● Azınlıklar

Yunanistan Hükûmeti 1965'te Batı Trakya Türklerinin mallarına el koydu. 1968'de ise Yunan anayasasına eklenen bir madde ile Hristiyan olmayanların memur olmaları yasaklandı. Ayrıca sivil toplum örgütlerinde ve Türk okullarındaki "Türk" ifadesi çıkarıldı. Basın - yayın, haberleşme, yazışma ve sivil toplum örgütlerinde Türkçe yer isimlerinin kullanılması yasaklandı. Türkçe şarkılar, filmler ve Türkçe yayın yapan radyolar yasaklanıp kapatıldı. Batı Trakya'da 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı'nın öcünü almak isteyen Yunanlar, Türk köylerini kuşatıp esnaflara ait dükkân ve malları yağmaladı ve esnafa ödemeyeceği miktarda ağır para cezaları verdi. Türk gençleri toplama kamplarına götürülürken Türklere ait 3280 dönüm toprak kamulaştırılarak Türklerin elinden alındı.

2. Ermeni İddiaları

Türkiye içinde azınlık statüsünü kabul etmeyen Ermeniler, Ermeni diasporası ve bazı politik çevrelerin yardımıyla sözde soykırımı dünyaya tanıtmak ve bunu Türkiye'ye kabul ettirmek ayrıca Türkiye'den tazminat ve toprak almak ve en sonunda da büyük Ermenistan hedeflerine ulaşabilmek için **"ASALA"** adı verilen **"Ermenistan Kurtuluşu için Ermeni Gizli Ordusu"**nu kurdular. Bu örgüt ilk eylemini 1973'te Los Angeles Başkonsolosu **Mehmet Baydar** ve yardımcısı **Bahadır Demir'i** şehit ederek yaptı. Bu olaydan sonra örgüt Türkiye'nin dış temsilcilerini ve diplomatlarını şehit etmeye devam etti. 1994'e kadar 35 diplomatımız **ASALA** tarafından şehit edildi.

NOT

Ermeniler 4T olarak adlandırılan bir plan doğrultusunda hareket ettiler. Buna göre, sözde Ermeni soykırımı dünya devletleri tarafından **tanınacak** bu iddiaları daha sonra Türkiye'nin de **tanınması** sağlanacak, sonra sözde soykırımda ölenler için Türkiye'den **tazminat** alınacak ve en sonunda da bölgeden göç eden Ermenilerin **toprakları** kendilerine iade edilecektir.

J. TÜRKİYE'DE BUNALIMLI YILLAR (1960 - 1983)

1. Siyaset

1950 yılında iktidara gelen Demokrat Partiye karşı birtakım subaylar 27 Mayıs 1960 yılında hükûmete karşı askerî müdahalede bulundu. Bu müdahale sonucu Meclis kapandı, siyasi partilerin faaliyetleri askıya alındı. Birçok milletvekili, bakan, başbakan ve cumhurbaşkanı yargılandı. Bu yargılama sonucunda **Başbakan Adnan Menderes, Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu ve Maliye Bakanı Hasan Polatkan idam edildi.**

Bu darbeyi yapan **Millî Birlik Komitesi** ülkede tekrar anayasa yapmak için ülkenin farklı kesimlerinden ve sivil toplum kuruluşlarının da yardımıyla yeni bir anayasa hazırladı. Kurucu meclis tarafından hazırlanan bu anayasa 1961'de yapılan halk oylaması sonucu kabul edildi.

Anayasanın yürürlüğe girmesiyle siyasi parti faaliyetleri de tekrar başladı. 15 Ekim 1961'de darbe sonucu yapılan ilk seçimlere **CHP** (Cumhuriyet Halk Partisi), **AP** (Adalet Partisi), **CKMP** (Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi) ve **YTP** (Yeni Türkiye Partisi) katıldı. Seçimleri çok az bir oy farkı ile Adalet Partisinin önünde **CHP kazandı**. Ancak CHP daha önceki yıllarda olduğu gibi tek başına iktidar olamadı.

1965 seçimlerini ise **Adalet Partisi** kazandı. **Süleyman Demirel**'in başbakanlığı başladı. 1961 Anayasası'nın getirdiği özgürlükçü fikirlerin de etkisiyle siyasi fikir ve hareketler toplum arasında daha fazla etkili oldu. 1968 Senato Yenileme Seçimlerinde Adalet Partisi ve Cumhuriyet Halk Partililer arasında çatışmalarda çok sayıda kişinin hayatını kaybetmesi, üniversite olayları ve genel grevlerinin artması, 68 Hareketi'nin Türkiye'de etkili olması, ODTÜ'de ABD büyükelçisinin arabasının yakılması, 1970'de işçi yürüyüşünde bir işçi, bir polis ve bir esnafın hayatını kaybetmesi sonucu İstanbul ve Kocaeli'de sıkıyönetim ilan edildi. Bunun üzerine dönemin kuvvet komutanları 12 Mart 1971'te bir muhtıra yayımladı ve hükûmet uyarıldı. Bu gelişme üzerine başbakan Süleyman Demirel istifa etti. Yerine ise Nihat Erim Hükûmeti kuruldu. Bu hükûmetin çoğunluğu parti dışı isimlerden oluşan teknokratlar tarafından kurulmuştu.

1973 yılında yapılan seçimlerde hiçbir parti tek başına iktidar olacak çoğunluğu sağlayamadı. **25 Aralık 1973'te ise İsmet İnönü vefat etti ve devlet töreniyle Anıtkabir'e defnedildi**. Türkiye'de 1970'li yıllarda enflasyonun aşırı artması, sosyal, ekonomik, politik ve kültürel sorunların artarak devam etmesi, insanların ideolojik kampaşma ve ayrışma yaşaması çeşitli grupların mahalle ve semtlerde kurtarılmış bölgeler oluşturması, insanların

sokağa çıkamaz hâle gelmesi, piyasa şartlarından istifade eden bankerlerin halktan yüksek miktarlarda para toplaması, toplu sözleşmelerin bir türlü yapılamaması ve işçi haklarındaki gerileme gibi sebeplerden dolayı Türk Silahlı Kuvvetleri 12 Eylül 1980'de sabah 04.00'te ülke yönetimini "Bayrak Harekâtı" adı verilen bir darbeye ele geçirdi. Aynı gün saat 13.00'te Kenan Evren, radyo ve televizyondan Millî Güvenlik Konseyi Başkanı sıfatıyla darbe bildirisini okudu.

Bu darbe sonucunda;

- Tüm partiler kapatıldı.
- 650 bin kişi gözaltına alındı.
- 14 bin kişi vatandaşlıktan çıkartıldı.
- 23.700 derneğin çalışmaları durduruldu.
- 230 bin kişi sıkıyönetim mahkemelerinde yargılandı.
- 517 kişi idama çarptırıldı.
- 927 yayın ve 189 film yasaklandı.
- 30 bin kişi siyasi mülteci olarak yurt dışına çıktı.
- Cezaevlerindeki kötü muamele sonucu 299 kişi yaşamını yitirdi.

Genelkurmay Başkanı Org. Kenan Evren kendi başkanlığında üst düzey komutanlardan oluşan **Millî Güvenlik Konseyini** (MGK) oluşturdu. Bülent Ulusu'nun başkanlığında ise bir hükûmet (Bakanlar Kurulu) kuruldu. **Prof. Orhan Aldıkaçtı** başkanlığında hazırlanan anayasa 7 Kasım 1982'de halkoyuna sunulurken kabul edildi. **6 Kasım 1983'te Anavatan Partisi** (ANAP), **Halkçı Parti** (HP) ve **Milliyetçi Demokrasi Partisinin** (MDP) katıldığı seçimlerden **ANAP birinci parti çıktı ve Turgut Özal başkanlığında tek başına iktidar oldu**.

NOT

Turgut Özal

1927 yılında Malatya'da doğdu. Mühendislik ekonomisi alanında ABD'de eğitim aldı. 1967 - 1971 yılları arasında Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarı, 1971 - 1973 yılları arasında Dünya Bankasında danışman ve 1979'da ise Başbakanlık Müsteşarı olarak görev yaptı. Türkiye ekonomisini liberalleştirmeyi hedefleyen 24 Ocak Kararları'nın hazırlanmasında önemli bir rol oynadı. 1980 Askerî Darbesi'nden sonra kurulan hükûmette ekonomik işlerden sorumlu başbakan yardımcısı oldu. 1983'te Anavatan Partisini kurdu ve seçimleri kazanarak Türkiye'nin 19. başbakanı oldu. 31 Ekim 1989'da TBMM tarafından Türkiye Cumhuriyeti'nin 8. Cumhurbaşkanı olarak seçildi. Görev yaptığı sırada 17 Nisan 1993'te Ankara'da vefat etti.

2. Ekonomi

1960'tan itibaren planlı ve kalkınmayı hedef alan bir ekonomi modeli benimsendi. Bu planların hazırlanması ve hükûmete danışmanlık yapılması amacıyla da **Devlet Planlama Teşkilatı** (DPT) kuruldu. 1970'lerden itibaren ise enflasyonun yükselmesi ve alınan dış borçların ödenememesi, siyasi iktidarsızlıklar, 1973 Petrol Krizi, 1974 Amerikan ambargosu ve yurt dışında yaşayan işçi vatandaşlarımızdan gelen döviz miktarının azalması ekonomik gerilemeye neden oldu. Birçok tüketim malı karaborsaya düştü. Türk lirası değerini kaybetti. Bunun üzerine serbest piyasa ekonomisine geçişi sağlamak amacıyla **24 Ocak Kararları** ilan edildi. Bu kararlar ithal ikameci politikalar terk edilerek ihracata yönelik sanayileşme anlayışına geçildi. Bu kararlar yüksek oranda zamlara, kamu harcamalarında tasarrufa, sıkı bir mali disipline ve altyapı çalışmalarının durdurulmasına yol açtı. Geleneksel Türk iktisat anlayışını değiştiren bu kararlar, döviz kuru politikası, yurt içi fiyat politikası ve kurumsal reformlar alanlarında değişikliklere yol açtı. Türkiye'nin dünya ile barışmasına da vesile oldu.

3. Sosyal ve Kültürel Hayat

- 1960 - 1980 arası köyden kente göçler devam etti. Bunun sonucunda **gecekondulaşma** (çarpık kentleşme) altyapı ve üstyapı sorunları ortaya çıktı.
- 1960'lardan itibaren "**Toplumculuk**" adı verilen edebî akım ortaya çıktı. (Nazım Hikmet ve Ahmet Ârif temsilcileri arasındadır.)
- Necip Fazıl Kısakürek tüm şiirlerini "**Çile**" adlı kitabında topladı.
- Ülkenin sorunları ise **Adalet Ağaoğlu** ve **Vedat Türkali**'nin romanlarında yer aldı.
- Gezi, hatıra türünde **Yusuf Ziya Ortaç**, deneme türünde **Nurullah Ataç**, **Mahmut Kaplan** ve **Cemil Meriç** öne çıktı.
- **Dormen**, **Birleşik Sanatçılar Topluluğu** ve **Devekuşu Kabare Tiyatrosu** günlük konuları eleştirel bir biçimde eğlenceli olarak ele aldı.
- Sinemada **Zeki Alasya**, **Metin Akpınar**, **Adile Naşit**, **Şener Şen**, **Kemal Sunal**, **Münir Özkul**, **Tarık Akan**, **Kartal Tibet**, **Ediz Hun**, **Filiz Akın**, **Türkan Şoray** ve **Fatma Girik** ön plana çıkan erkek ve kadın oyuncular oldu.
- **Metin Erksan**'ın yönetmenliğindeki **Susuz Yaz** filmi, Berlin Film Festivali'nde **Altın Ayı** Ödülü'nü kazandı.
- 1964'te **Antalya Film Festivali** düzenlenmeye başladı.
- **Arabesk** adı verilen yeni bir anlayış ortaya çıktı.
- 1965'te **Altın Mikrofon Yarışması** düzenlenmeye başlandı. Türk müziğine yeni sesler kazandırmak için yapılan bu yarışmanın ilkinde **Gençliğe Veda** şarkısıyla **Yıldırım Gürses** kazandı. Yine bu yarışma ile **Cem Karaca** ve **Erkin Koray** isimleri de Türk müziğine kazandırıldı.
- **Barış Manço** önderliğinde **Anadolu - Rock** adı altında yeni bir müzik türü **Moğollar Grubu** ile ortaya çıktı.

KÜRESELLEŞEN DÜNYA (1990 – 2020)

A. SSCB'DE DEĞİŞİM VE SONUÇLARI

Küreselleşme; mal, hizmet ve sermayenin artan hareketliliği sonucunda dünyadaki ekonomik bütünleşmenin toplumlar arasındaki iletişim ve etkileşiminin ve bunlara bağlı olarak da ülke, devlet ve milletlerin karşılıklı bağımlılıklarının artmasına denir.

1. SSCB'de Politika Değişiklikleri ve Nedenleri

Ocak 1987'de açıklık ve yeniden yapılanma programlarıyla, komünist iktidarın tepki çeken baskıcılığını, demokratik bazı uygulamalarla halk egemenliğine yaklaştırmak için "**Glasnos**"u; kasım ayında ise ekonomik yapıda radikal değişikliklerle ülke ekonomisini canlandırmayı, ekonomiye yeni bir dinamizm kazandırmak için "**Perestroika**"yı açıkladı.

NOT

26 Kasım 1983'te ABD ile SSCB nükleer savaşın eşiğinden döndü. Moskova yakınlarında bulunan **Serpukhov-15** İstasyonunda Rus erken uyarı füze sistemi ABD tarafından beş adet kıtalararası balistik füze gönderildiğini tespit etti. Ancak bu uyarının hata olduğunu anlayan **Stanislav Petrov** adındaki komutan herhangi bir girişimde bulunmadı. İlerleyen saatlerde bu olayın güneş ışığı yansımından kaynaklandığı anlaşıldı. Petrov dünyayı olası bir nükleer savaşın eşiğinden döndürdüğü için **2004** yılında kendisine "**Dünya Vatandaşı**" Ödülü verildi.

2. SSCB'nin Dağılması

Gorbaçov, SSCB içindeki Letonya, Estonya ve Litvanya'da başlayan bağımsızlık hareketlerine çözüm bulmak için Aralık 1990'da "**Egemen Devletler Birliği Antlaşması**" fikrini ortaya attı. Buna göre, SSCB'ye bağlı cumhuriyetlerdeki bağımsızlık ilanlarına karşı Gorbaçov'un gerekli tedbirleri almadığını düşünen ve bu antlaşmaya karşı olan ordu içindeki bazı komutanlar, bakanlar ve KGB liderinin aralarında bulunduğu bir grup, 18 Ağustos 1991 günü Gorbaçov'a karşı bir darbe yaptı.

Ortaya çıkan bu karışıklıklardan yararlanan SSCB'ye bağlı cumhuriyetlerin tamamına yakını bağımsızlıklarını ilan etti ve **SSCB yıkıldı**. Devlet başkanlığı görevine bir süre daha devam eden Gorbaçov, 25 Aralık 1991'de bu görevinden de istifa etti ve yerine **Boris Yeltsin** geçti.

3. SSCB'nin Dağılmasının Doğu Avrupa'ya Etkileri

ABD ile SSCB arasında var olan "**Dehşet Dengesi**" sona erdi. Bu devletlerden Çekoslovakya hiçbir çatışma olmadan "**Kadife Devrim**" adı verilen bir gelişmeyle **Çek Cumhuriyeti** ve **Slovakya** olarak ikiye ayrıldı.

NOT

Helsinki Deklerasyonu'na tepki veren ilk ülke Çekoslovakya olmuştur. Milliyetçi aydınlar tarafından imzalanan Charter 77 Bildirisi ile halk 1988'de "Ruslar, evinize dönün!" sloganlarıyla SSCB'ye başkaldırmıştır. 1989'da komünist idareyi yıkan halk "Çekoslovak Federal Cumhuriyeti" olarak devletin adını değiştirmiştir. Bu özgür ve demokratik ortamda devlet, 1993 Kadife Devrimi ile Çek Cumhuriyeti ve Slovakya olarak ikiye ayrılmıştır. Çek Cumhuriyeti 2016 yılında ismini "**Çekya**" olarak değiştirmiştir.

4. SSCB'nin Dağılmasının Dünya Güçler Dengesi Üzerine Etkileri

1996'da **Çin, Rusya, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan**'ın "**Şanghay Beşlisi**" adı ile kurdukları iş birliği yapılanması 2001'de **Özbekistan**'ın da katılımıyla Şanghay Beşlisi "**Şanghay İş Birliği Örgütü**" adını aldı.

B. TÜRK CUMHURİYETLERİ BAĞIMSIZ OLUYOR

1) Azerbaycan

Azerbaycan, 1918'de **Mehmet Emin Resulzade** önderliğinde bağımsızlığını ilan etmesine rağmen kısa bir süre sonra SSCB yönetimine girmiştir. **Ebulfeyz Elçibey**'in önderliğinde "**Halk Cephesi**" adıyla bir teşkilat kuruldu. SSCB'nin dağılmasından sonra 1991'de yeniden bağımsızlığını ilan eden Azerbaycan'ı ilk tanıyan ülke **Türkiye** oldu. 1993'te Cumhurbaşkanı olan **Haydar Aliyev**'in "**Biz bir millet, iki devletiz.**" sözleri Türk - Azeri ilişkilerine egemen olmuştur. Bu ülkede **Mehmet Emin Resulzade, Bah-tiyar Vahapzade** gibi birçok ünlü şair ve yazar yetişmiştir. Azerbaycan ile Türkiye arasında birçok ekonomik yatırım hayata geçirilmiştir. Bunlardan biri de 2017'de açılışı yapılan Bakü - Tiflis - Kars demir yolu yani Yeni İpekyolu Projesi ile Çin'den gelen yükü yaklaşık 15 - 20 gün içerisinde Avrupa ülkelerine ulaştırma projesidir.

186

NOT

31 Ekim 2003'ten beri ülkenin devlet başkanlığını **İlham Aliyev** yapmaktadır.

Dağlık Karabağ Sorunu

1985'ten sonra SSCB'deki iç gelişmelerden faydalanan Ermenistan, Karabağ'ı kendisine bağlamak istemiştir. Azerilerden silahlar toplanırken Ermenistan Meclisi bu karnamneyi kendi topraklarında uygulamamıştır. Azerilerin tamamen silahsız kalması üzerine **Karabağ, Ermenistan tarafından işgal edildi.** **Hocalı** başta olmak üzere birçok kentte çok sayıda sivil öldürülmüş veya göçe zorlanmıştır.

NOT

26 Şubat 1992'de Ermeni güçleri bir Azerbaycan toprağı olan Hocalı köyüne gündüz vakti girerek 106'sı kadın, 63'ü çocuk, 70'i yaşlı, 374'ü erkek toplam 613 kişiyi katletti. Bu katliamdan sonra olası başka bir katliama maruz kalmak istemeyen 1 milyona yakın Azerbaycan Türk'ü, işgal edilen topraklardan göç etmek zorunda kalmıştır.

2. Kazakistan

Gorbaçov tarafından Kazakistan'ın başına getirilen **Nursultan Nazar-bayev**, SSCB'nin dağılmasından sonra 1991'de **bağımsızlığını ilan etti.** Kazakistan'ı **tanıyan ilk devlet Türkiye** oldu. Kazakistan, 1991'de **Semey Nükleer Deneme Alanı**'nı kapatarak dünya tarihinde **ilk defa gönüllü olarak kendi nükleer silah deposundan vazgeçen ülke olmuştur.**

NOT

19 Mart 2019 tarihinden itibaren ülkenin devlet başkanlığını **Kasım Cömert Tokayev** yapmaktadır.

3. Kırgızistan

1990 sonbaharında yapılan seçimlerde **Askar Akayev** cumhurbaşkanı seçildi. Şubat 1991'de başkent **Frunze**'nin adı **Bişkek** (devrim öncesi adı) olarak değiştirildi. SSCB'nin dağılması üzerine 31 Ağustos 1991'de bağımsızlığını ilan etti. **Türkiye**, Kırgızistan'ın **bağımsızlığını tanıyan ilk ülkedir.** Kırgızistan'ın yetiştirdiği ve bütün dünyada tanınan önemli bir yazar olan **Cengiz Aytmatov**'un romanları ülkemizde de büyük ilgi görmektedir.

Kırgızistan'da 2005 yılında başlayan "**Lale Devrimi**" sonucunda Askar Akayev görevini bırakmak zorunda kalmıştır. 10 Ocak 2021'den beri ülkenin devlet başkanlığını **Sadık Caparov** yapmaktadır.

4. Özbekistan

SSCB'nin dağılması üzerine, **31 Ağustos 1991**'de Özbekistan bağımsızlığını ilan etti ve İslam Kerimov cumhurbaşkanı seçildi.

8 Eylül 2016'dan beri ülkenin devlet başkanlığını **Şevket Mirziyoyev** yapmaktadır.

5. Türkmenistan

1985'te Türkmenistan Komünist Partisi Başkanlığına **Saparmurad Niyazov** getirildi. Türkmenler arasındaki kabileciliği ortadan kaldırıp birliği sağlayan Niyazov, Türkmen dilinin resmî dil olmasını sağladı. Türkmenistan **1991**'de **bağımsızlığını ilan etti**. Türkmenistan'ın **bağımsızlığını tanıyan ilk ülke ise Türkiye oldu**.

Saparmurad Niyazov'un **2006** yılında vefat etmesinden sonra yapılan Cumhurbaşkanlığı seçimlerini **Gurbangülü Berdimuhammedov** kazanmıştır ve **2021** yılı itibarıyla da bu görevini sürdürmektedir.

Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT)

Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT), SSCB'nin dağılmasının ardından 21 Aralık 1991'de "**Almatı Zirvesi**" sonucu **Azerbaycan, Ermenistan, Belarus, Kazakistan, Moldova, Kırgızistan, Rusya, Tacikistan, Türkmenistan, Özbekistan ve Ukrayna**'nın katılımı ile kurulmuştur. Daha sonra ise Aralık 1993'te **Gürcistan** katılmıştır. Ancak Gürcistan, 2008 **Güney Osetya Savaşı** sonrasında meclis kararı ile 15 Ağustos 2008'de BDT'den ayrılmıştır.

TİKA (Türk İş Birliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı)

TİKA, 24 Ocak 1992'de başta **Türk dilinin konuşulduğu ülkeler** ve Türkiye'ye komşu ülkeler olmak üzere; gelişmekte olan ülkelerin kalkınmalarına yardımcı olmak, bu ülkelerle ekonomik, teknik, sosyokültürel ve eğitim alanlarında iş birliğini geliştirmek, ülkelerin kalkınma ihtiyaç ve hedeflerini, yapılabilecek iş birliği ve yardım konularını belirlemek, gerekli program ve projeleri hazırlamak için kurulmuştur. Pazar ekonomisine geçiş çabalarını desteklemek, TİKA'nın görev ve sorumluluklarındandır.

C. DOĞU BLOKU'NDAN SONRA AVRUPA'DA YENİ ARAYIŞLAR

1. İki Almanya'dan Tek Devlete

1989'da Demokratik Almanya'nın kendi vatandaşlarına ülkeden çıkışı vizesi vermesi üzerine on binlerce kişi Batılı ülkelerin büyükelçiliklerine sığındı. Demokratik Almanya'daki özgürlük isteyen halk hareketleri sonunda 9 Kasım'da Berlin Duvarı geçişlere açıldı ve **14 Ocak 1990**'dan sonra da yıkılmaya başlandı. **3 Ekim 1990**'da **Almanya resmen birleşti**.

2. Avrupa Ekonomik Topluluğundan (AET) Avrupa Birliği'ne (AB)

1957'de imzalanan **Roma Antlaşması** ile "**Avrupa Ekonomik Topluluğu**" adını alan birliğin politikalarının başarıya ulaşması sonucunda 1972'de üye sayısı altıdan dokuza çıktı.

7 Şubat 1992'de imzalanan ve Kasım 1993'te yürürlüğe giren **Maastricht Antlaşması** ile Avrupa Topluluğu, "**Avrupa Birliği**" adını aldı. Avrupa Birliği **1 Temmuz 2013** itibarıyla **Hırvatistan**'ın da birliğe katılması ile üye sayısını yirmi sekize yükseltmiştir.

a. Maastricht Kriterleri

Hollanda'nın Maastricht kentinde imzalanan Avrupa Birliği Antlaşması'nda (Maastricht Antlaşması), Ekonomik ve Parasal Birliğin (EPB) aşamaları, bu aşamalarda izlenecek ekonomik ve parasal politikalarla bu politikaların uygulanması için gerekli kurumsal değişiklikler ayrıntılı olarak düzenlenmiştir. Bu düzenlemeler çerçevesinde, üye ülke ekonomileri arasındaki farklılıkların giderilebilmesi için, "**Maastricht Kriterleri**" olarak adlandırılan yakınlık kriterleri tespit edilmiş ve bunlara uyulmaması durumunda uygulanacak yaptırımlar belirlenmiştir.

Bu kriterler şunlardır:

- Üyelerin yıllık ortalama enflasyon oranı, en düşük yıllık enflasyona sahip üç üye devletin enflasyon ortalamasını en fazla 1,5 puan geçebilir.
- Üye devletlerin bütçe açığı oranı gayrisafi yurt içi hasılasının (bir ülke sınırları içerisinde belli bir zaman içinde, üretilen tüm mal ve hizmetlerin para birimi cinsinden değeri) %3'ünü aşmaması gerekir.
- Üye devletlerin kamu borcunun, gayrisafi yurt içi hasılasının %60'ını geçmemesi gerekir.

- Her üye devletin uzun vadeli faiz oranı, en düşük orana sahip üç üye devletin faiz oranını en fazla 2 puan aşabilir.
- Üye devletlerin ulusal paraları, Avrupa döviz kuru mekanizmasının izin verdiği normal dalgalanma sınırları içinde kalmalıdır.

b. Kopenhag Kriterleri

22 Haziran 1993 tarihinde yapılan Kopenhag Zirvesi'nde adaylık için başvuruda bulunan ülkelerin tam üyeliğe kabul edilmeden önce aday ülkeler; demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan hakları, azınlık hakları ve işleyen bir piyasa ekonomisi alanlarında belirli bir seviyeye gelmiş olmalıydılar. AB, bu kriterlere uygun gördüğü birçok Doğu Avrupa ülkesini özellikle 2004 yılından sonra tam üyeliğe almıştır.

D. AB VE DÜNYA

NATO'nun Avrupa'da Genişlemesi

Doğu Bloku'nun yıkılmasından sonra oluşan Doğu Avrupa ülkeleri NATO'ya girerek güvenlik sorunlarını çözmekle beraber ABD ve Batılı ülkelerle siyasi ve ekonomik bağlarını güçlendirmeyi amaçlamışlardır. Bu amaçla Ocak 1999'da ilan edilen "**Barış İçin Ortaklık (BiO)**" adıyla bir ortaklık programı uygulamaya konularak NATO ile yakınlaşmaları ve farklı tarihlerde üye olma imkânı sağlanmıştır. Ancak **Makedonya**'nın üyeliği **Yunanistan** tarafından, **Kıbrıs Rum Yönetimi**'nin de üyeliği **Türkiye** tarafından veto edilmiştir.

E. TÜRKİYE VE AVRUPA BİRLİĞİ

1. Türkiye'nin AB Serüveni

a. Ankara Antlaşması ve Katma Protokol

Türkiye, **Temmuz 1959**'da topluluğa tam üyelik için başvurmuştur. AET tarafından verilen cevapta, Türkiye'nin kalkınma düzeyinin tam üyeliğin gereklerini yerine getirmeye yeterli olmadığı bildirilmiş ve tam üyelik şartları gerçekleşinceye kadar geçerli olacak bir ortaklık antlaşması imzalanması önerilmişti. Bu gelişmeler sonucunda **12 Eylül 1963**'te "**Ankara Antlaşması**" imzalanmıştır. Ancak Ankara Antlaşması, geçiş dönemi hükümleri ve tarafların üstleneceği yükümlülükleri belirten **Katma Protokol (1973)** öngörülmediği şekilde uygulanamamıştır.

AB ile başlangıçta sadece ekonomik olan sorunlar, **Yunanistan**'ın **1980**'de topluluğa **tam üye olması** ile siyasi boyut da kazanmıştır. Çünkü AB'ye üyeliğin kabulü için **oy birliği şartı** aranmaktadır. Türkiye ile arasındaki sorunların kendi politikasına uygun şekilde çözümü için Yunanistan'ın veto hakkını bir koz olarak kullanması sonucu topluluk ile Türkiye arasındaki ilişkiler dondurularak **mali iş birliğine son verilmiştir**.

b. Türkiye'nin Gümrük Birliğine Girişi

Türkiye, **14 Nisan 1987**'de tekrar AB'ye **tam üyelik müracaatında bulunmuştur**. AB Komisyonu tarafından 1989'da verilen cevapta, Türkiye'nin AB'ye üyelik konusundaki ehliyeti kabul edilmekle birlikte, gelecekteki genişleme sürecine kadar beklenmesi ve Gümrük Birliği sürecinin tamamlanması önerilmiştir. Yapılan müzakereler sonunda Türkiye ile AB arasındaki Gümrük Birliği, **1 Ocak 1996** tarihinde yürürlüğe girmiştir.

c. Avrupa Birliği'nin Genişleme Süreci ve Türkiye

Avrupa Birliği, 1993 Kopenhag Zirve Toplantısı'nda 12 - 13 Aralık 1997 tarihlerinde Lüksemburg'da yapılan Avrupa Birliği Zirvesi'nde Türkiye'nin tam üyeliğe ehliyeti bir kez daha teyit edilmiştir. 15 - 16 Haziran 1998 tarihinde gerçekleşen AB "**Cardiff Zirvesi**" Sonuç Belgesi'nin genişleme ile ilgili bölümünde, adayların tam üyeliğe hazırlanma durumunu incelemek üzere kurulmuş olan gözden geçirme mekanizmasına Türkiye de dâhil edilmiştir. Belgede ayrıca, Komisyon tarafından Türkiye'yi tam üyeliğe hazırlamak için sunulan "**Avrupa Stratejisi**" onaylanmıştır. AB Komisyonunun 1999'da açıkladığı raporda, Türkiye tam üyeliğe aday gösterilmiş ve ülkemize de somut bir "**Katılma Ortaklığı Stratejisi**" önerilmiştir. **10 - 11 Aralık 1999** tarihlerinde **Helsinki**'de yapılan **AB Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi**'nde Türkiye, oy birliği ile Avrupa Birliği'ne **aday ülke** olarak kabul edilmiştir. Bu süreçte Türkiye AB fonları tarafından finansi sağlanan **Socrates** (Genel Eğitim), **Leonardo da Vinci** (Mesleki Eğitim), **Hayat Boyu Öğrenme** (LLP) ve **Gençlik** (Youthbin Action) programlarına **tam üye** olarak katılarak ülkemizde bununla ilgili "**Ulusal Ajans**" adı verilen bir yapılanmayı gerçekleştirmiştir.

F. YENİ OLUŞUM SÜRECİNDE BALKANLAR

1. Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti'nin Dağılması

1945'te yapılan seçimleri kazanan **Tito, Yugoslavya Federal Halk Cumhuriyeti**'ni kurarak ülkedeki krallık yönetimine son verdi. Yugoslavya; **Slovenya, Hırvatistan, Bosna-Hersek, Karadağ, Sırbistan, Makedonya** Federal Cumhuriyetleri ile **Voyvodina** ve **Kosova** özerk bölgelerinden oluşturuldu. 1974 Anayasası ile Tito ömür boyu devlet başkanı seçildi.

Tito'nun 1980'de ölümünden sonra Aralık 1987'de Slobodan Milošević'in bir darbeye Sırp Komünist Partisinin başına geçmesi ile Avrupa'nın 4. büyük ordusu olan Yugoslavya Federal Ordusu (JNA), Sırpların kontrolüne geçti. Buna karşılık Slovenya Cumhuriyeti Parlamentosu 7 Haziran 1989'da Slovenya halkının kendi geleceğini kendisinin belirlemesi yönünde karar alarak 2 Temmuz 1990'da bağımsızlığını ilan etti. Bunu Hırvatistan Parlamentosu'nun bağımsızlık kararı takip etti.

Böylece Yugoslavya'da parçalanma süreci başlamış oldu. Aynı yıl içinde Makedonya ve Bosna-Hersek de bağımsızlıklarını ilan edince Yugoslavya'yı oluşturan altı devletten dördü; Slovenya, Hırvatistan, Makedonya ve Bosna-Hersek, Yugoslavya'dan ayrılmış oldu.

Bosna-Hersek'in bağımsızlık kararı 29 Şubat 1992'de, Bosnalı Sırpların seçimi boykot etmelerine rağmen referandumla onaylandı. 6 Nisan'da da AT Bosna-Hersek'in bağımsızlığını tanıdı. Bu durumu kabul etmeyen Sırbistan, "Büyük Sırbistan" hayalini gerçekleştirebilmek için yanındaki milis grupları da silahlandırarak silahsız Boşnaklara karşı savaş başlattı.

Temmuz 1995'te **General Ratko Mladić** komutasındaki Sırp güçleri, daha önce BM Güvenlik Konseyi tarafından "güvenli bölge" ilan edilmiş olan Srebrenica'yı işgal etti ve binlerce sivil topluca katletti. Bu gelişme üzerine NATO harekete geçerek 30 Ağustos 1995'te Sırp hedeflerine yönelik kapsamlı hava operasyonları başlattı. Üç hafta süren bu harekât sonucunda Sırp atışkes yapmayı kabul etti. 14 Aralık 1995'te Yugoslavya Federal Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı **Slobodan Milošević** ve Hırvatistan Cumhurbaşkanı **Franyo Tucman** ve Bosna-Hersek eski Cumhurbaşkanı "**Bilge Lider**" lakaplı **Aliya İzzetbegović** tarafından "**Dayton Antlaşması**" imzalanarak **Bosna Savaşı** sona erdi.

2. Arnavutluk'ta Demokratikleşme Süreci

II. Dünya Savaşı'nda İtalyanlar tarafından işgal edilen Arnavutluk **Enver Hoca** liderliğinde, İtalyan ve Almanlara karşı mücadele verdi ve savaş sonunda Komünist Partinin yönetimine girmiştir. Enver Hoca Dönemi'nde bütün kilise ve camiler kapatılmış ve Arnavutluk, 1967 yılında resmî olarak dünyadaki **ilk ateist devlet** olmuştur. Nisan 1985'te Enver Hoca'nın ölümünden sonra **Ramiz Alia**, Arnavutluk Komünist Partisi liderliğine ve devlet başkanlığına getirildi.

G. ORTA DOĞU VE AFGANİSTAN'DAKİ GELİŞMELER

1. Körfez Savaşları

Irak, borçlarını ödeyebilmek, sanayileşmesini sürdürmek ve askerî yönünden yeniden güçlenebilmek için, Kuveyt'in günlük limitten fazla petrol çıkararak kendisini zarara uğrattığı iddiasını öne sürerek bu devletten 24 milyar dolar istedi. Bu isteklerin kabul edilmemesi üzerine Irak birlikleri, **2 Ağustos 1990** günü Basra Körfezi'nin doğusunu ve Kuveyt'teki zengin petrol yataklarını ele geçirerek bölgede daha etkili olma amacıyla Kuveyt'i işgal etti.

Kuveyt'in işgali Irak'ı kendileri için bir tehdit unsuru olarak gören İran, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri başta olmak üzere bölge ülkelerinin politikalarıyla da uyumsuzdu. Bu nedenlerle Irak'ın Kuveyt'i işgalıyla başlayan "**Körfez Krizi**", aynı zamanda bir dünya sorunu hâline geldi. Irak'ın Kuveyt'ten çekilmesini sağlamak amacıyla Güvenlik Konseyi kararıyla oluşturulan koalisyon güçlerine **ABD** ve Avrupa devletlerinin yanında **Mısır, Bahreyn, Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri** ve **Suriye** gibi Arap ülkeleri de destek verdi. BM Güvenlik Konseyi kararına göre koalisyon güçleri 17 Ocak'ta hava saldırısına başladı. Bu saldırılar sonucu Irak, askerî gücünün büyük bölümünü kaybetti.

Mayıs 1991'de, 36. Paralel'in kuzeyini kontrol altında tutmak ve Irak'ın ateşkes koşullarına uyup uymadığını kontrol etmek için uluslararası "**Çekiç Güç**" kuruldu. Merkezi Türkiye'deki **İncirlik Üssü** olan bu güç; **Amerikan, İngiliz, Fransız ve Türk** hava birliklerinden oluşuyordu. 20 Mart 2003'te ABD ve İngiltere Irak'a saldırı başlattı.

ABD ve İngiliz kuvvetleri 9 - 10 Nisan'da Bağdat'a girdi. Devlet Başkanı **Saddam Hüseyin, 30 Aralık 2006'da** idam edildi. Yapılan uzun çalışmalar sonucunda 13 Temmuz 2003'te "**Geçici Irak Yönetim Konseyi**" oluşturuldu ve seçimler 30 Ocak 2005'te yapıldı. **Celal Talabani** cumhurbaşkanlığına seçildi.

Hükûmetin kurulmasının ardından ekim ayında anayasa referandumu sunuldu ve kabul edildi. Koalisyon askerleri ise 2003'ten beri işgal ettikleri Irak'tan **31 Aralık 2011** tarihinde geri çekildi ve **Körfez Savaşı resmen sona erdi.**

2. Filistin Sorunu ve Orta Doğu Barış Görüşmeleri

Filistin'deki örgütler İsrail'e karşı 1964'te **Yaser Arafat** önderliğinde ve **Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ)** çatısı altında birleştiler. BM, 1974'te FKÖ'yü Filistin'in tek temsilcisi olarak tanıdı. Filistin topraklarında FKÖ'nün yönlendirmesiyle İsrail'e karşı "**ayaklanma**" (intifada) başladı. Ancak İsrail'in insan hakları ihlalleri dünyada yankı uyandırdı ve İsrail'i uluslararası kamuoyunda zor durumda bıraktı. **14 Kasım 1988'de Filistin Ulusal Konseyi** tarafından "**Bağımsız Filistin Devleti**" ilan edildi. 1989'da **Yaser Arafat** FKÖ merkez konseyi tarafından **Filistin Devlet Başkanlığına** seçildi. 1993'te "**Oslo Görüşmeleri**" sonunda ise FKÖ İsrail'i, İsrail de FKÖ'yü Filistin halkının temsilcisi olarak tanıdı.

1982'de Reagan (Regin) Planı, Batı Şeria'nın İsrail tarafından güvenlik içinde yönetilmesini ortaya koyarken yine aynı yıl Arap Zirvesi'nde ortaya konulan FEZ Planı ile de;

- Kudüs dâhil İsrail'in 1967 yılında işgal ettiği topraklardan çekilmesi,
- Kudüs'te üç dinin dinsel törenlerinin yapılması,
- Başkenti Kudüs olan bağımsız bir Filistin devletinin kurulması,
- İsrail'in 1967'den sonra inşa ettiği yerleşim yerlerinden çekilmesi ve bunların kaldırılması,
- Filistin halkının meşru temsil etme hakkının FKÖ'de olması gibi kararlar alınmıştır.

NOT

HAMAS, 1987'de Filistin'de başlayan Birinci İntifa'da (Uyanış) Gazze Şeridi'nde kurulan "Hareket-ül Mukavemet-ül İslamiye" nin (İslami Direniş Örgütü) kısa adıdır.

Filistin Sorunu'nun çözümü için 1991'de Madrid Konferansı, 1993'te Oslo Görüşmeleri, 2000 yılında Camp David Zirvesi yapılmasına rağmen bir sonuç alınamamıştır.

İsrail BM Güvenlik Konseyi kararlarını ve dünya kamuoyunun tepkisini dikkate almayarak 2004'te Gazze'ye saldırılarını yeniden başlattı. "**Refah Operasyonu**" adı verilen saldırılar, Yaser Arafat'ın ölümü sonrasında Filistin Devlet Başkanı **Mahmut Abbas** tarafından İsrail'le ateşkes imzalanması ile son buldu. Yapılan antlaşmaya göre İsrail, 2005'te Gazze'deki 21 ve Batı Şeria'daki 4 yerleşim yerinden çekilmeyi tamamladı.

2007 sonlarında İsrail ile Filistin arasında iki devletli çözüm esasına dayanan "**Anna Polis**" toplantısı yapıldıysa da sonuç alınmadı. 2008 sonlarında İsrail'in muhalif Filistinli örgütleri gerekçe göstererek Gazze üzerine başlattığı saldırılarda çoğunluğu sivil, yüzlerce insan hayatını kaybetti.

İsrail son olarak **31 Mayıs 2011** tarihinde Gazze'ye yardım malzemesi götüren "**Mavi Marmara**" adlı bir gemiyi uluslararası sularda askerî operasyon yaparak **9 Türk vatandaşını** şehit etti. Tüm dünya tarafından kınanan bu olay sonrası İsrail ile Türkiye ilişkileri koptu. İsrail bu olaydan iki yıl sonra (**22.03.2013**) Türkiye'den **resmen özür diledi** ve şehit olanların yakınlarına da tazminat ödemeyi kabul etti.

3. Afganistan'daki Gelişmeler

Afganistan'da Şubat 1989'da SSCB birliklerinin çekilmesinden sonra bu durumdan yararlanan **Molla Muhammet Ömer** liderliğindeki **Taliban** (öğrenciler) grubu, 1998'de Kabil merkez olmak üzere ülkenin yaklaşık %70'ini kontrolü altına alarak İslam Devleti'ni kurdu. Taliban yönetimine karşı olanlar da **Ahmet Şah Mesut** liderliğinde ülkenin kuzeyinde toplanarak "**Kuzey İttifakı**" adı altında örgütlendi.

192

NOT

Afganistan Koalisyon Hükûmetini 1998'de deviren Afgan, Pakistanlı, Paştunlu dinci milis kuvvetlerine "**Taliban**" adı verilmiştir.

Afganistan - SSCB Savaşı sırasında daha önce ABD'de askerî eğitim almış Usame bin Ladin 1988'de "**El Kaide**" adında bir terör örgütü kurmuştur.

11 Eylül 2001'de ABD'nin **New York** şehrindeki "**Dünya Ticaret Merkezi**"ne (**İkiz Kuleler**) ve ABD Savunma Bakanlığına (**Pentagon**) terör saldırısında bulunuldu. ABD bu saldırılardan sorumlu tuttuğu terör örgütü liderinin Afganistan'da bulunduğunu iddia ederek **7 Ekim 2001** tarihinde Afganistan'a hava taarruzu başlattı. Hava operasyonları karşısında çaresiz kalan Taliban yönetimi, Kasım 2001'de yönetimden uzaklaştırıldı. Afganistan'da Taliban yönetimi yıkılarak yerine **Hamid Karzai** liderliğindeki hükûmet, 22 Aralık 2001'de göreve başladı. Bu hükûmetin ülkede güvenliği sağlama-sına destek olarak BM Güvenlik Konseyi tarafından Türkiye'nin de aktif rol aldığı "**Uluslararası Güvenlik Destek Gücü**" (**ISAF**) kuruldu.

4. Orta Doğu'da Su Sorunu

Orta Doğu'nun başlıca su kaynakları: **Dicle, Fırat, Asî, Şeria** ve **Nil** nehirleridir.

1970'li yılların başlarından itibaren Türkiye'nin **GAP**'ı (**Güneydoğu Anadolu Projesi**) uygulamak üzere çalışmalara başlaması, Dicle ve Fırat nehirlerinden yararlanan **Suriye** ve **Irak** tarafından tepkiyle karşılandı. Bu gelişme Suriye ve Irak başta olmak üzere Arap devletlerinin sert tepkisi ile karşılandı. Böylece Dicle ve Fırat'ın sularının kullanımı ve paylaşılmasından doğan "**Su Sorunu**" ortaya çıktı. Türkiye ise Fırat Nehri'nden, Suriye'ye sarniyede 500 metre kûp su bırakmayı kabul etti. Ayrıca Fırat ve Dicle'nin suyunu Arap Yarımadası'na kadar akıtacak "**Bariş Suyu Projesi**"ni ortaya attı. Türkiye'nin su sorununu aşmaya yönelik çalışmaları Suriye'nin paylaşım stratejisi nedeniyle bir sonuç vermedi. Ayrıca Fırat Nehri üzerinde "**Birecik Barajı**"nın yapılmaya başlanması **Suriye**'nin, Dicle üzerinde "**İlisu Barajı**"nın yapılması **Suriye** ve **Irak**'ın tepkilerine sebep oldu.

5. Türk Ordusu ve Dünya Barışı

● Türkiye;

- ◆ Kore (NATO'ya üye olmadan önce),
- ◆ Somali,
- ◆ Bosna - Hersek,
- ◆ Arnavutluk,
- ◆ Kosova,
- ◆ Afganistan'da

barışı koruma ve uygulama harekâtlarına barış gücü olarak katılmıştır.

H. DÜNYADAKİ GELİŞMELER

Bilimsel ve Teknolojik Gelişmelerin Etkileri

Günümüzde insanları etkileyen, bilimsel alanda devrim niteliğindeki en önemli gelişme "**nanoteknoloji**"dir. Bu çalışmalar sonucunda ise 1996'da "**Dolly**" adı verilen koyun kopyalandı. Ülkemizde de 2007 yılında "**Oyalı**" adı verilen ilk koyun kopyalandı.

NOT

1933'te Sovyetler Birliği'nde Yu Yu Voranay tarafından insandan insana ilk organ nakli gerçekleştirilmiştir. 1966'da pankreas, 1967'de karaciğer ve kalp nakli, 1998'de el nakli ve 2005'te kısmi yüz nakli başarılı bir şekilde yapılmıştır.

1986'daki Ukrayna'da yaşanan **Çernobil Kazası** çevre sorunlarına duyarlılığı artmıştır.

Bu dönemde bilişim sistemlerinin gizlilik, bütünlük veya erişilebilirliğini ortadan kaldırmak amacıyla herhangi bir yerdeki kişi, kurum veya bilişim sistemine karşı yapılan saldırı anlamına gelen "**siber saldırı**" kavramı ortaya çıkmıştır.

NOT

"Wikileaks" Julian Assange tarafından 2006'da radikal şeffaflık adıyla dünya genelinde yapılan yolsuzlukları, ülke veya kurumların yaptığı çirkin işleri yayımlamak için kurulmuş bir sitedir. Bu site ilk olarak Kenya'da bulunan Scientology Kilisesi'ne dair belgeleri ifşa etmiştir.

I. ARAP BAHARI

Tunus'ta Muhammed Buazizi adında bir gencin şahsına yapılan bir hak-sızlık sonucu kendisini yakmasıyla "Arap Baharı" ilk olarak Tunus'ta başlayıp kısa süre içinde Mısır, Libya ve Yemen'de yönetimlere karşı bir isyana dönüştü.

Bu isyanların ve Arap Baharı'nın ülkeleri etkisi altına almasında;

- İkinci Dünya Savaşı sonrasında bölgede manda yönetimlerinin kurulması, Arap toplumunun aşiret ve mezhep merkezli bir toplum yapısına dönüşmesi ve bunun da toplumsal çatışmaları artırması,
- Ülke ve bölgedeki yer altı zenginliklerine karşılık, işsizlik oranındaki artış, devlet idarecilerinin yolsuzluk ve rüşvete karışmaları,
- Arap ülkelerinde muhalefetin gelişmesine engel olunması ve tek partinin veya tek adamlı idarecilerin devleti yönetmesi,
- Arap ülkeleri halklarının eğitim seviyelerinin yükselmesi, çağın gereklerine uygun iletişim araçlarını kullanmaları ve halkın bu yollarla çok kısa sürede organize olmaları etkili olmuştur.

193

NOT

Arap Baharı'na ayrıca "**Twitter ve Facebook Baharı**" da denilir.

Arap Baharı sonucunda Tunus Devlet Başkanı Zeynel Abidin bin Ali, ülkesini terk etti. Mısır'da Hüsnü Mübarek yargılanıp hapsedildi. Libya'da Muammer Kaddafi öldürüldü. Yemen'de Abdullah Salih iktidarı bıraktı ve Suriye'de ise Beşar Esad gösteriler karşısında koltuğunu terk etmeyince ülke iç savaşa sürüklendi.

NOT

Mısır'da Hüsnü Mübarek devrildikten sonra ülkenin başına seçimle Muhammed Mursi gelmiştir ancak 23 Temmuz 2013'te ülkenin Genelkurmay Başkanı Abdülfettah el Sisi darbe yaparak devlet başkanı oldu ve Muhammed Mursi yargılanarak hapse atıldı. Muhammed Mursi kendisine yöneltilen tüm suçlamalardan beraat etti. Bu esnada Mısır halkı darbe yönetimine karşı "Tahrir Meydanı"nı doldurdu, eylem yapan halkın üzerine darbeci askerlerin ateş açması sonucu Esmâ el-Bilteci hayatını kaybetti. Bu olay Sisi'ye karşı uluslararası muhalefetin başlamasına neden oldu.

İ. TÜRKİYE'NİN BÖLGE İLE OLAN İLİŞKİLERİ

a. Rusya Federasyonu

2000'li yıllara girilirken Türkiye - Rusya ilişkileri hızlı bir şekilde gelişmeye başlamıştır. Şu anda Rusya, Rus doğal gazını Karadeniz'in altından döşenen bir boru hattıyla Samsun'a ulaştıran "**Mavi Akım Projesi**"nden dolayı Türkiye'nin **en fazla ihracat yaptığı** ülke hâline gelmiştir.

b. Kafkasya

SSCB'nın dağılması sonucu Kafkasya'da Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan bağımsızlıklarını kazanınca Türkiye bölge ülkelerinin bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünün korunmasına destek vermek ve Hazar Havzası enerji kaynaklarının üretilmesi ve taşınmasında rol almayı dış politikası olarak belirledi.

Türkiye, Azerbaycan'ı 10 Kasım 1991'de resmî olarak tanıyan ilk ülke olmuştur. Azerbaycan lideri Haydar Aliyev, iki ülke arasındaki dayanışmayı "Bir millet, iki devlet" sözüyle dile getirmiştir. Türkiye Yukarı (Dağlık) Karabağ Sorunu'nda Azerbaycan'a destek olmuştur. Türkiye işgalci devlet Ermenistan'a sınırlarını kapatmıştır.

Ekonomik alanda da Türkiye ile Azerbaycan arasındaki ticaret hacmi günden güne artmaktadır. Özellikle Bakü - Tiflis - Ceyhan Petrol Boru Hattı ve Bakü - Tiflis - Erzurum Doğal Gaz Boru Hattı, Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet Petrol Şirketinin (SOCAR) 2011'de İzmir Aliağa PETKİM'e 5 milyon dolarlık yatırım yapması ve ayrıca Azerbaycan'ın Hazar Denizi'ndeki Şah Deniz 2 Gaz Sahası ve Hazar Denizi'nin güneyinde üretilen doğal gazın öncelikle Türkiye'ye ardından da Avrupa'ya taşınmasını öngören "Trans Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı Projesi" (TANAP) iki ülke arasındaki ekonomik yatırımlardandır.

Yine bu süreçte Türkiye, Gürcistan ile de ilişkilerini geliştirirken Ermenistan'ın Azerbaycan topraklarını işgali ve sözde soykırımı devamlı gündeme getirip kamuoyu oluşturmaya, Türkiye ile Ermenistan arasındaki ekonomik ilişkilerin sona ermesine sebep olmuştur.

c. Orta Doğu

Türkiye 1990'lı ve 2000'li yıllarda Suriye ile su kaynakları, Suriye'nin teröre destek vermesi ve Hatay üzerinde hak iddia etmesi gibi sebeplerden dolayı ilişkiler gerilmiştir. 2000 yılında Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in hayatını kaybeden Suriye Devlet Başkanı Hafız Esad'ın cenazesine katılması ve iki ülke arasında üst düzey ziyaretler iki ülke ilişkilerini geliştirmiştir. 2009'da Suriye Devlet Başkanı Beşar Esad'ın Türkiye ziyareti sonrası iki ülke vatandaşları arasında vizelerin kaldırılması ve iki ülke arasında ortak bakanlar kurulu toplantısı yapılması, "stratejik ortaklık" kavramına vurgu yapılması olumlu gelişmeler olurken, 2011 Arap Baharı sonrası Esad rejiminin sivil halkı katletmesi, 2012'de Türk jetinin düşürülmesi ve Türkiye'nin bu süreçte Suriyeli muhaliflere destek vermesi bir anda ilişkilerin tamamen kopmasına neden oldu. Türkiye savaştan kaçan Suriyeli mültecileri ülkesine kabul edip çeşitli illerde mülteci kampları kurmuştur.

2000'li yıllarda Türkiye - İsrail ilişkileri ise İsrail'in Batı Şeria'ya inşa ettiği "Utanç Duvarı", İsrail'in Lübnan'a müdahalesi, 2008'de Gazze Şeridi'ne yönelik "Dökme Kurşun" operasyonu, 2010'da askerî operasyonların iptal edilmesi, Davos'ta yaşanan "One Minute Krizi", alçak koltuk tartışmaları, Mavi Marmara Baskını gibi olaylar ilişkileri kopma noktasına getirmiştir.

Türk - Amerikan ilişkileri ise 2003'teki Irak işgali ile farklı bir boyuta taşındı. Türkiye savaş ve savaş sonrası Irak'a uygulanan ambargo nedeniyle büyük zarar etti. Türkiye savaş sırasında 1 Mart Tezkeresi ile ABD askerlerinin Türkiye üzerinden Irak'a saldırmasına izin vermedi. 4 Temmuz 2003'te Amerikan askerlerinin Süleymaniye'de bulunan Türkiye Özel Kuvvetler İrtibat Bürosundaki askerlerimizin başına çuval geçirmesi ülkedeki Amerikan karışıklığını artırdı.

Suriye ve Irak'ta yaşanan bu belirsizlikler DEAŞ terör örgütünü ortaya çıkardı. DEAŞ'ın kurucusu El Bağdadi, Irak ve Şam Devleti'ni kurduğunu açıkladı. ABD, Türkiye ve bazı devletler bu terör örgütüne operasyon yaparak bölgedeki gücünü zayıflatmışlardır.

d. Balkanlar

Türkiye Yugoslavya'nın dağılması ile ortaya çıkan altı devleti de resmi olarak tanımıştır. Yine bu dönemde Türk - Makedon ilişkileri gelişirken Batı Trakya, Ege, Kıbrıs, Patrikhane, Pontus, PKK, AB Batı Trakya Türklerinin lideri Sadık Ahmet'in yargılanması Türk - Yunan ilişkilerini şekillendirmiştir. 1996 yılında yaşanan Kardak Krizi de ilişkileri olumsuz etkilemiştir. 2000'li yıllarda ise Kıta Sahaneliği, Ege Hava Sahası, it dalaşları (dog fights), Kıbrıs'taki halk oylaması yine Türk - Yunan ilişkilerini olumsuz etkilemiştir.

e. Bulgaristan'daki Türkler ve Türkiye - Bulgaristan ilişkileri

Bulgaristan Soğuk Savaş Dönemi'nde SSCB'ye tabi olmuştur. Ülkeyi yöneten Theodor Jivkov Zamanı'nda Türk azınlığa asimilasyon politikası uygulanmıştır. Bu politika, 1984 - 1985 yıllarında Türklerin isimlerinin zorla değiştirilmesine kadar gitmiştir. Bulgar radyolarında Türkçe yayınlara son verilmiş, Türkçenin konuşma dili olması yasaklanmış ve birçok cami ibadete kapatılmıştır. Bunun üzerine Bulgaristan'da yaşayan Türkler "Hak ve Özgürlükler Hareketi" (HÖH) adı altında teşkilatlanarak kültürel haklarını korumaya çalışmışlardır. Türkiye ve diğer ülkelerin tepkisi üzerine Bulgar Hükûmeti Türklerin göç etmesine izin verdi. Bunu üzerine 320 bin kadar Bulgar Türk'ü Türkiye'ye yerleşti. Daha sonra Theodor Jivkov rejiminin sona ermesiyle Bulgar Hükûmeti Türk azınlığa haklarını geri vermiştir.

f. Türk Ordusu ve Dünya Barışı

Türkiye Kore (ilk), Somali, Bosna-Hersek, Adriyatik Denizi, Arnavutluk, Kosova, Afganistan ve Lübnan'a asker göndermiştir.

J. 1980 SONRASI TÜRKİYE

1. Siyasi Gelişmeler

1987'de yapılan referandum ile 12 Eylül Askerî Müdahalesi sonucunda siyaset yasağı konan **Süleyman Demirel, Bülent Ecevit, Necmettin Erbakan ve Alparslan Türkeş**'in siyasi yasakları kalktı. Kasım 1987 seçimlerinden ANAP yine birinci parti olarak çıktı. 31 Ekim 1989'da TBMM kararıyla cumhurbaşkanı olan Turgut Özal'ın yerine **Yıldırım Akbulut başkan oldu**. Turgut Özal'ın 1993 yılında ölümü ile **Süleyman Demirel cumhurbaşkanı oldu**. Süleyman Demirel'in yerine **Tansu Çiller**, DYP Genel Başkanı ve **Türkiye'nin ilk kadın başbakanı oldu**. AB ile "Gümrük Birliği Antlaşması" imzalandı.

28 Şubat Postmodern Darbesi

Adını 28 Şubat 1997'deki Millî Güvenlik Kurulu Bildirisi'nden alan bir askerî darbedir. **Bu darbenin ortaya çıkmasında;**

- Başbakan Necmettin Erbakan'ın tarikat ve cemaat liderlerine iftar yemeği vermesi
- Ankara Sincan'daki Kudüs Gecesi etkinliğine Devlet Güvenlik Mahkemesinin (DGM) inceleme başlatması
- 4 Şubat 1997'de Etimesgut Zırhlı Birlikler Okulu ve Eğitim Tümen Komutanlığına bağlı çeşitli askerî araçlardan oluşan konvoyun ilçe sokaklarında dolaşması ve Genelkurmay İkinci Başkanı Org. Çevik Bir'in "Sincan'da demokrasiye balans ayarı yaptık." açıklaması ve bazı çevrelerin "Ordu Göreve" şeklindeki demeç ve gösterileri
- 28 Şubat 1997'de toplanan MGK'de hükûmetin irtica ile yeteri kadar mücadele etmediği ve etmediği takdirde nelerin yaşanabileceğini Başbakan Necmettin Erbakan'a iletmeleri

MGK toplantısında hükûmete asker tarafından verilen bir dizi öneri kamuoyunda postmodern bir darbe olarak nitelendirilmiştir. MGK kararlarına karşı kuyan Refah Partisi Genel Başkanı ve Başbakan Necmettin Erbakan baskılar sonucu 18 Haziran'da istifa etmiştir. 80 vali, 846 kaymakam, 288 üst düzey bürokrat hakkında inceleme başlatıldı, birçok belediye başkanı görevinden alındı. Ayrıca ülkede siyasal iktidar el değiştirerek Anasol - D Hükûmeti kuruldu.

1995 ile 2001 yılları arasında Türkiye'yi Necmettin Erbakan, Mesut Yılmaz ve Bülent Ecevit başbakanlığındaki koalisyon hükûmetleri yönetti. Bu dönemde Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne tam üyeliğini sağlamak için önemli çalışmalar yapılırken hazırlanan "Ulusal Program" çerçevesinde AB'ye uyum yasaları çıkarıldı. Mayıs 2000'de **Ahmet Necdet Sezer cumhurbaş-**

kanı seçildi. 2002, 2007, 2011, 2015 ve 2018'de yapılan seçimlerde **Adalet ve Kalkınma Partisi** tek başına iktidara gelmiştir.

KÜLTÜREL GELİŞMELER VE SOSYAL HAYAT

- Daha önce başlayan ve hâlâ devam eden köyden kente göç hareketi sonunda şehirlerde yaşayanların oranının 1980'lerde %50 iken 2019'da %92,1 olduğu görülmüştür. Köyden kente göçün ilk önemli sonucu gecekondulaşmadır.
- Kentlere yeni gelenler beraberlerinde kendi kültürel özelliklerini de getirmiştir. Özellikle Orhan Gencebay'la geniş kitlelere ulaşan arabesk tarzı sinema ve müzik alanlarındaki etkisini 1990'ların yarısına kadar sürdürmüştür.
- 1980'li yıllarda arabesk müziğin de etkisiyle nispeten durgun bir dönem geçiren Türk pop müziği, **Sezen Aksu, Erol Evgin ve Barış Manço** gibi isimlerle birlikte 1990'dan sonra özellikle gençler tarafından ilgiyle takip edilmiştir.
- Tarkan ile daha geniş kitlelere ulaşan Türk pop müziği, Sertab Erener'in 2003 yılında Eurovision Şarkı Yarışması'nı kazanmasıyla uluslararası alanda da önemli bir başarı kazanmıştır. Mazhar - Fuat - Özkan (MFÖ) müzik grubu da halkın yoğun ilgisini çekmiştir.
- Türkiye'de **ilk renkli televizyon yayını 1984'te başlamıştır.**
- 1990'da ilk özel televizyon kanalının açılması ve 1994 yılında Özel Radyo ve Televizyon Yasası'nın çıkması ile çok sayıda özel radyo ve televizyon yayın hayatına başlamıştır.
- **Nuri Bilge Ceylan "Üç Maymun"** adlı filmiyle Cannes Film Festivali'nde "En İyi Yönetmen Ödülü'nü" aldığı gibi film Oscar ödüllerine de aday gösterilmiştir.

- Bu dönem hikâye ve romanında da yeni bazı özellikler kendisini göstermiştir. Bireysellik, toplumcu gerçekçilik, postmodern anlayış, sosyal tenkit vb. hemen her okuyucuya hitap eden bir çeşitlilikle sunulmuştur. Orhan Pamuk'un Nobel Edebiyat Ödülü'nü alması edebiyat alanında en önemli uluslararası başarı olmuştur.
- Millî Eğitim Bakanlığının başlattığı *Haydi Kızlar Okula, Ana - Kız Okuldayız* ve gerekse sivil toplum kuruluşlarının başlattığı kampanyalar sayesinde kız çocuklarının ve kadınların eğitime daha fazla katılmaları sağlanmıştır.
- 1997 - 1998 eğitim - öğretim döneminde 8 yıllık kesintisiz eğitime geçilmesi toplumu en çok etkileyen gelişmelerden biri olmuştur.
- 1993 yılında, 1981'den önceki yıllarda Türk yükseköğretim sistemi; üniversiteler, Millî Eğitim Bakanlığına bağlı akademiler, iki yıllık meslek yüksekokulları, üç yıllık eğitim enstitüleri ve mektupla öğretim yapan YAYKUR olmak üzere beş tür kurumdan oluşmaktaydı. 1981'de çıkarılan Yükseköğretim Kanunu ile ülkemizdeki tüm yükseköğretim kurumları Yükseköğretim Kurulu (YÖK) çatısı altında toplanmıştır. YAYKUR'un işlevleri Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesine devredilerek uzaktan öğretimin ülkemizde yaygınlaşması hızlandırılmıştır.

NOT

Türkiye'de ilk internet bağlantısı ODTÜ'den yapılmıştır.

SPOR

- Türk sporu 1980'lerin sonlarından itibaren uluslararası alanda büyük başarılar elde etmiştir. **Naim Süleymanoğlu'nun 1988 Seul Olimpiyatları'nda altın madalya kazanmasıyla başlayan süreç, birçok branşta olimpiyat madalyaları kazanılmasıyla devam etmiştir.** En çok altın madalya **Naim Süleymanoğlu, Hafız Süleymanoğlu ve Halil Mutlu** başta olmak üzere halterci sporcular tarafından kazanılmıştır.
- 1992 **Barcelona Olimpiyat Oyunları'nda Mehmet Âkif Pirim** grekoromen güreşte 24 yıl aradan sonra şampiyon olmuştur.
- 1996 **Atlanta Olimpiyatları'nda** Türkiye son 36 yılın en başarılı sonucunu elde ederek oyunları 4 altın, 1 gümüş ve 1 bronz madalyayla kapamıştır. Serbest güreşte Mahmut Demir, grekoromen güreşte Mehmet Âkif Pirim altın madalya kazanmıştır. Judoda ise Hülya Şenyurt üçüncü olarak Türkiye'ye bayanlarda ilk madalyayı kazandıran sporcu olmuştur.
- 1994 Dünya Serbest Güreş Şampiyonası'nda Türkiye 28 yıl aradan sonra takım hâlinde dünya şampiyonu olmuştur.
- Türk Millî Futbol Takımı'nın 2002 Dünya Şampiyonası'nda ve 2008 Avrupa Futbol Şampiyonası'nda 3. olması millî takım düzeyinde en önemli başarılarıdır.
- Basketbol Millî Takımımız ise 2006 Dünya Basketbol Şampiyonası'nda 6. olmuştur. 2010 Dünya Basketbol Şampiyonası'nda ise 2. olmuştur. Ayrıca Bayan Voleybol Millî Takımımız ve kulüp takımlarımız da 1990 sonrası uluslararası spor organizasyonlarında önemli başarılar kazanmışlardır.

2. 1990 Sonrası Türkiye'de Yaşanan Ekonomik Gelişmeler

Türkiye 1991 ve 1994'te iki önemli kriz yaşadı. 1994 Krizi'nde enflasyon %114'e ulaşırken Türk lirası %100 değer kaybetti. Bunun üzerine Türkiye Uluslararası Para Fonu (IMF) ile yeni bir stand-by antlaşması imzaladı.

2001 yılında ise yaşanan hükümet krizleri, kırılgan bankacılık sistemi, yapısal sorunlar ve Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer ile dönemin Başbakanı Bülent Ecevit arasında yaşanan anayasa kitapçığını fırlatma tartışması sonucu 21 Şubat'ta gecelik faiz %6200'lere çıktı, Merkez Bankasının döviz rezervleri azaldı.

2007'te ABD'de başlayıp 2018'de dünyaya yayılan ekonomik kriz Türkiye'yi de etkilemiştir. Cari açığın artması, reel sektördeki sert düşüşler krizi derinleştirmiştir. Türkiye 2010'dan itibaren krizin olumsuz etkilerini azaltmıştır.

GEZİ PARKI OLAYLARI

- İstanbul Büyükşehir Belediyesinin "Taksim Yayalaştırma Projesi" kapsamında yol genişletme çalışmaları sırasında bazı ağaçların sökülmesi veya yerinin değiştirilmesine tepki gösteren bazı çevreler Gezi Parkı içinde çadırlar kurarak eylem yapmaya başladılar. Bu eylem 29 Mayıs 2013 sabahı polis müdahalesi gerçekleşince "**Gezi Parkı Olayları**" da başlamış oldu.
- Özellikle sosyal medyada hızla yayılan görüntülere bazı kesimler de (sanatçı, çevreci, sivil toplum kuruluşları vb.) destek verip eylem çağrısı yapınca İstanbul, İzmir ve Ankara'da toplanan kalabalıklar günlerce polisle çatıştı. Birçok kamu ve özel teşebbüse ait bina; banka, yol ve dükkân bu olay sırasında büyük zarar gördü.

- Bunun üzerine olayların yatıştırılması amacıyla hükümet yetkilileri ile eylemci temsilcileri (Taksim Dayanışma Platformu) arasında görüşmeler başladı. Eylemciler Gezi Parkı'nın park olarak kalmasını, bazı illerin vali ve emniyet müdürlerinin görevinden alınmasını, polisin kullandığı gaz bombası veya başka materyallerin kullanılmasının yasaklanmasını, gözaltına alınanların serbest bırakılmasını, hükümetin üçüncü havalimanı ve üçüncü köprü projelerini durdurmasını ve kent merkezlerinde eylem yapılmasına müsaade edilmesini istediler.
- Bu taleplerin kamuoyu ile paylaşılması ile birlikte bu eylemlerin sadece çevre için değil mevcut hükümeti yıkmak üzerine olduğu anlaşıldı. Bunun üzerine güvenlik güçleri 15 Haziran 2013'te Gezi Parkı'ndaki eylemcilere müdahale etti. Yapılan anket ve benzeri araştırmalarda eyleme katılanların çoğunluğu hükümetin "yaşam tarzına müdahale etmesi, alkol yasağı, 3 çocuk meselesi, dindar gençlik, eğitimde 4 + 4 + 4 sistemi ve çevre hassasiyeti" sebebiyle Gezi Parkı Olayları'nda yer aldıklarını belirtmişlerdir.

FETÖ VE 15 TEMMUZ

- 1960'lı yıllarda ortaya çıkmış çeşitli iç ve dış güçler tarafından desteklenerek yaşatılmaya çalışılmış terör örgütüne "Fethullahçı Terör Örgütü" veya "Paralel Devlet Yapılanması" adı verilmiştir.
- Bu yapıyı kuran şu an ABD'de yaşamını sürdüren terörist Fethullah Gülen'dir. Gülen, dinî referansları öne çıkaran ve aynı zamanda dine uygun olmayan her türlü eylemi "**tedbir**" olarak gören, devletin içine yerleştirdiği ajanları ile Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ne darbe yaparak çeşitli ülkelerin sömürgesi durumuna getirmeyi amaçlayan sözde bir cemaat lideridir.

- Kendisi Türkiye’de yaşanan ekonomik ve siyasi istikrarsızlıklar, darbeler, sosyal hayattaki sıkıntılar, halkın dine ve tarihe karşı hassasiyeti, eğitim sisteminin aksaklıklarından yararlanarak önce 1966 yılında İzmir Tepecik’te örgütün hücre evleri olarak nitelendirilen “ışık evleri”ni kurmuştur. Sonra cemaat veya hizmet hareketine yardım bahanesiyle çeşitli ekonomik ve siyasal çevrelerden “himmet” adı altında para toplamış ve bunlarla örgütün ev sayısını artırıp ders-hane, finans kuruluşları, banka, hastane ve dernekler kurarak medya gücünün de desteği ile devlet içine (eğitim, yargı, emniyet, sağlık vb.) sızmaya başlamıştır.
- 28 Şubat Postmodern Darbesi’ni destekleyen Gülen, 1999’da ABD’ye yerleşmiştir. Buradan örgüt elemanlarına (ağabey, abla, imam vb.) talimat vererek yapılandırmasını sürdürmek isteyen Fetullah Gülen, 17/25 Aralık 2013’te illegal yöntemlerle siyasal iktidarı devirmeye çalışmıştır. Bu olay sonucunda harekete geçen hükümet özellikle emniyet ve orduda bu terör örgütüne üye olanları ortaya çıkarıp tasfiye sürecine başlamıştır.
- Özellikle TSK içine sızmış FETÖ mensupları yaklaşan Yüksek Askerî Şûrada (YAŞ) ordudan atılacaklarını anlayan Gülen’in emriyle 15 Temmuz 2016’da harekete geçtiler. Bu kalkışma girişiminde başta TBMM, Cumhurbaşkanlığı Külliyesi, yollar, köprüler, stratejik devlet kurumları, Gölbaşı Özel Hareket Daire Başkanlığı, TRT, TÜRK-SAT, MİT gibi yerler ele geçirilmeye çalışılmıştır.

Bu kalkışmanın gelişimi ise şöyle olmuştur:

- İstanbul Yeşilköy’de bulunan Hava Harp Okulu ve Ankara Akıncı Üs-sünden darbenin koordinasyonu yürütüldü.

- F-16 uçakları Ankara üzerinde alçak uçuşa başladı ve İstanbul Bo-ğaziçi Köprüsü askerler tarafından kapatılıp saat 22.00’de Genelkur-may Başkanlığında darbeci askerler ile darbeye karşı koyan askerler arasında çatışma başladı.
- Darbeciler, darbenin başladığını basın yayın kuruluşları ile paylaştı.
- Marmaris’te bulunan Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan sui-kastçilerden kurtulup İstanbul Atatürk Havalimanı’na doğru yola çıktı.
- 00.13’te TRT binası darbeciler tarafından ele geçirilip darbe bildirisi okutuldu.
- 00.37’de Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, sosyal medya aracılığı ile canlı yayın yaparak halkı demokrasiye sahip çıkması için meydanlara davet etti.
- 02.20’de darbeciler Gölbaşı Özel Hareket Daire Başkanlığına hava saldırısı düzenledi. Bu saldırıda 47 polis şehit edildi.
- 02.42’de TBMM darbeciler tarafından bombalanarak tahrip edildi.
- 06.43’te Külliye’ye destek amaçlı giden vatandaşların üzerine mermi ve bombalar atıldı. Beş vatandaş burada şehit edildi.
- 16 Temmuz 20.02’de darbe girişimi kahraman Türk milletin ve gü-venlik güçlerinin desteğiyle tamamen sonlandırıldı.
- 15 Temmuz - 16 Temmuz 2016 arasında yaşanan bu darbe girişimi sonucunda 249 vatandaş şehit olurken 2193 kişi ise gazi olmuştur.

NOT

Darbe girişiminin seyrini değiştiren kişi ise Özel Kuvvetler Komutanlığına girmeye ça-lışan darbeci general Semih Terzi’yi alından vurarak öldüren Şehit Astsubay Kıdemli Başçavuş **Ömer Halisdemir**’dir. Kendisi cuntacı askerler tarafından şehit edilmiştir. O gün veya o yıl doğan çocuklara kendisinin ismi verilmiş ve doğduğu il olan Niğde’deki üniversitenin adı “**Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi**” olarak değiştirilerek adı ya-şatılmaya devam etmiştir.

BİLİME HİZMET EDEN DÖRT BİLİM İNSANI

1. OKTAY SİNANOĞLU (1935 - 2015)

- Babasının başkonsolos olarak görev yapmasından dolayı İtalya'nın Bari kentinde doğdu. Kaliforniya Üniversitesi Berkeley Kimya Mühendisliği'ni birincilikle bitirip Yale Üniversitesinde yardımcı profesör olarak çalışmaya başladı. "Atom (ögecik) ve moleküllerin (özdecik) elektronlu (eksicikli) kuramı" çalışmasıyla dünyanın en genç yaşta profesör olan kişisi oldu. (26 yaşında) 50 yıldır çözölemeyen bir matematik kuramını çözen Sinanoğlu, Harvard Üniversitesinde kendisinin bulduğu "yeni kuantum kimyası ve fiziği" üzerine dersler verdi. Yine DNA'nın sarmal yapısının nedenleri, maddeyi oluşturan temel taneciklerden sekizi ve özellikler kuramını buldu. 1966'da TÜBİTAK Bilim Ödülü'nü alan ilk kişi oldu. Ayrıca atom fiziği üzerine çalışmalar yapan Sinanoğlu, matematiksel kimyanın ortaya çıkmasına ön ayak oldu. Almanya'nın en yüksek ödülü olan "Alexander van Humbolt Bilim Ödülü"nü aldı.

2. AZİZ SANCAR

- Aziz Sancar, Mardin'de sekiz çocuklu bir ailenin yedinci çocuğu olarak dünyaya geldi. 1969'da İstanbul Tıp Fakültesini bitirdi. Dallas Teksas Üniversitesinde Moleküler Biyoloji dalında doktorasını yapıp Yale Üniversitesinde DNA onarımı, hücre dizilimi, kanser tedavisi ve biyolojik saat ile ilgili çalışmalar yapıp 415 bilimsel makale ve 33 adet kitap yayımladı.
- Sancar, özellikle DNA'nın kendisini nasıl onardığı sorusuna cevap aramıştır ve araştırmalarını bu yönde geliştirmiştir. Kendisi ilk olarak Yale Üniversitesinde E.coli bakterisini buldu, daha sonra ultraviyole radyas-

yonlarının neden olduğu mutasyonları tanıyan enzimleri keşfetti ve daha sonra hasarlı genetik kodu kaldırmak için DNA'yı kesti.

- 2015'te ise "hücrelerin hasarlı DNA'yı nasıl onardıkları ve genetik bilgiyi nasıl koruduklarını moleküler düzeyde belirleme" alanında yaptığı çalışmalarından dolayı Tomas Lindahl ve Paul Madrich ile birlikte Nobel Kimya Ödülü'ne layık görülmüştür. Kendisi bilim alanında ödül kazanan ilk Türk olmuştur.

3. FUAT SEZGİN (1924 - 2018)

- 24 Ekim 1924'te Bitlis'te doğan Sezgin, İstanbul Üniversitesi Şarkiyat Araştırmaları Enstitüsüne kaydolmuştur ancak II. Dünya Savaşı sırasında Alman ordularının Bulgaristan'ı ele geçmesiyle Türkiye'deki üniversite eğitimi askıya alınmıştır. Kendisi bunun üzerine hocasının tavsiyesi üzerine Arapça öğrenmeye başlamıştır. 1947'de Bedi ilminin tekamülü konusundaki tezini bitirdikten sonra "Buharî'nin Kaynakları Hakkında Araştırmalar" adındaki takdim tezini 1956'da yayımlamıştır.
- 1960 Askerî Darbesi sonucu üniversiteden men edilen Sezgin, çalışmalarına yurt dışında devam etmiş ve özellikle 1965 yılında ünlü kimyacı Cabir İbn-i Hayyan konusunda ikinci doktora tezi ile ünlenecek Frankfurt Üniversitesinde profesör olmuştur.
- Fuat Sezgin, insanlık tarihinin başlangıcından bugüne kadar sahasında yazılan en kapsamlı eser olan 17 ciltlik Arap - İslam Bilim Tarihi kitabını ise 1967'de yayımlamıştır. 1978'de Kral Faysal İslami İlimler Ödülü alan Sezgin 1982'de ise Goethe Üniversitesine bağlı olan "Argo - İslam İlimleri Tarihi Enstitüsü"nü kurmuştur. Kendisi Frankfurt'ta İslam Bilim Tarihi Müzesi ve 2008 yılında ise İstanbul Gülhane Parkı'nda yaklaşık 700 eseri bulunduran ikinci bir müze açmıştır.

- Bu müzelerde Müslüman bilim insanlarının icatları, keşifleri ve bunların Avrupa'ya geçişi ve gelişimi gösterilmektedir. Yine bu müzelerde aletlerin tanıtımı için Fuat Sezgin tarafından yapılmış olan 5 ciltlik toplamda 1121 sayfa "İslam'da Bilim ve Teknik" adlı bugüne kadar ilk defa yazılan müze kataloğu da yer almıştır.
- Yurt içi ve yurt dışı birçok özel ödüle layık görülen Prof. Dr. Fuat Sezgin, 30 Haziran 2018 tarihinde vefat etmiştir. Bunun üzerine 2019 yılı ülkemizde "Fuat Sezgin Yılı" olarak ilan edilmiştir.

4. GAZİ YAŞARGİL

- 6 Temmuz 1925'te Diyarbakır Lice'de doğdu. 1949'da İsviçre Basel Üniversitesinden mezun oldu. 1953'te Zürih Üniversitesinde Beyin Cerrahisi Kliniğinde uzmanlığını yaptı. 1960'da doçent, 1965'te profesör, 1973'te ordinaryus profesör oldu. 1967'te üç damarı tıkalı bir hastaya yeni bir atar damar bağlamayı başardı. Mikro nöroşürüji üzerine kitaplar yazan Yaşargil'e "Yüzyılın Beyin Cerrahisi" ve "Dünya tıp tarihine geçen 50 hekimden biri" unvanı verilmiştir.

Türkiye'de Bilimsel ve Teknolojik Gelişmeler

Türkiye'de son yıllarda ASELSAN, ROKETSAN, TUSAŞ, OTOKAR ve TÜBİTAK önderliğinde birçok önemli askerî proje hayata geçirilmiştir. Bu projelerdeki amaç özellikle iletişim ve askerî teknolojide Türkiye'nin dışa bağımlılığını azaltmaktır.

Hayata geçirilen projelerden bazıları şunlardır:

a. Altay Tankı

"Altay" yeni nesil bir muharebe tankıdır. Adını Kurtuluş Savaşı sırasında İzmir'e giren ilk süvari birliğinin komutanı **Fahrettin Altay**'dan almıştır. 2009'da çalışmalarına başlanan tankımız, 2012'de Türk ve dünya kamuoyuna sunulmuştur.

b. HÜRKUŞ

Adını Vecihi Hürkuş'tan alan eğitim uçağıdır. Gece, gündüz, aletli uçuş gibi özellikleri olan bu uçak Avrupa Sivil Havacılık Otoritesinden Tip Sertifikası alan ilk Türk uçağı olmuştur.

c. ANKA

Gece ve gündüz her türlü hava koşulu da dâhil keşif, gözetleme, gerçek zamanlı görüntü istihbaratı sağlayan ve TUSAŞ mühendisleri tarafından tasarlanan Türk insansız hava aracıdır. 2010'dan bu yana Türk ordusu tarafından kullanılmaktadır.

d. CÖKTÜRK Uydusu

TSK başta olmak üzere kamu kurum ve kuruluşlarının görüntü ihtiyacının karşılanması amacıyla 2012 yılında fırlatılan Türk mühendisleri tarafından tasarlanan Türkiye'nin ilk yüksek çözünürlüklü yer gözlem uydusudur.

e. TÜRKSAT

Türk Telekom ve ALCATEL ortaklığında haberleşme uyduları 2001, 2013, 2014 ve 2015'te fırlatılarak yörüngeye yerleşti. Türksat 4-B uydusunun kapsama sahasına Avrupa, Asya, Afrika, Orta Doğu ve Türk Cumhuriyetleri girmektedir.

f. Silahlı İnsansız Hava Araçları (SİHA) (Bayraktar)

Keşif, gözetleme ve istihbarat uçuşları yapan, görüntüyü aynı anda merkeze ulaştıran ve kendi mühimmatıyla hedefleri vurabilen insansız hava aracına **“Bayraktar”** adı verilmektedir. 100 kg yük taşıyabilen bu araçların özellikle terör operasyonlarında çok faydası görülmüştür.

g. ATAK T129

Türk Silahlı Kuvvetlerinin ihtiyacının karşılanması amacıyla yerli imkânlarla üretilmiş taarruz ve taktik keşif amaçlı bir helikopterdir. TSK için 100 adet üretilmesi planlanan ATAK’tan Azerbaycan, Pakistan gibi devletler de sipariş vermek için sıraya girmiştir.

Ayrıca Türkiye’de proje aşamasında olan yeni silahlar da bulunmaktadır. Bunlardan elektromanyetik itme ile top mermisi atabilen **“Tufan”**, F-16 uçaklarının yerini alması düşünülen **“Millî Muharip Uçak (MMU)”**, tamamen yerli imkânlarla tasarlanan ve üretilecek üst düzey taarruz helikopteri **“ATAK-2”**, T - 38 uçaklarının yerine tasarlanan tekamül jet eğitim uçağı **“HÜRJET”**, sivil ve askerî haberleşme amacıyla kullanılacak **“Small - GEO Haberleşme Uyduları”** ve yüksek faydalı yük kapasiteli insansız hava aracı **“YTYK”** yer almaktadır.

TOPLUMSAL SORUNLAR

TERÖRİZM

- Son 25 yıl içinde Türk toplumunu en fazla etkileyen olay kuşkusuz ki terördür.
- Türkiye’deki terör faaliyetlerinin ortak amacı devletin üniter yapısını bozarak millî birlik ve beraberliği ortadan kaldırmaktır. Terör örgütleri kamuoyuna seslerini duyurabilmek için propaganda yapmakta ve

amaçlarına hizmet edecek her türlü olayı istismar etmektedir. Önemli kişilere suikast eylemleri düzenlemek, vatandaşlara yönelik katliamlara başvurmak, rastgele seçilmiş merkezlere bomba yerleştirmek ve intihar eylemleri bu örgütlerin en sık kullandığı yöntemlerdir.

17 AĞUSTOS DEPREMİ

- 17 Ağustos 1999’da meydana gelen 7.4 büyüklüğündeki depremin merkez üssü, İzmit’in 12 km güneydoğusudur.
- Deprem, kentleşme ve nüfus yoğunluğunun fazla olduğu, önemli endüstri tesislerinin bulunduğu **İstanbul, Kocaeli, Sakarya, Bolu, Bursa, Zonguldak, Eskişehir ve Yalova** illerinde can ve mal kaybının oldukça fazla olmasına sebep olmuştur. Depremi yaşadığı bölgede, Türkiye’nin çeşitli illerinden göç eden insanların bulunması depremin etkilerini yurt geneline yaymıştır.
- 17 Ağustos Depremi’nin sanayi tesislerine zarar vermesi; iş gücü, üretim ve ihracat kaybı Türk ekonomisini olumsuz etkilemiştir. Devlet Planlama Teşkilatı tarafından yapılan çalışmalar sonucunda 7 Eylül 1999 tarihli raporla ekonomik kayıp 9 - 13 milyar dolar arası olarak hesaplanmıştır.

KÜRESEL SORUNLAR

KÜRESEL ISINMA

- Küresel ısınmaya neden olan gazlar içinde en etkili olan karbondioksit, 1958’ten itibaren %9 artması dünyanın iklim dengelerini bozmuştur. Karbondioksit başta olmak üzere havayı kirleten gazların yağışlarla yeryüzüne inmesi su ve toprak kirliliğinin önemli nedenlerinden biri olmuştur. Küresel ısınmada etkili olan gazlardan kloroflorokarbon ise günümüzde buzdolabı, klima, sprey, yangın söndürücü ve plastik sanayinde kullanılmakta olup bu ürünlerin sayısı her geçen gün artmaktadır.

NOT

Kyoto Protokolü

- Küresel ısınma bir veya birkaç devletin çabası ile çözülebilecek bir sorun olmaktan çok bütün devletlerin iş birliği ile çözülebilecek bir sorundur. Bunun için "BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi"ne (BMİDÇS) bir ek niteliğindeki "Kyoto Protokolü" hazırlanmıştır.
- Aralık 1997'de Japonya'nın Kyoto şehrinde görüşülmeye başlayan protokol, Şubat 2005 tarihinde yürürlüğe girmiştir.
- Türkiye 30 Mayıs 2008'de protokolü imzalayacağını açıklamış ve 13.05.2009'da imzalamıştır.

ÇEVRE KİRLİLİĞİ

- Canlıların sağlığını olumsuz yönde etkileyen, doğal çevrede zararlı etkiler meydana getiren yabancı maddelerin hava, su ve toprakta normalin üzerinde birikmesi olan çevre kirliliği, günümüzde yaşanan en önemli sorunlardan biri olmuştur. Ancak çevrenin korunması ve çevre kirliliğinin önlenmesi konusunda hâlâ ortak bir bilinç oluşmamıştır.
- Fosil yakıt kullanımı sonucu hava kirliliğine sebep olan birçok madde asit yağmurlarıyla yeryüzüne inerek suyu ve toprağı kirletmektedir. Yeterli fosil yakıt bulunmayan birçok ülkenin nükleer enerjiye yönelmesi, nükleer atıkların toprağa gömülerek saklanması, nükleer santrallerde meydana gelen kazalar (Çernobil gibi) çok geniş alanlarda hava, su ve toprağı kirletmektedir. Doğal çevrenin yok olması uzun yıllar süren hastalıkları da beraberinde getirmiştir.
- Çernobil'de meydana gelen kazadan sonra bütün dünyada nükleer enerji tartışma konusu olmuştur.

NÜFUS ARTIŞI VE İŞSİZLİK

- 1650'lerde 500 milyon olan dünya nüfusu 2020 yılında 7,8 milyara yükselmiş ve her yıl bu nüfusa yaklaşık 97 milyon insan katılmaktadır. Günümüzde dünya nüfusunun sadece 1 milyar kadarı gelişmiş ülkelerde yaşarken geri kalan 5 milyardan fazla insan, az gelişmiş veya geri kalmış ülkelerde yaşamaktadır.
- BM'nin raporlarına göre, ülkelerin nüfus artışlarının mevcut hızıyla devam etmesi hâlinde dünya nüfusunun 2030 yılında 10 milyara yaklaşacağı ve bunun 8,4 milyarının düşük ve orta gelir grubuna sahip ülkelerde, 1,6 milyarının gelişmiş ülkelerde yaşayacağı tahmin edilmektedir.

YETERSİZ BESLENME

- BM Gıda ve Tarım Örgütü (FAO), 2015 yılına kadar dünyada açlık çeken kişi sayısını yarı yarıya azaltarak 800 milyondan 400 milyona indirmek için 24 milyar dolara ihtiyaç olduğunu bildirmiştir. Bu rakam her yıl silahlanmaya harcanan yüzlerce milyar doların yanında çok küçük bir rakamdır.
- Uluslararası Barış Enstitüsü (SIPRI), yayımladığı 2001 silahlanma raporunda, kişi başına yıllık 137 dolar, toplamda ise 722 milyar doların silahlanmaya harcılandığı ve silahlanma yarışının gittikçe hız kazandığı belirtilmiştir.

NOT

Dünyada yoksulluk ve açlıkla mücadele için Dünya Gıda Programı (WFP), FAO, Dünya Sağlık Örgütü (WHO) ve BM Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO), Uluslararası Tarımsal Kalkınma Fonu (IFAD) çalışma yapmak ve projeler üretmektedir.

ULUSLARARASI TERÖR

- Son yıllarda dünyada uluslararası güvenlikle ilgili en önemli sorun terördür. Buna rağmen, terör olarak kabul edilen eylemler konusunda devletler arasında ortak bir fikre varılamamıştır.
- BM'nin teröre bakış açısı, Genel Kurulun 1994'te yayımladığı deklarasyondaki "Politik sebeplerle yapılan, toplumun tamamında veya bir bölümünde korku ortamı yaratacak cezai eylemler, siyasi, felsefi, ideolojik, etnik, ırksal, dinî veya herhangi bir gerekçe ile haklı gösterilemez." hükmü ile ortaya konmuştur.
- XX. yüzyılın sonlarına kadar terörist eylemlerin karakteristik özelliği genellikle devlet adamlarını hedef almasıdır. Avusturya - Macaristan Velihi Ferdinand'ın, ABD Başkanı John F. Kennedy'nin ve Hindistan Başbakanı Indira Gandhi'nin öldürülmesi bunlara örnektir.
- Yeni dönemde terörizm de küreselleşmiştir. 1990'lı yıllarda terörist faaliyetler çok fazla insanı hedef alan bir yapıya bürünmüştür.
- 11 Eylül saldırıları sonrasında, uluslararası terör, eylemlerini kişiler yerine sembol hedeflere yöneltmiştir.

SALGIN HASTALIKLAR

A) AIDS

- 1981'de ABD'de keşfedilen AIDS için hâlen kesin olarak bilinen bir tedavi yöntemi yoktur.
- İnsan vücuduna giren virüsün yok edilmesi ya da vücuttan atılması mümkün değildir. BM "AIDS ile Mücadele Programı"nın 2006 yılı raporuna göre; dünyada HIV taşıyanların sayısı 39,5 milyon olup yılda 4,3 milyon kişi AIDS hastalığına yakalanmaktadır.

B) KIRIM - KONGO KANAMALI ATEŞİ HASTALIĞI

- İlk olarak 1944'te Kırım'da tanımlandığı için Kırım Kanamalı Ateşi adı verilen hastalık, 1956'da Kongo'da da ortaya çıkınca "Kırım-Kongo Kanamalı Ateşi" adını almıştır.
- Kenelerden bulaşan Nairovirüs adı verilen bu virüsün sebep olduğu hastalık 2002'den itibaren Türkiye'de de görülmeye başlanmıştır. Sadece 2008'de 55 vatandaşımız bu hastalık nedeniyle hayatını kaybetmiştir.

C) KUŞ GRİBİ

- Kanatlı hayvanlarda toplu ölümlere yol açan ve H5N1 virüsünün insanlarda meydana getirdiği hastalığa "kuş gribi" adı verilmiştir.
- 1997'de Çin'deki kuş gribi salgını sırasında hastalığın insanlarda ölüme sebep olduğu tespit edilmiştir. Virüs, yaklaşık her 10 yılda bir yapısını değiştirerek ülkeler ve kıtalar arasında yayılan salgınlara neden olmaktadır.
- Türkiye gibi göçmen kuşların göç yolları üzerinde bulunan ülkelerde yayılma hızı daha yüksektir.

D) SARS (AKUT SOLUNUM YOLU YETMEZLİĞİ SENDROMU)

- İlk defa 2003'te Asya, Kuzey Amerika ve Avrupa'da saptanan SARS'ın nedeni henüz bilinmemektedir.
- Kuluçka dönemi 2 ile 7 gün arasında olan hastalığın belirtileri (öksürük, ateş, titreme, baş ağrısı vb.) bulaşıcılığın da başladığını gösterir.
- Hastalığın temel yayılma yolu öksürüktür.

E) HEPATİT

- Karaciğerde meydana gelen iltihabi reaksiyon Türkiye'de yaygın olarak sarılık olarak tanımlanır. Ancak ülkemizde de hepatit denilince yaygın olarak Hepatit B anlaşılır.
- Virüsler (Hepatit B, Hepatit C...), bakteriler, çeşitli ilaçlar, uzun süreli alkol kullanımı ve çeşitli endüstriyel maddelere (karbon tetraklorür gibi) uzun süre maruz kalmak hepatite yol açabilir.

F) SITMA

- Hastalığa sebep olan parazitin dişi anofel sivri sinekleriyle insanlara bulaşmasıyla yayılan ateşli bir hastalıktır. Teşhisi kolay, tedavisi ve korunması mümkün olan sıtma hastalığı çok eski zamanlardan beri bilinmektedir.
- Orta ve Güney Amerika, Afrika ülkeleri, Orta Doğu, Afganistan, Pakistan ve Hindistan, Japonya dışındaki Uzak Doğu ülkelerinde sıtmaya yaygın biçimde rastlanmıştır.
- Dünya Sağlık Örgütü ve BM Çocuk Fonu 2005 yılı raporuna göre bu hastalık, başta Afrika olmak üzere dünyada 1 milyondan fazla kişinin ölümüne yol açmaktadır.

G) A (H1N1) VİRÜSÜ (DOMUZ GRİBİ)

- A(H1N1) adı verilen virüsün neden olduğu hastalık domuz gribi olarak adlandırılmaktadır. Bu şekilde adlandırılmasının sebebi, hastalığa sebep olan virüsün domuzlarda görülen grip virüslerine çok benzemesidir.
- A(H1N1) insandan insana öksürme, hapşırma ve virüsün bulunduğu alanlara temas edilmesiyle bulaşır.

H) CORONA VİRÜSÜ (COVID-19)

- Corona virüsler, insan ve kuşlar gibi memelilerde hastalıklara sebep olan virüslerdir. İnsanlarda genellikle ciddi olmayan fakat ölüm riski bulunduran solunum yolu enfeksiyonlarına sebep olur. İnek ve domuzlarda ise ishal, tavuklarda üst solunum yolu hastalıklarına sebep olur. Bilinen türleri arasında MERS-CoV, SARS-CoV ve 2019-nCoV sayılabilir.
- Corona virüsünde 2021 Eylül ayı itibarıyla vaka sayısı dünya genelinde 200 milyonu aşarken, hastalığa yakalanan 5 milyona yakın kişi de hayatını kaybetmiştir.

[illegible]